

STRATEGIJA RAZVOJA TUZLANSKOG KANTONA 2008 – 2013

SARAJEVO/TUZLA, JULI/SRPANJ 2009.

EKONOMSKI INSTITUT SARAJEVO

ZA ISTRAŽIVA A

Prof. dr. Anto Domazet, redovni profesor
Direktor Ekonomskog instituta Sarajevo

ISTRAŽIVA KI TIM

Prof. dr. Anto Domazet, rukovodilac Projekta
Prof. dr. Jasmina Osmankovi
Prof. dr. Miloš Trifkovi Prof.
dr. Kasim Tati
Prof. dr. Kadrija Hodži
Prof. dr. Mustafa Burgi
Prof. dr. Mirza Kušljugi
Prof. dr. Vesna Babi -Hodovi
Prof. dr. Dževad Šehi
Prof. dr. Esmā Habul
Doc. dr. Emir Kurtovi
Doc. dr. Zijada Rahimi
Doc. dr. Hasan Mahmutovi
Doc. dr. Aleksandra Nikoli
Mr. Velid Efendi Mr.
Maida Fetahagi Mr.
Senada Keserovi Mr.
Almir Peštek
Nedret Kikanovi , dipl. oec
Ensar Šehi , dipl. oec.
Tihomir Veselinovi , dipl. oec.

UREDNIC/REDAKTORI

Prof. dr. Anto Domazet
Prof. dr. Jasmina Osmankovi

PRELOM/LEKTURA/PRIPREMA

Anesa Vili , dipl. oec.

SADRŽAJ

POPIS TABELA I SLIKA	5
SKAR ENICE	6
I DIO: UVOD	7
1.1. Izvršni sadržaj	9
1.2. Okvir za kreiranje strategije	17
1.3. U esnici procesa	22
1.4. Metodologija i proces	23
II DIO: SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA STANJA	25
2.1. Pregled socio-ekonomske analize	27
2.2. PEST I SWOT analiza i matrica	37
2.3. Konkurentske i komparativne prednosti i strateške orijentacije	39
2.4. Socijalni i ekonomski uslovi za razvojnu strategiju	41
2.4.1. Pravni i institucionalni okvir	41
2.4.2. Javni sektor	42
2.4.3. Fiskalni kapacitet	48
2.5. Recesija i njene refleksije po TK	52
2.5.1. Recesija nije značajnije usporila razvoj TK u 2008. godine	52
2.5.2. Recesija je globalni fenomen sa lokalnim posljedicama	55
2.5.3. Recesija, ekonomski trendovi i promjene	56
2.5.4. Recesija i perspektive razvoja TK	58
III DIO: VIZIJA	63
IV DIO: STRATEŠKI DIO	65
4.1. Strateški ciljevi razvoja TK	71
4.2. Matrica strateških ciljeva razvoja TK i specifičnih/prioritetnih ciljeva i mjera po prioritetnim sektorima	77
4.3. Slijedivost procesa kreiranja i implementacije strategije	79
4.4. Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere po sektorima	81
4.4.1. Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere iz oblasti demografije i tržišta rada	81
4.4.2. Sektorski ciljevi iz oblasti ekonomske strukture i razvoja	81
4.4.3. Sektorski ciljevi za područje prostornog razvoja i infrastrukture	83
4.4.4. Sektorski ciljevi za područje Obrazovanje, istraživanje i razvoj	83
4.4.5. Sektorski ciljevi za područje socijalnog razvoja	83
4.5. Model i scenariji razvoja	107
4.5.1. Osnovni model razvoja	107
V DIO: RAZVOJNI PROGRAMI, PROJEKTI I GENERALNI PLAN IMPLEMENTACIJE	113
5.1. Matrica odgovornosti u realizaciji strategije TK	115
5.2. Demografija i tržište rada	116
5.3. Ekonomska struktura i razvoj	119
5.3.1. Poljoprivreda, ruralni razvoj i prehrambena industrija	122
5.3.2. Industrija i građevinarstvo	124
5.3.3. Energetika	126
5.3.4. Trgovina, turizam, saobraćaj, finansijski i drugi servisi	128
5.3.5. Razvoj malih i srednjih poduzeća	133
5.4. Prostorni razvoj	135
5.5. Obrazovanje, istraživanje i razvoj	137
5.6. Socijalni razvoj	139
VI DIO: SISTEM PRAĆENJA, MONITORING I EVALACIJA	143
6.1. Matrica odgovornosti u realizaciji strategije TK	144
IZVORI	152
ANEKSI	155

POPIS SLIKA

Slika A.	Okvir za strategiju razvoja TK 2008-2013.	9
Slika B.	Okvir za strateške ciljeve TK 2008-2013.	13
Slika C.	Sektorski aspekt razvoja TK	14
Slika D.	Osnovni elementi klsterskog organiziranja energetike TK	14
Slika E.	Strateški kontekst za razvoj poljoprivrede na TK	15
Slika F.	Turisti ki klaster na TK	15
Slika 1.	Okvir za izradu Strategije razvoja TK	17
Slika 2.	Organizaciona struktura na projektu Strategija razvoja TK 2008-2013.	22
Slika 3.	GDP pc 2007.	28
Slika 4.	GDP pc op ina prema nivou TK 2007 (TK = 100)	29
Slika 5.	Struktura izvora financiranja investicija na TK	31
Slika 6.	SWOT analiza – sinteza situacijske analize za TK	38
Slika 7.	Konkurentske prednosti na TK	40
Slika 8.	Struktura potrošnje na TK 2008.	48
Slika 9.	Struktura potrošnje op ina TK 2008.	49
Slika 10.	Projekcija rasta prihoda TK 2008-2013.	50
Slika 11.	Procjena gubitka GDP na TK kao rezultat recesije	60
Slika 12.	Gubitak radnih mjesta na TK kao rezultat procjenjenih utjecaja recesije	60
Slika 13.	Ishodi recesije na TK ovisni o oporavku u okruženju i uspjehu u reformama	62
Slika 14.	Vizija i strateški ciljevi razvoja TK 2008-2013.	72
Slika 15.	Matrica doprinosa pojedinih sektora ostavrenju strateških ciljeva razvoja na TK	78
Slika 16.	Prikaz povratne sprege u podru ju ciljeva zaposlenosti na TK	79
Slika 17.	Prikaz sljedivosti procesa kreiranja Strategije razvoja TK	80
Slika 18.	Matrica odgovornosti i veza TK sa nivoom F BiH i op ina na TK	116
Slika 19.	Mreža operativne koordinacije u provedbi i monitoringu provo enja Strategije	145

POPIS TABELA

Tabela A.	Parametri razvoja TK na osnovi 4 razvijena scenarija	15
Tabela 1.	Komparativni pregled GDP F BiH po kantonima 2007.	27
Tabela 2.	Struktura GDP TK po op inama 1990 - 2007	28
Tabela 3.	GDP pc 1990- 2007 (u KM)	29
Tabela 4.	GDP F BiH i TK po proizvodnom pristupu 2007.	30
Tabela 5.	GDP F BiH i TK po proizvodnom pristupu 2007. (Uk. djelatnosti = 100)	30
Tabela 6.	Ostvarene investicije u nova stalna sredstva (princip istih djelatnosti) 1996-2006	31
Tabela 7.	Ostvarene investicije po djelatnostima investitora (organizacioni pristup)	32
Tabela 8.	Kupovine stranih investitora	32
Tabela 9.	Registrovani poslovni subjekti TK prema djelatnosti	33
Tabela 10.	Broj subjekata i radnika za koja se upla uju doprinosi za Fond PIO (2008)	33
Tabela 11.	Rezultati provedbe privatizacije u TK, 1999-2007	34
Tabela 12.	Status potpisanih ugovora privatiziranih poduze a na TK	34
Tabela 13.	Pregled neto ispla enih pla a i potroša ke korpe 2000-2007 (u KM)	35
Tabela 14.	Prosje ne pla e po podru jima SKD - usporedba TK sa F BiH	36
Tabela 15.	Struktura socijalne zaštite i socijalnih davanja u 2007.	43
Tabela 16.	Ostvareni prihodi i rashodi u 2006 i 2007. i ZZO TK	44
Tabela 17.	Poslovni subjekti po strukturi vlasništva i djelatnosti u 2007. godini na TK	44
Tabela 18.	Broj javnih poduze a u nadležnosti op ina i kantona	45
Tabela 19.	Vrijednost državnog kapitala VS za privatizaciju	45
Tabela 20.	Broj subjekata i broj radnika za koja se upla uju doprinosi za Fond PIO (2008)	46
Tabela 21.	Osnovni indikatori javnog sektora po djelatnostima na TK	46
Tabela 22.	Pregled ukupnih javnih sredstava po strukturi TK 2006-2010.	47
Tabela 23.	Javne investicije po namjeni i statusu projekata - hilj. KM	47
Tabela 24.	Struktura javnih investicija i izvori financiranja 2008-2010	47
Tabela 25.	Struktura potrošnje TK, opština i KBF-a u 2007. i 2008.	48
Tabela 26.	Procjena/projekcija budžetskih prihoda TK za period 2008-2013. (KM)	49

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Tabela 27.	Projekcija ukupnih rashoda i izdataka TK do 2013.	50
Tabela 28.	Projekcija budžeta opština Tuzlanskog kantona do 2013. godine	51
Tabela 28a	Kapacitet kratkoro nog i dugoro nog zaduživanja op ina i TK (hilj. KM)	52
Tabela 29.	Indikatori ekonomskog razvoja na TK u 2008.	54
Tabela 30.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za demografiju i tržište rada	84
Tabela 31.	Sektorski ciljevi, prioriteti i mjere za ekonomsku strukturu i razvoj	86
Tabela 32.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za ruralni razvoj, poljoprivredu i sl.	87
Tabela 33.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za industriju	88
Tabela 34.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za Gra evinarstvo	90
Tabela 35.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za energetiku	91
Tabela 36.	Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere – Turizam	92
Tabela 37.	Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere – Trgovina	93
Tabela 38.	Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere iz oblasti finansijskih servisa	94
Tabela 39.	Sektorski ciljevi, modeli i mjere – Saobra aj	95
Tabela 40.	Sektorski ciljevi, modeli i mjere – Mala i srednja preduze a	96
Tabela 41.	Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere razvoj malih i srednjih preduze a	97
Tabela 42.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za prostorni razvoj i infrastrukturu	99
Tabela 43.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za obrazovanje, istraživanje i razvoj	101
Tabela 44.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za zdravstvo i zdravstvenu zaštitu	102
Tabela 45.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za socijalnu zaštitu	104
Tabela 46.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za bora ku zaštitu	105
Tabela 47.	Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za sport i kulturu	106
Tabela 48.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za demografiju i tržište rada	117
Tabela 49.	Akcioni plan funkcionalnih projekata Strategije za ekonomsku strukturu I razvoj	119
Tabela 50.	Akcioni plan za ekonomsku strukturu i razvoj po sektorima	121
Tabela 51.	Akcioni plan projekti i investicioni programi za poljoprivredu i proizvodnju hrane	122
Tabela 52.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za Industrijju	124
Tabela 53.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za gra evinarstvo	125
Tabela 54.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za energetiku	126
Tabela 55.	Akcioni plan Sektorski projekti, dinamika realizacije – TURIZAM	128
Tabela 56.	Akcioni plan Sektorski projekti, dinamika realizacije– TRGOVINA	130
Tabela 57.	Akcioni plan Sektorski projekti, dinamika realizacije– SAOBRA AJ	131
Tabela 58.	Akcioni plan Sektorski projekti, dinamika realizacije - FINANSIJSKI SERVISI	132
Tabela 59.	Akcioni plan projekti i investicioni programi za SME	133
Tabela 60.	Akcioni plan prostornog razvoja i infrastrukture	135
Tabela 61.	Akcioni plan sektorski projekti, dinamika realizacije za obrazovanje i istraživanje	137
Tabela 62.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za zdravstvenu zaštitu	139
Tabela 63.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za socijalnu zaštitu	140
Tabela 64.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za bora ku zaštitu	141
Tabela 65.	Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, za sport i kulturu	142
Tabela 66.	Elementi pra enja ostvarenja strateških ciljeva, njihove evaluacije i kontrole	147

SKRA ENICE

AP	Agencija za privatizaciju	NVO	Nevladine organizacije
BCI	Indeks poslovne kompetitivnosti	NEAP	Nacionalni okolinski akcioni plan
BiH	Bosna i Hercegovina	NVO	Nevladine organizacije
CBC	Prekograni na kooperacija	PEST analiza	
CG	Crna Gora	P	Politi ko okruženje
CE	Centralna Evropa	E	Ekonomsko okruženje
CEFTA	Zona slobodne trgovine CE	S	Socijalno okruženje
DEI	Direkcija za ekonomske integracije BiH	T	Tehnološko okruženje
EC	Evropska komisija	PDO	Protected designation of origin
EES	Elektroenergetski sektor	PG	Partnerska grupa za planiranje na najvišem nivou
EFSA	Ekonomski fakultet Sarajevo	PGI	Protected geographycal indication
EIS	Ekonomski institut Sarajevo	PRSP	Strategija redukcije siromaštva
EPBiH	Elektroprivreda BiH	RCC	Vije e za regionalnu saradnju
ESR	Ekonomska struktura i razvoj	RG	Radna grupa
EU	Evropska unija	RS	Republika Srpska SA
EUR	Euro		Situaciona analiza
F BiH	Federacije Bosne i Hercegovina	SCF	Švicarski nau ni fond
FM	Forum mladih	SEA	Socio-ekonomska analiza
GDP	Ukupan doma i proizvod	SEE	Jugoisto na Evropa
GDP pc	Ukupan doma i proizvod po stanovniku	SEES	Prostor Jugoisto ne Evrope
GCI	Globalni indeks kompetitivnosti	SG	Sektorska grupa
ICT	Informacione komunikacione tehnologije	SMEs	Mala i srednja preduze a
IMF	Me unarodni monetarni fond	SRS	Srednjoro na razvojna strategija
IPA	Instrumenti predpristupne pomo i EU	Strategija	Strategija razvoja TK u periodu 2008- 2013.
KM	Konvertibilna marka LDF	SWOT analiza	Analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji
MDG	Okvir za lokalni razvoj	TE	Termoelektrana
MED	Milenijumski razvojni ciljevi	TK	Tuzlanski kanton
MED	Mediterranski transnac. program	TSG	Traditional speciality guaranteed
MIT	Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA	UN	Ujedinjeni narodi UNDP
NDP	Nacionalni razvojni plan	USAID	Program za razvoj UN
NEAP	Nacionalni okolinski akcioni plan	WB	Agencija za razvoj SAD
NVO	Nevladine organizacije	WEF	Svjetska banka
			Svjetski ekonomski forum

I DIO UVOD

IZVRŠNI SAŽETAK

I

Priprema Strategije razvoja Tuzlanskog kantona (TK) odvijala se u periodu od 14 mjeseci. Započela je u maju 2008. godine kada je ekonomija BiH bila u rastu ojoj fazi, mada su se nad globalnom ekonomijom nadvijali tmurni oblaci. Okončava se u julu 2009. godine kada je i ekonomija BiH u recesionoj fazi i kada su potrošački i poslovni pesimizam zamijenili optimizam s početka izrade Strategije. Osnovno pitanje s kojim se kreatori strategije razvoja TK 2008-2013. godine susreću u završnoj fazi njene izrade je kako srednjoročne ciljeve razvoja i mjere za njihovo provođenje, definirane u 2008. godini, uskladiti sa aktualnom recesijom, a da se istav dosadašnji proces izrade strategije ne devalvira. To pitanje je usko povezano sa ekonomijom sredstava, radna vremena na pripremi strategije, jer bi postupak izrade strategije uz okolnosti vanjskog okruženja koje diktira recesija zahtijevao praktično ponovno odvijanje aktivnosti koje slijede nakon analize postojeće situacije, uključujući i SWOT analizu, definiranje strateške vizije i ciljeva, formuliranje mjera, projekata i na kraju monitoringa ostvarenja strategije.

U cilju prevazilaženja ovog problema primijenjen je pristup u kome su zadržana osnovna strateška opredjeljenja utemeljena na rezultatima istraživanja tih aktivnosti na strategiji tijekom 2008. godine, dok su strateški ciljevi i implementacija korigirani parametrima realne socijalno-ekonomske situacije koju obilježava recesija. Tako su u finalnom tekstu strategije zadržani ciljevi ekonomskog rasta od 6,7% godišnje do 2013. godine, ciljevi zapošljavanja od 5% godišnje, podržani rastom investicija od 5% godišnje i rastom poduzetničkih aktivnosti, izraženih brojem malih i srednjih poduzeća na TK, od 2% godišnje. Istovremeno, procijenjeni su utjecaji recesije na TK u 2009. i 2010. godini sa oporavkom u 2011. godini na ostvarenje strateških ciljeva razvoja TK. Poređenjem ciljeva Strategije i procjene realnog kretanja pod utjecajem recesije izračunati su društveni gubici koje stvara recesija na TK. Za period 2009-2013. godina oni se procjenjuju u gubitku GDP od 2.346 mil. KM i gubitku od 19.628 radnih mjesta. Recesija može značiti izgubljene godine u razvoju na TK. Međutim, ako se u vrijeme recesije poduzmu organizirane mjere na pokretanju i provođenju važnih reformi u socijalnom sektoru i ekonomiji, iskoristi vrijeme za potrebna restrukturiranja privrede i pripremu studijske dokumentacije i financijskih aranžmana za intenziviranje javnih investicija, te kroz dodatnu edukaciju osigura podizanje radnih vještina uposlenih i onih koji na tržištu rade čekajući uposlenje, recesija može biti vrijeme pripreme za novi razvojni ciklus na TK. Koncept ove strategije upravo polazi od toga da recesija ne smije biti izgubljeno vrijeme u kome se, uz pad ekonomskih aktivnosti, fokus stavlja na redukcije u svim oblastima života i pokušaj preživljavanja. Taj fokus treba proširiti na nove razvojne perspektive i ovo vrijeme iskoristiti za dobre pripreme razvojnih projekata koji će u vrijeme oporavka omogućiti da zamah u investicijama i zapošljavanju krene odmah, bez novih vremenskih gubitaka.

II

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2008 – 2013. godina predstavlja skup ciljeva, mjera, projekata i programa za unapređenje ekonomskog i socijalnog razvoja u sferi nadležnosti i odgovornosti vlasti TK, za čiju se realizaciju angažiraju ograničeni javni resursi u novcu, prirodnim i naslijeđenim resursima, ljudskim resursima, organizaciji i institucijama. Ovakva definicija strategije potrebna je radi jasnijeg razlikovanja njenog sadržaja, ciljeva i dometa. Bez toga, strategija se često pogrešno tretira kao dokument u kome treba da se na sve moguće aktivnosti i problemi koji nisu riješeni na Kantonu, bez obzira na raspoloživost resursa. Zato se ovakvom definicijom strategije omogućava potrebno selekcioniranje prioriteta u skladu sa raspoloživim resursima. U tom se smislu strategija razvoja može smatrati najsloženijim dokumentom za vođenje efikasnih javnih politika u javnom interesu.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Posebni aspekti ovakvog određenja strategije su:

1. Strategija razvoja određuje najšire ciljeve, prioritete, mjere i programe, koje će Vlada¹ provoditi upotrebom javnih resursa i partnerstvom sa privatnim sektorom.
2. Strategija razvoja TK u pojedinim oblastima određuje direktne ciljeve, obaveze i odgovornosti za alokaciju resursa od strane Vlade (obrazovanje, socijalni sektor, zdravstvo, naukoistraživačke aktivnosti, prostorni razvoj, privatizacija), dok u drugim oblastima sugerira ciljeve i određuje na koje se oni mogu oslanjati na javnim resursima (zapošljavanje, ekonomski rast, razvoj industrije, poljoprivrede, turizma, malih i srednjih poduzeća, izvoza i drugo)
3. Strategija razvoja obuhvata ciljeve, mjere i programe u kojima Vlada ima direktnu odgovornost sprovođenja sa svim administrativnim nadležnostima ostvarivanja strategije – administracija, zdravstvo, obrazovanje (1), područja u kojima vlada stvara uvjete i osigurava inicijalnu podršku za razvoj - industrijske zone, razvoj SMEs, partnerstvo javnog i privatnog sektora, razvoj poljoprivrede i slično (2) i područja promotivnog djelovanja na području razvoja u smislu javne podrške određenim društvenim i privatnim projektima, za koje nema javne resurse za podršku (3) i područja koordinacije u kojima se zahtjeva usklađeno djelovanje aktera razvoja (4).
4. Zato strategija razvoja predstavlja znatno širi razvojni akt od onoga što je područje odgovornosti Vlade. Time se otvaraju perspektive i nagovještavaju politike i mjere kojima će se vlada voditi u upravljanju razvojem, a to su dragocjene informacije za ostale aktere razvoja: lokalne zajednice – općine i gradove, poslovne kompanije, investitore, banke, škole i univerzitete, farmere, naučne institucije, sindikate, nevladine institucije i druge aktere.
5. Zbog ograničenosti javnih resursa u budžetima Vlada mora tragati za njihovim dodatnim resursima, prije svega u sferi angažiranja privatnog kapitala putem privatizacije (1), koncesija (2) i razvijanja javnog i privatnog partnerstva (3), zatim putem javnog zaduživanja u zemlji i inozemstvu putem koncesionih kredita ili emitiranjem obveznica na tržištima kapitala (4), osiguranja sredstava iz fondova EU (IPA i FP7 programi) (5), osiguranje sredstava putem grantova i tehničke pomoći vlada i razvojnih agencija koje djeluju u BiH (USAID, GTZ, UNDP, EC i mnoge druge multilateralne ili nacionalne agencije) (6).

Koncept razvoja na navedenim osnovama prikazan je na slici A.

Datim prikazom uočava se da su jasno diferencirane nadležnosti i odgovornosti u kreiranju i sprovođenju strategije te resursi za njeno provođenje. Ključna pozicija Vlade TK ogleda se u ostvarenju njene uloge kao administrativne vlasti, a zatim kao promotora razvoja u raznim formama koordinacije i poticanja razvoja.

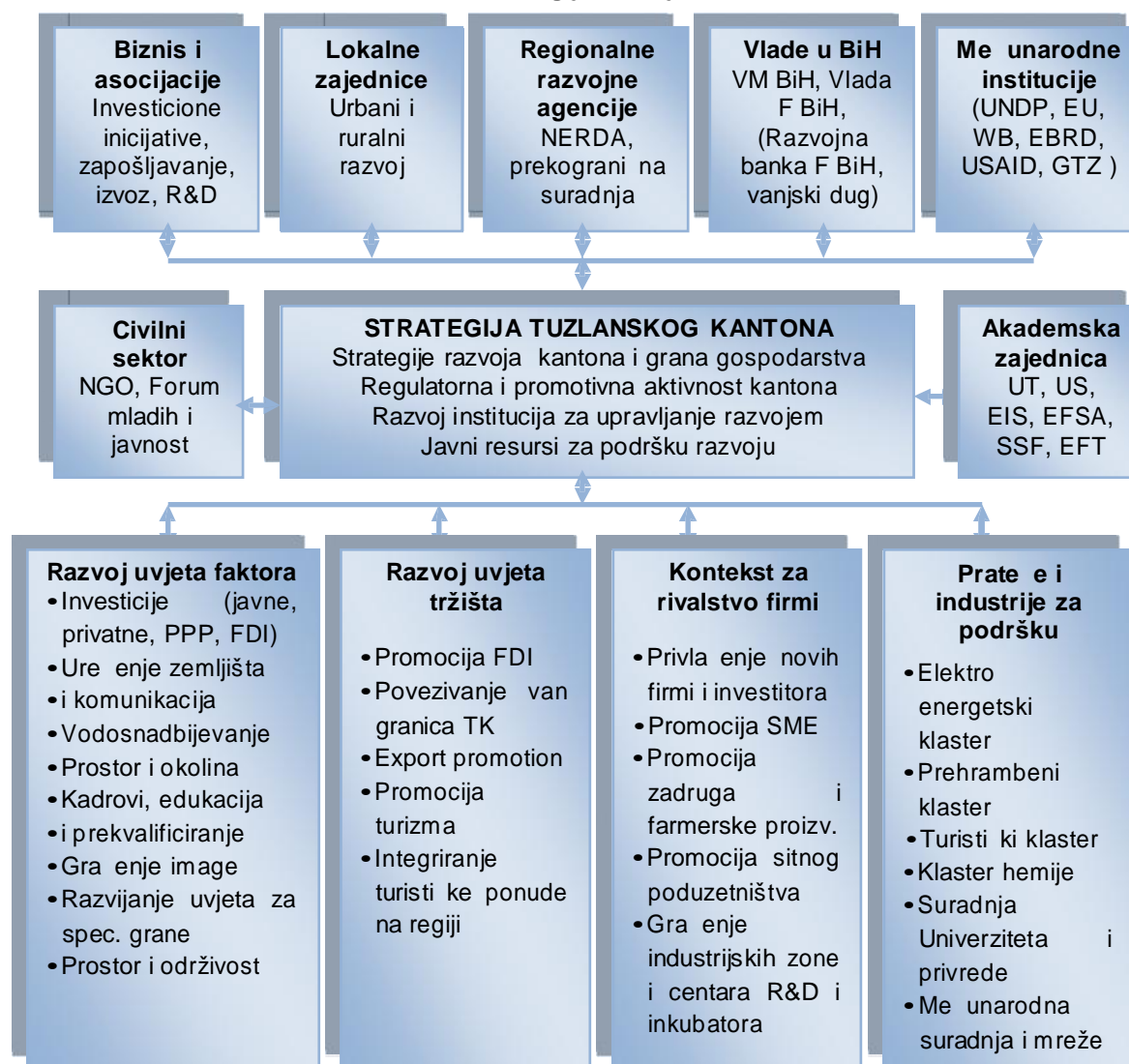
Ekonomski institut Sarajevo (EIS) je u cijelosti respektirao polazne tačke, upute i usmjerenja za izradu Strategije razvoja TK za period 2008. – 2013. (u daljem tekstu Strategija), koja je utvrdila Vlada TK u tenderskoj dokumentaciji.

Prostorni obuhvat za koji se radi strategija uključuje teritorij općina: Banovići, Doboj-Istok, Gradac, Gračanica, Kladanj, Kalesija, Metković, Lukavac, Srebrenik, Teočak, Sapna, Živinice i Tuzla, odnosno prostor TK (TK). Vremenski obuhvat je određen odlukom Vlade TK i odnosi se na period od šest godina i to: 2008.-2013. Postupak izrade Strategije određen je željom da se TK u strateškom periodu profilira kao moderna, konkurentna, evropski orijentirana regija, regija sa snažnim poduzetništvom,

¹ Pod terminom Vlada podrazumjevaju se vlasti koje djeluju u okviru ustavnih i zakonskih nadležnosti kantona. To obuhvata i zakonodavnu i izvršnu vlast i sve institucije koje vrše javna ovlaštenja, odnosno obnašaju javnu vlast na kantonu.

partnerstvom javnog – privatnog – civilnog sektora, sa efikasnom administracijom, orijentirana na koheziju i zapošljavanje, teritorijalnu suradnju, podizanje absorpcione mo i za prihvatanje fondova, programa i projekata EU, regija orijentirana na podizanje kvaliteta života i rada, otvorena prema novim pristupima lokalnom i regionalnom razvoju. EIS, Vlada TK i drugi u esnici u procesu izrade tragali su za strategijom koja e osigurati posebnost, jedinstvenost, specifi nost, motiviranost, entuzijazam, inspiraciju, uzbu enje i izazov, koja e osigurati komplementarnost istovremenog postizanja ekonomske, ekološke i socijalne održivosti, konkurentnosti, kohezije, konvergencije i kvaliteta života.

Slika A. Okvir za strategiju razvoja TK 2008-2013.

Kod pripreme Strategije poštovani su sljede i principi izrade Strategije: partnerstvo u pripremi i implementaciji, orijentacija na cilj, odnosno na projekte, na konkurentnost, kontinuitet strateškog planiranja, monitoring i evaluaciju, respektiranje evropske doktrine i politike regionalnog razvoja i strateškog okvirnog planiranja lokalno i regionalno razvoja, orijentacije na nove pristupe. Pored navedenih, uvaženi su i princip partnerstva, zajedni kog vlasništva, održivosti, integracije, kvaliteta, inovacije, jasne strukture, paradoksa dualiteta, hijerarhije strateških planova, fokusiranosti na rezultat, bottom up princip, princip od pojedina nog ka op em, princip od lokalnog ka regionalnom, princip banchmarkinga, princip stakeholders, princip uklju ivanja javnosti, participacije, transparentnosti.

Vlade TK i EIS, kao prvi korak u realizaciji Projekta su: identificirali sve u esnike procesa izrade Strategije, odnosno predstavnike svih interesa na području Kantona i lokalnih zajednica; utvrdili uloge svih partnera, a prema preporukama metodologije Evropske unije, identificirali prioritetne sektore intervencija, uspostavili Radnu/ Partnersku grupu za planiranje na visokom nivou, te sektorske i radne grupe za rad po utvrđenim prioritetnim sektorima intervencija, razvili nacrt plana aktivnosti prikazuju i sve faze procesa, identificirali informacije i izvore informacija. U radnim i sektorskim grupama u estvovalo je oko dvjestotine članova, predstavnika svih općina, javnog, privatnog i civilnog sektora. U okviru Foruma mladih participiralo je trideset predstavnika svih općina, udruženja, kantona.

III

Socio-ekonomska analiza podrazumijeva prikupljanje, sortiranje i analizu raspoloživih podataka, dokumenata, pravnih propisa i sl. Ona, uzimajući u obzir najrelevantnije elemente, pokriva sljedeće poglavlja, definirana projektnim zadatkom: historija, geografija i prirodni resursi, demografija i tržište rada, ekonomska struktura i razvoj, prostorni razvoj, obrazovanje, istraživanje i razvoj, zdravstvo i socijalno osiguranje, bora ko-invalidska zaštita, kultura i sport, institucije i pravni okvir. Analiza stanja je dala procjenu strukturalnih, političkih, ekonomskih i socijalnih uslova. Strateška analiza je daje odgovore na specifična pitanja, u skladu sa kojima osnovne karakteristike izabranog područja mogu biti uključene u evidenciju. Pored ovih pitanja EIS je posebno obradio ljudski kapital, infrastrukturu i SME sektora kao generatore ekonomskog razvoja. Pri analizi stanja urađena je SWOT analiza (analiza prednosti, nedostataka, mogućnosti i prijetnji) i PEST analiza (politički, ekonomski, socijalni i tehnološki faktori) kako bi se analizirali i okruženje i konkurentnost, ali i druge metode i tehnike analize potencijala.

IV

SWOT analiza je urađena po bitnim područjima u skladu sa projektnim zadatkom. (ekonomska struktura i razvoj: energetike, industrija, turizam, trgovina i druge financijske djelatnosti, poljoprivreda i prehrambena industrija i SME; zatim demografija i tržište rada, humani i socijalni kapital, obrazovanje i istraživanje, prostor i infrastruktura za razvoj). Urađene su posebne ekspertize za područje TK i to: pravni i institucionalni okvir, konkurentnosti, fiskalni kapacitet, javni sektor, socio-ekonomska analiza). Rezultati analize PEST i SWOT su sintetizirani na osnovi relevantnih modela. U izradi Strateškog dokumenta naglasak je na: definiranju strateških ciljeva koji izvire iz analize i vizije razvoja, a predstavljaju prvu razradu vizije razvoja; definiranju prioritetnih ciljeva koji su specifični, realistični i mjerljivi, uzimajući u obzir raspoložive resurse i vremenski okvir; definiranju mjera koje predstavljaju srednjoročni put ka ostvarivanju specifičnih/ prioritetnih ciljeva u okviru određenog vremenskog perioda. Mjere su instrumenti za korištenje resursa kako bi se ostvario specifični cilj. One su most između u strateškog i operativnog dijela Strategije, definiranju projekata, sa naznakama o tome ko bi mogli biti potencijalni nosioci implementacije projekta, vrijednost projekta, potencijalni izvori financiranja, vremenski okvir, glavne aktivnosti i očekivani rezultati. Ovako razloženi projektni/operativni dio strategije će ujedno predstavljati i generalni plan implementacije.

V

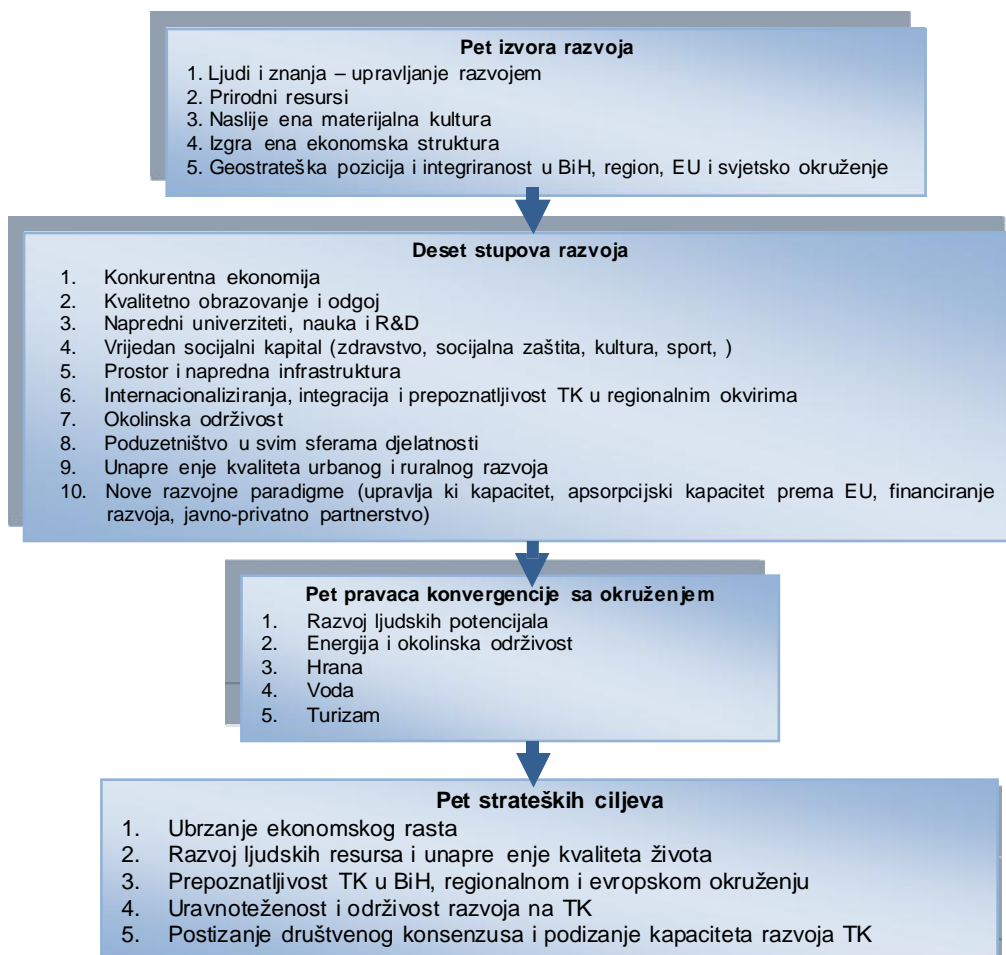
Rad na viziji, strateškim i prioritetnim ciljevima temelji se na evropskoj doktrini regionalnog ekonomskog razvoja, evropskoj politici regionalnog razvoja jugoistočne evrope, odnosno Zapadnog balkana, osnovnim nalazima situacione analize za područje TK, kao i na iskustvima drugih komparabilnih regija. S obzirom da u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji konsenzus na političkoj, naučnoj, stručnoj razini o regijama, TK se tretira kao administrativna regija, ali se u profiliranju njene vizije, ciljeva, projekata, programa, politike i analize koriste teorije, politike, metode, tehnike, analize regionalnog razvoja. Kao što je poznato, dokumenti iz Lisabona, 2000. apostrofiraju konkurentnost, dinamiku, znanje kao komponente vizije, dokumenti iz Geteburga, 2001. akcentiraju zaštitu okoliša i održivi model razvoja, a drugi relevantni dokumenti naglašavaju koheziju. S obzirom na jaz u

investicijama, respektirani su ciljevi koje podržava EU u periodu do 2013., posebno oni koje podržava IPA 2007-2013. Oko 80% sredstava za razvoj regija fokusirano je na cilj konvergencije, to jest na rast, poboljšavanje uslova i faktora razvoja, investicije u faktore proizvodnje, razvoj inovacija, društvo zasnovano na znanju, sposobnost prilagoavanja ekonomskim i socijalnim promjenama, okoliš i administrativnu efikasnost, energetska efikasnost, obnovljive izvore energije, intermodalni, javni i gradski saobraćaj. Konkurentnost i zapošljavanje kao cilj apsorbiraju preko desetine fondova za regionalni razvoj, a podrazumijevaju: povećanu konkurentnost i zaposlenost, povećanu atraktivnost regije, anticipiranje ekonomskih i socijalnih promjena posebno onih vezanih za proces globalizacije i regionalizacije, promociju ljudskih resursa, inovacije, okoliš, znanje, poduzetništvo, infrastrukturu, fleksibilno i inkluzivno tržište. Kao treći i strateški cilj identificirana je teritorijalna suradnja, odnosno osnaživanje prekogranične, međunarodne i međuregionalne suradnje. Metodologiju primijenjenu u izradi strategije bitno određuje primjena novih pristupa regionalnom i lokalnom razvoju, poštovanje principa participacije svih koji imaju interes na području TK, ciljno i projektno određeni postupak, ekspertnost i međunarodna nauka na provjeru, upotrebe suvremenih ICT u svim fazama rada, upotreba Moodlea u izradi Projekta, postupnost, interaktivnost, koncentracija na bitno, koncentracija na neistraženo, a maksimalna upotreba rezultata ranijih istraživanja, rad na terenu (field research), traženje optimalnog balansa u desk i field research, respektiranje vertikalnih i horizontalnih veza.

VI

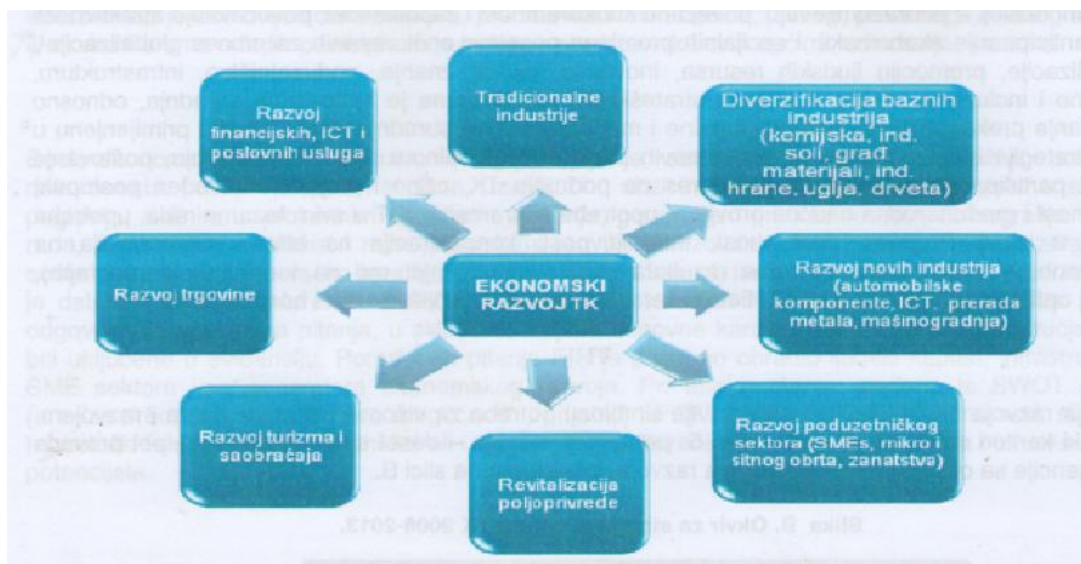
Strategija razvoja TK 2008-2013 predstavlja simbiozu potreba za višom kvalitetom života i razvojem. Tuzlanski kanton do 2013.: **5 – 10 – 5 – 5**: pet izvora razvoja – deset stupova razvoja - pet pravaca konvergencije sa okruženjem – pet ciljeva razvoja, prikazanih na slici B.

Slika B. Okvir za strateške ciljeve TK 2008-2013.

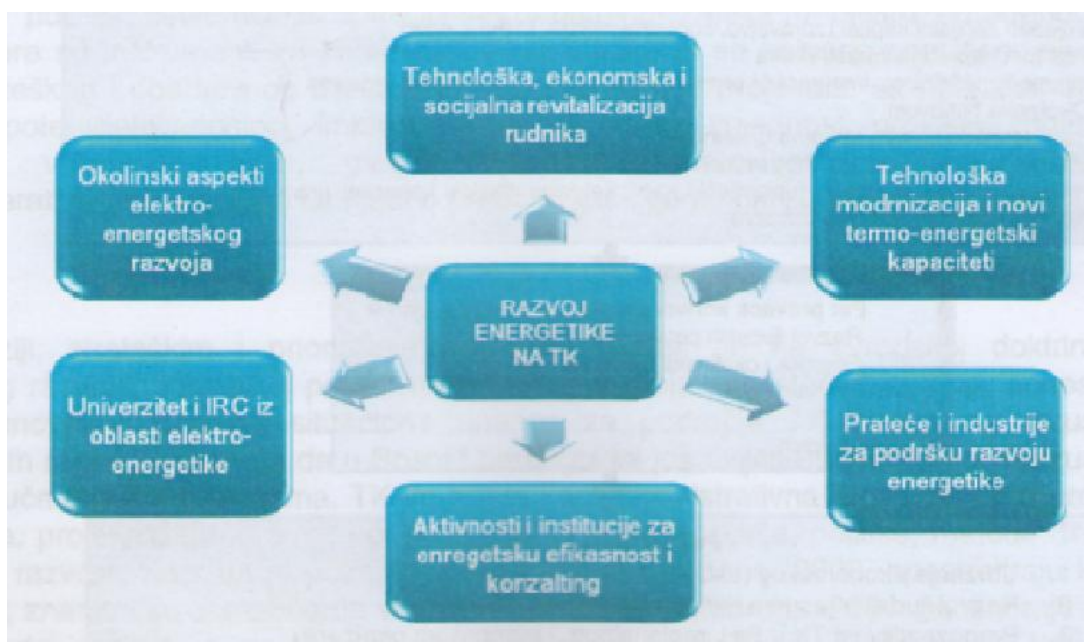
Razvoj TK u ekonomskoj sferi je utemeljen na sinergijskom djelovanju tradicionalnih industrija, diverzifikaciji postoje ih baznih industrija, razvoju novih industrija, revitalizaciji poljoprivredne proizvodnje i snažnoj ekspanziji sektora usluga sa naglaskom na trgovinu, turizam, finansijski sektor, usluge prometa i komunikacija, informatike i raznovrsne poslovne usluge (slika C).

Slika C. Sektorski aspekt razvoja TK

Razvoj energetike na TK podrazumijeva ne samo razvoj rudnika uglja i termoenergetskih kapaciteta, nego i postizanje sinergijskih efekata u unapređenju energetske efikasnosti, razvoju proizvodnje, usluga i građevinskih aktivnosti za potrebe energetskog sektora, te suradnje sa naučnim i konzalting institucijama na temelju klsterskog organiziranja. Također, razvoj energetike podrazumijeva i unapređenje okolinske održivosti, kako razvoj ne bi išao na teret gubitaka prirodnog kapitala (saniranje devastiranog prostora rudokopa, saniranje jezera Modrac i drugo).

Slika D. Osnovni elementi klsterskog organiziranja energetike TK

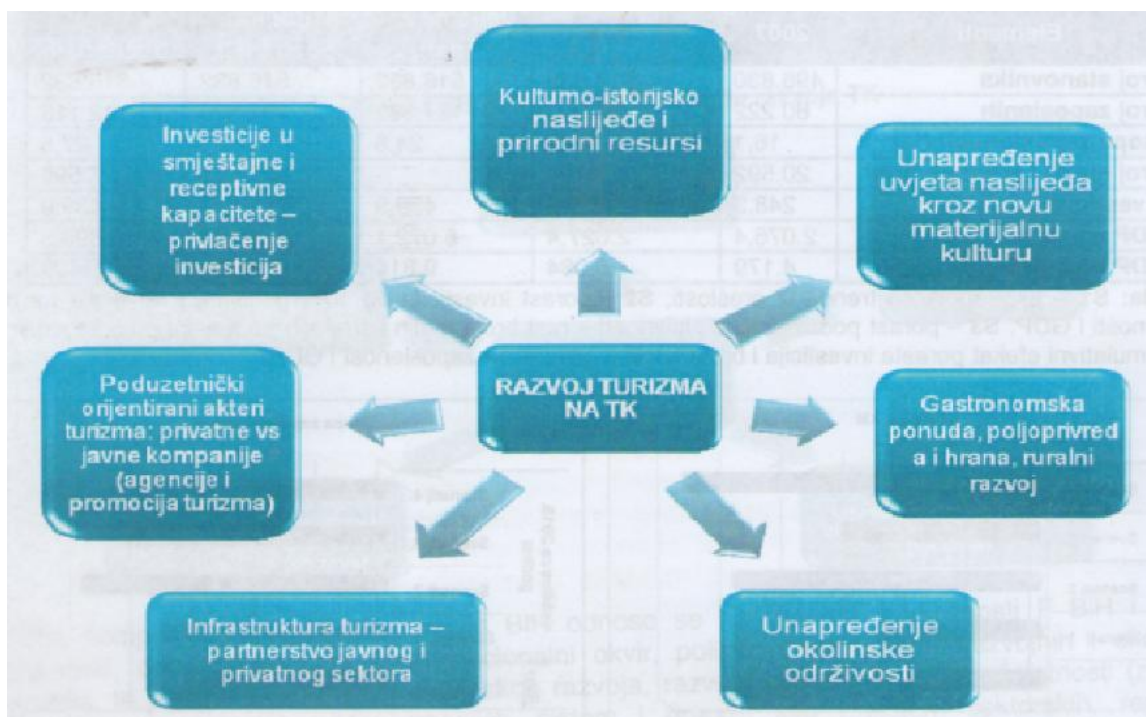
Razvoj poljoprivrede stavlja se u kontekst lokalnih razvojnih ciljeva i politika EU koje podržavaju ruralni razvoj, okolinski razvoj i proizvodnju hrane. Primarna poljoprivredna proizvodnja, prehrambena industrija i ruralni razvoj su značajni za TK za stvaranje održivog ambijenta, iskorištenje prirodnih resursa za ubrzanje razvoja, podizanje zaposlenosti, osiguranje kvalitetnijeg ruralnog razvoja i podizanje kvaliteta života u ruralnim područjima, te sinergiju sa razvojem turizma na TK (slika E).

Slika E. Strateški kontekst za razvoj poljoprivrede na TK

Ništa ne prodaje lokalne vrijednosti tako uspješno kao turizam. Razvoj turizma, utemeljen na kulturološko-istorijskom naslijeđu, nudi brojne razvojne efekte. On privlači i nove investicije, stvara nova radna mjesta, privlači i kupovnu moć iz drugih područja na TK, a istovremeno stvara sinergijske efekte sa svime onim što stvara turistički proizvod na kantonalnom ili lokalnom nivou (slika F).

Slika F. Turistički klaster na TK

VII

Model predložen u Strategiji razvoja TK 2008.-2013. je samo okvir u svojoj strukturi i kao takav je uvodna verzija brojnih CGE (Computable General Equilibrium) modela koji su bili korišteni za ekonomske analize u drugim državama i regionima. Vrijedno je ista i da je pojednostavljena struktura izabrana iz tri razloga. Prvo, ona pojednostavljuje osjetljive analize (npr. nije toliko teško povezati osnovnu promjenu u modelu). Drugo, dozvoljava jasno razumijevanje o tome zašto se posmatrani rezultati događaju, smanjuju i komponentu “crne kutije” u mnogim stimulativnim studijama. Konačno, osjetljivost potpomaže rješenju optimizacije problema. Analizirana su četiri scenarija, i to:

- porasta investicija i broja SME - utjecaj na zaposlenost i GDP
- porasta investicija za 10% godišnje - utjecaj na zaposlenost i GDP
- porasta broja SME za 5% godišnje - utjecaj na zaposlenost i GDP
- porasta obima investicija za 10% i utjecaj porasta broja SME za 5% godišnje - utjecaj na zaposlenost i GDP

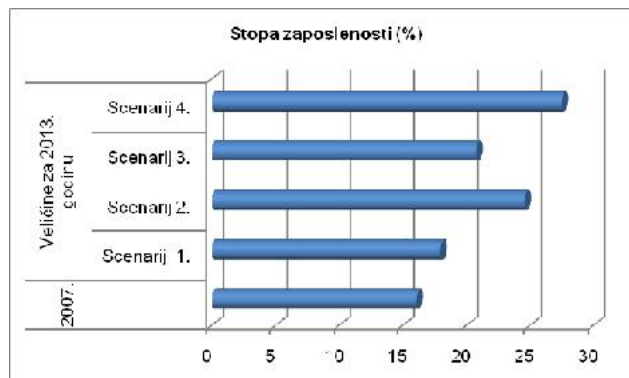
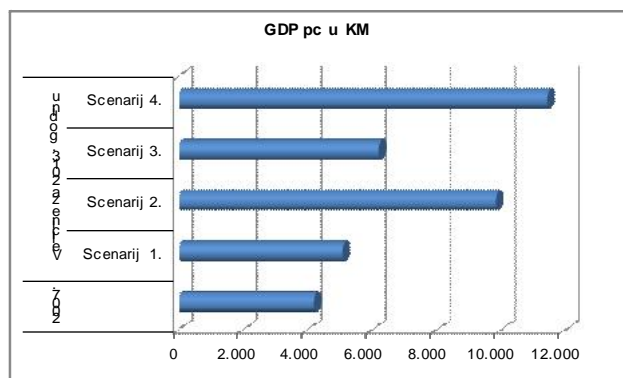
Rezultat analize Scenarija I koji se temelji na ekstrapolaciji postojećih trendova investiranja i rasta broja malih i srednjih poduzeća su: stopa zaposlenosti od 18,0%, GDP 2.627.348.000 KM i GDP pc 5.084 KM na nivou Kantona u 2013. Scenarija II, koji se temelji na nezavisnoj varijabli 10% godišnje porasta obima investicija i zavisnim varijablama: zaposlenost i GDP, bi mogao osigurati stopu zaposlenosti od 24,6%, GDP-a od 5.072.107.000 KM i GDP pc u iznosu 9.814 KM na nivou Kantona u 2013. Scenarija III se temelji na prosječnoj godišnjoj 5% stopi rasta broja malih i srednjih poduzeća, kao nezavisnoj varijabli, kao rezultat bi imao stopu zaposlenosti na nivou Kantona na kraju 2013. od 20,8%, vrijednost GDP-a od 3.204.559.000 KM i porast GDP pc na 6.200 KM. Na sinergetskim efektu istovremenog porasta investicija po prosječnoj godišnjoj stopi od 10% i 5% porasta broja malih i srednjih poduzeća se temelji Scenarij IV i osigurava stopu zaposlenosti od 27,5%, GDP pc preko 11.000KM. Rezime rezultata navedenih scenarija daju u narednoj tabeli.

Tabela A. Parametri razvoja TK na osnovi 4 razvijena scenarija

- mil. KM

Elementi	2007.	Veličine za 2013. godinu			
		Scenarij 1.	Scenarij 2.	Scenarij 3.	Scenarij 4.
Broj stanovnika	496.830	516.832	516.832	516.832	516.832
Broj zaposlenih	80.222	93.033	127.302	107.505	142.118
Stopa zaposlenosti (%)	16,1	18,0	24,6	20,8	27,5
Broj malih i srednjih firmi	20.592	23.190	-	27.595	27.595
Investicije	248,3	279,6	439,9	-	439,9
GDP ukupno	2.076,4	2.627,4	5.072,1	3.204,6	5.896,6
GDP pc u KM	4.179	5.084	9.814	6.200	11.409

Legenda: **S1** – ekstrapolacija trenda iz prošlosti; **S2** - porast investicija od 10% godišnje i refleksije na rast zaposlenosti i GDP, **S3** – porast poduzetničke aktivnosti – rast broja malih i srednjih poduzeća od 5% godišnje, **S4** – kumulativni efekat porasta investicija i broja SME - utjecaj na zaposlenost i GDP;

Ključno je pitanje efikasnosti korištenja resursa, efikasnosti investiranja, upravljanja njihovih kapaciteta, dinamike investicija i poduzetničke aktivnosti na području TK. Naravno, potrebno je imati u vidu procjene da se u recesiji odloži realizaciju ovih scenarija za period nakon 2010. kada se očekuje njeno prevladavanje. Javna rasprava i aktualna ekonomska situacija determinirana recesijom uzrokovala je relativiziranje predloženih scenarija. Drugim riječima, 2009. i 2010. bi mogle biti izgubljene godine za realiziranje scenarija ukoliko se neiskoriste za jačanje odgovornosti, podizanje izvrsnosti, konsenzusa, kompetitivnosti, racionalnosti.

Odgovor drugih zemalja i regionalnih integracija bi se mogao rezimirati u nekoliko riječi: koordinirani ekonomski program determiniran pravovremenom, prolaznom, fokusiranom na cilj, nedogmatskim pristupom odnosu država – slobodno djelovanje tržišnih zakonitosti i pragmatizmom. Ovaj dokument to respektira u mjeri u kojoj je to bilo moguće, jer je riječ o momentima koji su se pojavili nakon prezentacije materijala na sektorskim i radnim grupama, kao i na međunarodnoj konferenciji.

1.1. OKVIR ZA KREIRANJE STRATEGIJE

Okvir ili povezanost strategije TK sa strateškim dokumentima na višim nivoima može se prezentirati u kontekstu pet razina (vidjeti sliku 1). Prvu razinu čini okruženje Federacije Bosne i Hercegovine sa utjecajima koji potječu iz makroekonomskog, regulatornog, političkog i kulturološkog okruženja iz nadležnosti ili sa specifičnostima na razini FBiH. Drugu razinu čine regionalne integracije, od kojih u prvom redu treba istražiti uticaj CEFTA, kao novi oblik zone slobodne trgovine sa refleksijama na liberalizirano kretanje roba, usluga, kapitala i harmonizaciju regulative iz domena ekonomskog upravljanja, razvoja institucija i preuzimanja regulative EU. Treću razinu čine odnosi i integracija BiH u EU sa utjecajima na tokove roba, usluga, investicija i preuzimanja regulative EU u okviru faza u pristupu BiH Evropskoj Uniji. I, napokon, četvrtu razinu čine globalne integracije u kojima BiH sudjeluje kao suverena zemlja, članica UN. U tom je kontekstu najznačajnije uključivanje BiH u Svjetsku trgovinsku organizaciju, pored postojećeg članstva u UN, Svjetskoj banci, Međunarodnom monetarnom fondu i drugim globalnim integracijama. Ovdje se akcentiraju neke od strategija, dokumenata, programa, projekata i fondova koje imaju ili mogu imati poseban značaj za profiliranje strategije razvoja TK u periodu do 2013.

Slika 1. Okvir za izradu Strategije razvoja TK

Bitne komponente okvira Federacije BiH odnose se na ustavne nadležnosti FBiH i kantona, zakonski, odnosno regulatorno-institucionalni okvir, politike i instrumente razvojnih i ekonomskih politika, te politike prostornog i okolinskog razvoja, razvoja društvenih javnih djelatnosti (zdravstvo, obrazovanje, socijalni sektor, penzijski sistem i drugo), kao i sistem sektorskih, regionalnih, industrijskih, trgovinskih i drugih politika.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Bitne komponente državnog okvira su: Strategija integracije BiH, Višegodišnji indikativni plan IPA-e, Strategija provođenja decentraliziranog sistema provođenja u BiH, Državni akcioni plan za zaštitu životne sredine (NEAP), državna razvojna strategije i strategija socijalne uključenosti za period do 2013., odnosno državni razvojni plan za period do 2013.

Strategija integracije BiH je dokument na kome će se zasnivati cijeli proces pridruživanja EU. U tom kontekstu se iščitava o Izvještaj o ispunjavanju Lisabonske strategije. Regionalna ekonomska politika EU dobiva poseban značaj jer otvara brojne razvojne mogućnosti za bosanskohercegovačke regije/kantone preko direktnog i/ili indirektnog učinka u radu Komiteta evropskih regija, Vijeća evropskih općina i regija, Skupštine evropskih regija, Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti, Asocijacije evropskih prekograničnih regija. Kao okvir za razvoj regija u periodu do 2013. EU je definirala koheziju, konkurentnost i otvaranje novih radnih mjesta i inter i intraregionalnu suradnju kao bitne elemente politike regionalnog razvoja do 2013. Višegodišnji indikativni plan IPA predstavlja ključni dokument za pružanje pomoći EC BiH.

IPA je novi predpristupni instrument za finansiranje reformi u državama kandidatima za članstvo u EU koji supstituiraju programe Phare, ISPA, SAPARD i CARDS. Cilj ovog instrumenta je da olakša i objedini finansijsku pomoć državama kandidatima, kao i potencijalnim kandidatima za ulazak u Evropsku uniju. IPA program ima pet komponenti. Prva se odnosi na izgradnju institucija i stabilnost, a druga na regionalnu suradnju. Ostale tri (regionalni i ruralni razvoj, te razvoj ljudskih resursa) namijenjene su zemljama kandidatima kao što su Hrvatska i Makedonija. Na raspolaganju će biti poljoprivredni, regionalni i socijalni fondovi. Pomoć tranziciji i jačanju institucija (CARDS nacionalni) se sastoji od podrške izgradnji administrativnih i sudskih kapaciteta i ispunjavanju političkih i ekonomskih kriterija za članstvo. Regionalna i prekogranična suradnja (CARDS regionalni, Interreg III) uključuje: održiv ekonomski i socijalni razvoj, okoliš, javno zdravstvo, prevencija i borba protiv organizovanog kriminala, efikasne i sigurne granice i promocija lokalnih aktivnosti izmeđunarodna. Financijski okvir planiran za Bosnu i Hercegovinu po godinama je: 2007. 62,1 milion eura, 2008. 74,8 miliona eura, 2009. 89,1 milion eura, 2010. 106,0 miliona eura i 2011. 108,1 milion eura. Definirane su programska oblast prekogranične suradnje su: BiH – CG; BiH – Srbija, BiH – Hrvatska, definirani su ciljevi, prioriteta, mjere i korisnici. U okviru ove komponente IPA su i Jadranski program, zatim Prostor jugoistočne Evrope (SEES) i Mediteranski transnacionalni program (MED).

Na državnom nivou u završnoj fazi je izrada Razvojne strategije BiH za period 2008-2013. po metodologiji EU za izradu nacionalnog razvojnog plana za sedmogodišnji period, kao i izrada Strategije socijalne uključenosti. Postupak se realizirao kroz nekoliko faza, i to: nultu fazu, koja uključuje donošenje odluke Vijeća Ministara, imenovanje nosioca izrade i detaljnu razradu metodologije; prvu fazu, koja uključuje situacionu analizu; drugu fazu, koja sadrži identifikaciju strateške vizije i 4-7 strateških razvojnih pravaca/prioriteta; treću fazu, koja uključuje elaboraciju 4-7 strateških prioriteta i programiranje razradu operativnih programa i politika za ispunjavanje strateških prioriteta razvoja, te četvrtu fazu, koja uključuje finaliziranje strategije u okviru koga će se osigurati kompatibilnost razvojnih ciljeva/programa/projekata, to jest integriranje sektorskih prioriteta, usvajanje strategije, izrada plana implementacije, te monitoring i evaluacija. Uz podršku UNDP pripremljeni su Milenijumski razvojni ciljevi za Bosnu i Hercegovinu u periodu do 2015., kao i Izvještaji o humanom razvoju koji se svake godine fokusiraju na neki drugi aspekt humanog razvoja. Za Bosnu i Hercegovinu su utvrđeni sljedeći milenijumski ciljevi do 2015., i to: sprječavanje pojave ekstremnog siromaštva i gladi, kao i reduciranje generalnog siromaštva na prosjek zemalja EU, unaprijediti kvalitetu obrazovanja, povećati pristup žena ekonomskim resursima, donošenju političkih odluka, smanjenje kućnog nasilja nad ženama i ostalog nasilja zasnovanog na polnim razlikama, smanjenje smrtnosti djece, poboljšanje zdravlja majki, suzbijanje infekcije HIV/AIDS., ubrzati izradu i usvajanje preostalih provedbenih propisa vezanih za zaštitu okoliša, potaknuti aktivnosti i izvršiti zakonske obaveze vezane za izradu integralnih strategija zaštite okoliša, usvojiti legislativu o usaglašenoj zaštiti okoliša u BiH, uspostaviti tijela za implementaciju NEAP-a, razvijanje i jačanje globalnog partnerstva za razvoj (međunarodna podrška ekonomskom razvoju integrirana sa podrškom socijalnom sektoru i

obrazovanju, direktna podrška provođenju socijalne politike, podrška lokalnim zajednicama, građanskim inicijativama i nevladinim organizacijama, jačanje odgovornosti prema građanima, jednakost polova u javnom i privatnom životu). NEAP je strateški dokument za planiranje održivog razvoja, a uključuje prioritetne projekte u oblasti životne sredine. Zajednički multidisciplinarnim pristupom utvrđeno je osam prioriteta NEAP-a, i to: vodni resursi/otpadne vode, održivi razvoj ruralnih područja, upravljanje okolišem, zaštita biološke i pejzažne raznolikosti, otpad/upravljanje otpadom, privreda/održivi razvoj privrede, javno zdravlje i deminiranje. Definirana su prioritetna područja, mjere i aktivnosti koje su preduvjet za ostvarivanje prioriteta NEAP-a i u skladu s njima, u otvorenom procesu kandidiranja dobiveno je preko 450 prijedloga konkretnih projekata. Procesi u energetskektor u BiH, pa time i na TK, u suštini će biti determinirani energetske politikama Evropske unije (EU). To znači da će BiH morati prilagoditi svoj energetskektor principima poslovanja koje definiše EU i na taj način se pripremiti za integraciju u evropske tržišta energenata. U cilju pojašnjenja ovog „okvira vanjskog okruženja“ u nastavku su ukratko elaborirani politike EU i direktive i propisi koji ih operacionaliziraju. Zatim su opisani procesi u energetskektorima regiona Jugoistočne Evrope (JIE), BiH i FBiH.

Suočena sa budućom povećanom energetske zavisišću (posebno od Rusije u prirodnom gasu i nafti) EU definiše osnove energetske politike, koja se bazira na deregulaciji i liberalizaciji, uvođenju konkurencije i diversifikacije izvora energenata, transparentnosti u donošenju investicionih odluka (prema Aarhus konvenciji), smanjenju negativnog uticaja na okolinu i klimu i energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energenata. Energetska Povelja (Energy Charter) i Pratići Protokol je prvi međunarodni sporazum koji EU nudi ovim zemljama (BiH je potpisnik Povelje). Cilj je da se potpisnici obavežu na tržišne principe poslovanja sektora mrežnih energenata (slobodna trgovina i investicije). Za zemlje potencijalne kandidate za članstvo u EU, kao što je BiH, usklađivanje njihovih energetske regulativa i politika sa praksom EU predstavlja jedna od predpristupnih uslova iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Za BiH Evropsko Partnerstvo kao i Višegodišnji Indikativni Razvojni Plan definiše ciljeve procesa prilagođavanja i programe podrške od strane EU.

Za mrežne energente (električnu energiju i prirodni gas) posebno su važne direktive i paketi liberalizacije EU, koje za BiH predstavljaju međunarodnu obavezu nadređenu domaćem zakonodavstvu. Za elektroenergetski sektor (EES) posebno je važna Direktiva 2003/54/EC od 26.06.2003. godine o zajedničkim pravilima za unutrašnje tržište električne energije. Ova Direktiva utvrđuje pravila o organizaciji i funkcioniranju EES, pristup tržištu, kriterije i postupke koji se primjenjuju za objavu nadmetanja i davanja odobrenja za izgradnju EES objekata kao i upravljanje sistemima. Ona također definiše i poštovanje obaveze javne usluge.

Region JIE je energetske siromašno područje, sa malim i nepovezanim energetske sistemima. Zbog tehnološke zastarjelosti i lošeg menadžmenta području su potrebne značajne strane investicije kako bi EES *povećali pouzdanost i ekonomičnost, smanjili negativni uticaj na okolinu i osigurali potrebne investicije za izgradnju novih objekata i razvoj infrastrukture, koji omogućavaju potreban ekonomski razvoj.* Ratifikacijom Sporazuma o Energetskej zajednici (stupio na snagu 01. 07. 2006.) BiH se obavezala na usvajanje i primjenu pravne regulative EU za područja: električne energije i prirodnog gasa, zaštite okoline, obnovljivih izvora energije i tržišne konkurencije. Osnovna ideja sporazuma su uspostavljanje liberalizovanog regionalnog tržišta električne energije i gasa sa ciljem optimizacije rada energetske sistema sa regionalnog aspekta i stvaranje preduslova za privatne investicije u „regionalno“ optimalne projekte proizvodnje i transporta mrežnih energenata.

U BiH je usvajanjem seta sistemskih zakona u periodu 2000.-2003. započeo proces deregulacije/liberalizacije elektroenergetskog sektora (uspostavljene regulatorne i upravljake institucionalne strukture) i sektora gasa kao i proces restrukturiranja vertikalno integrisanih monopolističkih državnih elektroprivrednih kompanija i preduzeća u sektoru rudarstva. Akcionim planovima za restrukturiranje i privatizaciju elektro-energetskog sektora u BiH i akcionim planom za restrukturiranje i modernizaciju rudnika uglja u FBiH definisani su modeli i dinamika realizacije

prestruktuiranja ovih sektora. Prema planu proces prestruktuiranja se treba završiti u 2008. Međutim, uglavnom uslijed nedefiniranih izvora finansiranja procesa prestruktuiranja došlo je do kašnjenja u implementaciji navedenih akcionih planova a najavljuje se i njihova izmjena.

BiH je jedina evropska zemlja koja nema usvojenu energetska strategija. U FBiH je u toku javna rasprava dokumenta „Strateški plan i program razvoja energetska sektora“. Stoga niti ne može biti da ne postoje adekvatne politike u sektoru. Općenito politički uticaj na sektor, u oba entiteta je u posljednje vrijeme pojačan. Najveći dio nadležnosti za energetska sektor je na entitetskom nivou (kantoni su nadležni za izdavanje koncesija rudnicima). Započetim reformski procesi i prestruktuiranje rudnika i EPBiH imaju dramatične posljedice po ovu industriju na TK (primjer uspješnog prilagođavanja TE Tuzla, a neuspješnog RU Kreka). Budućnost sektora će biti određena u narednih 5 godina, kada se očekuje počinje realizacija procesa prestruktuiranja sektora kao značajnih investicija. Institucije TK moraju imati aktivan odnos prema ovim procesima; TK mora postati akter/partner u realizaciji zacrtanih planova i stoga mora definisati svoju strategija razvoja energetike, na kojoj će zasnivati politike i aktivnosti.

U Parlamentu FBiH usvojen je Zakon o finansijskoj konsolidaciji rudnika uglja u FBiH prema obradunama a neplaćanim javnim prihodima u periodu od 2009. do 2015. godine. Ukupno potrebna sredstva za finansijska konsolidacija iznose 895 miliona KM od čega budžet FBiH treba da obezbijedi oko 323 miliona KM. Preostali iznos za konsolidacija treba da obezbijede rudnici i EPBiH. Akcionim planom prestruktuiranja sektora predviđeno je organizaciono spajanje pojedinih rudnika (rudnika Kreka već u prvoj fazi) i EPBiH. Konkretna organizaciona šema novog složenog preduzeća još nije definisana. Neki od prijedloga su definisani Akcionim planovima usvojenim na Parlamentu FBiH i Elabormom „Koncept budućeg organizacije JP EPBiH d.d. – Sarajevo“. Potrebno da se i institucije TK uključe u proces donošenja odluka o formiranju organizovanja nove kompanije. Novi investicioni ciklus u sektoru energetike se očekuje u narednom periodu. U toku je izrada odgovarajućeg projektnog dokumentacije za investicije u EPBiH. Jedna od potencijalnih investicija je izgradnja novog termoelektroenergetskog bloka u TE Tuzla snage oko 400 MW. Istražuje se i mogućnost izgradnje TE na lokaciji u opštini Banovići. Uvrštavanje ovih investicija kao prioritarnih u plan razvoja energetike FBiH bi značajno ubrzalo proces modernizacije elektroenergetskog sektora na TK.

Ekonomski paradigmi 21. vijeka je poznata kao „ekonomija znanja“ ili „ekonomija inovacija“. Okosnica ove globalne paradigme je sistem obrazovanja i istraživanja, posjedovanje posebnih vještina i primjena inovacija. Važan faktor razvoja u ovoj paradigmi predstavljaju dinamizacija i izvozna orijentisana mala i srednja preduzeća (MSP). Ekonomija znanja daje šansu i malim zemljama da budu konkurentne i razvijene (primjeri: Skandinavske zemlje: Švedska, Finska, Danska i Norveška; posebno je ilustrativan primjer Irske, koja je strategijom razvoja, baziranoj na ulaganja u ljudske resurse – *ljudski kapital*, od nerazvijene zemlje, za 20 godina dostigla nivo razvoja iznad prosjeka EU). Prilagođavanje visokog obrazovanja EU zahtjevima nove ekonomije ostvaruje se kroz tzv. Bolonjski proces. Nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju BiH postaje dio ekonomskog prostora EU, odnosno sve više će njena ekonomija biti pod uticajem konkurencije iz EU zemalja. To zahtijeva da se BiH pripremi i za integraciju u jedinstveni obrazovni i istraživački prostor EU. BiH kroz predpristupne fondove (za sada IPA instrument pomoći BiH, posebno komponenta Razvoj ljudskih resursa), a kasnije i kroz strukturne EU fondove, može da dobije neophodnu tehničku i finansijsku pomoć za realizaciju modernog koncepta ekonomskog razvoja, baziranog na ulaganju u ljudski kapital. Stoga se za TK (ali i BiH) usvajanje ovakvog koncepta nameće kao imperativ ukoliko se želi realizovati održivi razvoj baziran na povećanju izvoza, ali ne u oblastima u kojima već postoji konkurencija zemalja sa jeftinom radnom snagom (npr. Kina i Indija) nego u oblastima koje zahtijevaju specijalizovane više faze prerade, korištenje vještina i znanja, a posebno u sektoru usluga. Nadležnost za obrazovanje i istraživanje (pa i finansiranje ovih sektora) u BiH je podijeljeno između više nivoa vlasti. U Federaciji BiH nadležnost za ove sektore je uglavnom na nivou kantona. Ovo značajno otežava planiranje i provođenje potrebnih reformi koje proizilaze iz obaveza BiH u procesu približavanja EU (posebno Bolonjske deklaracije i Lisabonske strategije). Pored toga dominantni

koncept razvoja u BiH nije baziran na razvoju ljudskog kapitala. Tako po etne aktivnosti na izradi Nacionalnog Razvojnog Plana BiH, što predstavlja preduvjet za korištenje IPA i poslije strukturnih EU fondova, ne ukazuju da bi BiH ulaganje u ljudske resurse mogla izabrati kao jedan od strateških prioriteta. Za razliku od BiH Slovenija je od 5 izabranih prioriteta 3 fokusirala na faktore novu ekonomije znanja: povećanje konkurentnosti privrede, ulaganje u istraživanje i razvoj, razvoj sektora MSP-a. Naprotiv preovladavaju a razvojna paradigma u BiH je bazirana na kapitalna ulaganja u infrastrukturu. Ovo se može ilustrovati Nacrtnom Planom javnih ulaganja FBiH kojim se za poticaj nau no-istraživa kim radu i razvoju poduzetništva planira izdvojiti po 2%, u pore enju sa kapitalnim ulaganjima u infrastrukturu u iznosu od 70% i ulaganjem u poticaj povratku od 10% ukupnih ulaganja. Dodatna sredstva se mogu obezbijediti iz me unarodnih, posebno EU, fondova i naro ito angažovanjem privatnog kapitala.

Od momenta kada je EU prepoznala poljoprivredu kao sektor koji najviše zaga uje okoliš u Evropi (Drugi izvještaj o stanju okolina u EU, EAE Kopenhagen, 1996), okoliš je postao neophodan, temeljni faktor razvoja poljoprivrede. U tom smislu približavanje EU za BiH zna i naglasak na održivoj poljoprivredi, te kvalitetu kao instrumentu održivosti. Kvaliteta – klju razvoja savremene poljoprivrede, otvorila je potpuno nove oblasti kao što su uvo enje mjera sigurnosti hrane putem kreiranja jasnih pravila proizvodnje i prerade, zaštite zdravlja životinja i biljaka, kontrole nivoa rezidua pesticida i aditiva u sto noj hrani i hrani za ljude. etiri znaka kvaliteta: PDO (protected designation of origin), PGI (protected geographycal indication), TSG (traditional speciality guaranteed) i znak organske poljoprivrede, ilustruju taj veliki pomak u proizvodnji hrane, ija se osnovna funkcija (ishrana stanovništva) podrazumijeva, ali se traži više u smislu zadovoljenja kulturoloških, filozofskih, ekoloških te drugih potreba savremenog ovjeka.

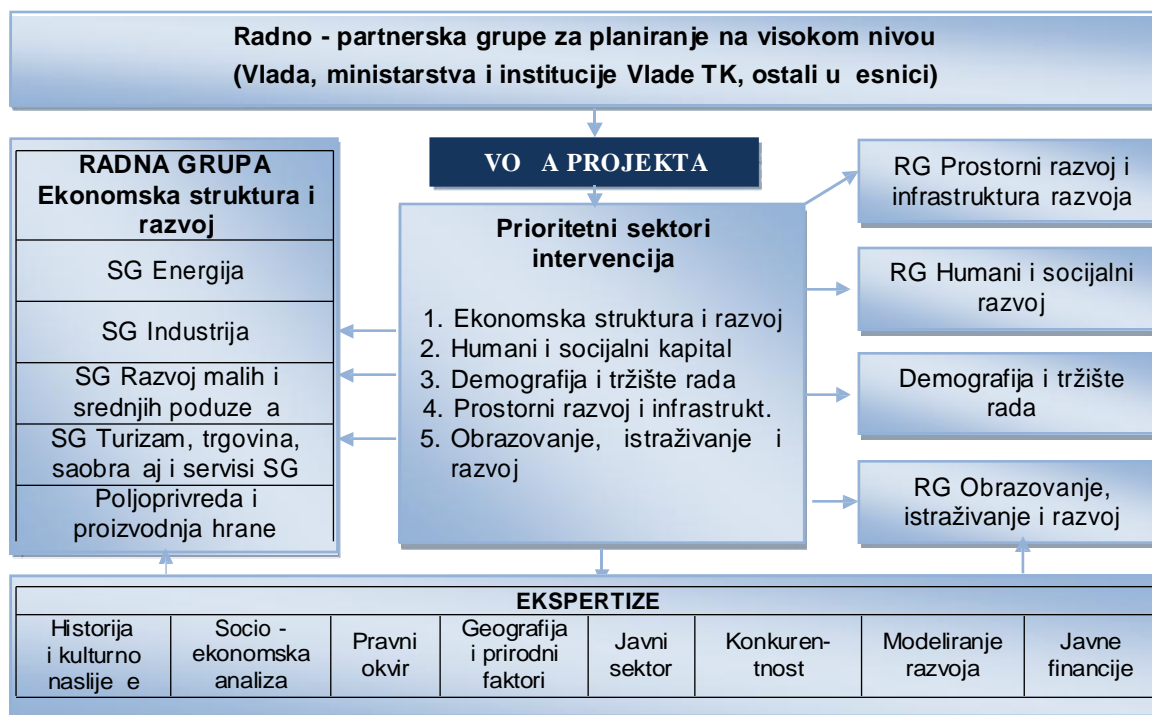
EU sheme: okoliš – poljoprivreda – šumarstvo – ruralni razvoj; studiranje primjene instrumenata ovakve EU politike u našim uvjetima (SPS shema pla anja, modulacije i sl); na ine inkorporacije vlastitih prednosti, kao što su bogat biodiverzitet, još uvijek o uvan agro-biodiverzitet, o uvan ruralni pejisaž, još uvijek živa i o uvana tradicionalna kuhinja i proizvodnja, u razvoj sektora; odrediti se prema ruralnom turizmu EU legislativa iz oblasti poljoprivrede naslanja se na 18 direktiva iz oblasti okoline, javnog zdravstva te zdravlja životinja i biljaka, te je ovo put ka razvoju sektora. U globalnom okruženju na sceni je globalna recesija koja e po predvi anjima trajati do kraja 2010. godine. Za BiH ona e zna iti zastoj u tempu ekonomskog i socijalnog razvoja sa padom ekonomskog rasta od 2 do 4% u 2009. i 2010. godini. Zato e ona imati direktne refleksije i na strategiju razvoja TK. Odgovori na globalnu finansijsku krizu su razli iti, ali su oni u vode im svjetskim ekonomijama ozna ile masovni intervencionizam, državnu pomo i posrnulim bankama i privredi, te rastu u ulogu vlada u regulaciji ekonomije.

Odgovor EU na krizu je koordinirani ekonomski program rješavanja determiniran sa 3T (timely - pravovremeno, temporarily - privremeno, targeted - ciljano). Lekcija za kreatore razvojne politike na svim nivoima u Bosni i Hercegovini je: nedogmatski pristup slobodnom djelovanju tržišnih zakona, pragmatizam i koordinirana ekonomska politika. Bez obzira na negativne efekte krize, osnovna razvojna opredjeljenja na TK ne treba dovoditi u pitanje, ali e svakako biti potrebno prilagoditi dinamiku realizacije odre enih ciljeva, mjera i programa razvoju globalne recesije, odnosno fokusirati ih na period iza 2010. godine.

1.2. U ESNICI PROCESA

Na realizaciji projekta uspostavljena je vrsta i situaciji prilagođena organizaciona struktura, koja se daje na slici 2.

Slika 2. Organizaciona struktura na projektu Strategija razvoja TK 2008-2013.

U partnersku, radne, sektorske grupe, forum, rad na sluđajevima najbolje prakse ukljueni su predstavnici javnog sektora (zakonodavne i izvršne vlasti na kantonalnim i lokalnom nivou, javna poduzeća), privatnog sektora (mala i srednja poduzeća, asocijacije privrednika – Privredna komora TK, Obrtnika komora TK, Udruženje poslodavaca, inkubator, poslovne zona, drugo), civilnog sektora (mladi, nevladine organizacije), univerziteta. S obzirom na veliki broj uesnika EIS je primjeno Moodle i formirao posebnu stranicu Projekta kako bi se osigurala transparentnost, efikasnost, kvaliteta, kako bi se olakšao pristup i osigurala laka komunikacija. Za potrebe Projekta otvorena je posebna web stranica na kojoj se mogu vidjeti svi resursi (u esnici, linkovi, inicijalni materijali, zapisnici, ankete, finalni izvještaji, pozivi, diskusije, evaluacije, komentari, pitanja, odgovori, metodologije, instrukcije, važni dokumenti, korisne stranice, statistike, baze podataka, drugo). Na ovaj način je olakšana i dinamizirana komunikacija između uesnika u realizaciji Projekta, odnosno osigurana puna participacija i transparentnost unutar veoma brojnog tima.

1.3. METODOLOGIJA I PROCES

U uvodnom dijelu prezentiraju se izvršni sadržaj, povezanost strategije sa drugim horizontalnim i vertikalnim strateškim dokumentima, uesnici u procesu izrade strategije, metodologija i sam proces izrade.

Ekonomski institut Sarajevo (u daljem tekstu EIS) je u cijelosti respektirao polazne tačke, upute i usmjerenja za izradu Strategije razvoja Tuzlanskog kantona u periodu 2008-2013. (u daljem tekstu Strategija), koja je utvrdila Vlada Tuzlanskog kantona (u daljem tekstu TK) u tender dokumentaciji.

Prostorni obuhvat uključuje teritorij općina: Banovići, Doboj-Istok, Gradac, Graničnica, Kladanj, Kalesija, Metković, Lukavac, Srebrenik, Teočak, Sapna, Živinice i Tuzla. Vremenski obuhvat je određen odlukom Vlada TK i odnosi se na period od pet godina, i to: 2008-2013.

Cijeli postupak izrade Strategije određen je željom da se TK u strateškom periodu profilira kao moderna, konkurentna, evropski orijentirana regija, regija sa snažnim poduzetništvom, partnerstvom javnog – privatnog – civilnog sektora, sa efikasnom administracijom, orijentirana na koheziju i zapošljavanje, teritorijalnu saradnju, podizanje absorpcione moći, kvaliteta života i rada, otvorena prema novim pristupima lokalnom i regionalnom razvoju. EIS, Vlada TK i drugi učesnici u procesu izrade tražili su za strategijom koja će osigurati posebnost, jedinstvenost, specifičnost, motiviranost, entuzijazam, inspiraciju, uzbuđenje i izazov.

Kod pripreme Strategije poštovani su sljedeći principi izrade Strategije:

Partnerstvo u pripremi i implementaciji. Ovo je dokument konsenzusa na osnovu kojeg Vlada Tuzlanskog kantona, poslovna zajednica, nevladine organizacije i građani preuzimaju određene obaveze za budućnost. Strategija razvoja je pripremljena i implementirati će se uz učešće svih uključene osobe i institucija koji imaju uticaj na razvoj uz poštovanje javnosti. U proces pripreme je bilo uključeno nekoliko stotina predstavnika javnog, privatnog i civilnog sektora, univerziteta, akademske zajednice, mladih, nevladinih organizacija i drugih. Ovo će biti dokument konsenzusa i razumnih zahtjeva adresiranih od strane zajednice na upravne strukture.

Kombinacija dugoročne vizije i specifičnih ciljeva razvoja sa razvojnim programima i prioritetima. Strategija razvoja, u cilju dostizanja VIZIJE TK iz usvojenih planskih dokumenata, identifikuje razvojne mogućnosti u planskom periodu od narednih pet godina, te definira specifične mjere, programe i projekte. To je plan koji uključuje mjere koje će imati dugoročne uticaje i posljedice, ali i listu projekata i njihovu razradu za period od pet godina.

Fokus je na elementima važnim za konkurentnost kantona. Strategija je sintetiziran dokument fokusiran na glavne i obavezujuće pravce razvoja TK i sadrži ideje i principe koji osiguravaju orijentaciju ka poslovnoj zajednici, potencijalnim investitorima i građanima.

Obaveza permanentnog rada na Strategiji i osiguravanja kontinuiteta strateškog planiranja. Tuzlanski kanton ima usvojene dugoročne planske dokumente i to: Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2000. – 2015., Prostorni plan Tuzlanskog kantona 2005. – 2025., kao osnovni razvojni dokument koji korespondira sa definiranim strateškim pravcima razvoja za period do 2015.

Poštovanje evropske metodologije kako bi se osigurala pretpostavke za podizanje absorpcione moći, bolju koordinaciju među narodne pomoći, projekata, programa i fondova. Otvorenosti prema novim pristupima razvoja koje određuju ekonomska, ekološka, tehnološka i socijalna održivost, humani, kompetitivni i okvirni razvoj.

Pored navedenih, uvaženi su i princip partnerstva, zajedničkog vlasništva, održivosti, integracije, kvaliteta, inovacije, jasne strukture, paradoksa dualiteta, hijerarhije strateških planova, fokusiranosti na rezultat, bottom up princip, princip od pojedina do općem, princip od lokalnog ka regionalnom, princip benchmarkinga, princip stakeholders, princip uključivanja javnosti, participacije, transparentnosti.

Vlada TK i EIS, kao prvi korak u realizaciji Projekta su identificirali sve učesnike procesa izrade Strategije, odnosno predstavnike svih interesa na području Kantona i lokalnih zajednica; utvrdili uloge svih partnera, a prema preporukama metodologije Evropske unije, identificirali prioritetne sektore intervencija, uspostavili Radnu/ Partnersku grupu za planiranje na visokom nivou, te sektorske i radne grupe za rad po utvrđenim prioritetnim sektorima intervencija, razvili nacrt plana aktivnosti prikazujući i

sve faze procesa, identificirali informacije i izvore informacija. U radnim i sektorskim grupama u estvovalo je 150 lanova, predstavnika svih op ina, javnog, privatnog i civilnog sektora.

Proces izrade strategije se realizirao kroz slijede e faze:

1. Organizovanje u esnika procesa što je osiguralo poštovanje principa partnerstva, vlasništva, integracije i fokusiranost na rezultat. U okviru ove faze stavljen je poseban naglasak na uklju ivanje javnosti
2. Socio-ekonomska analiza (PEST i SWOT analiza)
3. Izrada strategije (vizija, strateški ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere, projekti, generalni plan implementacije)
4. Monitoring i evaluacija

S obzirom da su predmet ovog Projekta prve tri stavke (analiza stanja, analiza potencijala i strateški dokument), jer Implementacija Strategije i Pregled Strategije su obaveza zajednice, izvo a se fokusirao na organizaciju, uklju ivanje javnosti, SEA (PEST, SWOT) i izradu same strategije.

Tekst Strategije je dizajniran u šest poglavlja. U uvodnom dijelu prezentiraju se izvršni sadržaj, povezanost strategije sa drugim horizontalnim i vertikalnim strateškim dokumentima, u esnici u procesu izrade strategije, metodologija i sam proces izrade. U poglavlju socio – ekonomska analiza izloženi su socijalni i ekonomski uslovi, socio-ekonomska analiza, pregled stanja po prioritetnim sektorima i to: ekonomska struktura i razvoj, demografija i tržište rada, obrazovanje i istraživanje, socijalni razvoj i prostor i infrastruktura razvoja. U okviru ekonomske strukturi posebno su elaborirani energetika, industrija i gra evinarstvo, trgovina, turizam, finansijski i drugi servisi, poljoprivreda i proizvodnja hrane, ruralni razvoj, mala i srednja poduze a, institucionalni i pravni okvir, javni sektor, fiskalni kapacitet i konkurentnost.

Vizija, strateški ciljevi i misija razvoja TK je prezentirana u tre em dijelu. U etvrtom dijelu izložen je strateški dio, odnosno strateški ciljevi, specifi ni/prioritetni ciljevi i mjere, razvojni programi i projekti. Model i scenariji su prezentirani u ovom dijelu. Razvojni programi, projekti i generalni plan implementacije su sadržaj petog dijela. U šestom dijelu prezentirani su elementi sistema pra enja, monitoringa i evaluacije. Pored toga, materijal sadrži sadržaj, popis tabela, grafova, mapa, izvore i priloge. Tekst je prezentiran na 179 stranica. Sadrži 66 tabela i 19 slika. Strategija se referira na 36 izvora i osam internet stranica.

U izradi Strategije korišteni su sljede i alati: desk research, klasi ne i on-line radionice sa klju nim akterima, Internet forum, uzro no-posljedi na analiza problema i sredstava za dostizanje cilja, analiti ka matrica radnih procesa i matrice za pripremu strateških razvojnih dokumenata, posebno nove paradigme, baze podataka, ankete, telefonski i osobni intervjui s klju nim akterima, logframe sistem projektnog vo enja pripreme razvojne strategije, konferencija, the best case, forum mladih, on-line diskusije, istraživanje ljudskog kapitala, istraživanje opinion leadera, istraživanje o ekivanja mladih, istraživanje o ekivanja po osnovu prekograni ne regionalne suradnje.

Koristi od projekta se mogu iskazati kao koristi za naru ioca, koristi za lokalne zajednice, klju ne sektore, potencijalne investitore, koristi za prekograni nu regionalnu suradnju, povla enje sredstava IPA i drugih fondova. Posebno se isti e doprinos razvijanju metodologije okvirnog planiranja razvoja harmonizirane sa novim pristupima razvoja, novim metodologijama i principima.

II DIO SOCIO- EKONOMSKA ANALIZA STANJA

U okviru ovog poglavlja izloženi su pregled socio – ekonomske analize, PEST i SWOT analiza, SWOT matrica, konkurentske i komparativne prednosti i strateške orijentacije i socijalni i ekonomski uslovi za razvojnu strategiju. Pregled stanja po prioritetnim sektorima, i to: ekonomska struktura i razvoj, demografija i tržište rada, obrazovanje i istraživanje, socijalni razvoj i prostor i infrastruktura razvoja, detaljnije su elaborirani u Nacrtu i dokumentima radnih i sektorskih grupa. U okviru ekonomske strukturi posebno su elaborirani energetika, industrija i gra evinarstvo, trgovina, turizam, financijski i drugi servisi, poljoprivreda i proizvodnja hrane, ruralni razvoj, mala i srednja poduze a.

2. 1. SOCIO – EKONOMSKA ANALIZA

Do 1992., ekonomsku sliku TK su dominatno formirali kapaciteti: industrije, energetike i rudarstva, koncentrisani, uglavnom, na podru je *Tuzlanskog basena* (op ine Tuzla, Banovi i, Živinice i Lukavac). Nepovoljno ekonomsko – finansijsko stanje, posljedice devastiranja u ratu i zastarjelosti tehnologije (naro ito u hemijskoj industriji) i ratom uslovljene migracije stanovništva, nedostatak kapitala, nisko koriš enje kapaciteta i znatan gubitak tržišta za industriju, u inile su bazno-sirovinsku proizvodnju Kantona nekonkurentnim i zna ajno su umanjili ekonomsku snagu Kantona.

U odnosu na predratno stanje, nasuprot nešto pove anom broju stanovnika (za 0,7%) došlo je (stanje 2007.) do smanjenja ukupnog broja zaposlenih (81,7% registrirano zaposlenih 1991.), i do pogoršavanja strukture zaposlenih i odnosa broja zaposlenih prema ukupnoj populaciji. Sa 15,5% broj zaposlenih u neprivrednim djelatnostima se popeo na 23,0%, dok je u eš e broja zaposlenih u ukupnoj populaciji smanjeno sa 19,9% na 16,1%. U 2007. zaposlenost je najviše koncentrisana u prera iva koj industriji (23,7%), trgovini (14,6%) i rudarstvu (10,2%), te u obrazovanju i zdravstvo (15,2%).

Formiranju ukupnog GDP TK najviše pridonose sektori sekundarnih djelatnosti (prera iva ka industrija, gra evinarstvo i saobra aj, koji zajedno daju oko 40% GDP) i trgovina i poljoprivreda. U strukturi zaposlenosti i GDP-a raste u eš e primarnog i tercijarnog, a smanjuje se u eš e sekundarnog sektora, dok u izvozu i direktnim stranim investicijama potpuno dominira sekundarni sektor.

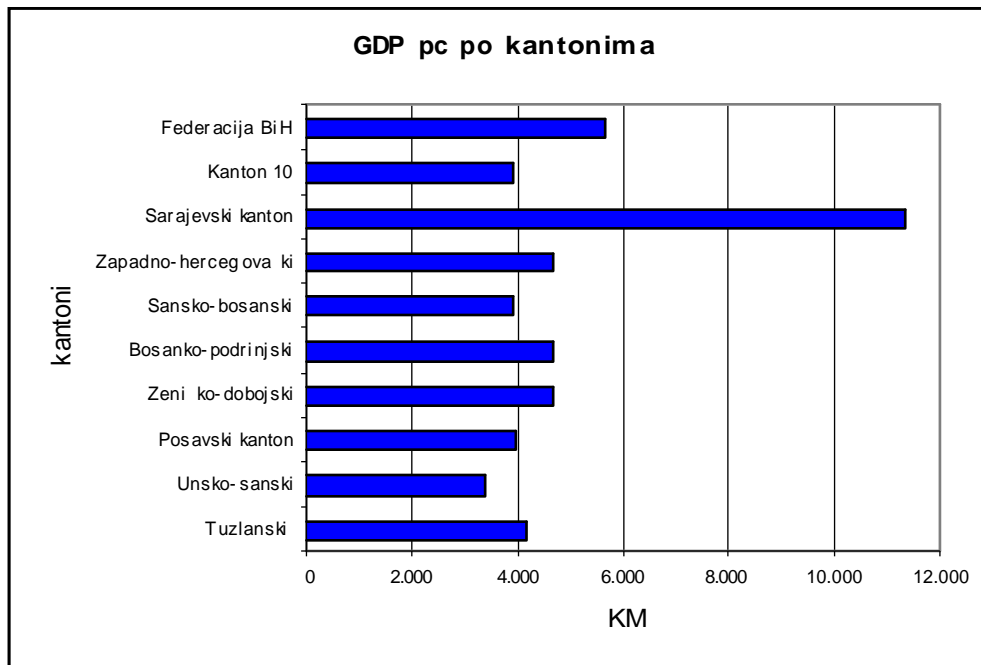
TK i dalje ini okosnicu rudarsko-industrijskih kapaciteta FBiH. Kanton ostvaruje više od etvrtine industrijske proizvodnje Federacije, zapošljava etvrtinu zaposlenih industrijskih radnika Federacije (u rudarstvu je zaposleno više od polovine rudarskih radnika BiH) i ima petinu registriranih industrijskih firmi Federacije. U isto vrijeme, Kanton karakteriše nizak stepen korištenja poljoprivrednih površina, kao i niski prosje ni efekti u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Tuzlanski kanton je sa 496.830 stanovnika, prema procjeni za 2007., ostvario ukupni GDP od 2,07 milijardi KM, što 4.179 KM per capita. Ostvareni ukupni GDP je 21% ve i od onoga u 1991., ali dostiže tek 74,0% federalnog prosjeka GDP pc.

Tabela 1. Komparativni pregled GDP F BiH po kantonima 2007.

Kantoni	Stanovništvo	Ukupni GDP	
		Ukupni GDP (000 KM)	% u GDP FBiH
Tuzlanski	496.830	2.076.431	15,79
Unsko-sanski	278.878	972.506	7,40
Posavski kanton	41.187	163.618	1,24
Zeni ko-dobojski	401.796	1.886.160	14,35
Bosanko-podrinjski	33.662	157.704	1,17
Srednje-bosanski	256.339	998.790	7,60
Zapadno-hercegova ki	82.095	381.117	2,90
Sarajevski kanton	419.030	4.756.820	36,19
Kanton 10	82.069	323.209	2,46
Federacija BiH	2.328.359	13.141.972	100,0

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

Slika 3. GDP pc 2007.

Ueš e TK u formiranju ukupnog GDP FBiH je neujedna eno: 16,8% u 1991., 13,5% u 2002., 17,2% u 2006. i 15,8% u 2007. Najve i doprinos stvaranju ukupnog GDP TK daju op ine: Tuzla (47,4% GDP TK), Lukavac (10,6%), Banovi i (8,6%), Živinice (8,4%) i Gra anica (7,0%), pri emu je karakteristi no da one blago smanjuju svoja ueš e u periodu od 1990. do 2007.

Tabela 2. Struktura GDP TK po op inama 1990 - 2007

Op ine	1990	2002	2006	2007
Banovi i	10,6	7,5	7,9	8,6
eli	1,3	0,5	0,8	1,0
Doboj-Istok	1,2	0,5	1,3	1,2
Gra anica	8,9	6,1	6,4	7,0
Grada ac	9,1	6,9	7,3	5,0
Kalesija	1,7	2,3	2,5	2,3
Kladanj	2,3	2,0	2,3	2,2
Lukavac	11,8	8,3	8,7	10,6
Sapna	0,2	1,2	1,3	0,6
Srebrenik	3,8	4,0	4,2	5,2
Teo ak	0,9	0,3	0,4	0,5
Tuzla	49,4	52,1	49,9	47,4
Živinice	8,9	7,1	6,8	8,4
Ukupno TK	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

Posmatrano po op inama, najve i GDP pc ostvaruju op ine Tuzlanskog basena: Tuzla (7.488 KM), Banovi i (6.948 KM), Lukavac (4.303 KM) i Živinice (3.205 KM), pri emu samo Tuzla, Banovi i i Lukavac prelaze kantonalni prosjek – Tuzla za 79,2%, Banovi i za 23,1% i Lukavac za 3,0%, dok federalni prosjek prelaze samo Tuzla (za 32,7%) i Banovi i (za 23,1%).

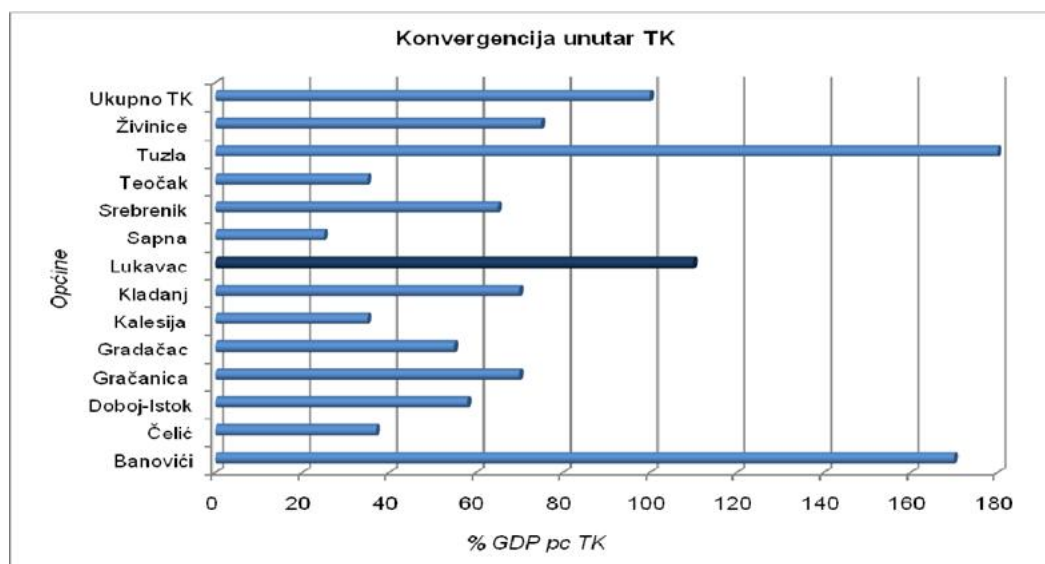
Tabela 3. GDP pc 1990- 2007 (u KM)

Općine	1990	2002	2006	2007
Banovići	6.778	2.851	5.327	6.948
Čelić	1.972	371	977	1.472
Doboj-Istok	1.750	890	2.488	2.451
Gračanica	3.088	1.244	2.323	2.811
Gradačac	3.701	1.440	3.006	2.250
Kalesija	857	719	1.390	2.250
Kladanj	2.577	1.377	2.854	2.997
Lukavac	3.565	1.740	3.253	4.303
Sapna	2.566	878	1.833	961
Srebrenik	1.566	1.032	1.958	2.621
Teočak	2.074	746	1.066	1.401
Tuzla	6.407	4.152	7.241	7.488
Živinice	2.765	1.453	2.479	3.205
Ukupno TK	3.683	2.120	3.970	4.179
	4.117	3.425	4.86	5.644
Ukupno BiH	3.935	3.040	4.633	

Federacija BiH

Izvor: Izračun na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

Slika 4. GDP po općini prema nivou TK 2007 (TK = 100)

U ostvarenju ukupnog GDP, općine Kantona pokazuju visoke disproporcije između grupacija najrazvijenih općina (općine Tuzlanskog basena) i najnerazvijenih - novoformiranih. U općinama Tuzlanskog basena (Tuzla, Banovići, Živinice i Lukavac) skoncentrisano je 63,0% ukupnog GDP Kantona, dok se na području četiri novoformirane općine ostvaruje samo 3,3% ukupnog GDP-a. Analiza učešća djelatnosti u formiranju GDP, pokazuje da je TK rudarsko-industrijsko središte FBiH: od ukupno stvorenog GDP FBiH u djelatnostima rudarstva i prerađivačke industrije jedna trećina se stvara na području TK, pri čemu Kanton koncentriše 27,1% ukupno zaposlenih ovih djelatnostima na nivou FBiH. Učešće prerađivačke industrije (15,5%) i rudarstva (13,2%) je iznad učešća ovih djelatnosti u GDP poslovnog sektora FBiH (14,0% i 2,6%), što je najvećim dijelom posljedica ranijeg koncepta razvoja (tabela 4).

Tabela 4. GDP FBiH i TK po proizvodnom pristupu 2007.

Djelatnost	Federacija BiH			TK		
	GDP mil. KM	Broj zaposlen.	GDP po zaposl. hilj. KM	GDP mil. KM	Broj zaposlen.	GDP po zaposl. hilj. KM
A. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	736,6	9.468	77,8	267,9	2.402	111,5
B. Ribarstvo	1,8	156	11,5	-	-	-
C. Rudarstvo	281,6	15.343	18,4	274,1	8.191	33,5
D. Prera iva ka ind.	1.514	85.093	17,8	321,8	19.044	16,9
E. Snadbj. el.energ., gas i vod.	574,1	13.346	43,0	35,3	2.794	12,8
F. Gra evinarstvo	433,3	26.167	16,6	118,4	5.194	22,8
G. Trgovina na veliko i malo	1.505,7	68.689	21,9	278,2	11.714	23,7
H. Ugostiteljstvo	184,2	15.656	11,8	35,3	2.397	14,7
I. Saobra aj, skladištenje i veze	1.918,3	28.434	36,8	89,3	5.799	15,4
J. Finansijsko poslovanje	585,0	8.981	65,1	43,6	995	43,8
K. Posl. nekretninama i usluge	1.256,6	14.581	86,2	56,1	2.242	25,0
L. Javna uprava i odb, obav. socijano osiguranje	1.224,1	46.623	26,3	174,4	5.166	33,8
M. Obrazovanje	660,8	34.751	19,0	172,3	6.934	24,8
N. Zdrastvena i socijalna zaštita	595,8	27.272	21,8	173,4	5.379	32,2
O. Ostale javne, druš., soc. d.	260,0	19.116	13,6	36,3	2.016	18,0
UKUPNO DJELATNOSTI	10.832,5	413.676	26,2	2.076,4	80.222	25,9

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

Uz prera iva ku industriju (koja generira 15,5% GDP i zapošljava 23,7% ukupno zaposlenih Kantona) i rudarstvo (13,2% GDP i 10,2% zaposelnosti), klju na djelatnost u formiranju GDP i zaposlenosti u TK je i trgovina (13,4% GDP i 14,6% zaposelnosti TK), te poljoprivreda, lov i šumarstvo (12,9% GDP, 3,0% zaposelnosti) (tabela 5).

Tabela 5. GDP FBiH i TK po proizvodnom pristupu 2007. (Uk. djelatnosti = 100)

Djelatnost	Federacija BiH			TK		
	GDP mil. KM	Broj zaposlen.	GDP po zaposl. hilj. KM	GDP mil. KM	Broj zaposlen.	GDP po zaposl. hilj. KM
A. Poljoprivreda, lov i šumar.	6,8	2,3	297,1	12,9	3,0	430,5
B. Ribarstvo	0,0	0,0	44,1	-	-	-
C. Rudarstvo	2,6	3,7	70,1	13,2	10,2	129,3
D. Prera iva ka ind.	14,0	20,6	68,0	15,5	23,7	65,3
E. Snadbj. el.energ., gas i vod.	5,3	3,2	164,3	1,7	3,4	49,4
F. Gra evinarstvo	4,0	6,3	63,2	5,7	6,5	88,0
G. Trgovina na veliko i malo	13,9	16,6	83,7	13,4	14,6	91,5
H. Ugostiteljstvo	1,7	3,8	44,9	1,7	3,0	56,8
I. Saobra aj, skladiš. i veze	9,4	6,9	136,8	4,3	7,2	59,5
J. Finansijsko poslovanje	5,4	2,2	248,7	2,1	1,2	169,1
K. Posl. nekretninama i usluge	11,6	3,5	329,1	2,7	2,8	96,5
L. Javna uprava i odb, obav. socijano osiguranje	11,3	11,3	100,3	8,4	6,4	130,5
M. Obrazovanje	6,1	8,4	72,6	8,3	8,6	95,8
N. Zdrastvena i soc. zaštita	5,5	6,6	83,4	8,4	6,7	124,3
O. Ostale javne, druš., soc. i li ne djelat.	2,4	4,6	51,9	1,7	2,5	69,6
Ukupno djelatnosti	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

U ukupnom postratnom periodu (1996-2006) u TK su ostvareno investicije u nova stalna sredstva (po princip istih djelatnosti) u iznosu od 2,24 milijarde KM, što ini 13,3% ostvarenih investicija u Federaciji (tabela 6).

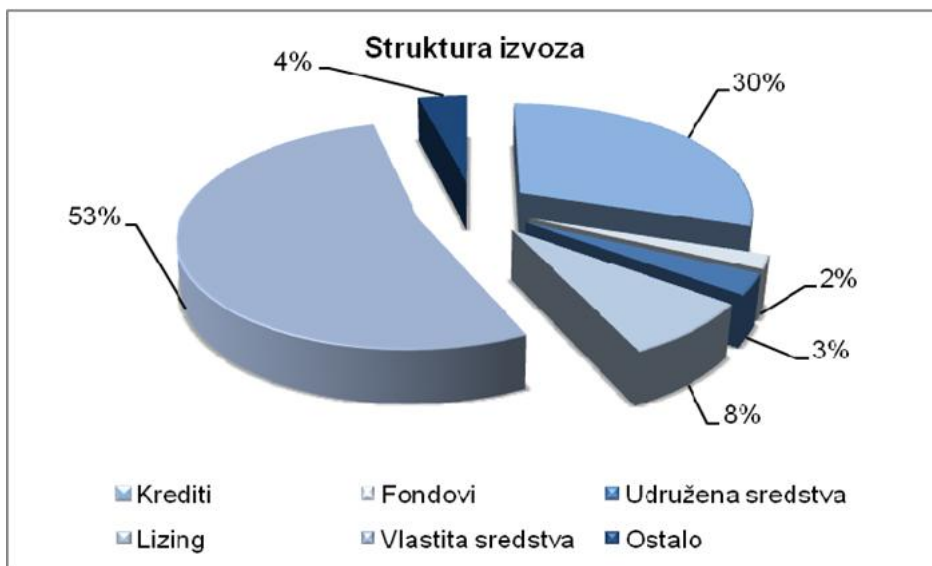
Tabela 6. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva (princip istih djelatnosti) 1996-2006

	Kumulativ 1996-2002	2003	2004	2005	2006	Ukupno 1996-2006
Federacija BiH	12.588,4	1.828,8	1.850,5	2.212,9	2.220,0	16.886,2
TK	645,5	309,3	258,1	323,1	248,3	2.247,9
U eš e TK u FBiH (u %)	5,1	16,9	14,0 %	14,6	11,2	13,3 %

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

U konstrukciji financiranja investicija dominiraju vlastita u eš a u objektima, opremi i novcu sa 139.200 hilj. KM (53,3%), a slijede kreditna sredstva 78 (30,0%) i finansijski lizing (8,1%). Na sve ostale izvore otpada 8,5%. U odnosu na prve postratne godine (kumulativ 1996-2002) dolazi do smanjenja vlastitih sredstava u konstrukciji finansiranja (sa 66,8% na oko 53%). Donacijska sredstva u posljednje dvije godinu nisu zabilježena. U periodu 1996-2002. donacijska sredstva su u estvovala sa 10,6%. Pove ano je u eš e kreditnih sredstva u konstrukciji investicija (s 18,6% u periodu 1996-2002. na 30% u posljednjoj godini).

Slika 5. Struktura izvora financiranja investicija na TK

Usporedbe sa investicionim ostvarenjem u FBiH pokazuju da je investiciona aktivnost Kantona u relativnom zaostajanju po oba pristupa ra unanja:

1. ostvarene investicije po djelatnostima (organizacioni princip) ine 12,3%,
2. ostvarene investicije u nova stalna sredstva (princip istih djelatnosti) ine 11,2% investicija u F BiH.

U ukupnom postratnom periodu, prosje na stopa rasta investicija TK (6,7%) je manja od prosje nog rasta investicija na nivou FBiH (7,4%). TK zaostaje za prosjekom FBiH i prema pokazatelju investicija per capita u itavom poratnom periodu.

Tabela 7. Ostvarene investicije po djelatnostima investitora (organizacioni pristup)

- hilj. KM

Djelatnost investitora	Federacija BiH			TK		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
PRAVNE OSOBE	2.441.445	2.241.659	2.487.842	309.055	232.458	295.406
A. Poljoprivreda, lov i šumar.	40.044	33.039	35.426	3.814	2.993	5.275
B. Ribarstvo	1.400	505	506	-	-	-
C. Rudarstvo	67.171	44.607	50.609	32.458	13.434	24.549
D. Prera iva ka industrija	555.695	487.451	541.517	75.037	59.223	78.506
E. Snadbj.el.energ.,gas i vod.	194.695	130.857	144.236	26.076	29.553	32.067
F. Gra evinarstvo	104.599	101.816	113.870	28.733	29.182	30.686
G. Trgovina na veliko i malo	512.316	532.651	592.126	75.481	48.952	55.784
H. Ugostiteljstvo	49.712	31.734	35.426	361	507	1.241
I. Saobra aj, skladiš. I veze	344.872	294.110	326.429	26.839	17.827	27.580
J. Finansijsko poslovanje	90.317	124.248	136.645	5.721	4.209	5.896
K. Posl.nekretn.i posl usluge	154.029	135.388	149.297	7.556	3.699	4.344
L. Javna uprava i odb, obav. socijano osdiguranje	214.136	211.447	235.232	5.489	5.060	6.516
M. Obrazovanje	21.648	18.098	20.244	5.782	7.779	9.619
N. Zdrastvena i soc. Zaštita	46.671	44.263	48.079	11.185	6.075	9.309
O. Ostale javne, druš., soc. i li ne djelat.	44.140	51.444	58.200	4.525	3.065	4.034
Poljoprivredna gazdinstva	36.035	38.300	42.612	14.147	15.829	14.859
U K U P N O	2.477.480	2.279.959	2.530.454	323.202	248.287	310.301

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

Pregled ostvarenih investicija po djelatnostima investitora pokazuje da su u posljednje tri godine najviše investirane djelatnosti: prera iva ka industrija (preko 23%) i trgovina (oko 23%), a najmanje poljoprivreda (1,2%) i ugostiteljstvo (0,1%). Priliv direktnih stranih ulaganja (FDI) je skroman i uglavnom dolaze kroz privatizacijske kupovine doma ih kompanija (primjer lukava ke Cementare sa 35 miliona KM) i banaka. FDI dolaze više u obliku investiranja u postoje e kapacitete, a znatno manje kroz nove, greenfield FDI. Rije je o gradnji savremenih prodajnih kapaciteta u kojima se doma im kupcima uglavnom nude uvozni produkti (primjer slovena kog „Mercatora“ u Tuzli sa 33 miliona KM). Dosadašnji tok FDI je usmjeren u sektor proizvodnje (55%) i sektor bankarstva (16%). Najviše FDI u TK, procesom privatizacije, stiglo je iz Austrije, Slovenije i Hrvatske (tabela 8).

Tabela 8 . Kupovine stranih investitora

u hilj. KM

Firma	Naziv kupca	Ponu eni kapital	Cijena	Broj radnika		Investicije
				Preuzeti	Novi	
Fabrika cementa Lukavac	Alas International (Austrija)	21.722,9	35.000,0	292	108	117.000
Plastikal Kalesija	Buscherhoff (Njema ka)	1.291,5	1.291,5	83	40	2.200
Šipas Sinaks Srebrenik	Carat Tehnology (Slovenija)	2.603,0	1.000,0	100	0	750
Emel doo Revom Lukavac	Gredelj (Hrvatska)	3.355,8	2,0	116	0	1.070
Prerada i promet mlijeka Tuzla	Ljubljana. mljekare (Slovenija)	4.040,3	4.040,3	93	53	1.469
Hotel Tuzla	Ram Invest (Slovenija)	8.486,5	1.750,0	138	60	15.000
UKUPNO		42.570.0	42.982,8	822	261	137.489

Izvor: Izra un na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Prema Izvještaju kantonalne agencije za privatizaciju, strani investitori su u Tuzlanskom kantonu kupili šest poduzeća (42.082.788 KM otkupljenog državnog kapitala ili 98,8% od sume ponuđenog državnog kapitala, ugovorene investicije 122.489.219 KM, zadržano 723 radnika i otvoreno novih radnih 261 mjesta). U TK 2007. je bilo 6.987 registrovanih pravnih osoba i 9015 obrta. U posljednjih pet ostvaren je rast prvih po stopi od 7,3%, a drugih po stopi od 8,5%². Najveći broj pravnih osoba je registrovan u trgovini (32,4%) i prerađivačkoj industriji (12,9%), a obrta u trgovini (38,1%) i ugostiteljstvu (15,7%) (tabela 9).

Tabela 9. Registrovani poslovni subjekti TK prema djelatnosti

Djelatnosti	2005		2007		Indeksi 2007/2005		U es. pravnih osoba u FBiH
	Pravne osobe	Obrti	Pravne osobe	Obrti	Pravne osobe	Obrti	
A. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	117	169	142	259	121,4	182,4	17,3 %
B. Ribarstvo	3	3	3	3	100,0	100,0	11,1 %
C. Rudarstvo	37	-	38	1	102,7	-	22,8 %
D. Prerađivačka ind.	805	794	900	928	111,8	116,9	18,5 %
E. Snabd. e. energ., gas i vod.	21	-	27	-	128,6	-	18,1%
F. Građevinarstvo	428	314	497	401	116,1	127,7	20,9%
G. Trgovina	2.063	3.001	2.261	3.431	109,6	114,3	19,5%
H. Ugostiteljstvo	109	1.251	118	1.412	108,3	112,7	15,7%
I. Saobraćaj, skladiš. i veze	515	851	584	949	113,4	111,5	25,4%
J. Finansijsko poslovanje	16	4	16	4	100,0	100,0	7,1%
K. Posl. nekretn. i usluge	392	702	463	819	118,1	116,6	14,2%
L. Javna upr. i odb. obav. soc. osig.	316	-	351	-	111,0	-	18,7%
M. Obrazovanje	207	96	215	108	103,8	121,5	20,7%
N. Zdravstvena i soc. zaštita	258	116	281	123	108,9	106,0	21,2%
O. Ostale javne, društ., soc. d.	810	492	1.091	576	134,7	117,1	14,2%
UKUPNO	6.097	7.793	6.987	9.015	114,6	115,6	18,3%

Izvor: TK u brojkama

Od registrovanih poslovnih subjekata (ukupno 6.987 pravne osobe), doprinos za Fond PIO na Tuzlanskom kantonu uplaćuje 6.114 subjekata (87,5% ukupnog broja poslovnih subjekata).

Tabela 10. Broj subjekata i radnika za koja se uplaćuju doprinosi za Fond PIO (2008)

Djelatnost	Broj subjekata	% u eša	Broj lica za koje se up. PIO	% u eša
1. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	119	1,95	1.045	1,22
2. Ribarstvo	3	0,05	3	0,00
3. Vađenje ruda i kamena	33	0,54	9.159	10,66
4. Prerađivačka industrija	921	15,06	21.417	24,92
5. Proiz. e. energ., plina i vode	43	0,70	2.633	3,06
6. Građevinarstvo	469	7,67	6.792	7,90
7. Trgovina na veliko i održavanje	2.474	40,46	13.773	16,02
8. Ugostiteljstvo	121	1,98	674	0,78
9. Saobraćaj, skladište i komunikac.	592	9,68	5.224	6,08
10. Finansijsko poslovanje	159	2,60	1.459	1,70
11. Nekretn. iznajm. poslovanje i usluge	483	7,90	2.712	3,16
12. Javna uprava i obrana	114	1,86	6.244	7,26
13. Obrazovanje	169	2,76	6.974	8,11
14. Zdravstvo i soc. zaštita	111	1,82	5.841	6,80
15. Ostale djelatnosti	303	4,96	2.005	2,33
UKUPNO	6.114	100,00	85.955	100,00

Izvor: PIO/MIO FBiH, Stanje uplata doprinosa 30.09.2008.

² Uključene su i institucije državnog i federalnog značaja, locirane na području TK.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

TK ima najveći broj pokrenutih stečajnih postupaka u Federaciji (trećinu). Prema informacijama Uprave općinskog suda Tuzla, krajem 2007. bilo je “u radu oko 80 stečajeva i 250 likvidacija pravnih lica”. Nad oko 70 pravnih lica otvoren je stečajni postupak.

Proces privatizacije na TK je nešto ubrzaniji nego u FBiH. Federacija je do sredine 2007. privatizirala 41% nominalne vrijednosti državnog kapitala, a TK blizu 50%. Neprivatizirani kapital iznosi 328.317.348 KM, od čega 90.131.295 KM ostaje u državnom vlasništvu³. Efekata privatizacije na području TK su:

- ostvareni prihod od 1.290.578.812 KM, od čega je 5,4% u gotovini (69.959.146 KM) i 94,6% u certifikatima (1.290.578.812 KM)
- od ukupnog iznosa ugovorenih investicija u kontroliranim ugovorima realizovano je 152.515.768 KM ili 84,3%
- od ugovorenog broja radnika kupci su danom uvođenja u posjed preuzeli 10.286 ili 94,8%.
- od ugovorenog broja novih radnika realizovano je zapošljavanje 1.355 radnika ili 83,6%.

Tabela 11: Rezultati provedbe privatizacije u TK, 1999-2007

Metod	Struktura	Ukupno	
Mala privatizacija	Prihod	Certifikati	30.007.627
		Keš	18.117.226
		Ukupno	48.124.903
	Broj firmi		34
	Prihod	Certifikati	3.514.235
		Keš	1.952.279
Ukupno		5.466.514	
Velika privatizacija	Broj firmi		51
	Prihod	Certifikati	104.868.416
		Keš	49.889.591
		Ukupno	154.758.007
Javna ponuda dionica	Broj firmi		136
	Ukupno		1.152.188.535
SVEGA	Broj firmi		221
	Prihod	Certifikati	1.290.578.812
		Gotovina	69.959.146
		Ukupni prihod (KM)	1.380.537.959

U Registru o privatizaciji preduzeća TK prvobitno su evidentirana 236 preduzeća, od kojih je kroz proces privatizacije prošlo 221 preduzeće, (93% ukupnog broja), a u potpunosti privatizirano 182 preduzeća (77% ukupnog broja).

Izvor: Informacija Kantonalne agencije za privatizaciju 1999-2007., Tuzla, decembar 2007.

Tabela 12. Status potpisanih ugovora privatiziranih poduzeća na TK

Ukupno potpisani ugovori	87	100%
Izvršeni ugovori	67	77,01%
Ugovori u toku	3	3,45%
Sporni ugovori	6	6,89%
Ugovori-otvoren slučaj	5	5,75%
Ugovor kasni	4	4,59%
Raskid ugovora u toku	2	2,29%

Izvor: Informacija Kantonalne agencije za privatizaciju 1999-2007., Tuzla, decembar 2007.

³ Odnosi se na općinska i komunalna preduzeća u kojima javnim preduzećima u visini od 51% i javnim preduzećima od općinske ili kantonalne važnosti

Stopa zaposlenosti je 16,1% ukupnog stanovništva. Registrirana stopa nezaposlenosti je 53,1% za 2007. Iako pokazuje trend rasta⁴, prosječna neto plaća od 625 KM zaostaje za onom u Federaciji (94,4% iznosa neto plaća u FBiH). Godišnji rast neto plaća Kantona (7,7%) je brži od onog u Federaciji (6,5%). Za potrošku korpu⁵ u Tuzlanskom kantonu (496 KM) treba odvojiti 79,5% prosječne neto plaće (tabela 13). U posljednjih šest godina (period 2000-2007) prosječne plate su rasle po stopi na godišnjem nivou od 9,9%, a potroška korpa po prosječnoj stopi od 2,4%.

Tabela 13: Pregled neto isplata i potroška korpe 2000-2007 (u KM)

	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Prosječna neto plaća	392	478	486	505	565	625
Potroška korpa	435	449	433	437	475	497

Izvor: Tuzlanski kanton u brojkama, razna godišta.

Na jednog penzionera dolazi samo 1,1 zaposleno lice (Federacija 1,5), što po shemi naplate doprinosa po isplati tek ih li njih primanja (metoda «pay-as-you-go») obezbjeđuje zajmlenu penziju od 395 KM, koja iznosi 63,2 % prosječne neto plaće i 80 % potroška korpe. Oko 40% penzionera prima penziju manju od 298 KM, što može podmiriti svega 60% potroška korpe.

U sektorskoj strukturi najveće prosječne plate u TK se isplaćuju u sektoru finansijsko poslovanje (1.090 KM ili 75,2% više od prosjeka prosječnih plaća u TK) i energetici (962 KM), a slijede zdravstvena i socijalna zaštita (851 KM), javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (841 KM) i obrazovanje (701 KM). Najugroženija grupacija zaposlenih, čije su prosječne plate ne samo ispod kantonalnog prosjeka (625 KM) već i ispod potroška korpe (497 KM) su je u sektorima: prerađivačka industrija (440 KM), građevinarstvo (450 KM), trgovina (436 KM) i ugostiteljstvo (475 KM).

⁴ Index rasta 2007/2003=130,7, ili rast od 7,7% u godišnjem prosjeku predhodnog četvorogodišnjeg perioda

⁵ Potroška korpa uključuje samo jedan broj potrošnih dobara, primarno prehrambenih proizvoda. Procjenjuje se da prednji prosječni iznosi predstavljaju samo oko 1/3 prosječnih mjesečnih troškova četvoročlane porodice.

Tabela 14: Prosje ne pla e po podru jima SKD - usporedba TK sa FBiH

O P I S	TK (KM)	FBiH (KM)	Odstupanje TK od FBiH Indeks TK/FBiH
A. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	575	609	94,4
B. Ribarstvo	-	416	-
C. Rudarstvo	656	614	106,8
D. Prera iva ka ind.	440	493	89,2
E. Snadbj. el.energ., gas i vod.	962	981	98,1
F. Gra evinarstvo	450	446	100,9
G. Trgovina na veliko i malo	436	463	94,4
H. Ugostiteljstvo	475	456	104,2
I. Saobra aj, skladištenje i veze	685	832	82,3
J. Finansijsko poslovanje	1.090	1.195	91,2
K. Posl.nekretninama i posl.usluge	642	656	97,9
L. Javna uprava i odb, obav. socij. osig.	841	879	95,7
M. Obrazovanje	701	683	102,6
N. Zdrastvena i socijalna zaštita	851	766	111,1
O. Ostale javne, druš., soc. i li ne djelat.	616	675	91,3
UKUPNO DJELATNOSTI – PROSJEK	625	662	94,4

Izvor: Federacija BiH u brojkama, Sarajevo 2008; Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo, 2008

U usporedbi sa prosje nim pla ama u FBiH, primjetno je da zaposleni u TK imaju manje prosje ne pla e u ve ini sektorskih podru ja. Od 13 usporedivih sektora, njih 5 (rudarstvo, gra evinarstvo, ugostiteljstvo, obrazovanje i zdravstvena i socijalna zaštita) ima ve e prosje ne pla e od onih na nivou FBiH. Prema procjeni za 2007., op im siromaštvom je zahva eno oko 25% stanovništva. Procent ekstremnog siromaštva⁶ u TK⁷ iznosi oko 19-20% stanovništva (u BiH oko 17,5%). U toku 2007. na podru ju TK bilo je više od 70 hiljada zahtjeva za razli itim oblicima socijalne zaštite, a nešto manje od 40 hiljada je ostvarilo neki vid socijalne zaštite, na što je utrošeno 19,7 miliona KM. Proistekla prava iz zakona za socijalnu kategoriju znatno premašuju ekonomsku snagu TK u dugom roku su neodrživa. Zbog toga je neophodno da se izvrši detaljna analiza i utvrde stvarne potrebe i stvarni korisnici socijalne zaštite.

S obzirom na ovako rašireni obim siromaštva, u TK je neophodno, kao središnji dodatak svim ostalim ljudskim pravima, donijeti i javno promovirati mjere za suzbijanje siromaštva i svakog vida socijalne isklju ivosti. Sliku op eg i eksternog siromaštva na podru ju TK znatno ublažava visoko prisustvo sive ekonomije (prema argumentaciju koju pružamo u nastavku, radi se o oko 30%-nom u eš u sive ekonomije u ekonomskoj aktivnosti Kantona), što bi gornje procjene o razini op eg siromaštva smanjilo na razinu od nekih 22-25% zahva enog stanovništva, a eksternog siromaštva na oko 15-17%.

Ovakva procjena bazira se na slijede im injenicama:

- od ukupne skrivene ekonomije najve i dio ini neformalna proizvodnja u gra evinskim radovima, trgovini i ugostiteljstvu, o emu svjedo i kontradiktoran odnos izme u povišenog rasta broja ovih biznisa i u njima pokrenutih investicija, s jedne strane, a sa druge, istovremeno zvani no iskazanih prosje nih plata na razinama koje su niže od prosjeka TK
- visokog prisustva neregistriranog rada u ruralnim predjelima, sa neregistriranim poljoprivrednicima i kooperantima u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji (prije desetak, u prvoj

⁶ Ukupna potrošnja ispod 185 KM mjese no

⁷ Prema procjeni za 2006

postratnoj studiji o razvoju Kantona, broj ovakvih kooperanata procijenjen je na 15.000). Opine sa prisustvom najvećeg broja ruralnih naselja bilježe najveće stope nezaposlenosti, od 50-80% (Banovići, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Sapna, Teočak i Živinice).

- c) postoji znatno veći broj osoba sa uplaćenim doprinosima za Fond PIO/MIO (85.995) od broja zvanih no registriranih zaposlenih radnika na TK (80.222) u 2007. (razlika je 5.773 osoba). Ako ovome dodamo da od registrovanih poslovnih subjekata (ukupno 6.987 pravne osobe) doprinose za Fond PIO na TK uplaćuje 87,5% poslovnih subjekata (što znači da se bar za 5.000 radnika ne uplaćuje redovno ovaj doprinos), onda se broj osoba sa uplaćenim doprinosima, koji nisu u registrovanom radnom odnosu, penje procjenjuje na 10.000 osoba.
- d) U TK se realizuje najveći broj mikrokredita u zemlji, po procjeni (izvedenoj na osnovu sjedišta i djelovanja mikrokreditnih organizacija na ovom području) gotovo 30% plasiranih mikrokredita, što je oko 17 miliona KM godišnje, od kojih je najveći dio usmjeren na neregistrirane biznise (kućne i poljoprivredne radinosti, pijaćne biznise i sl.)

2.2. PEST⁸ I SWOT⁹ ANALIZA I MATRICA

U PEST i SWOT analizi polazilo se od slijedećih metodoloških odrednica:

Vanjska okolina (prilike i prijetnje) procjenjuje se u vremenskoj dimenziji budućnosti – do 2013., dok se unutarinja okolina (snage i slabosti procjenjuje u sadašnjost). Tako se dobije gap između vanjske i unutarne okoline, koji treba popunjavati odgovarajućim strategijama.

Kod vanjske okoline identificiraju se i procjenjuju oni elementi nad kojima Vlada TK i kompanije, odnosno akteri privrećivanja u odrećenim sektorima nemaju kontrolu i ne mogu uticati. Naprimjer, u RG Humani razvoj vanjski elementi su visoka nezaposlenost, ili federalna regulativa o socijalnoj zaštiti, dok su kod SG Ruralni razvoj, poljoprivreda i proizvodnja hrane vanjski elementi poremećaji na tržištu hrane, trendovi korićenja organske hrane, izostanak regulative korićenja poljoprivrednog zemljišta i drugo.

U vanjskoj okolini je posebno važno jasno diferencirati utjecaje makrookoline (ekonomska, pravna, socijalna) od utjecaja poslovne okoline (tržište, izvori resursa, konkurencijski kontekst i razvijenost povezanih i pratećih industrija. Dok su makroutjecaji identični za sve sektore, utjecaji poslovne okoline su specifični za pojedine sektore.

Kod unutarne okoline (snage i slabosti) procjenjuju se faktori nad kojima Vlada TK i akteri biznisa na TK imaju kontrolu i mogu na njih uticati u smislu mijenjanja situacije. Na primjer, snaga TK je razvijenost Tuzlanskog univerziteta, dok se slabost u može smatrati stanje razvijenosti putne infrastrukture. S druge strane, u pojedinim sektorima može se slabost u smatrati izostanak koordinacije u razvoju na TK ili nerazvijenost partnerstva javnog i privatnog sektora

Za Radne ili Sektorske grupe koje pokrivaju više područja (trgovina, turizam saobraćaj, finansijski servisi) SWOT analiza je uraćena po tim područjima. U okviru neke homogene sektorske grupe istražen su segmenti koji imaju različite pozicije u SWOT analizi (tržište rada – segment rastućeg tržišta, segment starijih nezaposlenih osoba i slično)

Za PEST analizu treba imati u vidu da ona služi kao metoda za analizu promjena u okolini – PEST omogućava da se uoči kojim intenzitetom i kojim pravcem će se odvijati buduće promjene, koje će stvarati nove prilike za razvoj, odnosno predstavljati prijetnje za postojeće aktivnosti. Sinteza rezultata

⁸ PEST predstavlja akronim riječi Political (političko), Economic (ekonomsko), Social (društveno) i Technological (tehnološko) okruženje. To je metod procjene vanjske okoline u strateškim analizama.

⁹ SWOT predstavlja akronim engleskih riječi Strengths (snage), Weaknesses (slabosti), Opportunities (prilike) i Threats (prijetnje). Metod služi za procjenu vanjske i unutarne okoline u strateškim analizama.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

situacijske analize pokazuje da TK postoji mnoštvo ograničenja u vanjskom i unutarnjem okruženju za budući razvoj. Nasuprot tome, djeluju brojne prilike i snage koje ukazuju da su mogući razvojni potencijali realni. Sinteza se daje u matrici na sljedećoj slici.

Slika 6. SWOT analiza – sinteza situacijske analize za TK

VANJSKA OKOLINA – UTJECAJI KOJIMA SE TK MORA PRILAGOĐAVATI	
PRILIKE	PRIJETNJE
<p>Integriranje BiH u okviru EU, CEFTA i WTO i mogući razvojni potencijali regionalne prekogranične suradnje</p> <p>Globalni i rast tražnje za energijom i hranom</p> <p>Globalni trend održivog razvoja i ulaganja u razvoj</p> <p>Trend zdravog života i globalizacije turizma</p> <p>Trend seljenja proizvodnji iz EU putem FDI</p> <p>Razvijanje regionalnog projekta JIE (Energetska zajednica JIE, plinovodi u JIE, magistralni pravac na Koridoru Vc)</p> <p>Blizina velikih tržišta EU i Istočne Evrope</p> <p>Podrška fondova EU, raspoloživost finansijskih resursa i trendovi razvoja JPP</p> <p>Progres i dostupnost u R&D i kompjuterizaciji</p> <p>Reforma i napredak u visokom obrazovanju na globalnim nivoima standardizacije</p> <p>Deficit radne snage specifičnih profila</p> <p>Politike i instrumenti F BiH i BiH u razvoju elektroenergetskog sektora</p> <p>Mogući razvojni potencijali prekogranične regionalne suradnje</p>	<p>Globalna finansijska kriza i recesija</p> <p>Konkurencija drugih zemalja i regija u privlačenju investicija, izvozu i turizmu</p> <p>Negativan demografski razvoj</p> <p>Porast zagađenosti na globalnoj i regionalnoj razini</p> <p>Zastoj BiH u evropskim integracijama</p> <p>Pritisci iz EU za reformama obrazovanja i podizanja konkurentnosti ljudskih resursa</p> <p>Neefikasnost političko-institucionalne strukture BiH i F BiH i politika ekonomskog i socijalnog razvoja (izostanak izravnih nadležnosti kantona u razvoju)</p> <p>Nepovoljan imidž BiH</p> <p>Nepovoljno poslovno okruženje u BiH i njegove refleksije na TK</p> <p>Izostanak politika regionalnog razvoja u F BiH</p> <p>Sporost u provođenju ekonomskih i tranzicijskih reformi i reformi iz mape puta za provođenje SAP-a</p> <p>Visoka korupcija i organizirani kriminal</p> <p>Makroekonomska nestabilnost u zemlji</p>
UNUTRAŠNJA OKOLINA – SNAGE I SLABOSTI – POD KONTROLOM TK	
SNAGE	SLABOSTI
<p>Povoljan geostrateški položaj TK</p> <p>Raspoloživost i kvaliteta prirodnih uvjeta</p> <p>Respektabilni i obnovljivi resursi</p> <p>Kvaliteta i raspoloživost ljudskih resursa</p> <p>Univerzitet Tuzla kao centar NIR</p> <p>Sistemska pristup razvoju putem NERDA</p> <p>Početni rezultati u građenju infrastrukture poduzetništva (industrijske zone, tehnološki inkubatori)</p> <p>Razvijenost i struktura sektora SMEs</p> <p>Izvozna orijentacija privrede</p> <p>Razvoj servisnog sektora u trgovini, bankarstvu, financijama i poslovnim servisima</p> <p>Rast atraktivnosti za strane direktne investitore</p> <p>Temelji razvoja prehrambene, metalne, i drvoprerađivačke industrije</p> <p>Dokapitalizacija u restrukturiranju poduzeća na TK</p> <p>Visok intenzitet lokalnih razvojnih inicijativa</p> <p>Promocija poduzetništva - razvijanje regionalnih centara izvrsnosti (Centar za srce Tuzla) i inozemnih univerziteta</p> <p>Potencijali razvoja turizma na TK</p> <p>Postojanje prostornog plana kao baze prostornog rasporeda privrede i infrastrukture</p> <p>Dobra opskrba vodom i strujom</p> <p>Razvijenost civilnog društva i multikulturalnosti</p>	<p>Loša ekonomska struktura i produktivnost na TK</p> <p>Narušena demografska slika i niski efekti povratka</p> <p>Narušena okolišna ravnoteža (zemlja, zrak, vode)</p> <p>Neriješeno upravljanje krutim i teškim otpadom</p> <p>Visok nivo sirove ekonomije</p> <p>Visoka nezaposlenost i gubici radnih mjesta</p> <p>Zastarjelost tehnologije u rudarstvu i industriji</p> <p>Obrazovanje van potreba tržišta rada, bez long life obrazovanja</p> <p>Loše 20% neiskorištenost poljoprivrednim zemljištem</p> <p>Nizak kapacitet za ekonomiju utemeljenu na znanju</p> <p>Izostanak reformi javnog sektora na TK</p> <p>Ekonomski i kulturološka heterogenost strukture TK</p> <p>Nepovoljan poslovni ambijent za investitore</p> <p>Nizak kapacitet upravljanja razvojem na TK</p> <p>Teško postizanje konsenzusa o razvoju</p> <p>Neefikasna koordinacija između TK i F BiH</p> <p>TK i općina u razvojnim pitanjima</p> <p>Izostanak politika i neizgrađena infrastruktura NIR</p> <p>Niska suradnja Univerziteta i privrede TK</p> <p>Nerazvijenost fizičke infrastrukture</p> <p>Obimna i neefikasna javna sektor</p> <p>Izostanak prepoznatljivog identiteta i brandinga TK</p> <p>Nezavršeno razminiranje terena</p> <p>Oskudan i neizgrađen sistem statistike za planiranje, analizu i monitoring planiranja</p>

Prilike se vezuju za ekonomski rast i integracije u EU. Najve e prijetnje proisti u iz udara globalne recesije. Jake snage su u industrijskoj i energetske strukturi, te kvalitetu Univerziteta u Tuzli i ljudskih resursa. Slabosti su u niskom kapacitetu javnog upravljanja razvojem i velikom stupnju ugroženosti u okolinskom razvoju, te nedovoljnoj promociji mogu nosti za privla enje investitora i promociju prepoznatljivog identiteta TK.

2.3. KONKURENTSKE I KOMPARATIVNE PREDNOSTI I STRATEŠKE ORIJENTACIJE

Prema Porterovom modelu dijamanta konkurentskih prednosti faktori uslova, uslovi tražnje, povezane i podržavaju e industrije, strategije i strukture preduze a i konkurencija, kao i uloga šansi i vlade mogu imati zna ajan uticaj na konkurentnost odre ene države odnosno regiona. Upravo su ovi faktori, odnosno njihov uticaj na konkurentnost TK bili predmet detaljne analize.

1. Kod faktora uslova ra ena je analiza zna aja i razvijenosti ljudskih, materijalnih i kapitalnih resursa, infrastrukture i resursa znanja. Rezultati analize ukazuju da su materijalni i ljudski resursi razvijeni, kao i resursi znanja. Problem, odnosno nedovoljna razvijenost je naglašena u infrastrukturi (nezadovoljavaju i kvalitet putne mreže, neefikasnost sistema, loš kvalitet telekomunikacijskih usluga). Kako je ve re eno, ve u pažnju treba posvetiti razvoju tzv. naprednih faktora pa se predlaže intenzivnije ulaganje u ljudske resurse (inoviranje obrazovnih programa, razvoj koncepta cjeloživotnog u enja, podrška istraživa ko-razvojnoj aktivnosti), kao i podrška razvoju (poboljšanju i modernizaciji infrastrukture - putevi, željeznica, aerodrom i telekomunikacije).
2. Pokreta razvoja konkurentnosti iz ugla uvjeta tražnje su zahtjevni i sofisticirani kupci, koji odre uju obim i stepen rasta tražnje, kao i vrstu potreba. injenica je, tako er, da su zahtjevni kupci pokreta promjena i inovacija u preduze ima. Intenzitet i visina zahtjeva kupaca je u direktnoj vezi sa nivoom životnog standarda, sa informisanoš u i stepenom obrazovanja stanovništva, te ja inom konkurencije na odre enom tržištu. Može se re i da kupci, uopšteno posmatrano za sve djelatnosti,¹⁰ u Tuzlanskom kantonu više preferiraju cijenu i prosje an kvalitet. Stoga je važno podržavati ve u izvozu orijentaciju privrednih subjekata, jer se može o ekivati da e kupci na drugim, stranim tržištima imati dodatne ve e zahtjeve i tako pokretati kompanije ka kontinuiranim poboljšanjima i kreiranju novih proizvoda i usluga. Naravno, u toku izvoznih aktivnosti kompanije e imati priliku da sti u nova znanja i proširuju postoje a. Pored toga, treba raditi na ja anju svijesti doma ih potroša a (kupaca) u pogledu postavljanja zahtjeva prema kvalitetu, osnovati klubove potroša a, te ja ati vezu izme u kupaca i privrede.
3. Pošto u strukturi preduze a TK dominiraju mala i srednja, potrebno je zna ajnu podršku pružiti procesu klasterizacije. Da je još uvijek više rije o idejama na papiru potvr uju i podaci preuzeti sa web stranice EURED-a,¹¹ gdje je data Lista ideja regionalnih projekata za razvoj Sjeveroisto ne BiH, me u kojima su: klaster agro-biznisa/klaster hrane; klasteri u drvoprera iva koj industriji, klaster u metaloprera iva koj industriji, turisti ki klasteri i klasteri u gra evinskoj industriji.
4. Formulisanje strateških opredjeljenja i postavljanje ciljeva u velikoj mjeri je pod uticajem ekonomskih, kulturoloških, tradicijskih i socijalnih faktora. Pošto je tradicijske i kulturološke faktore prili no teško mijenjati i ukoliko bi bilo mogu e onda bi to bio jedan prili no dug i mukotrpan proces, predlaže se fokus na ekonomske faktore. Potrebno je ubrzati proces privatizacije preduze a koja su u državnom vlasništvu, te stvarati ambijent da kompanije, koje posluju u Kantonu, odnosno njihov top menadžment postavljaju što izazovnije ciljeve i kreiraju strategije diferenciranja na temelju kvalitete ili inovativnosti.

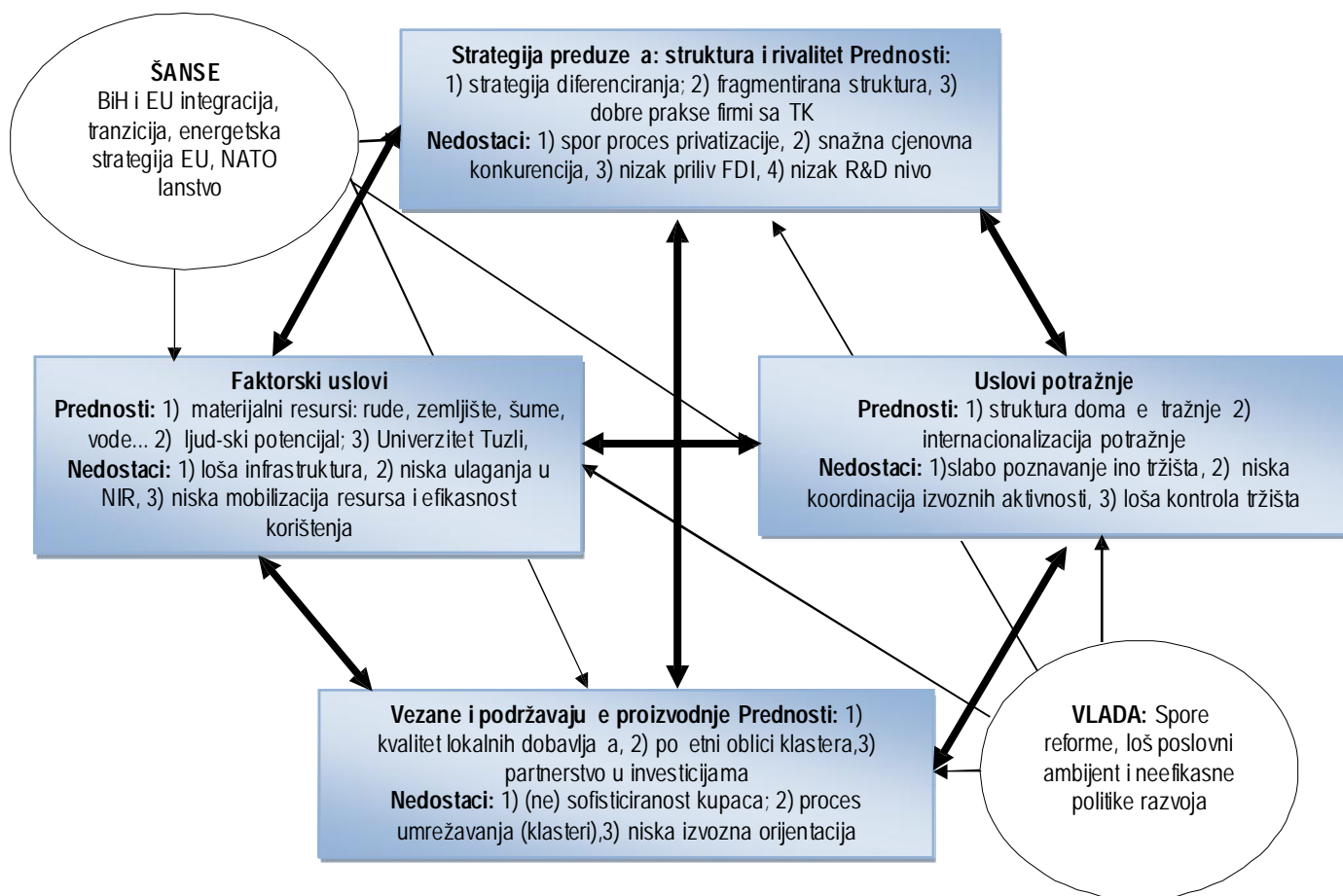
¹⁰ Generalizacija stavova i zahtjeva kupaca je prili no teška i nepouzdana. Posebno ukoliko se ima u vidu da u okviru jedne industrije postoje razli iti tržišni segmenti i kategorije kupaca.

¹¹ http://www.eured-bih.org/ba/regions_northeast_project_ideas.htm

5. Promjene izazvane globalizacijom, tranzicijskim procesima i procesom integracije BiH u EU treba posmatrati kao šanse. Zadatak vlade je da kreira ambijent da se te šanse mogu iskoristiti. Vlada TK treba i dalje podržavati mala i srednja preduzeća (osnivanjem poslovnih zona, centara, biznis inkubatora, zakonima i sl.), razvoj turizma, promovirati izvoz i podržavati istraživa ko-razvojni rad, koji nije na zadovoljavajućem nivou. Važan zadatak bi bio razvoj infrastrukture (po ev od puteva, željeznica pa do aerodroma i telekomunikacija). Potrebno je da pruža podršku obrazovnim institucijama, institucijama u oblasti zdravstva i socijalne zaštite, i sl. Ona mora biti sposobna da kreira poželjnu sliku Kantona u budućnosti, sliku u kojoj će svi (kako poslovni subjekti, tako i stanovništvo) moći i ostvarivati svoje ciljeve. To će biti moguće samo ukoliko osobe, koje su odgovorne za kreiranje vizije, imaju sposobnost vizionarsko kreativnog i strateškog promišljanja.

Iz naprijed izloženog može se zaključiti da svi faktori imaju određeni (značajan) uticaj na konkurentnost TK, te ih stoga ne treba zanemarivati. Treba pokušati graditi konkurentnost na naprednim faktorima, na znanju, visokoobrazovanim i stručnim kadrovima. Ti napredni faktori uslova su temelj za formulisane strategije, za postavljanje izazovnih ciljeva, za intenziviranje saradnje sa kupcima i dobavljačima, kao i za pokretanje vlade da kreira okvir koji će biti podrška biznisu.

Slika 7. Konkurentske prednosti na TK¹²

¹² Prilagođeno prema Porter, E. M., „Nationale Wettbewerbsvorteile – erfolgreich konkurieren auf dem Weltmarkt“, 163

2.4. SOCIJALNI I EKONOMSKI OKVIR RAZVOJNE STRATEGIJE

U okviru ovog poglavlja prezentiraju se okviri za izradu strategije razvoja TK koje ine pravno-institucionalni okvir, javni sektor i fiskalni kapacitet TK i op ina na TK, aktualna ekonomska situacija i recesija.

2.4.1. Pravni i institucionalni okvir

Ocjena pravnog okvira daje se prema kriteriju njegove pogodnosti za stvaranje i primjenu strategije razvoja Tuzlanskog kantona u narednom srednjoro nom periodu i ona sadrži slijede e zaklju ke:

- > Komplikovano državno – pravno ure enje je objektivna prepreka za uspostavljanje potpuno funkcionalnog i efikasnog pravnog sistema koji bi bio faktor olakšavanja izrade i primjene strategije razvoja.
- > Pravni okvir obuhvata i državno i samoupravno teritorijalno-politi ko organizovanje. U zakonodavstvu FBiH i Tuzlanskog kantona se nakon 2000. godine sve više primje uje uvažavanje jedinica lokalne samouprave kao izvornih oblika društvenog organizovanja, a ne produžetka državne vlasti pod drugim imenom. O ovoj injenici strategija razvoja mora da vodi ra una budu i da u TK postoji 13 nejednako razvijenih opština sa razli itim problemima i interesima.
- > Bitne odluke u oblasti ekonomskih politika se donose i pravno uobli avaju na nivou Federacije BiH, a kantoni imaju implementiraju i ulogu. Ovo prakti no zna i da TK mora svoju strategiju da definiše u skladu sa federalnim odlukama i u okviru pravnog režima koji stvara Federacija;
- > U domenu zajedni ke nadležnosti Federacije i kantona mogu e je ili njihovo zajedni ko vršenje ili vršenje od kantona pojedina no, ali uz obaveznu koordinaciju kantona od strane Federacije. I ovo rješenje sužava mogu nost samostalnog djelovanja TK i zahtijeva uklapanje strategije razvoja ne samo u federalne okvire, nego i u uslove koje stvaraju drugi kantoni.
- > Tuzlanski kanton mora poštovati ustavnu i zakonska nadležnost opština kao najvažnijih jedinica lokalne samouprave kada provodi federalne politike i propise i kada donosi strategijske odluke iz svoga djelokruga;
- > Tuzlanski kanton u me unarodnim relacijama ne mora da djeluje samo posredstvom FBiH, odnosno BiH. Kantoni imaju pravo da i sami budu popisnici me unarodnih sporazuma. Ustavni mehanizmi za to postoje, ali su veoma složeni i dugotrajni. Zbog toga planiranje strategije koja uklju uje i samostalno me unarodno djelovanje Tuzlanskog kantona mora biti dugoro no.
- > Donošenje i izvršenje bilo koje strategije razvoja u uslovima državne organizacije i preklapanja nadležnosti kakvi postoje u BiH zahtijevaju izuzetno razvijene mehanizme vertikalne i horizontalne koordinacije. Oni su toliko važni da moraju biti pravno ure eni. Ovaj zahtjev je kod nas ispunjen jednom jedinom zakonskom normom: koordinacija je dužnost i ina e prezauzetih premijera, odnosno predsjednika vlada, Predsjednika Vije a ministara BiH i opštinskih na elnika. Podzakonski akti kojima je ova norma operacionalizirana nisu zasnovani na istom modelu i nemaju dovoljno širok krug primjene. Dakle, pravni okvir je u ovoj ta ki apsolutno nedovoljan. Zbog toga bi paralelno sa izradom strategije razvoja Tuzlanskog kantona treba uraditi i pravno operacionalizirati mehanizam koordinacije koji e biti u njenoj funkciji.

- > Za izradu i primjenu strategije razvoja javni sektor je dovoljno pravno uređen. Ukoliko se i pojavi problem, on se može relativno jednostavno riješiti donošenjem kantonalnog zakona o proglašavanju nekog dobra javnim ili o osnivanju javnog preduzeća, odnosno ustanove. Pri tome treba paziti da se ne prekorači i fluidna granica između „državnog“ i „javnog“.
- > Pravni okvir ne sprečava uspješno razvijanje partnerstva između javnog i privatnog sektora (PPP). Interni mehanizmi upravnog i samoupravnog odlučivanja postoje i dobro funkcionišu. U dijelu zajedničkog poduhvata državnog i privatnog kapitala koji je podvrgnut autonomiji volje stranaka bitno je usvojiti individualiziran i kreativan pristup. Društveno štetne posljedice ugovora u oblasti privatizacije i koncesioniranja dovoljan su argument za izneseni zahtjev.
- > Na svim nivoima državno teritorijalno-političkog organizovanja, od BiH do kantona, uočljiv je nedostatak opšte juridičkog režima regulatornih agencija. Ta tijela, koja se *de facto* profiliraju u četvrtu granu državne vlasti, danas se uređuju *ad hoc*. Opasnost od entropije sistema realno postoji. Zbog podjele nadležnosti, Tuzlanski kanton ne može bitno uticati na zatečenu situaciju. Ipak, u mjeri u kojoj ne dira u djelokrug ostalih nivoa vlasti na ograničeno vrijeme trebalo bi urediti ovu materiju iz ugla primjene strategije razvoja. Pitanje je oportuniteta da li treba osnovati posebnu kantonalnu agenciju zaduženu za implementaciju strategije razvoja.

Ocjena institucionalnog okvira sa stanovišta strategije razvoja Tuzlanskog kantona vrši se po istim kriterijima i uz ista ograničenja kao i evaluacija pravnog režima i ona se može svesti na slijedeće:

- > Sistem institucija Tuzlanskog kantona kompatibilan je sistemima koji postoje u drugim kantonima, pa i na nivou FBiH. Podjela nadležnosti kantonalnih organa i opštinskih službi uprave odgovara ustavnim i funkcionalnim zahtjevima. Kantonalni organi uprave raspolažu sa neophodnim minimumom ovlaštenja za kreiranje i ostvarivanje strategije razvoja. Problem, međutim, postoji u pogledu kapaciteta kantonalne uprave da poslove vezane za razvojnu strategiju efikasno obavi.
- > Historijat organizovanja uprave u TK pokazuje da nije postojao jasno profiliran odnos prema upravnim organizacijama, posebno ne prema samostalnim upravnim organizacijama. Zbog svoje stručnosti i relativno nezavisnog položaja u odnosu na vlast, samostalne upravne organizacije su pogodan instrument u slučaju stvaranja, praćenje ostvarivanja i konačne analize rezultata strategije razvoja. U saradnji sa nadležnim ministarstvima specijalizovane samostalne upravne organizacije mogle bi da budu jedan od dva glavna državna nosioca poslova vezanih za strategiju razvoja.

2.4.2. Javni sektor

U okviru javnog sektora istražuju se oblasti socijalne, zdravstvene, komunalne i djelatnosti neprivatiziranih državnih i javnih preduzeća iz sektora infrastrukture. Na području TK je veoma razvijen sektor socijalne zaštite kako po širini tako i po dubini. Posebno treba istaći i razvijenost partnerstva između javnog i privatnog sektora¹³.

¹³ Smještaj djece i odraslih osoba u porodice i vaninstitucionalne nevladine organizacije – SOS sela

Tabela 15. Struktura socijalne zaštite i socijalnih davanja u 2007.

Oblik socijalne zaštite	Broj korisnika	Iznos davanja – u KM
1. Stalna nov ana pomo	2.779	3.400.910
2. Pomo i njega od drugog lica	496	689.332
3. Jednokratne nov ane pomo i	6.151	780.000
4. Porodi na zaštita	809	3.565.900
4.1. Smještaj u drugu porodicu od toga	354	1.503.900
4.1.1. Djece	300	1.307.250
4.1.2. Odraslih št i enika	54	196.650
4.2. Smještaj u ustanove socijalne zaštite od toga	413	1.920.000
4.2.1. Djece	109	-
4.2.2. Odraslih št i enika	304	1.920.000
4.3. Smještaj djece iz TK u SOS sela (vaninst.zašt)	42	142.000
5. Zaštita civilnih žrtava rata	1.375	4.234.303
6. Zaštita porodice sa djecom	25.507	7.013.456
Ukupno	37.117	19.683.901

Izvor: Izvještaj o radu MRSP za 2007. godinu

U toku 2007. na podru ju TK bilo je više od 70 hiljada zahtjeva za razli itim oblicima socijalne zaštite, a smo nešto manje od 40 hiljada je ostvarilo neki vid socijalne zaštite, na što je utrošeno 19,7 miliona KM.

Pravni osnov za ure ivanje odnosa u oblasti zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite je regulisan Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavom Federacije, Zakonom o zdravstvenom osiguranju, Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o Zavodu zdravstvenog osiguranja TK. Nosioci zdravstvene zaštite na TK, su Zavod za javno zdravstvo Tuzla i oblast javne primarne zdravstvene zaštite koja je organizirana kroz rad domova zdravlja, konsultativno specijalisti ku djelatnost, medicinsku rehabilitaciju, laboratorijsku, transfuzijsku, farmaceutsku djelatnost, bolni ku zdravstvenu zaštitu i fizikalnu medicinu i rehabilitaciju.

Na TK funkcioniра 16 javnih zdravstvenih organizacija ili 19,3% u odnosu na FBiH. Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama TK bio je 5.485, od ega 72,29% zdravstvena i 27,71% nemedicinska radnika. Prosje na neto pla a u zdravstvenom i sektoru socijalne zaštite na TK u 2007. iznosila je 821 KM i znatno su iznad prosjeka TK, ali su ispod prosjeka u javnoj upravi. Obim prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja – osnovni paket, utvr uje Parlament FBiH, na prijedlog Vlade FBiH, za svaku kalendarsku godinu uklju uju i pritom i posebne prioritetne federalne programe zdravstvene zaštite koji e se provoditi na teritoriji FBiH, prioritetne najsloženije oblike zdravstvene zaštite iz odre enih specijalisti kih djelatnosti koji e se pružati osiguranim licima na teritoriji FBiH. Do donošenja osnovnog paketa zdravstvenih prava, Vlada FBiH je privremeno utvrdila prioritetne federalne programe zdravstvene zaštite i prioritetne najsloženije oblike zdravstvene zaštite iz odre enih specijalisti kih djelatnosti, koje se pružaju osiguranim licima na teritoriji FBiH. Obaveznom zdravstvenom zaštitom na TK je obuhva eno 89,10% stanovništva. Situacija po op inama dosta je neujedna en.

Financiranje zdravstvene zaštite odvija se preko Kantonalnog Zavoda zdravstvenog osiguranja Tuzla, u kome je uposleno 128 radnika. Finansijsko poslovanje Zavoda, kao izvanbudžetskog fonda u smislu lana 2. ta ka 7. Zakona o budžetima u FBiH, vodi se po postupku kao i budžetsko poslovanje, a u skladu sa Zakonom o budžetima u FBiH, Pravilnikom o knjigovodstvu budžeta u FBiH i Me unarodnim ra unovodstvenim standardima (IAS) ukoliko su primjenljivi za budžet i izvanbudžetske fondove, dok se ne donesu posebni federalni standardi za ra unovodstvo budžeta i izvanbudžetskih fondova. Sva prava utvr ena zakonima u ovoj oblasti mogu se ostvarivati samo pod uslovom i do visine sredstava kojima raspolaže fond obaveznog zdravstvenog osiguranja

Tabela 16. Ostvareni prihodi i rashodi u 2006 i 2007. i ZZO TK

ELEMENTI	2006	2007
Ukupni prihodi	129.410.061	151.627.282
- prihodi od poreza	121.488.327	139.514.174
- neporezni prihodi	7.921.734	7.964.124
- primici od prodaje st.sred.	0	19.000
- primljeni grantovi	0	850.000
- sredstva iz ranijeg perioda	0	3.279.984
Ukupni rashodi	126.318.607	148.000.043
- teku i rashodi	126.292.966	147.833.007
* pla e i naknade troškova zaposl.	2.002.969	2.362.509
* doprinosi poslodavaca i ostali dopr.	179.714	210.810
* izdaci za meterija, sitan inv. i usluge	118.754.403	138.254.906
* teku i grantovi	5.355.880	7.004.782
- ostali izdaci	25.641	167.036
Ostvareni dobitak	3.091.454	3.627.239

Izvor: Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH – TK, 2007

I pored ostvarenih pozitivnih financijskih rezultata ZZO TK, pružanje zdravstvenih usluga stanovništvu je nedovoljna, kako po obimu tako i po dubini. Zbog toga je potrebno ubrzano raditi na reformiranju zdravstvenog sektora, kako bi se podigla efikasnost u njegovom radu. Finansijski potencijal fonda obaveznog zdravstvenog osiguranja još uvijek nije dovoljan da se finansiraju prava u punom obimu tj. bez ograničavanja visine u slučaju Zavoda za prava utvrđena u članu 33. Zakona (lijeikovi i ortopedska pomagala i neposredno u slučaju osiguranih lica u pojedinim troškovima zdravstvene zaštite odnosno premije osiguranja), te je isto moguće postepeno, srazmjerno povećanju finansijskih mogućnosti i stepenu ostvarenja potrebnih sredstava. Uporedo sa razvojem javnih zdravstvenih kapaciteta, na području TK se razvijaju i visokosofisticirane privatne zdravstvene organizacije – Klinika za srce. Privatni zdravstveni sektor uspostavlja partnerstvo sa fondovima zdravstvenog osiguranja, tako da i osiguranici obaveznog zdravstvenog osiguranja mogu koristiti usluge ovog sektora. Javni fondovi zdravstva u sudjeluju u plaćanju usluga za svoje osiguranike, tako da je privatni zdravstveni sektor otvoren za svako osigurano lice, a ne samo za elitu.

Tabela 17. Poslovni subjekti po strukturi vlasništva i djelatnosti u 2007. godini na TK

Djelatnost	Vlasništvo					Ukupno
	Državno	Privatno	Zadružno	Mješovito	Nema vlasn.	
1. Poljopriv.,vodo.i šumar.	3	88	48	3	-	142
2. Ribarstvo	-	2	1	-	-	3
3. Rudarstvo	4	32	-	2	-	38
4. Prerađivačka industrija	8	868	5	19	-	900
5. Snabdjevljenje, gas. i vodom	6	14	-	7	-	27
6. Građevinarstvo	5	486	2	4	-	497
7. Trgovina	7	2.236	7	11	-	2.261
8. Ugostiteljstvo	1	109	4	4	-	118
9. Saob. sklad. i veze	2	577	4	1	-	584
10. Finansijsko posredov.	1	8	-	2	5	16
11. Posl. nekretn. iznajm. i p.	7	436	6	7	7	463
12. Javna upr. i odbrana	1	-	-	-	350	351
13. Obrazovanje	130	35	-	2	48	215
14. Zdravstvo i soc. zaštita	44	17	-	-	220	281
15. Ostale djelatnosti i usl. djel.	32	84	-	7	968	1.091
TK	251	4.992	77	69	1.598	6.987

Izvor: Kantonalna privredna komora Tuzla, Izvještaj 2007.

Na području TK u 2007. je bilo 251 državno poduzeće, a najveći broj je u oblasti obrazovanja, zatim u zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti i ostalim javnim djelatnostima. U trinaest općina TK funkcionira 58 javnih poduzeća, od kojih su 48 u nadležnosti općina i deset u nadležnosti kantona.

Tabela 18. Broj javnih poduzeća u nadležnosti općina i kantona

Općina	Općinska JP	Kantonalna JP
Banovići	9	-
Čelić	1	-
Doboj-Istok	1	1
Gradišnica	3	-
Gradac	9	-
Kalesija	2	-
Kladanj	2	-
Lukavac	6	-
Sapna	0	-
Srebrenik	0	-
Teočak	1	-
Tuzla	7	9
Živinice	7	-
Ukupno TK	48	10

Izvor: Kantonalna privredna komora Tuzla,

Najveći broj javnih poduzeća u nadležnosti lokalnih zajednica su u općinama Banovići (9) i Gradac (9), a zatim općinama Tuzla i Živinice. Javna poduzeća koja su u nadležnosti TK su u Tuzli (9) i Doboj-Istok (1). Djelatnost javnih poduzeća na TK je iz oblasti vodosnadbjevanja, medija, održavanje istočnog u gradu, veterinarskih djelatnosti, toplifikacije gradova i drugo. Zbog neefikasnosti JP, u 2007. iz budžeta TK je na ime subvencija izdvojeno 11,9, a u 2006. 5,2 miliona KM, dok je za 2008. planirano više od deset miliona KM.

Tabela 19. Vrijednost državnog kapitala VS za privatizaciju

Općina	Vrijednost kapitala	Broj zaposlenih
Gradac	39.631	8
Kladanj	57.920	4
Lukavac	196.635	4
Kalesija	183.938	12
Srebrenik	117.702	4
Doboj - Istok	90.062	4
Tuzla	782.262	9
Teočak	-9.680	2
Živinice	49.696	10
Čelić	13.131	3
Ukupno	1.530.997	60

Izvor: Izvještaj KAP Tuzla za 2007. god.

Pokrenute aktivnosti privatizacije javnih općinskih i kantonalnih poduzeća iz sektora medija, veterinarske i komunalne djelatnosti¹. Ranije su otpočele aktivnosti na privatizaciji 15 velikih poduzeća sa većiinskim državnim kapitalom, zatim pet poduzeća koja trebaju biti privatizirana kroz malu privatizaciju, te za četiri poduzeća koja su u nadležnosti AP FBiH. Ukupna vrijednost državnog kapitala za deset veterinarskih stanica iznosi 1,5 miliona KM, s tim da je kod veterinarske stanice Teočak iskazana negativna vrijednost državnog kapitala od 9,6 hiljada KM. U deset veterinarskih stanica ukupno je zaposleno 60 radnika.

Tabela 20. Broj subjekata i broj radnika za koja se upla uju doprinosi za Fond PIO (2008)

Djelatnost	Broj subjekata	% u eš a	Broj lica za koje se up.PIO	% u eš a
1. Poljoprivreda, lov i šumarstvo	119	1,95	1.045	1,22
2. Ribarstvo	3	0,05	3	0,00
3. Va enje ruda i kamena	33	0,54	9.159	10,66
4. Prera iva ka industrija	921	15,06	21.417	24,92
5. Proiz.el.energ., plina i vode	43	0,70	2.633	3,06
6. Gra evinarstvo	469	7,67	6.792	7,90
7. Trgovina na veliko i održavanje	2.474	40,46	13.773	16,02
8. Ugostiteljstvo	121	1,98	674	0,78
9.Saobra aj,skladište i komunikac.	592	9,68	5.224	6,08
10. Financijsko poslovanje	159	2,60	1.459	1,70
11. Nekretnost,iznajm.poslov. usluge	483	7,90	2.712	3,16
12. Javna uprava i obrana	114	1,86	6.244	7,26
13. Obrazovanje	169	2,76	6.974	8,11
14. Zdravstvo i soc. Zaštita	111	1,82	5.841	6,80
15. Ostale djelatnosti	303	4,96	2.005	2,33
U K U P N O	6.114	100,00	85.955	100,00

Izvor: PIO/MIO F BiH, Stanje uplata doprinosa 30.09.2008.

Doprinos za Fond PIO na TK upla uje 6.114 subjekata (statistika evidentirala 6.987) u koje su uklju ene i institucije državnog i federalnog zna aja, kao i za dijelove poduze a locirane na podru ju TK. Prema evidenciji PIO/MIO ukupno je 85.995 radnika za koje se upla uju doprinosi za penziono osiguranje (statistika evidentirala oko 80 hiljada zaposlenih). Ove razlike u podacima ukazuju na potrebu ubrzanog procesa informatizacije javnih institucija i njihovog komunikacijskog uvezivanja – umrežavanja, kako na razini op ine tako na razini kantona, entiteta i države BiH.

Tabela 21. Osnovni indikatori javnog sektora po djelatnostima na TK

Djelatnost	Broj regis. subjekat (2007)	Broj subj. koji upl. PIO zaposl. radnicima (2008)	Broj evid. zaposl. radnika u reg. subj. (2007)	Broj radn. za koje se upla.PIO (2008)	Ukupan GDP-milion KM(2007)	Dodana vrijednost po zaposlenom u 000 KM (2007)
Rudarstvo	36	33	8.191	9.159	274,1	33,5
Elekt.ener.	25	43	2.749	2.633	35,3	12,8
Jav.up.i od	348	114	5.166	6.244	174,4	33,8
Obrazovanje	211	169	6.934	6.974	172,3	24,8
Zdr.i soc.z	273	111	5.372	5.841	173,4	32,2
Ost.jav.djel.	948	303	2.016	2.005	36,3	18,0
Ukupno	1.841	773	30.435	32.856	865,8	28,4

Izvor: PIO/MIO F BiH, TK u brojkama, 2008 i 2007.

Komparativni pregled kretanje pojedinih indikatora za Javni sektor TK u 2007. i 2008. (prethodna tabela) nedvosmisleno ukazuju na njihovu neefikasnost, ovisnost od prora unskih subvencija, izostanak efikasnog upravljanja. Ukupna javna sredstva TK obuhvataju prihode i primitke kantonalnog i op inskih budžeta i vanbudžetske fondove, s jedne strane, te rashode i izdatke kantonalnog i op inskih budžeta i vanbudžetskih fondova, s druge strane.

Tabela 22. Pregled ukupnih javnih sredstava po strukturi TK 2006-2010.

-u mil KM

Stavka	Ostvareno	Procjena	Projekcija		
	2006	2007	2008	2009	2010
Ukupni prihodi i primici	553,70	647,00	685,50	713,10	742,80
Kantonalni budžet	284,00	317,30	326,70	336,00	347,60
Op ine	112,90	120,80	124,00	131,20	139,60
Vanbudžetski fondovi	156,80	208,90	234,80	245,90	255,60
Ukupni rashodi i izdaci	516,80	671,40	697,90	719,30	742,80
Kantonalni budžet	262,30	338,90	336,40	339,40	345,10
Op ine	101,20	123,60	126,70	134,00	142,10
Vanbudžetski fondovi	153,30	208,90	234,80	245,90	255,60
Sufici/deficit	36,90	-24,40	-12,40	-6,20	0,00

Javna sredstva, posmatrana kao budžet TK, op ina i vanbudžetskih fondova od 2006. su uključena u trezorski sistem poslovanja. To podrazumijeva transparentnost i snažniju kontrolu trošenja svih vidova javnih sredstava. Na području TK planirane su investicije od 137,2 miliona KM, a 68,1% vrijednosti je u procesu implementacije.

Tabela 23. Javne investicije po namjeni i statusu projekata - hilj. KM

Namjena investicije	Vrijednost projekta	Završeni projekti	Realizirani 30.06.2007.	Plan 2008-2010	Plan 2011 i dalje
1. Zdravstvo	57.630	2.526	13.635	20.323	21.145
2. Socijalni sektor	1.021	1.021	-	-	-
3. Putevi i ulice	15.849	10.281	2.671	1.905	991
4. Vodoprivreda	40.225	565	4.558	18.920	16.182
5. Toplifikacija gradova	18.150	150	60	17.140	800
6. Obrazovanje	2.515	500	850	1.165	-
7. Elektroraspjela	664	-	64	-	600
8. Domovi kulture	542	255	181	60	47
9. Sportska dvorana	300	-	-	100	200
10. Adaptacija op ina	333	204	72	-	57
Total	137.227	15.502	22.090	59.613	40.022

Izvor: Program javnih investicija, Vlada FBiH, oktobar, 2008.

Tri sektora, zdravstvo, vodoprivreda i toplifikacija gradova u estvuju sa 94,6% u ukupnim investicijama planiranim u periodu 2008-2010. Izvori financiranja planirani su u omjeru 35:65 u korist stranih izvora.

Tabela 24. Struktura javnih investicija i izvori financiranja 2008-2010

- 000KM

Namjena investicija	Iznos	Izvori financiranja			
		Prora un	Vl.u eš e javn.komp.	Inokredit	Inodonacija
1. Zdravstvo	20.323	292	500	13.595	5.936
2. Vodoprivreda	18.920	983	2.140	15.647	150
3. Putne komunikacije	1.905	905	1.000	-	-
4. Toplifikac. Gradova	17.140	7.890	5.750	-	3.500
5. Obrazovanje	1.165	1.165	-	-	-
6. Domovi kulture	60	60	-	-	-
7. Sportska dvorana	100	100	-	-	-
Total	59.613	11.395	9.390	29.242	9.586
% u eš a	100	19	16	49	16

Izvor: Program javnih investicija, Vlada FBiH, oktobar, 2008.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Vlastiti izvori financiranja u iznosu od 9,39 miliona KM bi e obezbje eni od strane javnih kompanija koje e u estvovati u realizaciji projekata iz zdravstva, vodoprivrede, putnih komunikacija i toplifikacije gradova (EP BiH, Direkcija cesta, JP Vode sliva rijeke Save). Osnovni zaklju ak je da je glomazan javni sektor i njegova niska reformiranost izuzetno ranjiv na utjecaje recesije u BiH i na TK i to name e pitanje njegove održivosti.

2.4.3. Fiskalni kapacitet i kapacitet zaduživanja TK i op ina na TK

U cilju analize i procjene na ina ili koncepta budžetske potrošnje TK i op ina te identificiranja razvojnih kapaciteta ovih budžeta, u nastavku su dati i tabelarni pregledi budžetske potrošnje u 2007. i 2008.

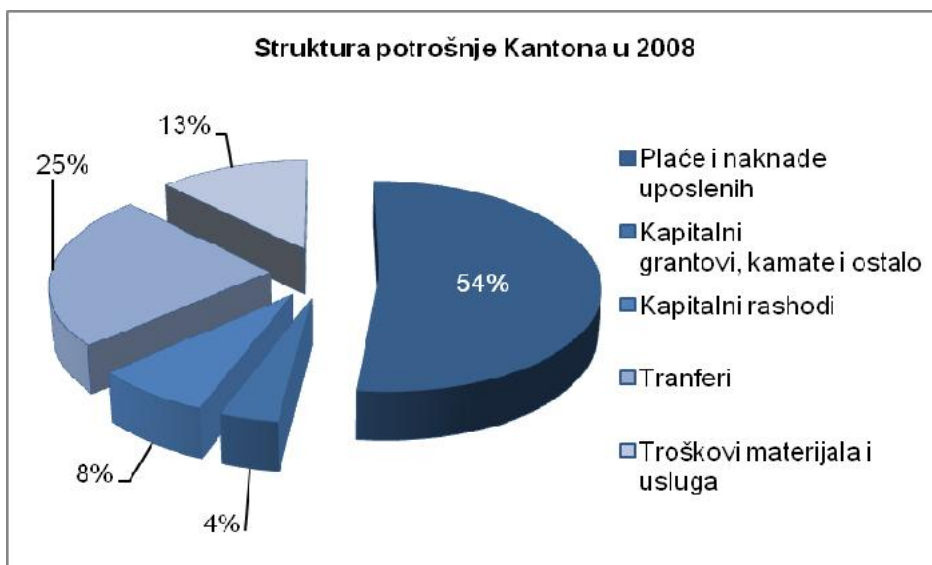
Tabela 25: Struktura potrošnje TK, opština i KBF-a u 2007. i 2008.

(mil. KM)

KATEGORIJA	Ostvareno 2007.				Izmjene i dopune 2008			
	Kanton	Opština	KBF	Ukupno	Kanton	Opština	KBF	Ukupno
Pla e i naknade uposlenih	178,5	36,9	3,9	219,3	213,2	42,8	5,2	261,2
Troškovi materijala i usluga	32,9	29,9	145,8	208,6	49,5	38,3	170,0	257,8
Transferi	72,5	21,7	40,1	134,3	96,5	27,1	55,6	179,2
Kapitalni rashodi	12,5	30,8	0,3	43,5	31,1	48,4	1,2	80,7
Kapitalni grantovi, kamate i ostalo	11,7	12,3	0,0	23,9	15,3	16,5	0,0	30,4
U K U P N O	308,1	131,5	190,1	629,7	405,7	173,1	231,9	810,7

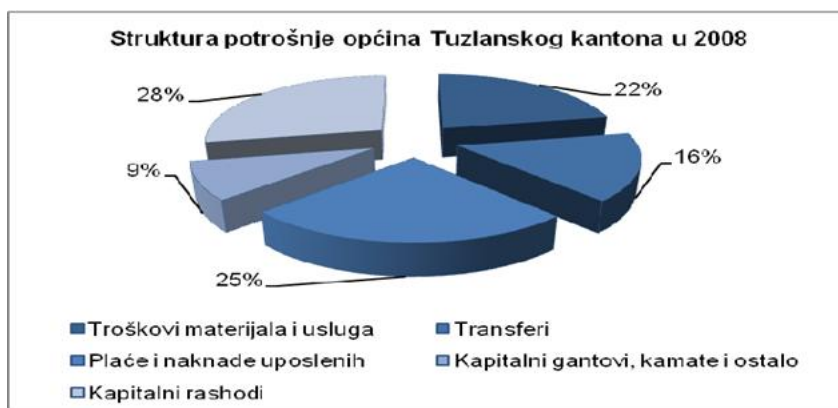
Na grafikonima koji slijede, prezentirane su strukture potrošnje za TK i Opština. Na kantonalnom nivou najviše budžetskih sredstava odlazi na pla e i naknade uposlenim.

Slika 8. Struktura potrošnje na TK 2008.

Budžetska potrošnja opština zna ajno je razli ita od one na kantonalnom nivou. Najve i dio sredstava opštinskih budžeta odlazi u kapitalne rashode (28%), pla e uposlenih (25%), te na materijalne troškove (22%).

Slika 9. Struktura potrošnje općina TK 2008.

Prosje na plaća budžetskih korisnika uposlenih u Kantonu je u 2008. iznosila blizu 1.500 KM, a na općinskom nivou blizu 1.600 KM, a što je u skladu sa projekcijom za 2008. za budžetske korisnike u FBiH (1.641 KM). Pored plaća uposlenih, u 2008. su porasli i materijalni troškovi i to za 50 milijuna ili 23%. Također, povećani su i tekući transferi za 33%, od čega su najznačajnije povećanje imali grantovi pojedincima (31 milijun KM). Na tekuće garantove je u 2008. usmjereno 25% budžeta TK, dok su kapitalni rashodi povećani za 43 milijuna KM ili za 65%. Uzimajući u obzir sve navedeno, od 2005. - 2008. nisu identificirani značajni razvojni potencijali niti kapaciteti u budžetima TK i njegovih općina. Projekcija budžeta TK izvršena je na osnovama stopa koje su definirane u DOB-u 2009. - 2011. U navedenom dokumentu se ukupni poreski i neporeski prihodi i primitci koji bi trebali biti na raspolaganju u budžetu Tuzlanskog kantona u 2009. procjenjuju na iznos od 407.443.482 KM. U odnosu na prihode planirane po Izmjenama i dopunama Budžeta Tuzlanskog kantona za 2008. ovo predstavlja porast od 5,77%. Kada se uzme u obzir uključeni suficit iz prethodnog perioda od 20.478.348 KM, procijenjena ukupna sredstva budžeta kantona za 2009. veća su za 0,44% u poređenju sa 2008. Očekivani porast ukupnih prihoda i primitaka u 2010. iznosi 7,39%, a u 2010. 11,56%. (Anon, 2008 : 14.)

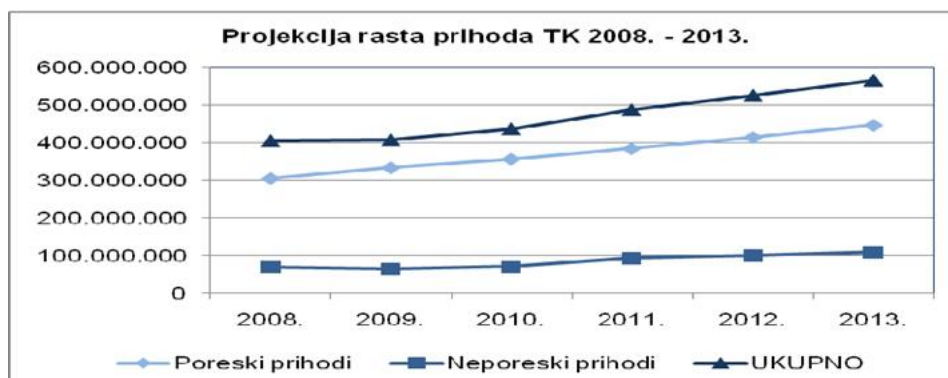
Tabela 26. Procjena/projekcija budžetskih prihoda TK za period 2008-2013. (KM)

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Poreski prihodi	305.613.034	334.165.138	357.152.288	384.857.601	414.876.484	447.236.850
Porez na promet I PDV	262.575.577	283.483.308	302.604.766	326.177.678	351.619.537	379.045.861
Porez na dobit preduzeća	7.991.254	12.998.630	14.020.322	15.112.505	16.291.280	17.562.000
Porez na plaće (do 2009.)	32.809.357	-	-	-	-	-
Porez na dohodak (od 2009.)	-	36.122.593	38.961.829	41.996.956	45.272.719	48.803.991
Ostali porezi	2.236.846	1.560.607	1.565.370	1.570.453	1.692.948	1.824.998
Neporeski prihodi	69.146.951	64.357.969	70.981.706	93.323.803	100.696.383	108.651.398
Naknade i takse	58.172.349	57.521.305	64.259.512	69.888.307	75.409.483	81.366.832
Novčane kazne	2.259.149	2.449.370	2.641.890	2.864.337	3.090.620	3.334.779
Ostali neporeski prihodi	8.715.453	4.387.294	4.080.304	20.571.159	22.196.281	23.949.787
Tekuće potpore	8.412.313	6.942.445	7.518.147	8.052.911	8.536.086	8.962.890
Primici	2.026.378	1.977.930	1.906.401	1.905.669	1.924.726	1.943.973
PRENEŠENI VIŠAK	20.478.348	-	-	-	-	-
UKUPNO	405.677.024	407.443.482	437.558.542	488.139.985	526.033.679	566.795.111

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Projekcija budžeta pokazuje njegovo povećanje sa oko 406 u 2008. na blizu 567 miliona KM u 2013.

Slika 10. Projekcija rasta prihoda TK 2008-2013.

Struktura potrošnje za period 2008.-2013. odražava dominantan udio tekuće potrošnje i ograničene mogućnosti intervencija u privredi i socijalnom sektoru, te u financiranju investicija.

Tabela 27. Projekcija ukupnih rashoda i izdataka TK do 2013.

Rashodi i izdaci	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Plaće i naknade troškova zaposlenih	213.230.385	229.651.413	245.295.312	264.274.525	277.759.763	292.473.459
Izdaci za materijal i usluge	49.497.903	53.880.810	57.092.851	61.923.116	66.381.580	71.692.107
Tekući i transferi (grantovi)	96.531.295	96.322.858	101.933.564	116.140.456	124.502.569	133.761.825
KAPITALNI RASHODI I IZDACI	46.417.441	27.588.401	33.236.814	45.801.889	57.389.767	68.867.720
UKUPNO RASHODI I IZDACI	405.677.024	407.443.482	437.558.542	488.139.985	526.033.679	566.795.111

Plan razvojnih programa kroz kapitalni dio budžeta TK za 2008. iznosio je 35.792.710 KM¹⁴. Analitički posmatrano, ukupni kapitalni grantovi TK za 2008. planirani su u iznosu od 15.359.300 KM, od čega iz budžetskih sredstava Kantona 13.624.100 KM, a preostali dio iz vlastitih namjenskih sredstava po mjestima rashoda i izdataka. Kategorija plaća i naknada zaposlenim u javnom sektoru za TK u 2009. povećani su za 7,7% u odnosu na 2008. Ovo povećanje je nastalo uglavnom uslijed realizacije Odluke Vlade Tuzlanskog kantona o utvrđivanju osnovice za sve budžetske korisnike od 390 KM koja se primjenjuje od 01. 07. 2008. i zahtijeva dodatna sredstva u 2009., kao i zbog dodatnog zapošljavanja. Ukupan broj zaposlenih u javnom sektoru koji se financira iz kantonalnog budžeta je porastao za 181 zaposlenika ili 1,8 % više u odnosu na 2008. Od toga, najveći dio odnosi se na JU Univerzitet Tuzla i Ministarstvo unutrašnjih poslova TK, što proizilazi iz specifičnosti upošljavanja u ovim oblastima. Projicirane stope rasta za 2010. i 2011. su 6,8% i 7,7%. U okviru kategorije transfera sredstava se usmjeravaju po prioritetima za implementaciju zakona u oblasti socijalne zaštite, borba protiv invalidske zaštite i primarne poljoprivredne proizvodnje i to u iznosima koji proizilaze iz odredbi ovih zakona. Procjena ukupnih tekućih transfera za 2009. je na približnom nivou kao u 2008. Od ovog iznosa 78.696.174,00 KM odnosi se na transfere iz budžetskih sredstava, koja su za 3,26% ili 2.647.901 KM manja u odnosu na prethodnu godinu. Ovo smanjenje je najviše dijelom nastalo zbog toga što su Ministarstvu za rad i socijalnu politiku u Izmenama i dopunama Budžeta TK za 2008. planirana sredstva za isplatu novčane naknade za nezaposlene u iznosu od 4.900.000,00 KM, a koja nisu

¹⁴ Budžet TK za 2008. godinu, Službene novine Tuzlanskog kantona 14/07, p. 16

predviđena u 2009¹⁵. Transferi pojedincima se u najvećem dijelu odnose na isplate i transfere u oblasti poljoprivrede, bora ko invalidske i socijalne zaštite. U skladu sa metodologijom korištenom kod prethodnih projekcija, izvršena je i projekcija budžeta po opštinama TK.

Tabela 28. Projekcija budžeta opština Tuzlanskog kantona do 2013. godine

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Stopa rasta	-	5,8%	6,3%	7%	7,5%	8%
TUZLA	60.799.242	64.325.598	68.397.408	73.185.227	78.674.119	84.968.049
BANOVI I	7.752.150	8.201.775	8.720.947	9.331.413	10.031.269	10.833.771
GRADA AC	10.769.000	11.393.602	12.114.817	12.962.854	13.935.068	15.049.874
SREBRENİK	13.745.000	14.542.210	15.462.732	16.545.123	17.786.007	19.208.888
KLADANJ	6.375.658	6.745.446	7.172.433	7.674.503	8.250.091	8.910.098
KALESIJA	7.905.280	8.363.786	8.893.214	9.515.739	10.229.419	11.047.773
ŽIVINICE	17.717.500	18.745.115	19.931.681	21.326.898	22.926.416	24.760.529
LUKAVAC	17.868.368	18.904.733	20.101.403	21.508.501	23.121.639	24.971.370
GRA ANICA	11.800.875	12.485.326	13.275.647	14.204.942	15.270.313	16.491.938
DOBOJ-I	3.201.000	3.386.658	3.601.033	3.853.106	4.142.089	4.473.456
TEO AK	1.567.858	1.658.794	1.763.795	1.887.261	2.028.806	2.191.110
SAPNA	3.010.749	3.185.372	3.387.007	3.624.097	3.895.904	4.207.577
ELI	3.208.360	3.394.445	3.609.313	3.861.965	4.151.613	4.483.742
UKUPNO	165.721.040	175.332.860	186.431.430	199.481.631	214.442.753	231.598.173

Na osnovu svih prethodnih projekcija, a koje su zasnovane na procjenama i projekcijama makroekonomskih kretanja u FBiH, može se zaključiti:

- U TK se očekuje nastavak trenda rasta budžeta tako da bi budžet TK krajem 2013. trebao iznositi preko pola milijarde KM;
- Rast budžetskih prihoda prati trend rasta budžetskih rashoda tako da se odnos veli ina po pojedinim kategorijama budžeta ne očekuje značajno mijenjati;
- I dalje se očekuje dominacija troškova plaća zaposlenih Kantona u ukupnim rashodima budžeta, tako da se očekuje da će 2013. iznositi blizu 300 miliona KM ili blizu 55% budžeta;
- U skladu sa prethodno navedenim, razvojni dijelovi budžeta su jako ograničeni i smanjeni visokim učešćem potrošnih kategorija budžeta;
- Sukladno dinamici rasta budžeta TK, očekuje se i rast budžeta opština na njegovoj teritoriji;
- Ukupan zbirni budžet opština Tuzlanskog kantona bi trebao u 2013. doseći i nivo od blizu 230 miliona KM;

Utjecaji recesije svakako će dovesti u pitanje ovakav trend razvoja javne potrošnje na TK i u opštinama TK Zakonom o budžetima (ZOB) Federacije BiH¹⁶ predviđena je mogućnost zaduživanja kako F BiH, tako i nižih nivoa vlasti. Kantoni i opštine u FBiH mogu se zadužiti u svrhe, pod uslovima i u obimu propisanim ovim zakonom. U skladu sa principima i ograničenjima zaduženja Kantona i opština definiranim u ovom zakonu, moguće je procijeniti potencijale zaduživanja Tuzlanskog kantona i opština na njegovoj teritoriji. Po zakonskim propisima kratkoročno zaduživanje dozvoljeno je do 5% visine prihoda budžeta, a dugoročno do 10% prihoda za određenu godinu. Na osnovama ranije datih projekcija budžeta Tuzlanskog kantona i opština na njegovoj teritoriji za period 2009.-2013. moguće je izvršiti i projekcije potencijala u zaduživanju za iste kategorije.

¹⁵ Anon (2008): DOB TK 2009.-2011. (nacrt), Vlada TK

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

U projekcijama dugoro nog zaduživanja, procjena je vršena pod pretpostavkom za svaku godinu da ne postoji zaduženje iz prethodne godine. To zna i da metodološki nije mogu e posmatrati kumulativno ukupno mogu e zaduženje za period 2009.-2013. samo prostim zbirom pojedina nih projekcija. Ako se Kanton zaduži u 2009., u 2010. potencijal zaduženja bit e umanjen za preostali dug iz prethodne godine. Ukupno zaduženje u svakoj narednoj godini može iznositi maksimalno koliko je dato u projekciji ali u ovaj iznos se ura unava i zaduženje koje je nastalo u prethodnom periodu. Isti princip važi i za Opština Kantona.

Tabela 28a Kapacitet kratkoro nog i dugoro nog zaduživanja op ina i TK (hilj. KM)

	2009.		2010.		2011.		2012.		2013.	
	Kratkor.	Dugor.	Kratkor.	Dugor.	Kratkor.	Dugor.	Kratkor.	Dugor.	Kratkor.	Dugor.
TUZLA	3.040	6.080	3.216	6.433	3.420	6.840	3.659	7.319	3.934	7.867
BANOVI I	388	775	410	820	436	872	467	933	502	1.003
GRADA AC	538	1.077	570	1.139	606	1.211	648	1.296	697	1.394
SREBRENİK	687	1.375	727	1.454	773	1.546	827	1.655	889	1.779
KLADANJ	319	638	337	675	359	717	384	767	413	825
KALESİJA	395	791	418	836	445	889	476	952	511	1.023
ŽIVINICE	886	1.772	937	1.875	997	1.993	1.066	2.133	1.146	2.293
LUKAVAC	893	1.787	945	1.890	1.005	2.010	1.075	2.151	1.156	2.312
GRA ANICA	590	1.180	624	1.249	664	1.328	710	1.420	764	1.527
DOBOJ I.	160	320	169	339	180	360	193	385	207	414
TEO AK	78	157	83	166	88	176	94	189	101	203
SAPNA	151	301	159	319	169	339	181	362	195	390
ELI	160	321	170	339	180	361	193	386	208	415
UKUPNO op ine	8.286	16.572	8.767	17.533	9.322	18.643	9.974	19.948	10.515	21.444
TK	19.260	38.319	20.372	40.744	21.878	43.756	24.407	48.814	26.302	52.603

Prethodno navedeni potencijali zaduživanja TK i opština na njegovoj teritoriji mogu biti dodatni, zna ajan faktor podrške razvojnim programima i projektima koji se planiraju realizirati u posmatranom periodu.

2.5. RECESIJA I NJENE REFLEKSIJE PO RAZVOJ TK

Na samom po etku srednjoro nog razdoblja 2008-2013. godina zabilježen je po etak globalne recesije, koja je u drugoj polovini, a posebno u 4. tromjese ju 2008. godine svom silinom zahvatila i BiH i podru je TK. U nastavku se analiziraju njene mogu e refleksije na razvoj TK u razdoblju koje pokriva ova strategija.

2.5.1. Recesija nije zna ajnije usporila razvoj TK u 2008. godini

Tijekom 2008. godine zabilježena su pozitivna kretanja u nizu indikatora ekonomskog razvoja na podru ju TK. Kako se može uo iti iz tabele 33. na narednoj strani, vrijednost GDP je pove ana za 9,6% u odnosu na nivo iz 2007. godine, a za 9,6% po glavi stanovnika. Industrijska proizvodnja pove ana je za 10,4%, izvoz je pove an za 4,7%, a bruto investicije su stagnirale sa visokim udjelom od 20,2% u GDP. Javna potrošnja nastavila je dinami an rast, a budžet TK pove an je za 16,4% i ostvaren je sa 405,7 mil. KM. Rezultati u zaposlenosti su tako er imali pozitivan trend. Nezaposlenost je smanjena sa 90.803 u 2007. godini na 85.711 u 2008. godini, ili za 5,6%, a stopa nezaposlenosti kao odnos registriranih nezaposlenih prema ukupnoj radnoj snazi pala je sa 53,09% u 2007. na 50,81% u 2008. godini. Broj zaposlenih pove an je sa 80.222 lica u 2007. na 82.993 ili za 3,45%, a stopa zaposlenosti, kao odnos registriranih zaposlenih prema radno aktivnom stanovništvu pove ana

je sa 16,15% u 2007. na 16,67% u 2008 godini. Prosje na plaća je povećana za 13,3%, a produktivnost za oko 6%. Broj penzionera povećao se sa 59.439 lica u 2007. godini na 61.520 lica koncem 2008. godine ili za 3,5%. Prosje na penzija povećana je sa 301 KM u 2007. na 349 KM u 2008. godini ili za 15,6%. Ukupan iznos penzija penzionera sa TK povećan je sa 214,8 mil. KM u 2007. godini na 2.578 mil. KM u 2008. godini, odnosno sa udjela od 9,9% u GDP TK 2007. godine na udio od 10,8% u GDP TK 2008. godine. Broj zaposlenih na jednog penzionera u obje promatrane godine iznosi 1,35, dok je taj odnos na nivou FBiH bio u 2007. godini 1,27, a u 2008. godini 1,40.

Sa početnih udara na finansijsku sferu globalna recesija je koncem 2008. zahvatila realni sektor i njeni negativni utjecaji se u punoj mjeri ispoljavaju u 2009. godini. Mada su kvantitativni pokazatelji razvoja u 2008. godini bili dosta vidljivi, u 2008. godini je izgubljeno dragocjeno vrijeme za reforme u javnom sektoru i restrukturiranju poduzetničkog sektora i unapređenju poslovnog ambijenta za podizanje konkurentnosti domaćih kompanija.

Tako se u vrijeme oštrog pada privredne aktivnosti i dohotka ulazi sa visokom javnom potrošnjom, nabujalim socijalnim sektorom, nestimulativnim poslovnim ambijentom i niskom konkurentnošću u poslovnog sektora. To sve umanjuje mogućnosti uspješnog odupiranja recesiji, kako na razini FBiH, tako i na razini TK.

Tabela 29. Indikatori ekonomskog razvoja na TK u 2008.

Indikatori	Op ine Tuzlanskog kantona													TK
	Bano -vi i	eli	Doj Istok	Gra a- nica	Grad- a ac	Kale- sija	Kla- danj	Luka- vac	Sabna	Sreb- rnik	Teo- ak	Tuzla	Živi- nice	
GDP - indeks	109.7	109.6	109.8	109.8	109.7	109.7	109.7	109.8	109.8	109.7	109.6	109.8	109.7	109,4
Mil. KM 2008	204,9	23,8	28,6	166,8	119,1	54,8	52,4	252,6	14,3	123,9	11,9	1.129,4	200,1	2.382,6
GDPpc -indeks	109.6	109.9	109.5	109.3	109.6	108.9	110.3	109.9	109.6	109.4	109.3	109.8	109.2	109,6
KM 2008	7.963	1.692	2.804	3.211	2.578	1.546	3.457	4.943	1.101	2.998	1.600	8.591	3.657	4.786
Zapos.- indeks	103.8	90.2	98.3	99.7	103.1	108.7	103.0	105.01	102.9	106.9	104.4	102.7	107.3	103,4
Lica 2008	5.579	937	1.408	8.276	5.950	2.857	2.263	8.570	734	4.839	443	32.143	8.994	82.993
Nezaposl- ind.	93.0	94.99	95.3	93.9	90.9	95.9	93.4	98.5	91.2	95.9	93.9	93.1	94.5	94,3
Hiljade 2008	4.605	2.355	2.607	7.802	6.793	8.765	2.724	9.202	2.552	6.884	1.743	17.740	11.939	85.711
Stopa nezap.														
2007	47,93	70,47	65,63	50,01	56,41	77,65	57,03	53,37	79,69	61,32	81,40	37,83	60,12	53,09
2008	45,22	71,54	64,93	48,53	53,31	75,42	54,62	51,78	77,66	58,72	79,73	35,56	57,03	50,81
Stopa zaposl.														
2007	20,92	7,37	14,08	16,24	12,50	7,47	14,41	15,95	5,50	10,99	5,71	23,80	15,39	16,15
2008	21,68	6,65	13,81	15,93	12,87	8,06	14,93	16,77	5,65	11,71	5,95	24,45	16,43	16,67
Indeks industr.														110,4
Stopa investic.														20,4%
Izvoz 2008/07														104,7
Penzioneri-ind.	103,1	108,3	107,3	103,6	108,2	103,8	104,4	102,3	102,8	103,1	107,4	102,2	104,7	103,5
Broj lica 2008.	3.149	745	1.060	4.548	3.374	2.902	1.806	7.072	582	5.125	624	23.161	7.372	61.520
Penzija-indeks	115.7	121.1	119.9	118.5	120.3	118.4	120.2	115.3	122.4	116.5	119.3	114.00	117.5	115,9
KM 2008	369,0	310,9	300,8	315,5	314,8	317,3	310,9	344,8	290,9	333,1	304,4	379,6	339,4	349,3
Odnos Z/P	1.77	1.25	1.32	1.82	1.76	0.98	1.25	1,21	1.26	0.94	0.7	1.38	1.22	1,35
Budžet indeks														116,4
Mil. KM 2008.														405,7
Mil. KM 2009.														378,9
PP KM Indeks	108.6	113.9	113.2	114.1	107.5	109.4	107.8	115.4	112.4	109.0	117.8	115.6	112.2	113,2
Pla a 2008	699,3	613,2	557,7	520,1	589,3	630,6	670,4	692,6	663,4	643,4	743,1	828,8	633,5	707,1

Izvor: Makroekonomski pokazatelji po kantonima i op inama, Zavod za programiranje razvoja F BiH 2009 i 2008., Izvještaj o radu Ministarstva financija TK za 2007. godinu, dokumenti o budžetu TK 2007, 2008. i 2009. godine, LEGENDA: Z=zaposleni, P= penzioneri; PP=prosje na pla a)

Napomena: a) indeks prikazuje odnos 2008. prema 2007. godini, b) stopa nezaposlenosti predstavlja odnos broja nezaposlenih prema ukupnoj radnoj snazi (zaposleni plus registrirani nezaposleni), c) stopa zaposlenosti predstavlja odnos broja zaposlenih prema radno sposobnom stanovništvu (od 15 do 64 godina)

2.5.2. Recesija je globalni fenomen sa lokalnim posljedicama

Recesija u BiH dovela je do diskontinuiteta u ekonomskom rastu u BiH. Stope rasta koje su se kretale u prosjeku od 5-6% u posljednjih 10 godina, pretvorene su u ekonomski pad koji se naziva recesijom. To je prvi slučaj da se BiH suojava kao tranziciona zemlja sa recesijom, pa nema ni iskustava kako joj se suprotstavljati. Na tome temelje i uvjerenja da će recesija biti prevaziđena kako je i došla, sama od sebe. Recesiju treba promatrati kao kratkotrajni zastoje u rastu, najviše 4-6 kvartala. Duže trajanje recesije pretvara se u ozbiljniji ekonomski poremećaj pod nazivom depresija. Ekonomska kriza nastaje onda kada pod djelovanjem recesije ili depresije dolazi do raspada ekonomskog sistema, u kome nema sposobnosti zadovoljavanja osnovnih ekonomskih potreba društva – ne mogu se isplaćivati penzije, niti plaćati u javnom sektoru, nezaposlenost buja, a siromašenje ljudi progresivno raste.

Svakako da recesija ima bitan utjecaj na strategiju razvoja TK. Tim prije što u recesiji dolaze do izražaja brojni socijalni problemi, pa zato treba imati u vidu da se izlazak iz recesije ne može ostvariti bez dubokih socijalno-ekonomskih promjena. Recesija će ugroziti ciljeve ekonomskog razvoja, jer je sama po sebi stanje u kome se na suženoj ekonomskoj osnovici mora postići i restrukturiranje socijalno-ekonomske osnovice društva, a samim tim i promjena politika kojima se usmjerava razvoj. Zato u nastavku dajemo prikaz analize efekata recesije na TK i procjenu njenog utjecaja na socijalno-ekonomski razvoj TK.

Iako recesija ima globalni karakter, njene implikacije su lokalnog karaktera. Razmjere efekata recesije proizlaze iz globalnih utjecaja i stanja tranzicije i konkurentnosti lokalne ekonomije. U BiH utjecaj negativan utjecaj recesije ispoljava se kao rezultanta globalnih, neselektivnih utjecaja i lokalnog stanja u oblasti socijalno-ekonomske tranzicije. Pod utjecajem globalne recesije lokalne slabe strane socijalno-ekonomske situacije u BiH dolaze do punog izraza i dodatno stvaraju negativne socijalno-ekonomske efekte. Sam oporavak od recesije je rezultat djelovanja dvije ključne varijable. Prva je globalni ekonomski oporavak koji se predviđa u krajem 2010. godine. Druga se odnosi na uspješnost reformi u BiH potrebnih za izlazak iz recesije. Dakle, oporavak u BiH nije izvjesna i normalna stvar koja se dešava u vremenskoj dimenziji, nego je rezultat oštih i kvalitetnih reformi koje treba da unaprijede socijalno-ekonomsku održivost u BiH, za šta su neophodne reforme u socijalnom sektoru, makroekonomskom sistemu, poslovnoj okolini i strukturi poslovnog sektora (udjelu pojedinih tipova kompanija u privredi BiH – mikro, malih, srednjih i velikih kompanija). Efekti recesije ispoljavaju se na TK u slijedećim aspektima:

1. Smanjenje privrednih aktivnosti i GDP – smanjenje javne, lične i investicione potrošnje na TK
2. Smanjenje tražnje na izvoznim tržištima za proizvodima kompanija na TK, koja će dovesti do pada izvoza sa TK
3. Smanjenje priliva stranih direktnih investicija, kao rezultat opće nesigurnosti i suzdržavanja u investiranju
4. Pad priliva stranih turista u naša područja TK zbog pada kupovne moći u Evropi i regiji
5. Smanjenje javnih prihoda po osnovu indirektnih poreza i drugih prihoda i pad iznosa budžeta i vanbudžetskih fondova na TK¹⁷
6. Smanjenju obima kreditne aktivnosti banaka, kako u sektoru privrede, tako i u sektoru stanovništva, uz istovremeno poskupljenje kapitala
7. Povećanje broja nezaposlenih i smanjenje broja uposlenih na TK
8. Povećanje potreba za socijalnom podrškom i povećanje siromaštva na TK

¹⁷ Budžet TK za 2009. godinu prema najnovijim izmjenama iz jula 2009. godine iznosi 378,9 mil. KM i bit će manji od ostvarenja u 2008. godini za 6,7%.

Recesija e posebno pogoditi izvozno orijentirane sektore i sektore koji su pogo eni padom tražnje na doma em tržištu. To se posebno odnosi na koksno-hemijsku industriju, metalnu, gra evinarstvo, drvno-prera iva ku, papirnu i grafi ku, industriju namještaja, hemijsku i druge. U 19 od 21 grane prera iva ke industrije došlo je do pada proizvodnje, dok su pozitivni rezultati zabilježeni jedino u proizvodnji mašina i tekstila.

Broj izgubljenih radnih mjesta na TK od po etka recesije iznosi 1.300, ali se u toku ove godine može o ekivati njegovo udvostru enje.. Sa ina e visokim brojem neuposlenih od oko 85.000 lica, ovim se zapošljavanje predstavlja još složenim problemom.

Prema podacima Privredne komore TK pad izvoza i uvoza kre e se u 1. kvartalu 2009. godine u odnosu na isti period prošle godine po stopi od 30,8, odnosno 35, 4% respektivno. To pokazuje visoku osjetljivost privredne strukture TK na promjene na svjetskom tržištu i to znatno iznad prosjeka privrede BiH. Zato e turbulencije na globalnom tržištu ostaviti ve e posljedice po ekonomski rast na podru ju TK.

Poslovni sektor ima važnu ulogu u otporu recesiji. Na primjeru metalnog sektora na TK ispoljavaju se podijeljena mišljenja o na inu suprotstavljanja recesiji. Pola njih misli da se efekti recesije mogu ublažiti poduzetni kim djelovanjem menadžera, a pola da država treba da osigura potrebne mjere za prevazilaženje recesije. Skoro svi menadžeri su svjesni potrebe da se kroz posebne programe aktiviraju u otporu recesiji, ali je pitanje koliko imaju sposobnosti da takve programe pripreme i realiziraju. O ekivanja menadžera su da se država treba da pruži privredi olakšice kroz smanjivanje doprinosa i poreza, uklju uju i otpis zaostalih poreza i doprinosa, kroz zaštitu doma e proizvodnje i poticaje putem povoljnijih kredita za otvaranje novih ili o uvanje postoje ih radnih mjesta, otvaranje kreditnih linija za izvoznike, regresiranje kamata za investicije i poduzimanje antidampinških mjera, te pomo u rješavanju socijalno statusnih pitanja radnika, uvezivanje radnog staža i penzionisanja radnika na kreditnoj osnovi. Posebna o ekivanja vezana su za razvojne aktivnosti države u vezi sa javnim investicijama na osnovama javno-privatnog partnerstva i pripremu projekata koji bi se financirali iz fondova EU i me unarodnih finansijskih institucija.¹⁸

2.5.3. Recesija, ekonomski trendovi i promjene

Recesija e zna ajno utjecati na razvoj TK u narednom razdoblju. Za razumijevanje tih utjecaja zna ajno je uo iti djelovanje nekih trendova i po etak novih promjena koje e determinirati odnose u strukturi ekonomije i djelovanja razli itih aktera razvoja. Me u njima su posebno zna ajni slijede i trendovi i promjene:

1. Ja anje strateškog zna aja energetike, a u tom svjetlu elektroenergetike. Recesija je pokazala da je potrošnja elektri ne energije veoma stabilna i u uslovima smanjenja ekonomske aktivnosti i da regionalno i evropsko tržište ispoljava rastu e potrebe. S druge strane, energetska efikasnost postaje aktivnost koja podržava energetske održivost i otvara prostor ekonomiji znanja za ve u penetraciju u elektroenergetiku. Energetika za TK postaje podru je izuzetne atraktivnosti za priliv stranih direktnih investicija, zapošljavanje i razvoj prate ih servisa za generiranje mikro i malih kompanija, veze univerziteta i privrede i dodatno upošljavanje. Zbog promjena u na inu funkcioniranja energetske tržišta postoje potrebe adekvatnog prilago avanja proizvo a a , distributera i potroša a energije.

¹⁸ Ovo su glavni nalazi ankete koja je provedena u okviru projekta Strategija zapošljavanje na Tuzlanskom kantonu 2009-2013. godine, sadržani u istoimenoj publikaciji u izdanju Ekonomskog fakulteta Univerziteta Tuzla, str. 13, Tuzla 2009.

2. Rast uloge doma eeg tržišta u uvjetima recesije i potreba razvijanja konkurentne proizvodnje za zadovoljavanje potreba doma e proizvodnje. Recesija se ispoljila u smanjenju me unarodne trgovine, ali i ja anju etnocentrizma u potrošnji i te prilike na TK treba iskoristiti za ja anje konkurentnosti doma e proizvodnje i ve eeg povjerenja potroša a u doma u proizvodnju. To je posebno zna ajno kod hrane, pi a, i drugih oblasti široke potrošnje.
3. Recesija dovodi do temeljitih promjena u samoj strukturi svjetske proizvodnje i poti e stvaranje novih osnova za kreiranje konkurentskih prednosti za me unarodno tržište. Zato je potrebno pripremiti dobre osnove za ja anje konkurentnosti TK u prihvatu proizvodnji iz Zapadne Evrope koje e morati da se sele sa njenih lokacija zbog visokih troškova proizvodnje. Radi se o metalnoj, hemijskoj, tekstilnoj, proizvodnji autokomponenti i drugim vrstama proizvodnji koje se mogu locirati na TK. S druge strane, nastupanjem oporavka u globalnim i regionalnim razmjerama, konkurenti iz EU i zemalja CEFTA svakako e unaprijediti svoje konkurentne prednosti pa je
4. Uloga znanja ak i u tradicionalnim industrijama sve više dolazi do izražaja. Ulaganja u edukaciju i istraživanje i razvoj ne smiju se smanjivati ak ni u uvjetima recesije. Poseban zna aj dobiva cjeloživotno u enje (longlife learning), kao prilika za ja anje i profesionalnih znanja i vještina za bolje uvjete zapošljavanja ljudi koji traže posao ili e se zbog strukturnih promjena na i u potrebi prekvalificiranja.
5. Održivost u uvjetima recesije poprima novo zna enje. Javni servisi koji se pružaju na nivou TK moraju biti predmet dubokih reformi, kako bi se pove ala, prvo, kvaliteta i dostupnost javnih servisa, drugo, efikasnost korištenja zna ajnih javnih resursa u oblasti zdravstva, socijalnog sektora, obrazovanja i javne administracije, i tre e, kako bi se osigurala socijalna komponenta dostupnosti kvalitetnih javnih servisa svim socijalnim slojevima pod jednakim uvjetima i prema jednakim potrebama. To zahtjeva duboke reforme koje bi mogle da pokrenu kvalitetu javnih servisa na TK i doprinesu rastu životnog standarda.
6. Recesija ozna ava definitivni pad koncepta neoliberalnog kapitalizma koji vjeruje u mo liberalnog tržišta. Taj pad istovremeno je pra en gubitkom iluzija u mo stvaranja dohodaka u simboli koj ekonomiji finansijskih tržišta i vra anje povjerenja u realnu ekonomiju kao izvor društvenog bogatstva. Za Tuzlanski kanton ovo ima zna aj u tome što se potvr uje ispravnost strateškog opredjeljenja na realnu ekonomiju kao okosnicu ekonomskog razvoja. S druge strane, doprinos socijalno-ekonomskom razvoju TK može se u ve oj mjeri dati optimalnim kombiniranjem poduzetništva, tržišta i strateških djelovanja institucija TK u punoj integriranost sa planskim procesom na razini Federacije BiH i države BiH. To je posebno važno u krupnim infrastrukturnim projektima, kao što su autoceste, brze ceste, elektroenergetika, rudnici uglja i drugi infrastrukturni projekti.
7. U recesiji su mala i srednja poduze a pokazala svu svoju žilavost i snagu. U onim sredinama na TK u kojima su mala i srednja poduze a brojnija i razvijenija, dešavaju se i manji potresi u gubitku radnih mjesta. Politika razvoja malih i srednjih poduze a pokazuje svoju punu opravdanost i treba da bude u fokusu mjera za prevazilaženje recesije i osiguranje razvoja TK.
8. U recesiji se snažno isti e uloga lokalnih zajednica. U njima se iznalaze posebne razvojne mogu nosti u stvaranju povoljnijih uvjeta života gra ana i razvojni programi koji poboljšavaju poslovni ambijent za razvoj malih i srednjih poduze a (industrijske zone, upravljanje zemljištem, partnerstvo javnog i privatnog sektora, razvoj komunalnih poduze a, zadovoljavanje osnovnih javnih potreba). Aktivna uloga lokalnih zajednica može i u recesiji otvarati razvojne mogu nosti, pa je suradnja lokalnih i regionalnih zajednica od klju ne važnosti za realizaciju razvojnih inicijativa.

9. U uvjetima recesije tradicionalni na ini financiranja javnih investicija preko budžetskih sredstava nemaju svoju održivost. Potrebno je tragati za novim modelima njihovog financiranja, a fokus treba usmjeriti prema javno-privatnom partnerstvu i fondovima EU koji se odnose na IPA projekte, FP7 fondove i prepristupne fondove kada BiH stekne status kandidata za EU. Vlada TK mora razviti svoje kapacitete da regulira na transparentan na in oblast JPP, da osigura transparentne procedure u JPP i da uradi temeljite studije izvodljivosti projekata koji se mogu financirati po modelu JPP. Tako er, treba razviti kapacitete za kandidiranje projekata za IPA fondove i za nau no-istraživa ke projekte iz programa FP7. Reducirana uloga budžeta dovodi u pitanje ostvarivanje razvojne uloge budžeta, pa se mogu nosti razvoja uz angažman javnih sredstava moraju tražiti u alternativnim modelima financiranja.
10. Paralelno sa mjerama makroekonomske politike koje se u uvjetima BiH donose na nivou države i entiteta, izvanredan zna aj poprimaju mjere iz domena mikroekonomskih politika koje su u nadležnosti regionalnih i lokalnih zajednica i institucija. Te se mjere odnose na pove anje ulaganja u istraživanje i razvoj u poslovnom sektoru, stvaranje atraktivnog poduzetni kog ambijenta sa infrastrukturom koje ine poduzetni ke zone i tehnološki inkubatori, ukidanje barijera za biznis uz oštru “giljotinu propisa“ i stvaranje efikasnih i konkurentnih kompanija. Poslovne kompanije su krajnji nosioci konkurentnosti, one kroz produktivnost stvaraju novu vrijednost, doprinose javnim prihodima, one su investitori i za njih se u krajnjoj liniji stvaraju svi potrebni uvjeti poslovnog ambijenta. Zato mjere za generiranje novih kompanija i za restrukturiranje i podizanje efikasnosti postoje ih moraju biti u samom fokusu aktivnosti Vlade TK i lokalnih zajednica.
11. Pove ana uloga Vlade u uvjetima recesije traži ja anje njenog kapaciteta za ekonomsko upravljanje. Potrebno je ostvariti tješnju suradnju i koordinaciju sa Univerzitetom Tuzla, razvojnom agencijom NERDA, Privrednom komorom Tuzla, udruženjima poslodavaca, biznis zajednicom i nevladinim organizacijama.

Može se zaklju iti da navedena obilježja recesije na TK utje u na odre ivanje ciljeva razvoja, ali i na na ine realizacije Strategije TK. Ta obilježja treba imati u vidu kod kreiranja ciljeva i implementacije Strategije.

2.5.4. Recesija i perspektive razvoja TK

Recesija na TK e imati dinamiku koja je determinirana razvojem globalne recesije i recesije u BiH.

Prema procjenama IMF iz jula 2009. godine svjetska ekonomija e u 2009. godini zabilježiti pad od 1,4% svjetskog proizvoda iz 2008. godine, dok bi oporavak mogao uslijediti u 2010. godini sa stopom rasta od 2,5% u odnosu na 2009. godinu. Euro zona e imati u 2009. godini pad od 4,8%, a oporavak u 2010. godini sa 0,6%. Evropske zemlje u tranziciji imat e još ve i pad u 2009. godini od 5%, sa oporavkom od 1% u 2009. godini.¹⁹ I pored naraslog optimizma, ekonomska kretanja su u svijetu još uvijek izložena visokim rizicima.

Be ki institut za me unarodnu ekonomiju (WIIW) u svom posljednjem izvještaju za zemlje u tranziciji²⁰ procjenjuje da e GDP u BiH za 2009. godinu pasti za 3% u odnosu na prethodnu godinu a u 2010. da e pasti za 1% i da e u 2011. godini doživjeti oporavak sa stopom rasta od 1%. Industrijska proizvodnja po procjeni WIIW past e u 2009. godini za 10%, u 2010. e stagnirati i u 2011. godini porasti za 3%. Najve i pad u potrošnji doživjet e bruto investicije sa stopom od -9% u

¹⁹ Podaci temelje na inoviranoj prognozi ekonomskog rasta u svijetu iz jula 2009. godine, koja daje ve i optimizam u odnosu na dokument IMF iz aprila 2009. godine World Economic Outlook (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/update/02/index.htm>) ulaz 9.7.2009. godine.

²⁰ Gligorov, V., Poeschl, J. Richter, S et al.: Current Analysis and Forecasts – Economic Prospects for Central, East and Southeast Europe, No 4, July 2009., WIIW Vienna, str. 114.

2009. godini, sa stagnacijom u 2010. i rastom od 4% u 2011. godini. Izvoz bi trebalo da padne 15% u 2009., a onda bi se oporavio stopama rasta od 3% za 2010. i 5% za 2011. godinu. WIW procjenjuje veliki rast nezaposlenosti i to sa stope od 23,4% u 2008. godini prema anketi radne snage na 27% u 2009. i 28% u 2010. godini i povrat na 27% u 2011. godini. Budžetski deficit procjenjuje se na 3% u 2009., 2% u 2010. i 1% u 2011. godini.

U BiH prema elementima stand-by aranžmana izme u IMF i BiH predvi a se pad GDP u 2009. godini od 3%, uz istovremeno održavanje kreditne ekspanzije na nivou iz 2008. godine. Deficit op e vlade iznosit e 4,7% GDP i to je najve i deficit od 2000.godine. Deficit vanjskotrgovinske razmjene u 2009. godini bi e smanjen za oko 33% i iznosit e oko 3,2 mld eura, kao rezultat smanjenja izvoza od oko 17% i uvoza od oko 19% u odnosu na 2008. godinu. Deficit teku eg ra una bi e smanjen na 9,7% GDP u odnosu na nivo od 14,7% GDP u 2008. godini.²¹ Zbog suštine ekonomskog modela male otvorene privrede i niskog nivoa konkurentnosti BiH, nema osnova za vjerovanje da bi BiH mogla u 2010. godini zabilježiti oporavak, tj. pozitivne stope ekonomskog rasta. Mnogo je vjerojatnije o ekivanje da e i u 2010 godini rast biti negativan, istina na nivou od oko 2%, ako se slijedi logika procjena IMF, dok bi rast od oko 3% mogao biti projiciran za 2011. godinu. U ovisnosti od efikasnosti reformi koje treba izvesti u periodu 2009-2011. godina, dalji rast bi mogao biti dinami niji do nivoa od 5-7% godišnje.

Na TK nema detaljnijih procjena efekata recesije. Bilo bi potrebno istražiti neodložno klju ne probleme i prepreke ostvarenju strategije u godinama koje e obilježiti recesije, tj. 2009. i 2010. godini. U ovoj studiji iznosi se, kao komplementaran rad u odnosu na scenarije razvoja, procjena da e recesija na TK rezultirati padom GDP od 5% u 2009. godini i 2% u 2010. godini, a da e u 2011 . godini biti zabilježe rast od 3%. Za 2012. godinu procjenjuje se rast gDP od 5%, a 2013. godinu od 7%. Ovakva procjene temelji na ekonomskoj strukturi u kojoj su dominantne industrije i gra evinarstvo i zna ajni sektori usluga pogo eni u velikoj mjeri negativnim utjecajima recesije.²² U pogledu kretanja zaposlenosti destrukcija recesije može biti još oštrija. U 2009. godine procjenjuje se gubitak radnih mjesta od 7%, kao rezultanta 10% otpuštanja, ali i kreiranja novih radnih mjesta u visini od 3% postoje ih radnih mjesta. U 2010. godini neto efekat gubitka radnih mjesta bi mogao biti oko 3%, a u 2011 bi se moglo ra unati sa rastom zaposlenosti od 5% i stopom rasta od 5-7% u 2012. i 2013. godini.

Uz ove pretpostavke može se iznijeti ocjena o cijeni recesije na TK od oko 2.346 mil. KM i u izgubljenih 19.428 radnih mjesta²³ (vidjeti slike 11. i 12.).

²¹ Navedeni podaci se prenose iz saopštenja IMF o odobrenom stand-by aranžmanu za BiH – odjel ekonomski indikatori (<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pr09258.htm>) ulazak 9.7.2009. godine

²² Vlada TK je u aprilu 2009. godine usvojila dokument Informacija o uticaju ekonomske krize na Tuzlanski kanton sa prijedlogom mjera u kome su sadržane ocjene o teško ama koje e izazvati recesija u privredi, posebno u oblasti zapošljavanja i funakcioniranja javne potrošnje. Izdvojena su tri prioriteta cilja djelovanja Vlade: a) održavanje industrijske proizvodnje i zaposlenosti, b) održavanje kontinuiteta investiranja na TK i c) osiguranje funkcija TK kroz racionalno upravljanje budžetom TK. Od predloženih mjera isti e se osiguranje sredstava za investicije u javnim poduze ima i za povezivanje staža 430 radnika KHK u iznosu od 7 mil. KM, dok su za mnoštvo drugih mjera date odrednice i imaju uglavnom na elni karakter. Mnoge od tih mjera mogu imati krakter mjera za ubrzano djelovanje na liniji strateških mjera za iz Strategije razvoja TK, ali traže dalju konkretizaciju i osiguranje resursa.

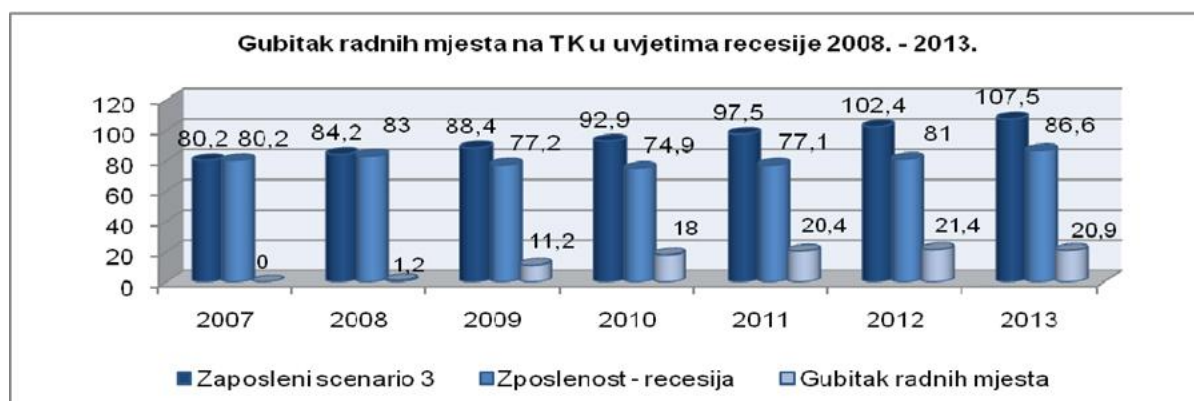
²³ Ukupan gubitak radnih mjesta u odnosu na projekcije Strategije iznosi 20.868, ali se 1.240 radnih mjesta manje ostvarenih u 2008. godini ne može pripisati recesiji, pa bi stvarni efekat recesija bio 19.428 izgubljenih radnih mjesta.

Slika 11. Procjena gubitka GDP na TK kao rezultat recesije

Na gornjem prikazu je vidljivo da je u 2008. godini ostvaren veći rast GDP (9,6%) od projektiranog rasta od 6,7% do 2013. godine prema scenariju 3.

Slika 12. Gubitak radnih mjesta na TK kao rezultat procijenjenih utjecaja recesije

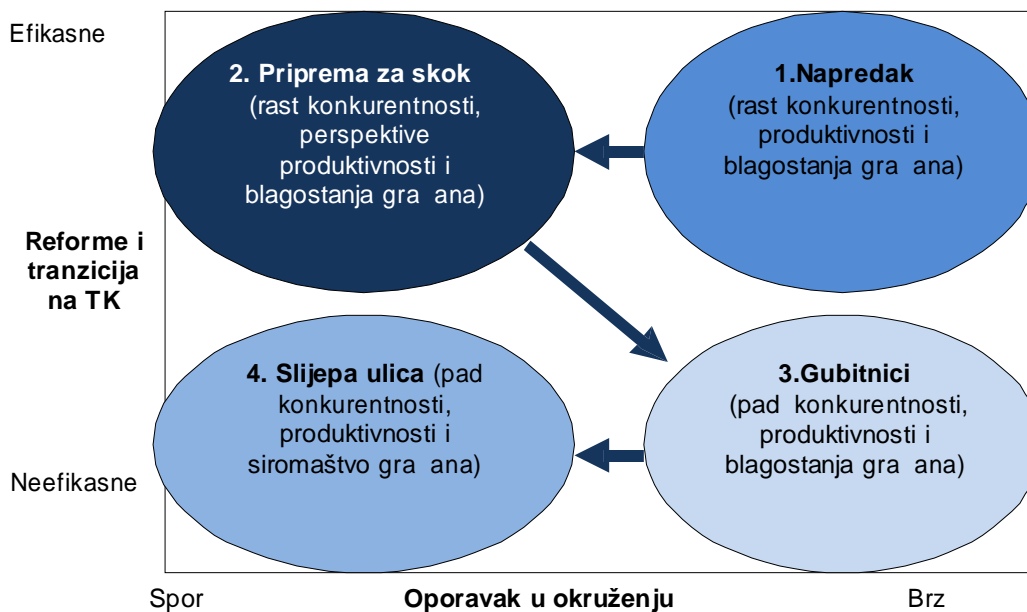

Iz datog prikaza vidljivo je da gubitak radnih mjesta u 2008. godini nije rezultat recesije, nego nižeg stupnja efikasnosti u zapošljavanju. U pogledu otkivanja i prevladavanja recesije postoje vjerovanja da će oporavak u BiH, pa i na TK uslijediti nakon što se započne globalni ekonomski oporavak. Naravno, globalni ekonomski oporavak je veoma značajan, ali je zabluda vjerovati da će oporavak u BiH i na TK uslijediti po automatizmu vezivanja na globalni oporavak. Za oporavak je potrebno provesti značajne reforme u javnom sektoru, makroekonomskoj sferi i institucionalnoj sferi. Pri tome su za BiH urgentne reforme u pet područja javnog sektora: reforme socijalnog sektora, penzijskog sistema, zdravstva, obrazovanja i javne administracije. Usporedo s tim, javlja se potreba reformi u makroekonomskoj sferi (fiskalni sistem, tržišta novca i kapitala, nadzor nad bankama i mnoštvo drugih reformi) i sektorskim politikama koje obuhvaćaju energetiku, poljoprivredu, turizam, mala i srednja poduzeća, privatizaciju, a poseban značaj i važnost poprimaju mjere mikroekonomskih politika usmjerene na poboljšanje poslovnog ambijenta i konkurentnost i restrukturiranje poslovnog sektora, kako onog u javnom, tako i onoga koji je privatiziran certifikatima i ne postiže potrebnu konkurentnost. Posebnu pažnju zahtijevaju aktivnosti na evropskom partnerstvu sukladno Sporazumu o pridruživanju i stabilizaciji BiH i EU i integracijama u Svjetsku trgovinsku organizaciju. Potreba aktivnog djelovanja na reformama javnog sektora i poslovnog sektora i unapređenje poslovnog ambijenta je jednako važna za TK. Obično se kaže da je vrijeme recesije izgubljeno vrijeme u kome se ekonomski razvoj vraća unazad. To važi za ekonomski rast, ali ne i za razvoj.

Treba uiniti sve da TK godine recesije ne zabilježi kao izgubljene godine. Prilike za to postoje u intenziviranju reformi javnog sektora, razvijanju aktivnosti edukacije i jačanju radnih vještina i sposobnosti stanovništva i pripremama za stvaranje atraktivnijeg poslovnog ambijenta na TK i efikasnije strukture kompanija sposobnih da koriste prilike koje se stvaraju globalni, regionalni oporavak u BiH. Prevladavanje recesije na TK treba da bude rezultat integriranog djelovanja utjecaja oporavka u okruženju, u jednoj dimenziji i reformi i aktivnih mjera potjecanja konkurentnosti i efikasnosti koje provode Vlada TK, lokalne zajednice i poslovni sektor na TK, u drugoj dimenziji. Takvi integrirani napori mogu dovesti do različitih scenarija i ishoda u prevladavanju recesije i oni su prikazani na slici 13.

- **Ishod 1: napredak** na predstavljenom matrici je najpoželjniji. U njemu se efikasne reforme i unapređenje poslovnog ambijenta poklapaju sa brzim oporavkom u okruženju koji generira novu izvoznu tražnju. Sve to omogućava veći zaposlenost i investicije, veće javne prihode i kvalitetnije javne servise za građane i rast blagostanja na TK
- **Ishod 2: priprema za skok** je također povoljan ishod. To je ishod u kome se na TK efikasno provode reforme i unapređuje poslovni ambijent, sa sporim oporavkom u okruženju koji košta i ukupan rast produktivnosti, ali sa dobrim perspektivama za rast.
- **Ishod 3: gubitnici** je nepoželjan ishod - u okruženju se odvija brz oporavak, ali javni i poslovni sektor ne mogu svojom konkurentnošću izboriti mjesto na tržištu i generirati zaposlenost, investicije i javne prihode za zadovoljenje potreba građana. Produktivnost zaostaje, nezaposlenost raste, potrošnja i životni standard građana padaju.
- **Ishod 4: slijepa ulica** je najmanje poželjan ishod. Zastoj u reformama i jačanju konkurentnosti poslovnog sektora u ovom ishodu se preklapa sa sporim oporavkom u okruženju. Niti se stvaraju nove prilike, niti postoji konkurentna snaga da se one iskoriste. Nezaposlenost raste, potrošnja opada, javni prihodi se smanjuju, a sve veći broj građana ulazi u zonu siromaštva.

Slika 13 . Ishodi recesije na TK ovisni o oporavku u okruženju i uspjehu u reformama

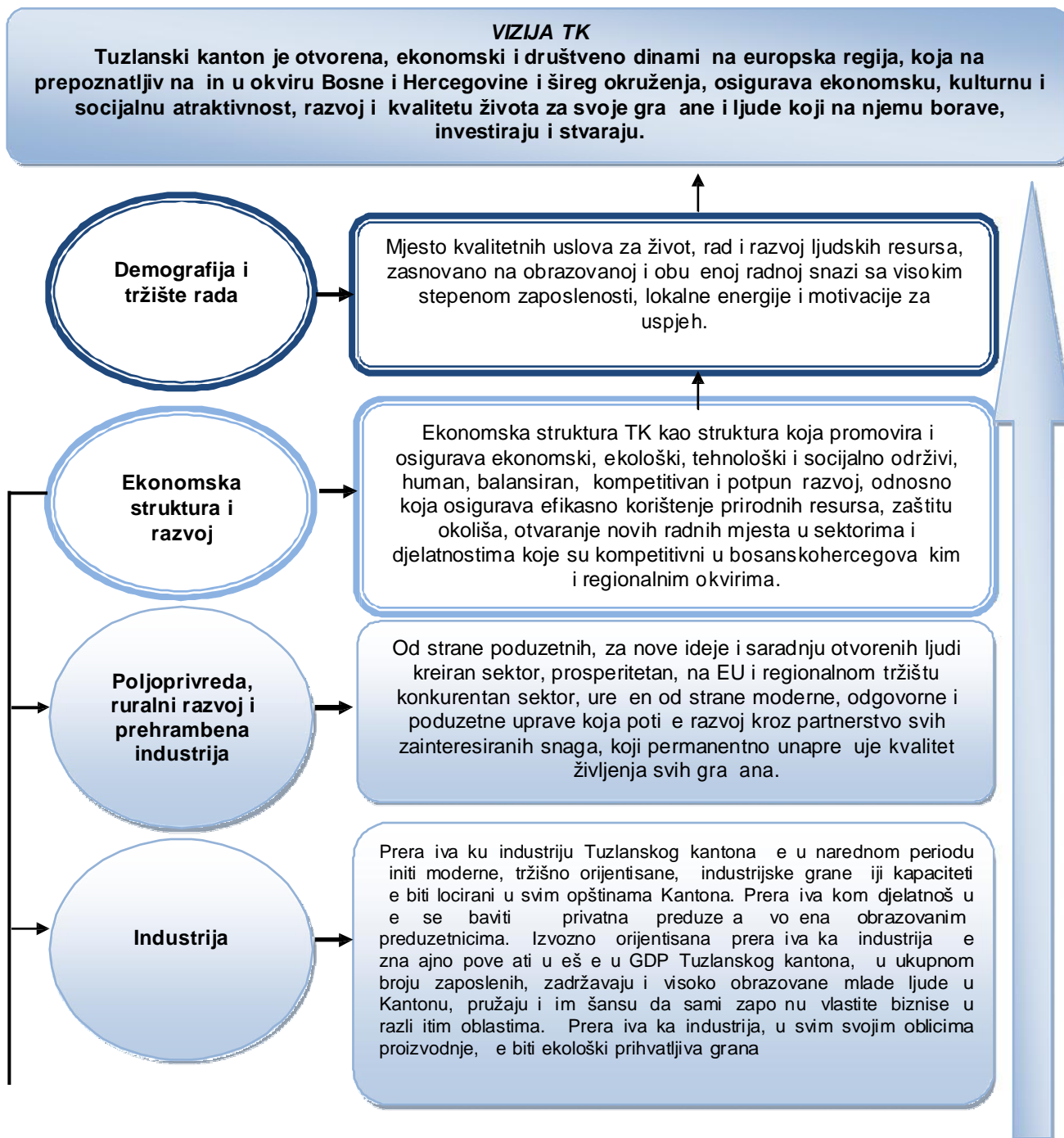

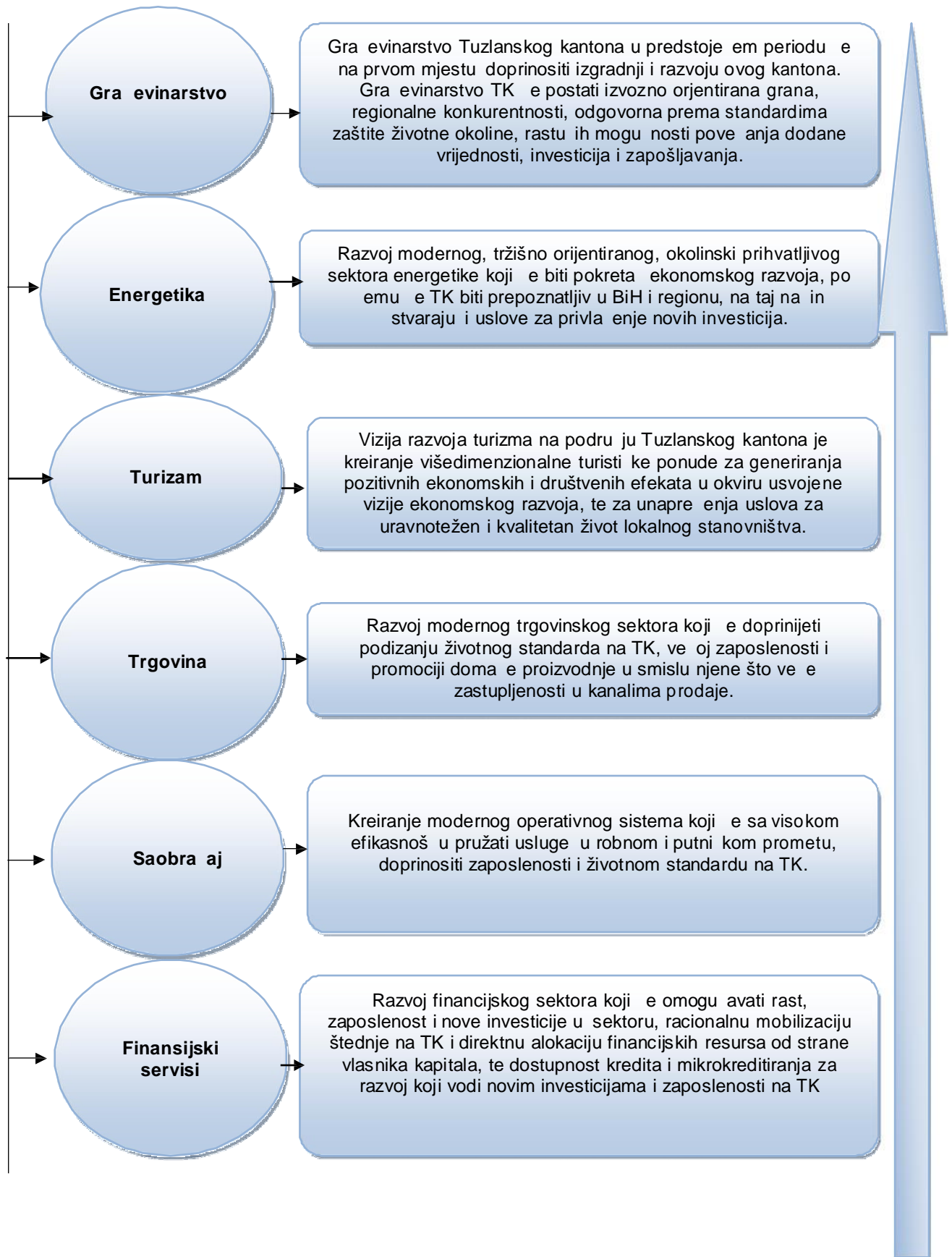
Scenariji razvoja koji se daju u ovoj Strategiji korespondiraju sa ishodom 1 i 2 u ovoj analizi. Za njihovo efektiviranje je značajno da se ubrzano ostvaruju potrebne reforme i jačanje konkurentnosti poslovnog sektora, a ukupni efekti se razlikuju samo po tome kojom se brzinom ostvaruje oporavak u okruženju na koje je usmjerena BiH u pogledu izvoza roba i prijema kapitala (EU i CEFTA).

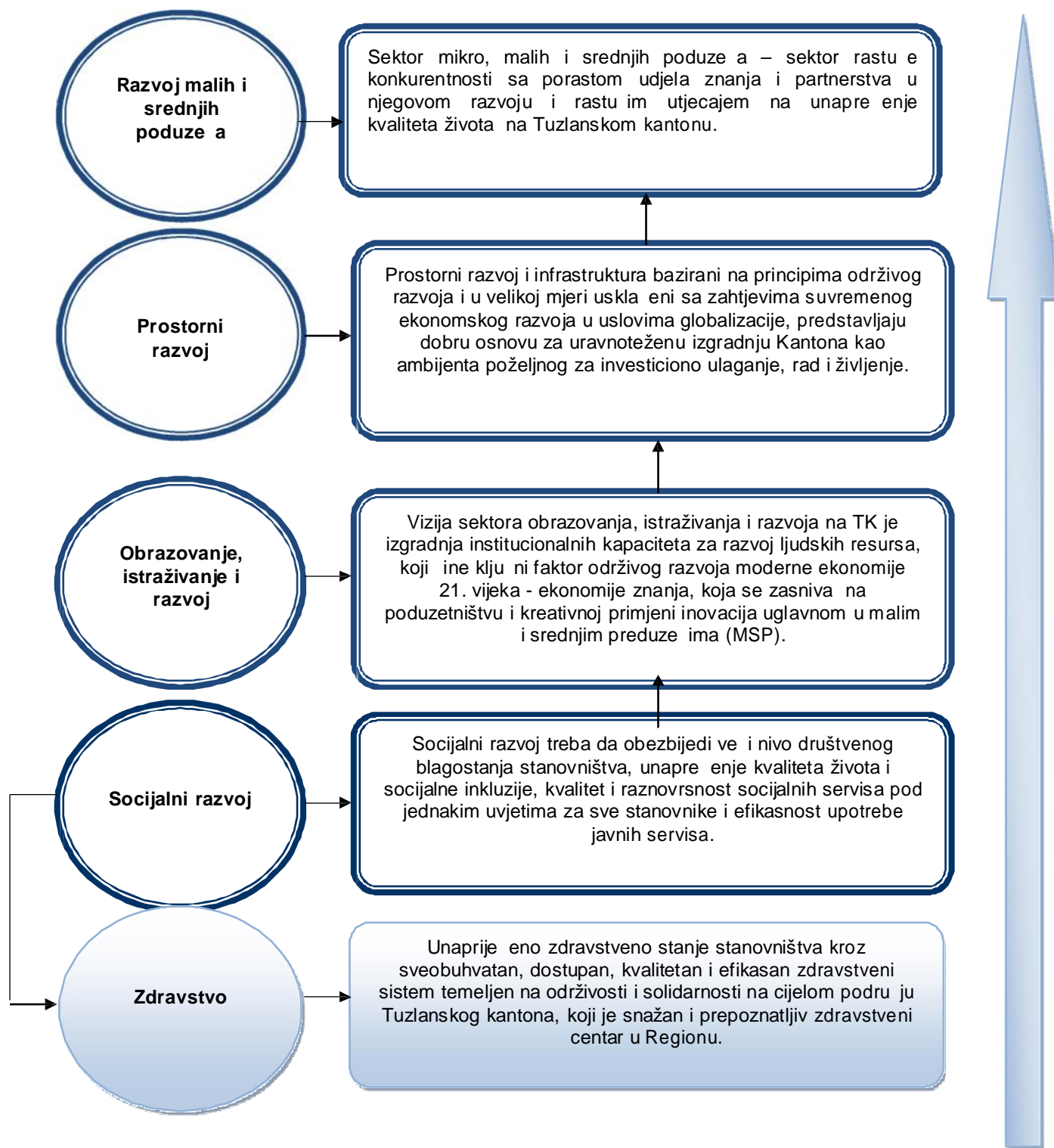
III DIO VIZIJA

3. 1. VIZIJA

Vizija predstavlja slikovitu budućnost Tuzlanskog kantona i promovira osnovne vrijednosti ili dostignuće koja se žele postići strategijom razvoja. Najširi okvir za definiranje vizije predstavljaju rezultati situacijske analize. Respektiraju i definiranu Viziju TK, postavljene su i vizije pojedinih sektora unutar TK. U tom smislu, u nastavku dajemo shematski prikaz sa vizijom TK i vizijama po pojedinim sektorima:

Ovako definirane vizije TK polazna su osnova za postavljanje strateških i sektorskih ciljeva razvoja koji su prezentirani u nastavku.

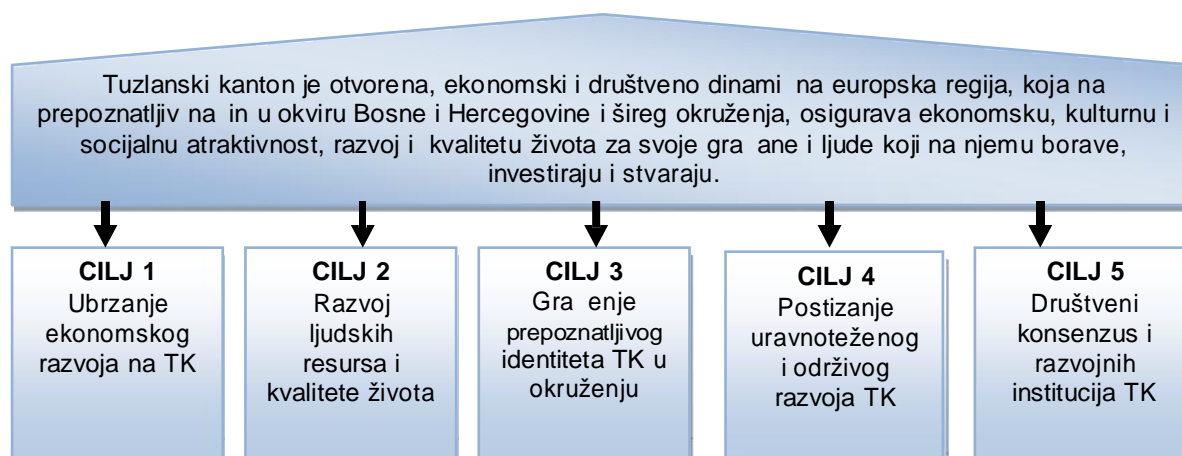
IV DIO STRATEŠKI DIO

4.1. STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA TK

Strateški ciljevi su ciljevi koji omogu avaju provo enje zacrtane vizije. Klju no pitanje je selektivnost strateških ciljeva, jer ve i broj ciljeva ne omogu ava uspješno strateško djelovanje na njihovu implementaciji. Izvor za kreiranje strateških ciljeva nalazi se u rezultatima situacijske analize. Prema ovim kriterijima predlažu su slijede i strateški ciljevi:

1. **Ubrzanje ekonomskog razvoja:** ovaj cilj implicira ekonomski rast (GDP), rast zapošljavanja, izvoza, investicija, stranih direktnih investicija, industrijske proizvodnje, poljoprivredne proizvodnje, trgovine, turizma, saobra aja, broj poduze a i promjene njihove strukture - SMEs, ulaganja u R&D, razvoj fizi ke infrastrukture (ceste, željeznice, aerodrom), razvoj industrijskih zona, tehnoloških parkova i istraživa kih centara), nastavak privatizacije, razvijanje partnerstva javnog i privatnog sektora, razvijanje strategije konkurentnosti TK i drugo.
2. **Razvoj ljudskih resursa i unapre enje kvaliteta života:** ova cilj implicira razvoj i podizanje kvaliteta obrazovanja (od osnovnog do visokog), razvoj zdravstva, socijalne zaštite, kulture i sporta, demografski razvoj, ruralni i urbani razvoj, unapre enje infrastrukture za kvalitetniji život (internet, telekomunikacije, biblioteke, elektronske baze podataka), unapre enje tržišta rada
3. **Gra enje prepoznatljivog identiteta i promocije TK u BiH i okruženju;** ovaj cilj implicira potrebu razvijanja osnovnih atributa na kojima temelji brand TK (Tuzlanski kanton – evropska regija, Tuzlanski kanton – bolja strana Bosne i Hercegovine): industrijsko naslije e, historijsko naslije e, prirodno naslije e, multikulturalnost, na in promocije (web stranica, sajmovi na TK, manifestacije turisti kog, privrednog, kulturnog i sportskog zna aja), na in promocije izvoza, stranih direktnih investicija i turizma za strana tržišta, razvijanje prijateljskih veza sa gradovima u Evropi i drugo.
4. **Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja TK:** Ovaj cilj podrazumijeva postizanje uravnoteženog, balansiranog, kao i ekonomski, ekološki, socijalno i tehnološki održivog razvoja. Poseban zna aj ima postizanje interne i eksterne konvergencije
5. **Postizanje društvenog konsenzusa i ja anja institucionalnih kapaciteta za razvoj TK:** ovaj cilj podrazumijeva da postoji participativni na in kreiranja strategija i planova i koordinaciona uloga TK u odnosu na op ine i u odnosima sa F BiH. Potrebno je definirati pravni okvir za niz aktivnosti od ekonomskog do socijalnog sektora i potrebne institucije (od agencija za razvoj SME, do Univerziteta i One stop shop za strane investitore, turisti kih zajednica u op inama i mnoštvo drugih).

Slika 14. Vizija i strateški ciljevi razvoja TK 2008-2013.

U nastavku se iznose prioritete u okviru svakog strateškog cilja i mjere za njihovu realizaciju.

4.1.1. Prioritetni ciljevi i mjere na nivou TK

Strateški ciljevi razvoja TK prevode se u prioritete njihove realizacije i mjere za njihovo provođenje.

1. STRATEŠKI CILJ Ubrzanje ekonomskog razvoja orijentira se na dva ključna prioriteta:

- osiguranje ekonomskog rasta po stopi od 6,7% godišnje, čime bi GDP na TK bio povećan sa 2.170 mil. KM u 2007. na 3.204 mil. KM u 2013. godini, a GDP po stanovniku sa 4.368 KM na 6.200 KM u 2013. godini
- postizanje rasta zaposlenosti po stopi od 5% godišnje, čime bi se broj zaposlenih u periodu realizacije strategije povećao za oko 27.300 radnih mjesta, tj. sa 80.222 u 2007. godini na 107.500 zaposlenih u 2013. godini.

Prioriteti u ostvarenju strateškog cilja ubrzanog razvoja su:

- a. Poboljšanje ekonomske strukture privrednih djelatnosti u pravcu jačanja izvozno orijentiranih djelatnosti i udjela prerađivačke industrije sa višom dodanom vrijednošću, generiranja i podrške rastu malih i srednjih poduzeća, razvoju poljoprivrede, turizma, trgovine, poslovnih i finansijskih servisa,
- b. Realizacija krupnih investicionih poduhvata u oblasti elektroenergetike i infrastrukture na području TK
- c. Razvoj djelatnosti i servisa koje mogu podržavati naredni obimni investicioni ciklus u elektroenergetiku (građevinarstvo, metalna industrija, inženjering i projektiranje), te razvoj servisa orijentiranih na energetske efikasnost u industriji i rezidencijalnom sektoru.
- d. Povećanje ulaganja u istraživanje i razvoj i unapređenje infrastrukture za razvoj novih tehnološki naprednih kompanija i industrijskih firmi (istraživačko-razvojni centri, industrijske zone i tehnološki parkovi)
- e. Povećanje investicija domaćih i stranih investitora u osnivanje novih poduzeća i restrukturiranje postojećih poduzeća sa ciljem tehnološke modernizacije i tržišnog restrukturiranja u sektorima prerađivačke kemijske, metalne i prehrambene industrije, povezane sa primarnom poljoprivrednom proizvodnjom, te turizmu i trgovini.
- f. Priprema sveobuhvatnog programa privlačenja stranih investitora spremnih za dokapitalizaciju firmi na TK i spremnih za investiranje na TK prijenosom proizvodnje iz EU zbog povoljnijih troškovnih i drugih konkurentskih uvjeta na TK

Ključne mjere za realizaciju strateškog cilja ubrzanog ekonomskog razvoja i njegovih prioriteta su:

- a. Formiranje Fonda za nauku na TK (podržava prioritet d)
- b. Donošenje odluke o uspostavljanju dva centra za istraživanje i razvoj u dvije prioritetne oblasti (metalna i prehrambena industrija) na temelju javno – privatnog partnerstva (podržava prioritet a, d).
- c. Financijska podrška programu osnivanja i podrške rastu SME iz sredstava IPA programa (podržava prioritet a, b, f)
- d. Izrada sektorskih strategija u oblasti zapošljavanja, razvoja SME, poljoprivrede, turizma, izvoza i tehnološkog razvoja (podržava prioritet a, b, c)
- e. Osiguranje potrebnih budžetskih sredstava za stvaranje uvjeta za privlačenje doma i stranih investitora u određenu lokaciju, pribavljanju potrebnih dozvola i drugim pripremama (podržava prioritet f).
- f. Sistem financijske podrške razviti po programima i sektorima, a izbjeći praksu dodjele takve podrške pojedinačnim kompanijama na bazi pojedinačnih slučajeva, bez politika za odgovarajuće oblike podrške (podržava prioritet e).
- g. Izrada plana privatizacije, odnosno restrukturiranja i likvidacije neprivatiziranih javnih poduzeća i ustanova, sa ciljem da se taj posao završi u 2009. i okonča do 2011. godine (podržava prioritet a).
- h. Priprema projekta teritorijalnih paktova o zapošljavanju na području TK i općina TK sa ključnim akterima vlada TK, općinske administracije, kantonalne službe zapošljavanja, biznis, mikro kreditne organizacije, međunarodne razvojne agencije, sindikati, regionalne razvojne agencije i NGO (podržava prioritet a).

2. STRATEŠKI CILJ Razvoj ljudskih resursa i unapređenje kvaliteta života

Ovaj strateški cilj zbog svog značaja i kompleksnosti prevodi se u set prioriteta.

Prioritetni ciljevi za ostvarenje strateškog cilja Razvoj ljudskih resursa i kvalitete života su

- a. Reforma i podizanje kvaliteta obrazovanja na svim razinama, uključujući i cjeloživotno (longlife learning)
- b. Razvoj ljudskih resursa za veće sudjelovanje u ekonomiji znanja (knowledge economy) intenziviranjem istraživačkih i razvojnih aktivnosti i uključivanjem u mreže međunarodne suradnje Univerziteta u Tuzli, istraživačkih institucija i kompanija sa područja TK
- c. Podizanje indeksa demografske vitalnosti i unapređenje demografske strukture na TK
- d. Razvoj ruralnih područja sa ciljem podizanja kvaliteta života i oživljavanja njihove demografske vitalnosti
- e. Veća izdvajanja i racionalnija upotreba javnog novca u oblastima obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, kulture i sporta
- f. Podizanje nivoa zapošljavanja kroz višu kvalitetu ponude radne snage i proaktivne inicijative u ponudi radne snage putem dodatnih edukacija, prekvalifikacija i unapređenja radnih vještina i sposobnosti

Ključne mjere za realizaciju strateškog cilja i njegovih prioriteta su:

- a. Izrada Strategije demografskog razvoja na TK sa mjerama za unapređenje ekonomskog razvoja, poticanje majinstva, osiguranja stambenih uvjeta mladih parova, unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima (podržava prioritet b, c, d)
- b. Povećanje izdvajanja za sistem obrazovanja, posebno aktivnim uključivanjem Univerziteta u Tuzli u projekte u okviru projekata naučne suradnje FP7 i korištenjem IPA sredstava (podržava prioritet b, f)
- c. Informatizacija osnovnih i srednjih škola i fakulteta na TK, te stvaranje mogućnosti da se informatički opismenjuju i djeca u javnim ustanovama predškolskog odgoja (podržava prioritet a, b, c)
- d. Stvaranje prostora za partnerstvo javnog i privatnog sektora u zdravstvu i drugim javnim područjima sa visoko sofisticiranim uslugama i područjima u kojima je skupa i složena oprema uvjet efikasnosti u pružanju usluga (podržava prioritet b, c, e)
- e. Provođenje reforme socijalnog i zdravstvenog sektora – izrada studije izvodljivosti reforme i strategije reforme sa ciljem unapređenja kvalitete zdravstva i obuhvata socijalnom zaštitom najranjivijih socijalnih grupa (podržava prioritet b, c)
- f. Primjena programa konstantne kontrole prava na ostvarivanje odgovarajućih vidova socijalne pomoći – uvođenje socijalne karte koja osim dohodaka, uključuje i imovinu kao faktor ocjene socijalnog statusa pojedinaca (podržava prioritet e)
- g. Priprema programa zapošljavanja demobiliziranih boraca sa ciljem da se svi radno aktivni uposle uz aktivnu podršku sredstava Kantonalne službe zapošljavanja (podržava prioritet e, f).
- h. Izrada programa i osiguranje potrebnih sredstava za povezivanje staža i rješavanje radnika kojima je radni odnos prestao kroz privatizaciju poduzeća ili bi se to moglo desiti u narednom srednjoročnom razdoblju (podržava prioritet e, f).
- i. Izdvajanje budžetskih sredstava kao inicijalnih sredstava za podršku vrhunskom sportu, uz sredstva općina i sponzorstvo, sa orijentacijom na reformu sportskih klubova u privredna društva (podržava prioritet e)

3. STRATEŠKI CILJ Građenje prepoznatljivog identiteta i promocije TK u BiH i okruženju predstavlja novi pristup u proaktivnoj ulozi TK na promoviranju razvoja korištenjem koncepcije vladinog marketinga.

Prioritetni ciljevi u ostvarenju tog strateškog cilja su:

- a. Kreiranje diferenciranog identiteta i branda TK kao dinamične i atraktivne lokacije biznisa za domaću i strane investitore, partnera za izveznu kooperaciju i privlačenje turističke destinacije.
- b. Stvaranje atraktivnog marketing sadržaja za osiguranje vrijednosti za investitore, poslovne partnere i turiste orijentirane na TK
- c. Identificiranje grana i općina na TK sa brandom TK i koordinirana podrška njegovom efektivnom građenju i provođenju
- d. Razvijanje strategije komuniciranja koja će u raznim oblicima promocije podržati pozicioniranje i građenje pozitivnog imidža TK
- e. Razvijanje suradnje sa gradovima, prekograničnim i drugim regijama EU u promociji vrijednosti TK

Mjere za provo enje strateškog i prioriternih ciljeva su slijede e:

- a. Uspostavljanje ureda za promociju TK na bazi partnerstva javnog i privatnog sektora (podržava prioritet a, b, c, d, e, f)
- b. Priprema srednjoro nog i godišnjih planova promocije TK sa potrebnim budžetskom podrškom kao inicijalnom, a glavnim osloncem na partnerstvo sa poslovnim sektorom doma ih i ino kompanija, odnosno regija i institucija (podržava prioritet c).
- c. Kreiranje promotivnih aktivnosti i kampanja posve enih ciljnim grupama investitora, izvoznih partnera i turista – radni slogan TUZLANSKI KANTON – EVROPSKA REGIJA (podržava prioritet d).
- d. Ostvarivanje suradnje sa op inama i Turisti kom zajednicom TK u provo enju promotivnih aktivnosti (podržava prioritet f)
- e. Priprema godišnjih kalendara promotivnih aktivnosti (sajmova, izložbi, privrednih manifestacija, kulturnih i zabavnih manifestacija i drugih aktivnosti na TK sa ciljem njihovog efikasnog pozicioniranja u ciljnoj javnosti TK (podržava prioritet a, c)
- f. Kreiranje i unapre ivanje web portala TK sa modernim i dinami nim pristupom predstavljanju i komuniciranju sa ciljnim grupama TK (podržava prioritet a, b, c)

4. STRATEŠKI CILJ Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja na TK je izuzetno kompleksan zbog naslije ene strukture privrede TK.

Prioritetni ciljevi za njegovo provo enje su:

- a. Poštivanje prostornog plana u rasporedu potencijala industrije, energetike, infrastrukture i urbanih i ruralnih elemenata aglomeracija
- b. Razrješavanje problema voda, kanalizacione infrastrukture i deponija krutog otpada
- c. Saniranje devastiranog zemljišta i voda nastalih eksploataciju ugljena
- d. Izgradnja funkcionalne infrastrukture auto i brzih cesta, zra nog prometa, željeznice, telekomunikacija, toplovoda i komunalne infrastrukture

Ključne mjere za ostvarenje prioriternih ciljeva su slijede e:

- a. Ubrzanje pripreme izvedbene dokumentacije za izgradnju brze ceste Ši ki Brod – Orašje (podržava prioritet d)
- b. Priprema studije izvodljivosti efikasnog korištenja Aerodroma Tuzla u Dubravama (podržava prioritet d)
- c. Donošenje odluke o deponiji vrstog otpada na kantonalnoj razini ili više policentri nih deponija (podržava prioritet b)
- d. Priprema projekta modernizacije lokalne infrastrukture u ruralnim podru jima (putevi, voda, kanalizacija, ICT infrastruktura) (podržava prioritet b, c)
- e. Priprema Kantonalnom plana zaštite okoline na osnovi Strategije (podržava prioritet a)
- f. Izrada studije izvodljivosti funkcioniranja Fonda za zaštitu okoline na TK (podržava prioritet e).

5. STRATEŠKI CILJ Postizanje društvenog konsenzusa i jačanja institucionalnih kapaciteta za razvoj TK podrazumijeva slijedeće prioritete:

- a. Postizanje društvenog konsenzusa o ciljevima, mjerama i programima za provođenje Strategije
- b. Unapređenje institucionalnog kapaciteta za upravljanje strategijom
- c. Razvijanje kapaciteta za provođenje javno-privatnog partnerstva na području TK
- d. Razvijanje institucionalnih kapaciteta za prvoklasne administrativne i poslovne servise za strane i domaće investitore na području TK
- e. Unapređenje borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala
- f. Podizanje kapaciteta za korištenje IPA sredstava i sredstava za istraživanje u okviru FP-7 projekta za projekte sa Tuzlanskog kantona

Za ostvarenje ovih prioriteta potrebno je poduzeti **slijedeće mjere:**

- a. Formiranje Koordinacionog tijela na području TK za provođenje Strategije (podržava prioritet b) i ostvarivanje strateškog partnerstva sa Razvojnoum agencijom NERDA (podržava prioritet c)
- b. Priprema dokumenta Smjernice za politike javno-privatnog partnerstva na području TK (podržava prioritet e) i izrada studije izvodljivosti provođenja partnerstva javnog i privatnog sektora za razvojne projekte na području TK (podržava prioritet c)
- c. Otpočinjanje prakse evaluacije zakona i druge regulative i odluka u smislu efekata po ekonomski i socijalni razvoj koje je ta regulativa proizvela (Regulatory impact assessment – procjena regulatornog utjecaja) (podržava prioritet b, d, f)
- d. Formiranje Ureda TK za servis investitorima po na elu One stop shop, u kome bi se na jednom mjestu rješavala administracija u vezi sa dodjelom zemljišta, procedurama gradnje, registracije firmi i druga pitanja važna za investitore (podržava prioritet c).
- e. Unapređenje rada sudova za registraciju i promjene u registraciji poduzeća (podržava prioritet e) i pokretanje istraživačkog projekta ispitivanja zadovoljstva investitora uslugama kantonalne i općinskih administracija (podržava prioritet b, c, e, f)
- f. Pokretanje istraživačkog projekta Konkurentnost Tuzlanskog kantona i općina u njegovom sastavu (podržava prioritet b, d)
- g. Ostvarivanje suradnje sa PK TK, Obrtni kom komorom TK, Udruženjem poslodavaca i drugim asocijacijama putem Vijeća za privredni razvoj TK u kome bi se nalazili predstavnici biznisa i Vlade (podržava prioritet a, b, c)
- h. Priprema programa borbe protiv korupcije (podržava prioritet e)
- i. Izrada analize o efektima javnih nabavki u institucijama TK na godišnjoj osnovi (podržava prioritet e)
- j. Izvršiti pripreme i osigurati budžetska sredstva za izradu Indexa poslovnog povjerenja na Tuzlanskom kantonu na šestomjesečnoj osnovi (podržava prioritet b, d)

4.2. MATRICA VEZA I UTJECAJA STRATEŠKIH CILJEVA I CILJEVA SEKTORA

Sektorske aktivnosti usmjerene su na ostvarenje strateških ciljeva različitom intenzitetom utjecaja. Na slici 28 dat je prikaz relativnog doprinosa pojedinih sektora ostvarenju strateških ciljeva razvoja na TK.

Relativni doprinos je procjenjivan na osnovu slijedećih faktora:

- mogući doprinosi pojedinih sektora ostvarenju određenih strateških ciljeva prema logici funkcionalnih veza sektora i ciljeva (podizanje vitalnih karakteristika stanovništva može unaprijediti kvalitet života, ekonomski razvoj, ljudske resurse i uravnoteženost i održivost razvoja, ali zahtjeva konsenzus i visok nivo upravljanja kapacitetom u kreiranju i provedenju demografskih politika)
- mogućnosti stvaranja resursa i sposobnosti na sektorskom nivou u pogledu kvaliteta i obima dovoljnog za ostvarenje strateških ciljeva razvoja TK u određenom periodu (ulaganja u obrazovanje, istraživanje i razvoj mogu u kratkom periodu dati veliki doprinos ostvarenju skoro svih strateških ciljeva razvoja, ali isto tako traže visok nivo sposobnosti u ostvarenju cilja postizanja društvenog konsenzusa i kapaciteta upravljanja razvojem na TK)
- planskom uspostavljanju veza sektora i strateških ciljeva i odreivanju prioriteta u razvoju određenih sektora u pogledu mogućih efekata na postizanje postavljenih strateških ciljeva, kao što je to slučaj kod sektora obrazovanja i istraživanja koji može da pruži veliki doprinos ostvarenju ciljeva ubrzanog ekonomskog razvoja i kvaliteta života, ukoliko se omogući njegov zacrtani razvoj.

Iz datog prikaza može se zaključiti da najveći doprinos ostvarenju ciljeva ubrzanog ekonomskog razvoja daju privredni sektori koji determiniraju ekonomsku strukturu TK, kako što su energetika, industrija i građevinarstvo, poljoprivreda i proizvodnja hrane, turizam, trgovina, saobraćaj i finansijski servisi i sektor malih i srednjih poduzeća. Najveći doprinos kvalitetu ljudskih resursa i kvalitetu života daju sektori obrazovanja i istraživanja, socijalni sektor, demografija i tržište rada i prostorni razvoj. Identitet TK najvećim dijelom je pod utjecajem socijalnih faktora, faktora prostora i infrastrukture, te faktora demografije, obrazovanja, istraživanja i ekonomske strukture. Cilj održivosti i uravnoteženog razvoja je najvećim dijelom pod utjecajem znanja, naime upravljanja prostorom i razvojem energetike, industrije i poljoprivrede. U pogledu cilja društvenog konsenzusa i kapaciteta upravljanja prvih pet sektora daju najveći doprinos ostvarenju tog cilja, ali istovremeno taj cilj je preduvjet za efikasno funkcioniranje navedenih sektora.

Osnovni zaključak iz ovog prikaza je da se različitim rangiranjem prioriteta razvoja mogu davati različiti doprinosi ostvarenju ciljeva razvoja TK po strukturi i intenzitetu njegovog ostvarenja. U tom pogledu nesumnjiv prioritet imaju prva dva cilja: ubrzanje ekonomskog razvoja i unapređenje kvaliteta života, a u pogledu sektorskih doprinosa obrazovanje i istraživanje, socijalni razvoj, ekonomska struktura, demografija i prostor.

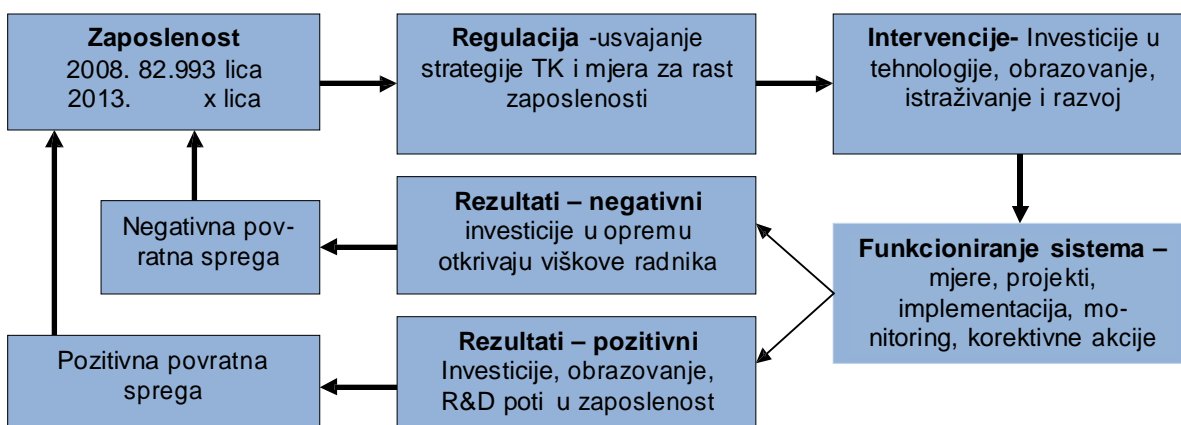
Sektori	Ciljevi				
	Ubrzanje ekonomskog razvoja	Unapređenje ljudskih resursa i kvaliteta života	Izgradnja prepoznatljivog identiteta TK	Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja	Jačanje konsenzusa i kapaciteta upravljanja (KUK)
Stanovništvo	Ponuda vitalne radne snage, perspektive rada za rast produktivnosti i domaće tražnje	Rast vitalne karakteristike i raspoloživost i kvalitet javnih servisa	Obrazovanje, kultura i poduzetnički mentalitet ljudi sa TK – osnov identiteta TK	Održivost demografskog faktora – osnov dugoročnog uravnoteženog razvoja	Različitost interesa stanovništva na različitim lokacijama za kreiranje KUK
Tržište rada	Ponuda kvalitetne, obrazovane radne snage	Podizanje produktivnosti za kvalitetu života	Profil ponude i tražnje za radnom snagom	Kvaliteta i raspoloživost radne snage za održiv razvoj	Interesi rada u post-izvozu KUK
Obrazovanje, istraživanje i razvoj	Znanje, inovacije i radne vještine kao izvor povećane produktivnosti za jačanje ekonomije	Osnova rasta kvaliteta ljudskih resursa i kvalitete života zbog povećanih mogućnosti izbora	Razvoj javnog i privatnih univerziteta na TK i obrazovnih institucija – osnov identiteta TK	Znanja i istraživanja kao osnov za programiranje i provedbu programa održivog razvoja na TK	Znanje i istraživanja kao osnov javnih politika i postizanja KUK
Socijalni razvoj	Kvalitet socijalnog kapitala i inkluzije za ekonomski razvoj	Podizanje kvaliteta ljudskih resursa i života kroz socijalni kapital	Kvalitet socijalnog kapitala-osnov identiteta TK	Kvalitet socijalne inkluzije – osnov održivosti društva na TK	KUK o korištenju javnih resursa za socijalnu inkluziju
Infrastruktura i prostorni razvoj	Racionalno korištenje prostora i infrastruktura za brži razvoj	Prostorna i infrastrukturna osnova kvaliteta ljudskih resursa i života	Održivost prostora i dobra infrastruktura-osnov identiteta TK	Uravnoteženost prostora i infrastrukture – osnov održivosti TK	KUK o načinima korištenja prostora i nivoa infrastrukture
Ruralni razvoj, poljoprivreda i hrana	Izvor angažiranja dodatnih resursa razvoja u ruralnim područjima	Područje ekonomije znanja i dodane vrijednosti – novo zapošljavanje i razvoj	Područje koje po svojoj okolinskoj održivosti gradi novi identitet TK	Uravnoteženost ruralnog i urbanog, okolinski prijateljska proizvodnja hrane	Konsenzus o ruralnom razvoju i javnim resursima za proizvodnju hrane
Energetika	Pokretanje novih investicija, pratećih djelatnosti, energetska efikasnost i zapošljavanje	Energetika-industrija utemeljena na znanju, izvor nove vrijednosti i novi okolinski odnos	TK centar energetske izvrsnosti u proizvodnji, trgovini i energetskej efikasnosti	Energetika – područje održivog razvoja i odgovornosti prema okolinskom razvoju	Konsenzus o osnovnim ciljevima i društvenom pozicioniranju rudnika i TE
Industrija i građevinarstvo	Tehnološki razvoj, restrukturiranje, privlačenje novih investicija, izvoz i zapošljavanje	Industrija znanja kao osnov za konkurentnost i izvor vrijednosti za javne servise	Konkurentna industrija, oslonjena na Univerzitet Tuzla kao izvor identiteta TK	Industrija kao faktor održivosti i okolinski uravnoteženog razvoja	Potreba KUK o mjestu i strukturi industrije i angažiranju javnih resursa razvoja
Trgovina, turizam, saobraćaj i financ. usluge (TTSF)	TTSF - oblasti vođene znanjem i radom: brz doprinos zapošljavanju i ekonomskom razvoju	TTSF ovisan o kvalitetu ljudskih resursa - doprinos kvalitetu života kroz znanje i efikasnost	TTSF – soft industrije kao izvor identiteta TK kao sredine koja doživljava tranziciju	TTSF – potencijali zapošljavanja i produktivnosti – osnov održivosti TK	KUK – ograničeni utjecaji na razini TK
Mala i srednja poduzeća	Aktiviranje poduzetničkih sposobnosti građana za brži razvoj	Cjeloživotno učenje i prihodi za javne servise građanima	Mala i srednje poduzetništvo - osnova identiteta TK	Fleksibilnost poduzetništva – temelj ekonomske održivosti na TK	KUK o alokaciji javnih resursa u mala i srednja poduzeća

Slika 15. Matrica doprinosa pojedinih sektora ostvarenju strateških ciljeva razvoja na TK

4.3. SLIJEDIVOST PROCESA KREIRANJA I IMPLEMENTACIJE STRATEGIJE

Sljedivost Strategije razvoja TK treba promatrati u kontekstu ukupnog procesa kreiranja i mjerenja ostvarenja ciljeva razvoja. Sljedivost omogućava da se svaki rezultat dobiven u pojedinim fazama kreiranja Strategije provjerava u odnosu na ulazne veličine i rezultate koje omogućava u narednoj fazi kreiranja i provodivosti Strategije. Naprimjer, ciljevi zapošljavanja proizlaze iz socio-ekonomske analize i uoštavanje osnovnih pokazatelja nezaposlenosti, generiranja ponude i tražnje radne snage na tržištu, a njihovo ostvarivanje se prati preko određenih parametara i indikatora zaposlenosti. Tako se sva kretanja u domenu zaposlenosti mogu podvrgnuti kriterijima sljedivosti i tako uočavati kritične točke ostvarenja ciljeva, efikasnosti poduzetih mjera ili na inačicu provođenja kontrole i poduzimanja korektivnih aktivnosti.

Slika 16. Prikaz povratne sprege u području ciljeva zaposlenosti na TK

Proces kreiranja Strategije razvoja TK 2008-2013. godine je dinamički proces, zasnovan na postojanju međuzavisnosti elemenata vanjskog i unutarnjeg okruženja TK, faktora razvoja i ciljeva razvoja, implementacije i performansi ostvarenja ciljeva, te postojanju korektivnih mjera za djelovanje u pravcu ostvarenja postavljenih ciljeva. Kao svaki složeni sistem, Strategija TK je izložena djelovanju povratnih sprege (feed-backs) preko kojih sistem teži uspostavljanju ravnoteže i ostvarenju postavljenih ciljeva. Povratna sprega se najjednostavnije definira kao proces u kome se dio izlaznog signala vraća u upravljani sistem. Naprimjer, kao što to pokazuje slika 29., nastojanje za rast zaposlenosti provodi se funkcioniranjem sistema regulacije, intervencija i funkcioniranja koje daje rezultate, koji utječu na zaposlenost, kroz pozitivne (rast zaposlenosti) i negativne (pad zaposlenosti) povratne sprege.

Slika 17. Prikaz sljedivosti procesa kreiranja Strategije razvoja TK

Projektni zadatak za izradu Strategije razvoja TK 2008-2013.																													
SITUACIONA ANALIZA – Socio-ekonomska analiza																													
D					E					O					S					P									
Demografija i tržište rada					Ekonomska struktura					Obrazovanje, istraživanje i razvoj					Socijalni razvoj					Prostorni razvoj i infrastruktura									
PEST i SWOT analiza razvojnih prilika i prijetnji, snaga i slabosti na TK																													
VIZIJA RAZVOJA TK																													
STRATEŠKI CILJEVI TK																													
1					2					3					4					5									
Ubrzanje ekonomskog rasta					Razvoj ljudskih resursa i kvaliteta života					Građenje prepoznatljivog identiteta TK					Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja					Konsenzus i upravljanje kapacitet TK									
Prioritetni ciljevi																													
Mjere za ostvarivanje ciljeva																													
D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P
PROGRAMI																													
PROJEKTI																													
GENERALNI PLAN IMPLEMENTACIJE																													
D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P
INDIKATORI ZA PRAĆENJE PERFORMANSI OSTVARENJA CILJEVA																													
MONITORING MORP TK																													
EVALUACIJA Vlada TK																													
D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P	D	E	O	S	P
Ubrzanje ekonomskog rasta					Razvoj ljudskih resursa i kvaliteta života					Građenje prepoznatljivog identiteta TK					Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja					Konsenzus i upravljanje kapacitet TK									
1					2					3					4					5									
KOREKCIJE I MODIFIKACIJE CILJEVA, MJERA, PROJEKATA I IMPLEMENTACIJE STRATEGIJE																													

Legenda: D = demografija i tržište rada, E= ekonomska struktura, O = obrazovanje, istraživanje i razvoj, S= socijalni sektor, P= prostor i infrastruktura

Sljedivost aktivnosti koje ine proces kreiranja strategija je važno na elu upravljanja socio-ekonomskim razvojem na TK. Ona se sastoji u logi kom slijedu aktivnosti i postavljanju odnosa kreiranja, implementacije i kontrole provo enja na na elima povratnih sprega. U narednoj tabeli potvr uje se na elo sljedivosti u pripremi Strategije TK, ije je posebno obilježje tok upravlja kih procesa od analiza ka implementaciji i od rezultata povratnih sprega ka implementaciji kroz korektivne mjere.

Sljedivost Strategije TK omogu ava da se djelovanje povratnih sprega ciljno usmjerava poduzimanjem korekcija na klju nim ta kama deformacija u provo enju ciljeva razvoja.

4.4. SEKTORSKI I PRIORITETNI CILJEVI I MJERE PO SEKTORIMA

4.4.1. Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere iz oblasti demografije i tržišta rada

Predviđena su tri sektorska cilja, koja najviše mogu doprinijeti ostvarenju postavljenih strateških ciljeva razvoja TK:

1. Unapređenje demografske vitalnosti na TK
2. Rast obima i kvaliteta ponude radne snage na TK
3. Podizanje obima i kvaliteta tražnje radne snage na TK

Unapređenje demografske vitalnosti doprinosi ostvarenju svih predviđenih strateških ciljeva, istina različitom intenzitetom, putem slijedećih prioritetnih ciljeva:

- a. Podizanje nataliteta na TK
- b. Pružanje socijalne podrške obiteljima sa više djece
- c. Podizanje dostupnosti i kvaliteta usluga predškolskog odgoja i zdravstvene zaštite djece

Rast obima i kvaliteta ponude radne snage na TK doprinosi ostvarenju strateških ciljeva TK putem slijedećih prioritetnih ciljeva: Povećanje broja radno aktivnih lica na tržištu rada, Unapređenje kvaliteta ponude radne snage, Razvoj institucionalnih kapaciteta za unapređenje ponude radne snage

Sektorski cilj podizanje obima i kvaliteta tražnje radne snage na TK ostvaruje se putem slijedećih ciljeva:

- a. Otklanjanje postojećih radnih mjesta ugroženih recesijom
- b. Generiranje novih radnih mjesta
- c. Jačanje institucionalnih kapaciteta za povećanje tražnje na tržištu rada

4.4.2. Sektorski ciljevi iz oblasti ekonomske strukture i razvoja

Iz ekonomske strukture i razvoja prisutno su slijedeća četiri sektorska cilja:

1. Nove tehnologije u industriji i energetici koje postižu okolinsku održivost
2. Racionalnije i efikasnije korištenje resursa
3. Razvoj subjekata zasnovanih na ljudskim resursima i znanju
4. Konkurentnost na BH i regionalnom tržištu

✓ **Sektor Ruralni razvoj, poljoprivreda i proizvodnja hrane ima tri sektorska cilja:**

1. Građenje konkurentnog na znanju i resursima utemeljenog, marketing orijentiranog i otvorenog poljoprivredno-prehrambenog kompleksa na TK
2. Poduzetna za evropske izazove pripremljena uprava
3. Unaprijeđenje kvaliteta života ruralnih oblasti

✓ **Sektor industrije ima tri cilja:**

1. Unapređenje konkurentnosti postojećih industrije
2. Promocija razvoja nove industrije
3. Stvaranje novih osnova konkurentnosti industrije na TK

- ✓ **Sektor građevinarstvo sadrži tri sektorska cilja:**
 1. Postizanje održivosti u uvjetima recesije
 2. Razvoj regionalne konkurentnosti građevinarstva
 3. Konsolidacija tražnje na domaćem tržištu
 4. Podizanje servisa javne uprave koji se pružaju građevinarstvu

- ✓ **Sektor energetike ima četiri sektorska cilja:**
 1. Razvoj tržišno orijentiranog i okolinski prihvatljivog energetskog sektora
 2. Energetika kao pokretač razvoja TK i privlačenje stranih direktnih investicija
 3. TK kao prepoznatljiva sredina po doprinosu razvoju moderne energetike
 4. Unapređenje regulatornog i institucionalnog okvira za efikasno upravljanje energetikom na TK i za efikasno inkorporiranje TK u razvojne planove energetike FBiH i BiH

- ✓ **Sektor turizma ima slijedeće ciljeve:**
 1. Rast turizma i povećanje zaposlenosti u turizmu
 2. Unapređenje turističke ponude
 3. Unapređenje diferencirane turističke ponude visoke dodane vrijednosti
 4. Privlačenje novih investicija u turizam
 5. Unapređenje regulatornog i institucionalnog kapaciteta za upravljanje turizmom na TK

- ✓ **Sektor trgovine ima slijedeće ciljeve:**
 1. Rast trgovine i njenog doprinosa zapošljavanju i investicijama na TK
 2. Podizanje kvaliteta trgovine i doprinosa razvoju domaćeg i proizvodnje
 3. Prevođenje neformalnog u formalni sektor trgovine
 4. Uređenje i reguliranje trgovine na javnim prostorima i prostorima javnih tržnica/pijaca

- ✓ **Sektor saobraćaja ima slijedeće ciljeve:**
 1. Podizanje konkurentnosti i kvaliteta javnih servisa u saobraćaju
 2. Eliminacija sive ekonomije u saobraćaju
 3. Unapređenje usluga avioprometa
 4. Izgradnja regulatornog i institucionalnog okvira u saobraćaju

- ✓ **Sektor finansijskih servisa ima slijedeće ciljeve:**
 1. Osiguranje kvalitetnih finansijskih resursa za razvoj realnog sektora i javne investicije
 2. Razvoj finansijskog sektora i kapaciteta ponude finansijskih usluga
 3. Unapređenje kvaliteta usluga finansijskog sektora za privredu i građane

✓ **Sektor malih i srednjih poduzeća sadrži pet sektorskih ciljeva:**

1. Ubrzanje rasta sektora SMEs na TK
2. Unapređenje konkurentnosti SMEs na TK
3. Internacionaliziranje SMEs na TK
4. Unapređenje infrastrukture za razvoj SMEs na TK
5. Unapređenje regulacije i podizanje institucionalnog kapaciteta za upravljanje SMEs na TK

4.4.3. Sektorski ciljevi za područje prostornog razvoja i infrastrukture

1. Unapređenje efikasnosti korištenja prostora
2. Izgradnja napredne infrastrukture za građenje konkurentskih prednosti TK
3. Unapređenje kvaliteta životne okoline kroz infrastrukturne zahvate
4. Unapređenje i izgradnja komunalne infrastrukture za potrebe građana i privrede
5. Građenje regulatornog ambijenta i institucionalnog kapaciteta za upravljanje prostorom na temelju održivog razvoja

4.4.4. Sektorski ciljevi za područje obrazovanja, istraživanje i razvoj

1. Unapređenje planiranja razvoja ljudskih resursa
2. Unapređenje kvaliteta i efikasnosti sistema obrazovanja
3. Izgradnja institucionalne strukture za istraživanje i razvoj
4. Unapređenje informatizacije društva na TK
5. Unapređenje konkurentnosti kroz sistem cjeloživotnog učenja

4.4.5. Sektorski ciljevi za područje socijalnog razvoja

+ **Područje zdravstva ima slijedeće sektorske ciljeve:**

1. Postizanje održivosti zdravstvenih usluga u uvjetima recesije
2. Podizanje dostupnosti i kvaliteta zdravstvene zaštite za sve stanovnike TK
3. Unapređenje zdravstvene zaštite za ciljane skupine i namjene
4. Razvoj TK kao prepoznatljivog zdravstvenog i centra zdravstvenog turizma na regionu
5. Unapređenje sistema upravljanja zdravstvom na TK

+ **Socijalni sektor ima slijedeće sektorske ciljeve:**

1. Postizanje pune socijalne uključenosti kroz sistem socijalne zaštite
2. Razvoj socijalnih usluga orijentiranih ka korisniku
3. Jačanje institucionalnih i vaninstitucionalnih oblika socijalne zaštite
4. Postizanje pune održivosti socijalnog sektora na TK

+ **Sektor boračke zaštite ima slijedeće ciljeve:**

1. Postizanje održivosti boračke zaštite u uvjetima recesije
2. Unapređenje socijalne uključenosti boračke populacije
3. Povećanje radnih sposobnosti i vještina boračke populacije na tržištu rada

✓ **Sektorski ciljevi za sport i kulturu su slijede i:**

1. Unapređenje masovnog sporta i kulture kao područja visokog javnog interesa
2. istraživanje i podizanje dostupnosti kulturnog naslijeđa i sadržaja na itavom području TK
3. Poticanje vrhunskog sporta i kulture na TK

Prioritetni ciljevi u okviru navedenih sektorskih ciljeva sa mjerama za njihovo provođenje prikazani su u tabelama u nastavku.

Tabela 30. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za demografiju i tržište rada

VIZIJA SEKTORA – PODRUČJA		
Mjesto kvalitetnih uslova za život, rad i razvoj ljudskih resursa, zasnovano na obrazovanoj i obučenoj radnoj snazi sa visokim stepenom zaposlenosti, lokalne energije i motivacije za uspjeh		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Unapređenje demografske vitalnosti stanovništva na TK	Podizanje nataliteta na TK	Stimuliranje materinstva naknadom za nezaposlene majke do prve godine života djeteta i porodijskim odsustvom za roditelje
		Osigurati povoljnije uvjete za osiguranje stanovanja za mlade braćne parove
		Mjere za pomoć braćnim parovima sa problemima neplodnosti
	Pružanje socijalne podrške obiteljima sa više djece	Mjere za osiguranje dječjeg doplatka prema dohodovno-imovinskom cenzusu roditelja
		Mjere za kupovinu učila i podršku školovanju djece
	Podizanje dostupnosti i kvaliteta usluga predškolskog odgoja i zdravstvene zaštite djece	Mjere za povećanje dostupnosti i podizanje kvaliteta usluga u ustanovama predškolskog odgoja
Potpuni obuhvat djece zdravstvenom zaštitom		
Rast obima i kvaliteta ponude radne snage na tržištu rada na TK	Povećanje broja radno aktivnih lica apsolutno i u procentu u odnosu na radno sposobno stanovništvo na TK	Uključivanje farmera u formalno tržište rada
		Uključivanje ženske omladine i žena na tržište rada
		Uključivanje socijalno ranjivih grupa na tržište rada
	Unaprijeđenje kvaliteta ponude koji će biti komplementaran tržišnim zahtjevima	Mjere usklađivanja sistema redovnog obrazovanja sa potrebama tržišta rada
		Mjere uspostavljanja sistema komplementarnog obrazovanja usklađenog sa potrebama tržišta rada
		Osiguranje namjenskih sredstava za radnike koji su pogođeni recesijom u pružanju prilika za profesionalno usavršavanje i prekvalifikaciju
		Mjere cjeloživotnog učenja za razvijanje radnih vještina, znanja i sposobnosti
	Razvoj institucionalnih kapaciteta za unapređenje ponude radne snage	Procjenjivati efekte upotrebe javnog novca za poticanje kvaliteta ponude radne snage
		Mjere poticanja razvoja usluga za profesionalno usavršavanje i prekvalifikacije (javni i privatni sektor i partnerstvo javnog i privatnog sektora)
		Unapređenje funkcioniranja tržišta radne snage i raznih oblika promocije podizanja kvaliteta ponude radne snage (sajmovi, on-line ponuda, EU fondovi i projekti)

<p>Podizanje obima i kvaliteta tražnje za radnom snagom na tržištu rada TK</p>	<p>Ouvanje postojećih radnih mjesta ugroženih recesijom</p>	<p>Intenziviranje javnih investicija na TK</p>
		<p>Mjere podrške restrukturiranju poduzeća i podrške start-upovima koje vode ka reorganizaciji firmi</p>
		<p>Mjere za postizanje granske i teritorijalne mobilnosti radne snage</p>
	<p>Generiranje novih radnih mjesta</p>	<p>Mjere za poticanje samozapošljavanja kroz komercijalnu proizvodnju u poljoprivredi, mikro biznis i mala i srednja poduzeća</p>
		<p>Stimuliranje novih investicija u stvaranje novih firmi i otvaranju novih radnih mjesta u postojećim firmama (domaćim i strani investitorima)</p>
		<p>Mjere intenziviranja javnih investicija za pokretanje novog zapošljavanja</p>
		<p>Mjere za radno angažiranje nezaposlenih demobiliziranih boraca i viškova radnika koje će izbaci reforma javne uprave</p>
		<p>Unapređenje poslovnog ambijenta (giljotina propisa)</p>
		<p>Priprema mladih za poduzetničke aktivnosti, kroz edukaciju i start-up</p>
	<p>Zapošljavanje ugroženih socijalnih grupa</p>	<p>Mjere za upošljavanje mladih: pripravnici, prelazak iz školovanja na posao</p>
		<p>Mjere za upošljavanje invalida i hendikepiranih</p>
		<p>Mjere za upošljavanje povratnika i žena</p>
		<p>Mjere za upošljavanje Roma i drugih manjina</p>
	<p>Jačanje institucionalnog kapaciteta za povećanje tražnje na tržištu rada</p>	<p>Priprema studija izvodljivosti za formiranje i djelovanje paktova zapošljavanja na TK i u lokalnim zajednicama</p>
		<p>Mjere poticanja razvoja institucija za posredovanje na lokalnom i međunarodnom tržištu rada (javni i privatni sektor i partnerstvo javnog i privatnog sektora)</p>
		<p>Mjere za podršku otvaranju novih SMEs i farmerske proizvodnje uz podršku sredstava Svjetske banke, EU fondova, EBRD i sredstava Razvojne banke BiH</p>
		<p>Mjere za prelazak radnika iz sive u formalnu ekonomiju (oslobađanje od poreza, povoljni krediti za investicije, giljotina propisa)</p>
		<p>Promocija mogućnosti investiranja i zapošljavanja na TK</p>

Tabela 31. Sektorski ciljevi, prioriteti i mjere za ekonomsku strukturu i razvoj

Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Uvođenje novih tehnologija u industriji i energetici sa posebnim akcentom na zaštitu životne sredine	Nove tehnologije u rudnicima i energetskom sektoru koje će se reducirati ekstenzivno korištenje životne sredine	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Identificiranje mehanizama unarodnih fondova za poticaj restrukturiranja fokusiranog na životnu sredinu
		Analiza iskustava iz okruženja i definiranje dinamike u skladu sa realnim kapacitetima
	Nove tehnologije kojima će se povećati kapaciteti proizvodnje i zapošljavanja vode i radna okruženja u životnoj sredini	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Definiranje optimalnih programa
	Nove tehnologije koje će omogućiti povećanje finalizacije u proizvodnji-posebno u drvenoj industriji	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Modernizacija postojećih tehnologija i uvođenje novih u skladu sa zahtjevima i potencijalima tržišta
	Nove tehnologije koje će omogućiti racionalnije korištenje resursa	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
Podizanje svijesti o racionalizaciji		
Racionalnije i efikasnije korištenje resursa	Racionalnije korištenje drvene baze i kretanje razvoja u ovom sektoru ka finalizaciji	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Podizanje svijesti o racionalizaciji
	Racionalizacija korištenja rudnih potencijala	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Istraživanje potencijala i potreba – studije o prirodnim bogatstvima
Razvoj subjekata zasnovanih na ljudskim resursima i znanju	Obrazovanje, istraživanje i razvoj - univerzitet	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Značajniji poticaji kroz budžete
	Radno intenzivna ekonomska struktura – poljoprivreda, usluge	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Značajniji poticaji kroz budžete
Konkurentnost na BH i regionalnom tržištu	Fokusiranje na poljoprivredne potencijale i kompetitivne prednosti u ovoj oblasti	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Podizanje efikasnosti, imidža i svijesti
	Fokusiranje na industrijske/energetske potencijale i kompetitivne prednosti u ovoj oblasti	Analiza stanja
		Istraživanje potencijala i potreba – studije
		Podizanje efikasnosti, imidža i svijesti

Tabela 32. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za ruralni razvoj, poljoprivredu i proizvodnju hrane

VIZIJA SEKTORA – PODRUČJA ²⁴		
Od strane poduzetnih, za nove ideje i saradnju otvorenih ljudi kreiran sektor, prosperitetan, na EU i regionalnom tržištu konkurentan sektor, uređen od strane moderne, odgovorne i poduzetne uprave koja potiče razvoj kroz partnerstvo svih zainteresiranih snaga, koji permanentno unapređuje kvalitet življenja svih građana.		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Građenje konkurentnog na znanju i resursima utemeljenog i marketing orijentiranog i otvorenog poljoprivredno-prehrambenog kompleksa na TK	Unaprijediti povezanost, inovativnost i produktivnost poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije.	Unapređenje produktivnosti poljoprivredne proizvodnje
		Unapređenje inovativnog potencijala sektora
		Formiranje/jačanje lanaca snabdijevanja - klastera
	Razvoj sistema osiguranja kvaliteta i sigurnosti hrane (prilagođavanje EU acquis)	Izgradnja sistema osiguranja kvaliteta i sigurnosti hrane
Diverzificiranje strukture proizvodnje hrane	Pospješivanje tržišno orijentirane proizvodnje voća, mesa, mlijeka, organskih proizvoda i proizvoda prerivačke industrije	
	Podrška razvoju logističkog sistema hrane (centri za tehničku pomoć, skladišta, distributivni centri sa hladnjačama, pakiranje, branding) i trgovačkih izvoznih kompanija	
Poduzetna za evropske izazove pripremljena uprava (kanton/općine/korisnici)	Uspostaviti i jačati kapacitete za osmišljavanje, praćenje i usaglašavanje svih procesa u okviru EU integracija	Promocija horizontalne i vertikalne saradnje između različitih nivoa uprave
		Promocija kapaciteta za planiranje, programiranje i praćenje
		Promocija kapaciteta za uključivanje u procese EU integracija
	Unapređenje transparentnosti svih procesa rada uprave na zadovoljstvo svih interesnih grupa (uključujući i administraciju)	Izgradnja povjerenja svih interesnih strana i njihovog zadovoljstva
Unapređenje kvaliteta života ruralnih oblasti	Unaprijediti sistem upravljanja prirodnim resursima u ruralnim oblastima	Integralni sistem upravljanja resursima
		Efikasno korištenje raspoloživog polj. zemljišta
	Unaprijediti društvenu i ekonomsku infra-strukturu ruralnih oblasti za samozapošljavanje	Unaprijeđena infrastruktura (društvena i ekonomska)
		Jačanje povjerenja i svjesnosti potrebe o uvažavanja prirodnih resursa
Unaprijediti sistem zadrugarstva u ruralnom razvoju	Priprema projekta mogući razvoja zadrugarstva na TK	

²⁴ Za komparaciju navodimo viziju definiranu Startegijom razvoja poljoprivrede na TK : „Konkurentan i tržišno orijentiran poljoprivredni sektor Tuzlanskog kantona, koji svoj razvoj temelji na poduzetničkom pristupu zapošljavanju i edukaciju intenziviranoj poljoprivrednoj proizvodnji, zasnovan na prirodnim resursima i usaglašen sa novim tehnologijama i trendovima te usko povezan sa standardiziranim prerivačkim kapacitetima, uz poštivanje ekoloških standarda i afirmaciju ruralnih područja, koji je podržan adekvatnom agrarnom politikom i finansijskim sredstvima, sa usaglašenim institucionalnim i pravnim okvirom prema dobroj praksi Europske unije“ (str. 199. www.eftz.ba)

Tabela 33. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za industriju

VIZIJA INDUSTRIJE		
Industrija će temeljiti na kombinaciji restrukturirane i modernizirane naslijeđene industrije i novih kapaciteta prerivačke industrije koji će sve više biti pokretani modernim tehnologijama, upravljačkim znanjima i međunarodnom marketing orijentacijom. Industrija će biti pokretana internacionaliziranjem sa velikim udjelom stranih investitora, koji će poslovnu okolinu TK shvatiti kao atraktivnu za prijenos niza proizvodnji iz EU, osiguravajući i odgovornost za okolinu održivost TK. Industrija će održavati svoj udio u GDP i zaposlenosti i biti vrstu osnovu za razvoj konkurentnih poslovnih servisa na TK		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Unapređenje konkurentnosti postojeće industrije TK	Okončanje privatizacije komercijalnih industrijskih kompanija	Pokretanje postupka privatizacije sa ciljem iznalaženja partnera za preuzimanje firmi sa ključnim ciljem restrukturiranja i osiguranja zapošljavanja
		Osiguranje socijalnog zbrinjavanja radnika pogođenih privatizacijom ili stečajem (povezivanje staža, podrška za prekvalifikacije, dodatne vještine radne ili samozapošljavanje)
		Poduzimanje alternativna stečajeva uz politike stečajeva i podrške iz fondova za restrukturiranje u podršci reorganizaciji kroz stečajeva (EU, Svjetska banka, EBRD)
	Restrukturiranje naslijeđenih industrijskih kompanija	Pružanje usluga tehničke pomoći za restrukturiranje iz javnih fondova (EU i razvojne agencije)
		Osiguranje namjenskih sredstava kreditnih linija i projekata u okviru EU za internacionaliziranje firmi (tehnološki razvoj i unapređenje exportnog marketinga)
		Osiguranje sredstava za unapređenje edukacije i profesionalnog usavršavanja menadžera i uposlenika
	Razvijanje poslovnih mreža i klusterske organizacije u okviru velikih industrijskih kompanija	Pokretanje malih i srednjih biznisa uz konkurentne industrijske kapacitete
		Stvaranje ugodne poslovne okoline za investicije u produbljivanje i širenje postojeće industrijske proizvodnje (troškovi infrastrukture iz javnih izvora i dodjela zemljišta „gratis na 99 godina“)
	Promocija razvoja nove industrije na TK	Unapređenje poslovne okoline za privlačenje domaćih i stranih investitora u industriju na TK
Unapređenje fizičke infrastrukture – industrijske i poduzetničke zone, tehnološki inkubatori, uz podršku javnih fondova		
Priprema studija mogućnosti razvoja kapaciteta metalne, drvne, prehrambene, kemijske, grafičke i drugih industrija na TK		
Privlačenje investitora za greenfield investicije		Priprema studijske dokumentacije za razvijanje interesa investitora (push model) za projekte sa konkurentskim prednostima na TK
		Promocija investicijskih mogućnosti na TK (pull model)
		Razvijanje elemenata industrijskih politika za privlačenje greenfield investitora, uključujući i aranžmane JPP (smanjenje poreskih stopa, pojednostavljenje poslovnih procedura, inicijalna sredstva za edukaciju uposlenih i drugo)

Stvaranje novih osnova konkurentnosti industrije na TK	Povezivanje industrije i univerziteta	Razvijanje zajedničkih istraživačkih projekata na razvoju novih proizvoda, usavršavanju procesa, dizajnu proizvoda i poslovnim procesima
		Izgradnja infrastrukture za istraživanja i razvoj (istraživački ko-razvojni centri, istražne laboratorije u kompanijama)
		Razvijanje strategija i biznis planova razvoja grana i kompanija
	Identificiranje mogućih klastera proizvodnji	Promovirati i pospješiti ulazne procese klasterizacije u TK
		Pripremiti studije mogućnosti formiranja klastera na TK
		Podsticati povezivanje MSP u cilju zajedničkog nastupa na tržištu, posebno izvoznom
	Unapređenje poslovnih procesa i konkurentnosti kompanija	Podrška za usvajanje i aplikacije EU standarda i procedura
		Podrška za primjenu standarda u okviru okolinske regulative – uređenje adekvatne regulative okolinske održivosti na TK kao izvor dodane vrijednosti za kompanije
		Podrška za programe energetske efikasnosti u kompanijama kao izvor konkurentnosti i novih biznisa, od konzaltinga do opreme i građevinskih radova
		Primjena novih modela strateškog i operativnog upravljanja, eksportnog marketinga i brandinga za domaće i strano tržište

Tabela 34. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za Gra evinarstvo

Vizija Gra evinarstva Gra evinarstvo TK e postati izvozno orjentirana grana, regionalne konkurentnosti, odgovorna prema standardima zaštite životne okoline, rastu ih mogu nosti pove anja dodane vrijednosti, investicija i zapošljavanja.		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Postizanje održivosti u uvjetima recesije	Restrukturiranje u okvirima koje diktira ambijent recesije	Troškovno i organizaciono restrukturiranje – podrška za uvezivanje staža i osiguranje
		Traganje za novim tržišnim segmentima i tržištima
		Intenzivirati ulaganja u edukaciju i prekvalifikaciju i dodatno usavršavanje radnika
		Aktiviranje javnih investicija sa pripremljenom dokumentacijom i izvorima financiranja
Razvoj regionalne konkurentnosti gra evinarstva	Strateško restrukturiranje kompanija	Programi strateškog restrukturiranja sa novim tehnologijama i novim tržištima
		Unapre enje poslovnih procesa – standardi, digitalizacija biznisa
	Priprema za nove investicijske projekte u energetici, stanogradnji i cestogradnji	Priprema plana javnih investicija na TK do 2013. godine
		Stvaranje neophodnih uvjeta za konkurentno nu enje na projektima javnih investicija
	Stvaranje konzorcija za nastup na doma em i stranom tržištu gra evinskih usluga	Osnivanje konzorcija gra evinskih i inženjering kompanija u okviru PK Tuzla
		Priprema komercijalnih ponuda za Libiju i druga tržišta
	Podi i nivo organizacije i kvaliteta ljudskih resursa u gra evinarstvu	Formiranje centra za profesionalnu edukaciju radnika u gra evinarstvu
Revidirati listu zanimanja za gra evinska zanimanja		
Konsolidacija tražnje na tržištu gra evinskih radova	Razviti programe javno-privatnog partnerstva u gra enju objekata za javne potrebe	Stvoriti regulatorni okvir za javno-privatno partnerstvo na razini TK
		Sa initi listu mogu ih projekata po modelu JPP na TK i raditi na njihovoj promociji
	Razviti programe usmjerene kupovine stanova i gradnje i rekonstrukcije stanova na energetske efikasnost	Istražiti potrebe i mogu nosti realizacije takvih projekata uz podršku lokalnih zajednica u redukcijama troškova ure enja zemljišta
		Razviti projekt energetske efikasnosti kroz gradnju i rekonstrukciju stanova na TK
	Aktiviranje javnih investicija	Ubrzanje realizacije projekata javnih investicija na TK
Podizanje kvaliteta servisa javne uprave koji se pružaju gra evinarstvu	Smanjenje administrativnih procedura za po etak i prijem gra evinskih radova	Uskla ivanje regulative prostornog i urbanisti kog planiranja
		Uvo enje „one stop shop“ za usluge javne uprave
	Smanjivanje troškova pripremnih radova u gra evinarstvu	Skra ivanje vremena za izdavanje potrebne gra evinske dokumentacije
		Smanjivanje naknada za ure enje zemljišta i drugih naknada
		Smanjivanje korupcije u poslovima dodjele zemljišta i pripreme dokumentacije

Tabela 35. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za energetiku

VIZIJA SEKTORA – ENERGETIKA			
Razvoj modernog, tržišno orijentiranog, okolinski prihvatljivog sektora energetike koji će biti pokreta ekonomskog razvoja, po čemu će TK biti prepoznatljiv u BiH i regionu, na taj način stvarajući i uslove za privlačenje novih investicija.			
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere	
Razvoj modernog, tržišno orijentiranog i okolinski prihvatljivog energetskog sektora na TK	Restrukturiranje rudnika uglja na TK	Inoviranje i dosljedna implementacija Akcionih planova za restrukturiranje i modernizaciju rudnika uglja i elektroenergetskog sektora FBiH.	
		Izrada Program rješavanja socijalnih posljedica restrukturiranja rudnika na TK.	
		Izrada studija i projekata rekonstrukcija postojećih 200MW proizvodnih blokova u TE Tuzla, radi ispunjavanja obaveza iz Ugovora o Energetskoj Zajednici	
	Saniranje negativnih okolinskih utjecaja rudnika uglja na TK	Izrada projekata rekultivacije zemljišta iskorištenih površinskih kopova	
		Izrada projektne dokumentacije za smanjenje zagađenja jezera Modrac iz rudnika Banovići	
		Plan poboljšanja kvaliteta napajanja TK razvojem prenosne i distributivne mreže.	
	Razvoj distributivne mreže	Izrada Plana razvoja prenosne i distributivne mreže na TK koji će omogućiti kvalitetno napajanje električnom energijom TK nakon izlaska iz pogona 100MW bloka u TE Tuzla.	
		Izrada programa i planova promocije energetske efikasnosti i energetskog menadžmenta u industriji, ruralnim i urbanim sredinama na TK	
		Uspostavljanje institucije savjetnika za energetske efikasnosti u općinama i pri Vladi	
Energetika kao pokretač razvoja TK i privlačenja stranih investicija	Pokretanje novih biznisa na osnovi razvojnih projekata energetike	Udruživanje MSP-a i istraživačkih institucija sa TK u „mrežu kompanija lancu vrijednosti energetike“ sa ciljem zajedničkog učešća na investicionim projektima u energetici.	
		Iniciranje aktivnosti na formiranje Instituta za termoenergetiku u Tuzli.	
		Formiranje Tehnološkog Centra sa inkubatorom MSP-a i certificiranim laboratorijima za modernu energetiku i zaštitu okoline	
	Unapređenje istraživačkog razvoja u energetici	Centar za edukaciju i savjetovanje o energetske efikasnosti i konsaltinga za EE (CETEOR)	
		Kompanije za konsalting i servise u energetici (ESCO)	
		Financiranje primijenjenih istraživanja i studija u energetici od interesa za TK	
	TK kao prepoznatljiva sredina po doprinosu razvoju moderne energetike	Osiguranje finansijskih izvora za istraživanja u energetici Promocija rezultata istraživanja u naučnoj, biznis i općoj javnosti	Stipendiranje studenata na fakultetima koji su osnova za razvoj energetike sa ciljem povećanja upisa
			Financiranje izrada završnih radova postdiplomskih i doktorskih studija iz energetike sa temama od interesa za TK
			Organiziranje redovne konferencije o energiji i zaštiti okoline
Organizovanje stalnog sajma opreme u rudarstvu, energetici i ekologiji			
Unapređenje regulatornog i institucionalnog okvira za efikasno upravljanje energetikom na TK i za efikasno inkorporiranje TK u razvojne planove energetike FBiH i BiH	Izrada regulative razvoja modernog energetskog sektora na TK	Usvajanje strateških prioriteta energetike TK, postizanje društvenog konsenzusa i njihovo inkorporiranje u strategiju i razvojne planove FBiH /BiH	
		Formiranje stalne savjetodavno/koordinirajuće grupe pri Vladi TK za realizaciju strateških ciljeva i politika energetike TK	
	Razvoj institucija za provedbu energetske strategije i planova na TK	Koordinacija planova razvoja opština i TK sa razvojnim planovima energetike FBiH/BiH	
		Analiza utjecaja planova razvoja mreže prirodnog plina u regionu, BiH i FBiH na energetiku TK	

Tabela 36 Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere – Turizam

VIZIJA SEKTORA – PODRUČJA TURIZMA		
Kreiranje višedimenzionalne turističke ponude TK u cilju generiranja pozitivnih ekonomskih i društvenih efekata usmjerenih na ostvarivanje ekonomske vizije TK i u funkciji unapređenja uvjeta za uravnotežen i kvalitetan život lokalnog stanovništva		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Rast turizma i povećanje zaposlenosti i investicija u turizam	Povećanje učestvovanja turizma u generiranju GDP i zapošljavanja	Podrška otvaranju novih SMEs i samozapošljavanju u oblasti turizma
		Sufinansiranje edukacije i stručnog usavršavanja u SMEs u sferi turizma
	Kreiranje pretpostavki javnog sektora za razvoj turizma	Podsticaj općinama da sufinanciraju primanje educirane radne snage – pripravnika u turističkoj djelatnosti
		Analiza turističke infrastrukture na području TK i općina Izrada Strategije unapređenja turističke infrastrukture
Unapređenje turističke ponude u kvalitetnom smislu i u strukturi ponude	Podizanje kvaliteta smještaja, gastronomske i zabavne komponente	Inventar ponude i turističkih kapaciteta
	Jačanje turističkog branda TK	Izrada strategije razvoja turizma
	Sveobuhvatna promocija turističke ponude	Izrada promotivne strategije Plan nastupa na turist. berzama i sajmovima Inoviranje web stranice i online oglašavanja
Unapređenje diferencirane turističke ponude visoke dodane vrijednosti	Promocija zdravstvenog i banjsko-lječilišnog turizma	Mjere za unapređenje turizma na bazi izvrsnosti kardiokirurških disciplina i drugih srodnih disciplina
	Promocija turizma zasnovanog na kulturnom naslijeđu	Razvoj kapaciteta banjsko-lječilišnog turizma
		Zaštita kulturnog naslijeđa na TK
		Priprema programa turističke valorizacije kulturnog naslijeđa
Podrška unapređenju razvijenih programa valorizacije kulturnog naslijeđa		
Privlačenje investitora u sektor turizma	Identifikacija oblasti atraktivnih za potencijalne investitore	Analiza i procjena efekata privlačenja investitora u sektor turizma Izrada Strategije i modela saradnje sa potencijalnim investitorima Odluka Vlade o otvaranju ovog oblika saradnje
	Definiranje modela saradnje sa investitorima u zavisnosti od prethodno definiranih kategorija	
	Utvrdjivanje mogućih oblika saradnje javnog sektora i potencijalnih investitora	
Unapređenje regulatornog i institucionalnog kapaciteta za upravljanje turizmom	Kreiranje modela javno-privatnog partnerstva u sferi turističke ponude	Izrada Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o turističko-ugostiteljskoj djelatnosti, po donošenju Federalnog Zakona Provođenje Zakona o turističkim zajednicama
	Utvrdjivanje mehanizama saradnje među općinama i TK u oblasti turističke infrastrukture	

Tabela 37 Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere – Trgovina

VIZIJA SEKTORA – TRGOVINA		
Kreiranje i ja anje snažnog izvozno orijentiranog trgovinskog sektora koji e doprinijeti podršci razvoja doma e proizvodnje i ostvarivanju vizije razvoja Tuzlanskog kantona, te osigurati unapre enje kvaliteta usluga i snabdjevenosti, te kroz to kvaliteta života stanovništva.		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Rast trgovine i njenog doprinosa zapošljavanju i investiranju	Stvaranje uvjeta za privla enje evropskih i regionalnih maloprodajnih lanaca	Osiguranje potrebnih prostornih uvjeta
		Poštivanje okolinske regulative i upravljanja otpadom Pojednostavljenje administrativnih procedura
	Podrška održavanju malih trgovaca i reguliranju legalnih mogu nosti za njihovo povezivanje i ja anje konkurentnosti	Kreiranje mehanizama saradnje u oblasti trgovine – asocijacije nabavke ili formiranje klastera
		Analiza zakonske regulative i mogu nosti udruživanja
Podizanje kvaliteta trgovine i doprinosa razvoju doma e proizvodnje	Unapre enje usluga i kvaliteta trgovine kroz ja anje konkurentnosti i kvaliteta djelatnosti	Zaštita od nelojalne konkurencije
		Djelovanje u pravcu utvr ivanja i primjene standarda u trgovini, kroz institucije i organe Ministarstva trgovine, turizma i saobra aja Pra enje provo enja standarda
		Priprema integriranog programa podrške doma oj proizvodnji – Kupujmo kvalitetno doma e na TK
	Djelovanje u pravcu podrške doma oj proizvodnji i aktivnostima promocije doma e proizvodnje kroz institucionalne oblike ili kroz trgovinu	Podrška brandiranju i kobrandiranju doma e proizvodnje
		U eš e u akcijama promoviranja i predstavljanja doma ih proizvo a a zajedno sa PK TK
Prevo enje neformalnog sektora u formalni	Korištenje pozitivnih iskustava u drugim kantonima koji su omogu ili efekte u sferi prevo enja neformalnog u formalni sektor	Utvr ivanje u eš a neformalnog sektora u odnosu na formalni
		Aktiviranje mehanizama i mjera za prevo enje neformalnog sektora u formalni
	Aktiviranje zakonskih i inspeksijskih mehanizama u cilju ure enja ove oblasti	Usporedna analiza sa iskustvima drugih kantona
		Aktiviranje inspeksijskih mehanizama i sistema pra enja neformalnog sektora
Ure enje i reguliranje trgovine na javnim prostorima i prostoru javnih tržnica/pijaca	Iniciranje partnerstva sa op inama u cilju ure enja ovog sektora	Unapre enje postoje eg prostora javnih tržnica/pijaca
		Definisanje modaliteta saradnje sa op inama, kao nosiocima su/financiranja aktivnosti
	Utvr ivanje jedinstvenih prioriteta i standarda u realizaciji ovog cilja	Utvr ivanje i usvajanje kriterija za realizaciju projekta
		Utvr ivanje prioriteta i pra enje realizacije

Tabela 38. Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere iz oblasti finansijskih servisa

VIZIJA SEKTORA – FINANSIJSKI SERVISI		
Kreiranje stimulativnog finansijskog sektora koji će osigurati podršku kroz kreditiranje i/ili finansiranje razvojnih ciljeva TK, te unapređenje i održavanje konkurentnosti sektora i kvaliteta usluga za klijente.		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Osiguranje finansijskih resursa za razvoj realnog sektora i javne investicije	Osiguranje izvora finansiranja za javne investicije	Aktiviranje novih izvora finansiranja, kroz izdavanje obveznica i vrijednosnih papira
		Kreiranje zakonskih i regulativnih akata u cilju emisije obveznica
		Kreiranje partnerstva u sufinansiranju javnih investicija na relaciji javni sektor-privatni kapital
	Osiguranje pristupa atraktivnim izvorima finansiranja za nosioce razvojnih projekata	Suradnja sa NERDA agencijom i Garantnim fondom u cilju stimuliranja dostupnosti atraktivnih izvora finansiranja za nosioce privrednog razvoja
		Podrška mikrokreditnom sektoru u kreiranju kreditnih linija za samozapošljavanje i zapošljavanje i linije za restrukturiranje kompanija
		Podrška promoviranju razvojnih fondova, Garantnog fonda
Razvoj finansijskog sektora i kapaciteta ponude finansijskih usluga	Održavanje stabilnosti i sigurnosti razvijenog finansijskog sektora - bankarskog sektora i mikrokreditnog sektora	Analiza i ocjena efekata mikrokreditnog sektora u funkciji smanjenja siromaštva
		Podrška u transformaciji mikrokreditnog sektora i zadržavanju njegovog neprofitnog dijela
		Podsticaj u kreiranju saradnje između finansijskog sektora i kreiranja razvojnih projekata i izvora finansiranja, kakav je projekat NERDA razvojne agencije
	Podrška reformi sektora osiguranja i uvođenju novih vrsta finansijskih usluga	Definisanje zakonskog okvira koji će stimulatивно djelovati na razvoj tržišta osiguranja – obavezno osiguranje imovine za kompanije
		Podrška u edukaciji i obrazovanju za tržište i ove vrste usluga
Unapređenje kvaliteta usluga finansijskog sektora za privredu i građane	Praćenje kvaliteta usluga za privredu	Analiza podrške finansijskog sektora financiranju realnog sektora
		Iniciranje partnerstva i saradnje u cilju održavanja postojećih i kreiranja novih atraktivnih izvora finansiranja
		Analiza i aktiviranje novih oblika saradnje u cilju unapređenja kvaliteta usluge i podrške privredi
	Praćenje kvaliteta usluga i zaštita klijenata	Kreiranje mehanizama zaštite korisnika usluga finansijskog sektora kao i zaštite potrošača

Tabela 39. Sektorski ciljevi, modeli i mjere – Saobraćaj

VIZIJA SEKTORA – SAOBRAĆAJ		
Kreiranje modernog saobraćajnog sistema koji će pružati usluge visokog kvaliteta za korisnike i doprinosti kreiranju modernih saobraćajnih pretpostavki za ekonomski i socijalni razvoj TK.		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Podizanje konkurentnosti i kvaliteta javnih servisa u saobraćaju	Unapređenje dostupnosti i kvaliteta saobraćajnih usluga u sektoru privrede i stanovništva	Analiza dostupnosti i kvaliteta usluga u oblasti saobraćaja
		Izrada Studije opravdanosti koncesioniranja pojedinih linija javnog prevoza
		Modernizacija željezničke mreže i logistike prometa na TK
		Razvoj infrastrukture za širokopojasni sistem telekomunikacija
Eliminacija sive ekonomije u saobraćaju	Utvrdjivanje modaliteta i mogućnosti prevoza neformalnog sektora u formalni	Analiza stanja u pogledu broja i aktivnosti nelegalnih u esnika
		Prilagođavanje postojećih zakonskih regulativi i aktiviranje saradnje sa Federalnim inspekcijским organima
		Mjere i programi za prelazak u formalni sektor
	Kreiranje informacionog sistema i sistema praćenja nelegalnih i neprijavljenih u esnika	Suradnja sa postojećim privrednim subjektima
		Kreiranje mehanizama za praćenje i otkrivanje neprijavljenih subjekata
		Promoviranje aktivnosti i motiviranje korisnika da ne koriste usluge nelegalnih ponuđača
Unapređenje usluga avio prometa	Strateško pozicioniranje Aerodroma Tuzla (AT) u regionalnoj mreži SEE	Priprema studije o mogućnostima razvoja u cargo i putni komprometu
		Valorizacija dosada uloženi sredstava
	Privlačenje stranog partnera na bazi JPP u upravljanje i razvoj Aerodromom Tuzla	Priprema tendera za partnerstvo u razvoju AT
		Definiranje razvojne koncepcije sa izabranim partnerom
Izgradnja regulatornog i institucionalnog okvira u oblasti saobraćajnog sektora	Podizanje kvaliteta javnog putničkog prometa na TK	Priprema studije o stanju javnog prometa
	Unapređenje sigurnosti prometa na TK	Propisi i praksa koncesioniranja javnih linija
		Mjere za efikasno održavanje putne mreže
	Izgradnja regulatornog okvira za funkcioniranje javnog prometa na TK	Kreiranje podzakonskih i regulativnih pretpostavki za otvaranje postupka koncesioniranja linija javnog prevoza na TK

Tabela 40. Sektorski ciljevi, modeli i mjere – Mala i srednja preduze a

Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Ubrzanje rasta sektora SMEs na Tuzlanskom kantonu	Rast broja SMEs	Unaprije enje poslovnog ambijenta za mali biznis
		Promocija poslovnih prilika u malom biznisu me u poduzetnicima, studentima, acima, stranim investitorima
	Rast uposlenosti u SMEs	Podrška investitorima u malom biznisu financijske i nefinancijske prirode
		Podizanje konkurentnosti koje stvara nove poslovne prilike i tražnju za radnom snagom
	Rast investicija u SMEs	Unapre enje poslovnog ambijenta i financijskih izvora investicija
		Stvaranje novih poslovnih prilika u malom biznisu koje pokre u investicije (izvozna orijentacija, podizanje tehnološkog nivoa i drugo)
	Rast obima poslovnih aktivnosti (proizvodnja, prodaja)	Podizanje konkurentnosti malog biznisa
		Osiguranje poticajnog poslovnog ambijenta
	Rast GDP u SMEs	Postizanje rastu e konkurentnosti i produktivnosti koja zahtjeva rastu i kvalitet menadžmenta SMEs
		Osiguranje atraktivnog poslovnog ambijenta koji poti e na rast produktivnosti i konkurentnosti
Adekvatno strateško pozicioniranje SMEs u odnosu na tržišne prilike (doma e vs izvozno tržište)		
Unapre enje konkurentnosti sektora SMEs na Tuzlanskom kantonu	Ja anje kvaliteta ljudskih resursa, razvojnog i inovativnog rada	Promocija longlife learning procesa i profesionalnog usavršavanja putem redovnog školovanja i dokvalifikacija
		Podrška iz tehnološkog okruženja za razvojni rad u SMEs
		Povezivanje edukacijskih ustanova, zavoda za zapošljavanje i SME u cilju edukacije potrebnih kadrova i unapre enje prakti nog rada u enika
	Unapre enje tehnološkog nivoa proizvodnje i servisa u SMEs	Podrška financiranju nabavke tehnološki napredne opreme
		Podrška digitalizaciji biznisa i široj upotrebi internet i ICT tehnologija
		Podrška diverzifikaciji proizvodnje na osnovi proizvodnje baznih sirovina na TK (malotonažna kemija, finalizacija uglja)
	Orijentacija na rastu a doma a i izvozna tržišta	Specijalizacija u proizvodnji i servisima
		Razvijanje znanja za standardizaciju i certificiranje proizvodnje prema EU standardima
		Ja anje konsultantskih agencija i konsultantskog tržišta
	Unapre enje marketing znanja i vještina za rad na visokokonkurentnim stranim i doma em tržištu	Unapre enje marketing znanja i vještina za rad na visokokonkurentnim stranim i doma em tržištu
		Strategijsko prilago avanje tražnji i napuštanje isklju ivo cjenovne konkurentnosti
	Unapre enje strategija i operativnog djelovanja u SMEs	Razvijanje brandinga i unapre enje upravlja kih kapaciteta SMEs
		Izrada studije o mogu nostima i sektorima klusterskog organiziranja
	Razvijanje asocijativnog, partnerskog i klusterskog organiziranja SMEs	Razvijanje programa klusterskog organiziranja za korištenje sredstava FP-7 EU

Tabela 41. Sektorski i prioritetni ciljevi i mjere razvoj malih i srednjih preduze a

Internacionaliziranje SMEs na TK	Podrška izvozu SMEs koji ima konkurentnu izvoznu sposobnost	Studija izvoznih potencijala SMEs na TK Mjere za promociju izvoza SMEs na TK
	Razvijanje kooperativnih i partnerskih veza SMEs sa velikim izvozno orijentiranim firmama na TK	Uspostavljanje partnerskih veza u realizaciji izvoznih projekata i diverzifikaciji proizvodnje
	Unapređenje znanja za nastup na izvozna tržišta	Podrška u certificiranju proizvodnje za EU Razvijanje marketing sposobnosti i logistike za izvozna tržišta
	Promocija izvoznih mogućnosti SMEs TK na Internet mreži	Osiguranje lakše dostupnosti informacija za strane kupce i investitore
	Aktivno sudjelovanje TK u transferima proizvodnje i tehnologija iz EU i drugih zemalja na TK	Formiranje One stop shop za potencijalne investitore i rješavanje njihovih problema na jednom mjestu u kratkom roku
	Unapređenje infrastrukture za razvoj SMEs na TK	Razvoj mreže poslovne infrastrukture za SMEs
Uspostavljanje centra za prof. edukaciju na bazi JPP		Omogućavanje fleksibilnosti u kreiranju ponude deficitarnih zanimanja za SMEs putem dokvalifikacija i prekvalifikacija Omogućavanje kontinuiranog stručnog usavršavanja u malom biznisu
Uspostavljanje baze podataka o slobodnom zemljištu, objektima i mogućnosti koncesija za aktivnost SMEs		Podizanje transparentnosti u raspolaganju ograničenim resursima prostora i prirodnim resursima
Javna promocija malog biznisa		Pokretanje pilot projekata samozapošljavanja u kooperacijskim poslovima i proizvodnji hrane u ruralnim područjima Uspostavljanje trening sesija za razvijanje poslovnih ideja Obrazovanje odraslih o poduzetništvu Uvođenje u nastavu u svim srednjim školama na TK programa o poduzetništvu
Promocija dostignuća u malom biznisu		Izbor najbolje male kompanije i najboljeg menadžera u malom biznisu pod sponzorstvom Vlade TK Podrška istraživačkom radu i priprema studija slučaja uspješnih kompanija za izvođenje na studiju i treninzima
Uspostavljanje mreža suradnje SMEs sa lokalnim i regionalnim institucijama u zemljama EU.		Prenošenje iskustava iz uspješnih sredina Razvijanje prijedloga mjera za unapređenje poslovnog ambijenta za SMEs na TK

Unapređenje regulacije i podizanje institucionalnog kapaciteta za upravljanje SMEs na TK	Regulatorni okvir za politike i djelovanje Vlade i općina na razvoju SMEs	Usvajanje Smjernica o podršci razvoju SMEs na TK i u općinama TK Utvrđivanje godišnjih planova podrške razvoju SMEs na TK i općinama TK
	Uspostavljanje stalnog oblika koordinacije asocijacija SMEs i Vlade TK	Uspostavljanje Foruma SMEs Suradnja sa NGO koje zastupaju interese malog biznisa, posebno u ruralnim područjima
	Budžetska i druga financijska podrška razvoju SMEs i mjerama prostornog uređenja koje doprinose razvoju SMEs	Uključivanje podrške u budžete TK i općina i monitoring njene realizacije
		Korištenje sredstava za zapošljavanje na razini TK za podršku investicijama koje doprinose zapošljavanju
		Budžetska podrška formiranju i funkcioniranju institucija i manifestacija za pružanje servisa i promociju SMEs (One stop shop, info centri na TK i općinama, partnerstvo za formiranje Centra profesionalne edukacije, izbor najboljeg malog biznisa i drugi)
	Jačanje kapaciteta za korištenje fondova EU za razvoj SMEs (IPA, FP-7, Interreg) i za efikasniju prekograničnu suradnju	Suradnja Vlade TK i Univerziteta Tuzla i NGO Aktivnosti na pripremi projekata suradnje u okviru INTERREG projekta EU
	Unapređenje informacione i statističke osnove za razvoj SMEs	Uspostavljanje statistika o SMEs usklađenih sa EUROSTAT standardima i metodologijom
		Uspostavljanje baze podataka o SMEs, javno dostupnih putem portala, sa podacima o vrsti biznisa i ekonomskim indikatorima.
	Suradnja Vlade TK i općina na usklađenom razvoju SMEs	Mjere koordinacije u instrumentima podrške razvoju SMEs

Tabela 42. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za prostorni razvoj i infrastrukturu

VIZIJA PODRUJA		
Prostorni razvoj i infrastruktura bazirani na principima održivog razvoja i u velikoj mjeri usklađeni sa zahtjevima suvremenog ekonomskog razvoja u uslovima globalizacije, predstavljaju dobru osnovu za uravnoteženu izgradnju Kantona kao mjesta poželjnog za rad i življenje.		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
<p>Unapređenje efikasnosti korištenja prostora sukladno nalazima i preporukama iznijetim u Prostornom planu TK za period 2005- 2025. godina</p>	<p>Donošenje efikasne regulative za primjenu prostornog plana TK</p> <p>Usvajanje regulative korištenja zemljišta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - donošenje propisa iz oblasti korištenja zemljišta i prostornog uređenja, a posebno zaštite prostora; - uspostavljanje i održavanje prostornog informacionog sistema (GIS) na svim nivoima; - donošenje Odluke o naknadi za devastirano zemljište i neplansko korištenje zemljišta - razrješavanje pitanja vlasništva nad zemljištem; - donošenje normativa za fizičke i prostorne strukture u skladu sa Standardima EU;
<p>Izgradnja napredne infrastrukture za povećanje konkurentskih prednosti TK</p>	<p>Infrastruktura za konkurentnost TK</p> <p>Infrastruktura za integriranje TK u jedinstven ekonomski prostor BiH i regionalni prostor SEE</p>	<ul style="list-style-type: none"> - izgradnja brzih cesta i modernizacija postojećih magistralnih i regionalnih puteva; - izmještanje dijelova trase puteva; - izgradnja obilaznice grada Tuzle sa sjeverne strane kao brze ceste; - modernizacija i poboljšanje kvaliteta lokalnih mreže puteva tako da općinska središta budu povezana sa svim MZ i sa centrom TK, te mreže regionalnih puteva kojima se TK povezuje sa centrom države BiH i regijom SEE - Izmještanje tranzitnog saobraćaja iz urbanih sredina i naseljenih mjesta, - propisati i ozakoniti zaštitne pojasne-koridore za sve saobraćajnice koje se tretiraju Prostornim planom, a posebno za osnovnu mrežu saobraćajnica Kantona, - modernizacija i elektrifikacija pruga i njihovo stavljanje u funkciju pune eksploatacije - modernizacija željeznih vozova. - izgradnja i modernizacija željeznih stanica u Kantona
<p>Unapređenje kvaliteta životne okoline kroz infrastrukturne zahvate</p>	<p>Zaokret ka održivom i uravnoteženom razvoju na TK</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Koncept održivog razvoja sa zaštitom okoline kao važnom komponentom integrirati u sva područja (sektore, segmente) i u inicijalnom polazištem za sve strategije i provedbene programe; - Postojeća legislativa u oblasti zaštite okoline mora biti dosljedno i bez izuzetaka primjenjivana, obveze i norme se moraju poštovati, a oni koji ih se ne drže, moraju biti sankcionirani; - Mora se izraditi detaljan Kantonalni plan zaštite okoline na temelju usvojene Strategije zaštite okoline, koji treba da sadrži sve potrebne elemente (problematiku, ciljeve, prioritete, rokove realizacije i dr); - Mora doći do dijeljenja odgovornosti za stanje okoline - tek se punom suradnjom svih aktera (stanovništvo, zagađivači, operativne organizacije, regulatorna tijela, eksperti, nevladina udruženja itd.) mogu su ostvariti dogovorene mjere i program zaštite okoline; - Kanton mora izgraditi kapacitete potrebne da se cjelovito i sistemski prati stanje okoline, da se informacije o okolini prikupljaju i obrađuju, te u njih dostupnima svim zainteresiranim; - Mora se dogovoriti sistem praćenja okoline takvih pokazatelja stanja okoline, kojim se mogu pratiti rezultati primjene politike i provedbe programa zaštite okoline;

	<p>Ekonomska valorizacija ugrožavanja okoline i upravljanja otpadom</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Za stabilno financiranje zaštite okoline, mora se osnovati fond u skladu sa zakonom, definirati prikupljanje sredstava koja su isključivo namijenjena upravljanju okolinom (programima praćenja stanja okoline, provedbi mjera zaštite itd.). - prihvaćanje standarda EU u procesima proizvodnje i produkcije, - stroga kontrola emisija iz industrijskih procesa, - ograničavanje emisije i propisivanje standarda i normativa za vrlo otrovne i kancerogene m. - podsticanje uvođenja alternativnih tehnoloških procesa, po mogućnosti da se slijedi na elu primjene najboljih raspoloživih tehnika za smanjenje emisije-tzv. principa BAT, - razmatranje izgradnje dovoljno visokih dimnjaka, zbog smanjenja utjecaja emisija na okolicu, - razmatranje moguće preseljenja-dislociranja pojedinih industrijskih postrojenja izvan urbanih naselja, - propagiranje i razvijanje odgovornosti za smanjenje nastajanja emisija, - usmjeravanje potrošača na nove proizvode, gdje u proizvodnim procesima nastaju znatno manje emisije i - uvođenje naknada za prekomjerno emitiranje zagađujućih materija u zrak. - U što kraćem roku donijeti Kantonalni plan zaštite zraka, kojim će se detaljno razraditi svi elementi koji su utvrđeni zakonskim propisima, a posebno mjere zaštite u upravljanju kvalitetom zraka sa utvrđenim rokovima realizacije pojedinih mjera i slijedom prioriteta po pojedinim sektorima; - Otpočeti sa radom na rejonizaciji prostora prema kvalitetu zraka za područje Kantona, odnosno uraditi disperzivno modeliranje u monitoringu kvaliteta zraka za područje Kantona,
<p>Unapređenje i izgradnja komunalne infrastrukture na području TK</p>	<p>Unapređenje komunalne infrastrukture za potrebe građana i privrede</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Donijeti osnovni dokument za upravljanje vodama – vodnu osnovu za područje TK - izgradnja objekata za odbranu od voda na svim mjestima gdje je neophodno, kao i vodoprivredna regulacija Sprekog polja, te regulacija i izgradnja sistema odvodnje i na drugim ugroženim područjima. - Modernizacija i povećanje kapaciteta mreže za vodosnabdijevanje - Realizirati program toplifikacije grada Tuzle - Sanirati postojeće deponije za odlaganje vrstog otpada - Izgraditi kantonalnu deponiju za odlaganje i zbrinjavanje vrstog otpada - Izgraditi zajednički prečišćivač za vodu
<p>Gradenje regulatornog ambijenta i institucionalnog kapaciteta za upravljanje prostorom na područjima održivog razvoja</p>	<p>Razvoj institucija za upravljanje prostorom</p> <p>Regulativa i institucije za okolinsku održivost i uravnoteženost razvoja TK</p>	<ul style="list-style-type: none"> - organiziranje i pozicioniranje Zavoda za prostorno planiranje kao najvažnije upravno-ekspertne institucije za oblast prostornog razvoja, - revizija postojećih planskih dokumenata i njihovo usklađivanje sa zakonskim propisima i Prostornim planom Tuzlanskog kantona, te izrada nove planske dokumentacije propisane Zakonom i Odlukom o provedenju Prostornog plana Tuzlanskog kantona 2005-2025. - kadrovsko i tehničko osposobljavanje Ministarstva i općinskih službi za pripremu prostorno-planske dokumentacije, te praćenje realizacije iste,

Tabela 43. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere za obrazovanje, istraživanje i razvoj

VIZIJA SEKTORA – OBRAZOVANJE, ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ		
Vizija sektora obrazovanja, istraživanja i razvoja je izgradnja institucionalnih kapaciteta za razvoj ljudskih resursa, koji ine klju ni faktor održivog razvoja moderne ekonomije 21. vijeka - ekonomije znanja, koja se zasniva na poduzetništvu i kreativnoj primjeni inovacija uglavnom u malim i srednjim preduze ima (MSP).		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Unapre enje planiranje razvoja ljudskih resursa	Unapre enje politike upisa na škole i Univerzitet Tuzla	Razvoj informacionog sistema za upravljanje sistemom obrazovanja (uključivo sve nivoe obrazovanja) na TK bazirano na istraživanjima i optimizaciji.
		Planiranje upisne politike u srednje škole i prilago avanje nastavnih planova i programa u skladu sa zahtjevima tržišta (posebno za trogodišnji studij) uz uvo enje programa profesionalne orijentacije
		Planiranje upisne politike na Univerzitet u Tuzli u skladu sa usvojenom strategijom razvoja i zahtjevima tržišta
		Pokretanje stru nog asopisa iz oblasti obrazovanja
	Pove anje udjela obrazovanja u javnim rashodima	Pove anje upisa na tehni ke fakultete od 15% do 25% do 2013.
		Pove anje financiranja sistema javnog obrazovanja iz javnih sredstava
		Efikasniji i pravedniji sistem privatnog sufinansiranja visokog obrazovanja
Razvoj infrastrukture Univerziteta Tuzla	Dugoro ni plan razvoja Univerziteta u Tuzli u skladu sa usvojenom strategijom i definisanje optimalne organizacione strukture	
	Plan financiranja razvoja resursa Univerziteta u Tuzli	
Unaprije enje kvaliteta i efikasnosti sistema obrazovanja	Promocija efikasnosti obrazovanja	Plan korištenja kasarne u Solini (izrada idejnog projekta)
		Djelimi no Financiranje obrazovanja prema kvalitetu i efikasnosti
		Plan kadrovskog podmla ivanja Univerziteta u Tuzli
	Internacionaliziranje obrazovanja	Institucionalizacija saradnje srednjih škola i univerziteta i industrije (praksa,
		Sistemska razvoj programa/projekata regionalne saradnje (region Zapadnog Balkana)
		Strategija uključivanja u me unarodne projekte
Izgradnja institucionalne strukture na TK za istraživanje i razvoj	Pove ano izdvajanje za nau na i razvojna istraživanja iz javnih resursa	Partnerstvo javnog i privatnog sektora u razvoju visokog obrazovanja, posebno u domenu istraživanja
		Fond za mlade istraživa e (po ugledu na Fonda za znanstvene novake u Hrvatskoj)
		Fond za primijenjena istraživanja i tehnološki razvoj
		Formiranje Tehnološkog Parka (Univerzitet u Tuzli, TK op ine na TK i MSP-a iz strateških oblasti)
Unapre enje informatizacije društva na TK	Pove anje primjene inf.-komunikacionih tehnologija u obrazovanju i javnim poslovima	Formiranje Inovaciono Tehnoloških Centara u kompanijama
		Informatizacija osnovnih i srednjih škola
Unapre enje konkurentnosti kroz sistem Razvijanje sistema cjeloživotnog u enja	Rast konkurentnosti TK na osnovama razvoja istraživa ke mreže institucija	Informatika obuka u državnim organima (e-uprava) i MSP-a (e-trgovina)
		Formiranje Centar za obuku programera (web dizajn, C, Java ..)
		Osnivanje centara za profesionalnu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju
		Osnivanje centra za kontinuirano obrazovanje inženjera i tehni ara
		Centri za edukacija i konsalting menadžera i poduzetnika
Osnivanje centra za obuku iz Projekt Menadžmenta i vo enja investicija		

Tabela 44. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za zdravstvo i zdravstvenu zaštitu

ZDRAVSTVO I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Postizanje održivosti zdravstvenih usluga u uvjetima recesije	Osiguranje usluga zdravstva u punom kapacitetu za građane TK	Utvrđivanje mjera restrukturiranja u institucijama zdravstvenog sistema u vrijeme recesije
	Racionalizacije potrošnje u zdravstvu	Poduzimanje mjera efikasnije naplate doprinosa zdravstvenog osiguranja
		Restrukturiranje rashoda u potrošnji zdravstvenog sektora
		Dinamičko restrukturiranje investicionih planova u zdravstvu TK
Povećati dostupnost i kvalitet zdravstvenih usluga za sve stanovnike TK	Ubrzano provođenje reforme zdravstvenog sistema na TK	<ul style="list-style-type: none"> • Priprema strategije razvoja zdravstva TK • Usklađivanje zakonodavnih okvira sa pravcima reforme zdravstva na nivou Federacije BiH kao i sa propisima EU • Informatizacija zdravstvenog sistema na TK • Definiranje liste esencijalnih lijekova na nivou standarda u F BiH • Provedba sistema javnih nabavki u zdravstvu i ocjena efekata njihove primjene • Potpuna primjena paketa osnovne zdravstvene zaštite na TK • Usklađivanje normativa u zdravstvu na TK sa standardima u F BiH • Razvoj ljudskih resursa u zdravstvu u menadžmentu zdravstva • Jačanje primarne zdrav. zaštite orijentirane ka obitelji i zajednici (utvrđivanjem mreže primarne zdravstvene zaštite) • Balansirana primjena participacije za troškove zdravstvene zaštite • Racionalizacija specijalističko-konzultativne i bolničke zdravstvene zaštite • Razvijanje modela javno-privatnog partnerstva u zdravstvu • Ugovorno pružanje usluga od strane javnih i privatnih zdravstvenih institucija na transparentan način • Iskorjenjivanje korupcije i mita u zdravstvu kod nabavke opreme i materijala, pružanja usluga i regrutovanja i promocije ljudskih resursa
	Ravnomjerna raspoređenost objekata zdravstvene zaštite u urbanom i ruralnom području	<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja novih kapaciteta zdravstvene zaštite • Rekonstrukcija i opremanje objekata zdravstvene zaštite • Razgraničenje nadležnosti općina i kantona i njihova koordinacija u realizaciji programa razvoja zdravstva
Unapređenje zdravstvene zaštite za ciljane skupine i namjene	Unapređenje preventivne zdravstvene zaštite	<ul style="list-style-type: none"> • Preuzimanje odgovornosti za vlastito zdravlje • Edukacija o značaju prehrane (strukture, kvalitete) za zdravlje i vitalnost • Jačanje mentalnog zdravlja • Unapređenje, identifikacija, prevencija i kontrola faktora rizika nastanka kardiovaskularnih oboljenja i najfrekventnijih karcinoma • Jačanje zdravstvene zaštite djece, preventivne zaštite i edukacije djece o zdravlju i prehrani • Unapređenje zaštite zdravlja zuba kod djece
	Unapređenje zdravstvene zaštite za socijalno isključene osobe	<ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje zdravstvene zaštite za Rome i manjinske grupe • Unapređenje zdravstvene zaštite za povratnike • Potpuna zdravstvena zaštita za nezaposlene • Zdravstvena zaštita za stare i hendikepirane

Razvoj TK kao prepoznatljivog zdravstvenog i centra zdravstvenog turizma na regionu	Razvijati visokodiferencirane zdravstvene usluge	<ul style="list-style-type: none"> • Podrška razvoju Centra za srce Tuzla u ekspanziji i diverzifikaciji • Istraživanje i korištenje iskustava Centra za srce u razvoju drugih oblika JPP u zdravstvu • Unapređenje visokodiferenciranih usluga u klinikama Univerziteta Tuzla • Unapređenje ljudskih resursa i menadžmenta diferenciranih usluga • Opremanje suvremenim tehnologijama putem JPP
	Unapređenje postojećih kapaciteta banjskih lječilišta i rehabilitacionih centara	<ul style="list-style-type: none"> • Rekonstrukcija i modernizacija banjskih kapaciteta putem JPP • Razvoj javnih i tržišno orijentiranih usluga holističkim pristupom • Opremanje suvremenim tehnologijama i jačanje ljudskih resursa (terapeuta) sa fokusom na specijalizirane djelatnosti u rasponu od zdravstva do wellness-a
	Valorizacija sumporne vode u Slavinovi ima u medicinske svrhe	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada studije izvodljivosti o mogućnostima korištenja nalazišta sumporne vode u Slavinovi ima u svrhu liječenja
Unapređenje sistema upravljanja zdravstvom	Podizanje efikasnosti korištenja javnih resursa i financijske održivosti u zdravstvu	<ul style="list-style-type: none"> • Jačanje saradnje sa civilnim društvom • Unapređenje i razvoj javno privatnog partnerstva u zdravstvu • Unapređenje upravljačkih vještina kadrova • Unapređenje sistema ugovaranja i plaćanja zdravstvenih usluga
	Razvoj zdravstva na tržišnim osnovama kao pokretača razvoja TK	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada studija izvodljivosti o privlačenju privatnog kapitala u oblast zdravstva • Integriranje zdravstvenih aktivnosti u sistem razvoja turizma na TK

Tabela 45. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za socijalnu zaštitu

SOCIJALNA ZAŠTITA		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Postizanje pune socijalne uključenosti kroz socijalnu zaštitu	Usklađivanje socijalnog razvoja sa EU standardima	Usklađivanje standarda i politika sa standardima i politikama EU Mjere politika koje promoviraju socijalnu koheziju Izrada socijalne karte sa dohodovno-imovinskim cenzusima za korištenje socijalne podrške Izrada strategije socijalne inkluzije Prevenције siromaštva u kontekstu humanog razvoja
	Uključenje socijalno osjetljivih osoba koje mogu pristupiti tržištu rada	Potpuna evidencija korisnika socijalne zaštite Podrška uključenosti žena u procese socijalne inkluzije Mjere radnog osposobljavanja socijalno osjetljivih osoba i manjinskih grupa Mjere razvoja socijalnog poduzetništva (udruženja, zadruge)
	Uključenje socijalno osjetljivih osoba koje ne mogu pristupiti tržištu rada	Potpuna evidencija korisnika socijalne zaštite Unapređenje potrebnih životnih uslova za ugrožene osobe, porodice, posebno manjinske grupe itd Mjere smanjivanja siromašnih osoba u starijim godinama i njihova socijalna uključenost
Razvoj socijalnih usluga orijentiranih ka korisniku/klijentu	Stručni i kvalificirani centri za socijalni rad	Unapređenje kvaliteta pružanja usluga socijalne zaštite ka korisniku orijentiran pristup Razvoj ljudskih resursa u centrima za socijalni rad radno angažiranje i profesionalni razvoj novih dipl. soc. Radnika
Jačanje institucionalnih i vaninstitucionalnih oblika socijalne zaštite	Razvijen sistem vaninstitucionalnih oblika socijalne zaštite	Mjere razvoja mješovitog sistema socijalne zaštite (centri za socijalni rad, nevladine organizacije, privatni sektor idr) putem modela javno-privatno partnerstvo
	Razvijen sistem institucionalnih oblika socijalne zaštite	Unapređenje saradnje centara za socijalni rad sa nevladinim organizacijama Jačanje centara za zbrinjavanje Razvoj programa borbe protiv maloljetničke delikvencije, nasilja u porodici, jednakosti socijalno ugroženih grupa i hendikepiranih osoba, droge i alkoholizma, programa jačanja porodice i dječje zaštite djece bez roditelja i drugih aktivnosti
Postizanje pune održivosti socijalnog sektora na TK	Podizanje financijske održivosti socijalnog sektora	Reforma upravljanja soc. sektorom Mjere održivosti sistema financiranja socijalne zaštite (ostvarivanje dodatnih prihoda npr. povećanjem budžetskih kapaciteta) Osnivanje fonda/zavoda za socijalno uključenje mjere ostvarivanja sredstava iz pristupnih fondovima EU (IPA)
	Socijalna održivost socijalnog sektora	Ostvarivanje (Financiranje) prava utvrđenih zakonskom regulativom, posebno prava porodica sa djecom Mjere solidarnosti, jednakog pristupa i dostupnosti mjera i oblika socijalne zaštite na cijelom području TK Realizacija mjera Strategije borbe protiv trgovine djecom i ženama Mjere zaštite od nasilja u porodici Realizacija mjera iz Programa za ublažavanje socijalnog stanja najugroženijih građana (navedeni program u izradi) Uvođenje jedinstvene baze podataka za socijalni sektor Socijalni dijalog kroz partnerstvo u Socijalno-ekonomskom vijeću

Tabela 46. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za bora ku zaštitu

BORA KA ZAŠTITA		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Postizanje održivosti bora ke zaštite u uvjetima recesije	Postizanje financijske održivosti kroz reviziju bora kih prava odre enih kategorija	Revizija prava odre enih kategorija Osiguranje budžetskih izvora za uredno izmirivanje svih obaveza prema bora koj populaciji
	Po etni koraci ka reformi socijalnog sustava	Uvo enje jedinstvene baze podataka bora ke populacije u okviru socijalnog sektora TK
Unapre enje socijalne uklju enosti bora ke populacije	Bora ka populacija kao dio socijalnog kapitala	Studija izvodljivosti ubranog zapošljavanja bora ke populacije Rješavanje stambenih problema bora ke populacije Manifestacije i afirmacija zna aja bora ke populacije Informiranje o pravima boraca i njihovih porodica realizacija osnovnih i dopunskih prava bora ke zaštite
Podizanje radnih sposobnosti i vještina bora ke populacije na tržištu rada	Podizanje obrazovnog nivoa bora ke populacije	Prekvalifikacija i obrazovanje bora ke populacije, posebno obrazovanje invalida Osposobljavanje za samostalno poduzetništvo
	Stvaranje povoljne klime za zapošljavanje bora ke populacije	Mjere podrške pri zapošljavanju i samozapošljavanju

Tabela 47. Sektorski ciljevi, prioritetni ciljevi i mjere za sport i kulturu

SPORT I KULTURA		
Sektorski ciljevi	Prioritetni ciljevi	Mjere
Unapređenje masovnog sporta kao područja visokog javnog interesa	Širenje masovnog, zdravstveno rekreativnog sporta	<ul style="list-style-type: none"> Razvoj svijesti građana o značaju sporta i njegovim vrijednostima Unapređenje masovnog, zdravstvenog i rekreativnog sporta Promocija sporta kao dijela kulture i ukupnih vrijednosti društva, kao dijela socijalnog kapitala Ulaganje u objekte javnih prostora namijenjenih za djecu i omladinu i rekreaciju odraslih Efektivno korištenje prostora i prirodnih resursa za sportsko-rekreativne aktivnosti (primjer Panonskog jezera u Tuzli)
	Razvoj sporta u školama	<ul style="list-style-type: none"> Ulaganje u školske objekte (sale, igrališta, terene, opremu) Organiziranje liga mladih po školama Usmjeravanje investicija iz budžeta planiranih za sport i rekreaciju na školski sport
	Financijska održivost sporta	<ul style="list-style-type: none"> Budžetsko financiranje sporta na konceptu Budžet TK plus budžeti općina Razvoj modela javno-privatnog partnerstva u kvalitetnom i vrhunskom sportu i sportskim organizacijama Financijska potpora iz budžeta sportskim klubovima koji imaju masovni vaspitni karakter (ne takmičarski) Izdvajanja iz budžeta općina i TK za sport do 1,5% ukupnih sredstava budžeta
Istraživanje i podizanje dostupnosti kulturnog naslijeđa i sadržaja na cijelom području TK	Rekonstrukcija, opremanje i izgradnja objekata kulture i prostora za kulturu	<ul style="list-style-type: none"> Rekonstrukcija objekata kulture u općinama na području Kantona Unapređenje i razvoj publike, a posebno unapređenje kulture za djecu i za osobe sa posebnim potrebama Podsticanje modela kulture prilagođenih osobenostima i potrebama općina i lokalnih zajednica Razvoj kulture u naseljima i lokalnim zajednicama unapređenjem prostora za kulturne aktivnosti svih generacija Podizanje kvaliteta sportske infrastrukture za privlačenje međunarodnih
	Unapređenje kulturnih manifestacija	<ul style="list-style-type: none"> Priprema programa i kalendara kulturnih manifestacija na TK u kontekstu programa turističke ponude TK Internacionaliziranje aktivnosti kulturne suradnje na regiji i u okviru Evrope kroz kulturnog prostora Nastavak i jačanje podrške unikatnim programima i aktivnostima koji doprinose osobenosti i identitetu Kantona
	Financijska održivost kulturno-informativnih institucija	<ul style="list-style-type: none"> Partnerstvo u financiranju kvalitetne i masovne kulture iz budžeta TK plus budžeti općina Partnerstvo JPP i sponzorstvo privrede Financiranje iz međunarodnih fondova (EU i zemlje angažirane na programima razvoja kulture u BiH) Restrukturiranje institucija kulture, javnih informacija i ostalih koje pružaju javne usluge iz ove oblasti podrška i razvoj odabranih kulturno-informativnih institucija (npr RTV TK)
	Valorizacija kulturno-ističnog naslijeđa	<ul style="list-style-type: none"> Istraživanje, očuvanje i oplemenjivanje bogatog kulturno-ističnog naslijeđa Srednjoročni programi razvoja aktivnosti na kulturnom naslijeđu – istraživanje, konzervacija, promocija Integriranje kulturnog naslijeđa u turističke sadržaje na TK za poticanje kulturno-ističnog turizma
Poticanje vrhunskog sporta na TK	Podizanje kvaliteta sporta na državnu razinu i regionalnu konkurentnost	<ul style="list-style-type: none"> Razvijanje JPP za neke sportske discipline sa ciljem dostizanja vrhunskih sportskih rezultata Unapređenje kvaliteta u takmičarskom sportu
	Unapređenje infrastrukture sporta za privlačenje međunarodnih sportskih događaja	<ul style="list-style-type: none"> Razvijanje infrastrukture za više takmičarske rezultate na TK i općinama Razvijanje kvalitetne infrastrukture za vrhunski sport – novi stadion na Tušnju, plivački bazeni i drugo

4.5. MODEL I SCENARIJI RAZVOJA

4.5.1. Osnovni model razvoja

Model predložen u ovom radu (Strategija razvoja TK 2008-2013) je samo okvir u svojoj strukturi i kao takav je uvodna verzija brojnih CGE (Computable General Equilibrium) modela koji su bili korišteni za ekonomske analize u drugim državama i regionima. Vrijedno je ista i da je pojednostavljena struktura izabrana iz tri razloga. Prvo, ona pojednostavljuje osjetljive analize (npr. nije toliko teško povezati osnovnu promjenu u modelu). Drugo, dozvoljava jasno razumijevanje o tome zašto se posmatrani rezultati događaju, smanjuju i komponentu "crne kutije" u mnogim stimulativnim studijama. Konačno, osjetljivost potpomaže rješenju optimizacije problema. Riješeni algoritmi za multi period optimalne kontrole problema posmatrani kao problem od 10-varijabli/20-perioda kao istovremeni problem od 200-varijabli, odnose se na ono šta su Pereira i Showen (1988) nazvali "kurs dimenzionalnosti".

Analizirana su četiri scenarija, i to:

1. Ekstrapolacija postojećih trendova porasta investicija i broja SME, kao nezavisnih varijabli i procjena utjecaja na zavisne varijable: zaposlenost, GDP, GDP pc
2. Scenarij utemeljen na investicijama: Nezavisna varijabla je 10% prosječni godišnji porast investicija, a zavisne varijable zaposlenost, GDP i GDP pc
3. Scenarij baziran na SME: Nezavisna varijabla je 5% prosječni godišnji porast broja SME, a zavisne varijable zaposlenost, GDP i GDP pc
4. Scenarij utemeljen na investicijama i SME: Sinergijski efekat istovremenog porasta obima investicija po prosječnoj godišnjoj stopi od 10% i porasta broja SME po prosječnoj godišnjoj stopi od 5% godišnje, kao nezavisnih varijabli, a zavisne varijable zaposlenost, GDP i GDP pc

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

SCENARIJ I: Uticaj porasta obima investicija i broja malih i srednjih poduzeća na zaposlenost i GDP (normalni trend)
(Stanje na kraju 2007. i očekivano stanje u 2013.)

Općina	Kapital (investicije)		Stanovništvo		Poduzetništvo (broj malih i srednjih poduzeća)		Broj zaposlenih		% zaposlenih	GDP (000 KM)		GDP %	GDP pc	
	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2013	2007	2013	2013	2007	2013
Banovići	10.803	12.166	25.700	26.735	896	1.009	5.376	6.235	23,3	178.573	225.952	8,60	6.948	8.452
Čelić	4.847	5.459	14.105	14.673	402	453	1.039	1.205	8,2	20.764	26.273	1,00	1.472	1.791
Doboj-Istok	5.197	5.852	10.167	10.576	431	485	1.432	1.661	15,7	24.917	31.528	1,20	2.451	2.981
Gračanica	24.018	27.049	51.705	53.787	1.992	2.243	8.300	9.625	17,9	145.350	183.914	7,00	2.811	3.419
Gradačac	24.175	27.225	46.142	48.000	2.005	2.258	5.770	6.691	13,9	103.822	131.368	5,00	2.250	2.737
Kalesija	12.033	13.551	35.165	36.581	998	1.124	2.627	3.047	8,3	47.758	60.429	2,30	1.358	1.652
Kladanj	7.644	8.609	15.243	15.857	634	714	2.197	2.548	16,1	45.682	57.802	2,20	2.997	3.645
Lukavac	23.295	26.234	51.153	53.212	1.932	2.176	8.161	9.464	17,8	220.102	278.499	10,60	4.303	5.234
Sapna	3.171	3.571	12.971	13.493	263	296	713	827	6,1	12.459	15.765	0,60	961	1.168
Srebrenik	18.231	20.531	41.195	42.853	1.512	1.703	4.526	5.249	12,2	107.974	136.622	5,20	2.621	3.188
Teočak	2.954	3.327	7.413	7.711	245	276	424	492	6,4	10.382	13.137	0,50	1.401	1.704
Tuzla	89.020	100.251	131.444	136.736	7.383	8.314	31.282	36.278	26,5	984.228	1.245.362	47,40	7.488	9.108
Živinice	22.897	25.786	54.427	56.618	1.899	2.139	6.375	9.712	17,2	174.420	220.697	8,40	3.205	3.898
Ukupno	248.287	279.611	496.830	516.832	20.592	23.190	80.222	93.033	18,0	2.076.431	2.627.348	100,00	4.179	5.084

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 - 2013

Scenarija I na kraju posmatranih perioda izraunate su stvarne i oekivane vrijednosti osnovnih pokazatelja ekonomskog stanja u opinama TK-a kao i kumulativno stanje na nivou cijelog Kantona. Oekivana vrijednost stope zaposlenosti na nivou Kantona na kraju 2013. god. iznosi 18,0%. Na kraju 2007. god. GDP na nivou TK je iznosio 2.076.431.000 KM. Oekivana vrijednost istog pokazatelja na kraju 2013. god. iznosi 2.627.348.000 KM. Procijenjeno je da e GDP pc porasti sa 4.179 KM u 2007. godini na 5.084 KM u 2013. godini.

SCENARIJ II: Uticaj porasta obima investicija za 10% godišnje na zaposlenost i GDP
(Stanje na kraju 2007. i oekivano stanje u 2013.)

Općina	Kapital (investicije)		Stanovništvo		Poduzetništvo (broj malih i srednjih poduzeća)	Broj zaposlenih		% zaposlenih	GDP (000 KM)		GDP %	GDP pc	
	2007	2013	2007	2013	2007	2007	2013	2013	2007	2013	2013	2007	2013
Banovići	10.803	19.139	25.700	26.735	896	5.376	8.531	31,9	178.573	436.201	8,6	6.948	16.316
Čelić	4.847	8.587	14.105	14.673	402	1.039	1.649	11,2	20.764	50.720	1,0	1.472	3.457
Doboj-Istok	5.197	9.206	10.167	10.576	431	1.432	2.272	21,5	24.917	60.865	1,2	2.451	5.755
Gračanica	24.018	42.550	51.705	53.787	1.992	8.300	13.171	24,5	145.350	355.047	7,0	2.811	6.601
Gradačac	24.175	42.828	46.142	48.000	2.005	5.770	9.156	19,1	103.822	253.606	5,0	2.250	5.284
Kalesija	12.033	21.318	35.165	36.581	998	2.627	4.169	11,4	47.758	116.659	2,3	1.358	3.189
Kladanj	7.644	13.543	15.243	15.857	634	2.197	3.486	22,0	45.682	111.588	2,2	2.997	7.037
Lukavac	23.295	41.269	51.153	53.212	1.932	8.161	12.950	24,3	220.102	537.644	10,6	4.303	10.104
Sapna	3.171	5.618	12.971	13.493	263	713	1.131	8,4	12.459	30.434	0,6	961	2.255
Srebrenik	18.231	32.297	41.195	42.853	1.512	4.526	7.182	16,8	107.974	263.749	5,2	2.621	6.155
Teočak	2.954	5.233	7.413	7.711	245	424	673	8,7	10.382	25.360	0,5	1.401	3.289
Tuzla	89.020	157.705	131.444	136.736	7.383	31.282	49.641	36,3	984.228	2.404.178	47,4	7.488	17.583
Živinice	22.897	40.564	54.427	56.618	1.899	8.375	13.290	23,5	174.420	426.056	8,4	3.205	7.525
Ukupno	248.287	439.856	496.830	516.832	20.592	80.222	127.302	24,6	2.076.431	5.072.107	100,0	4.179	9.814

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 - 2013

Scenarija II: Uticaj porasta obima investicija za 10% godišnje na zaposlenost i GDP, izraunate su stvarne i otkrivane vrijednosti osnovnih pokazatelja ekonomskog stanja u općinama TK-a kao i kumulativno stanje na nivou cijelog Kantona. Otkrivena vrijednost stope zaposlenosti na nivou Kantona na kraju 2013. god. iznosi 24,6%. Otkrivena vrijednost GDP-a na nivou TK na kraju 2013. god. iznosi 5.072.107.000 KM. Procijenjeno je da će se GDP po porasti sa 4.179 KM u 2007. godini na 9.814 KM u 2013. godini.

SCENARIJ III: Uticaj porasta broja malih i srednjih poduzeća za 5% godišnje na zaposlenost i GDP
(Stanje na kraju 2007. i očekivano stanje u 2013.)

Općina	Kapital (investicije)	Stanovništvo		Poduzetništvo (broj malih i srednjih poduzeća)		Broj zaposlenih		% zaposlenih	GDP (000 KM)		GDP %	GDP po	
	2007	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2013	2007	2013	2013	2007	2013
Banovići	10.803	25.700	26.735	896	1.201	5.376	7.204	26,9	178.573	275.592	8,60	6.948	10.308
Čelić	4.847	14.105	14.673	402	539	1.039	1.392	9,5	20.764	32.045	1,00	1.472	2.184
Doboj-Istok	5.197	10.167	10.576	431	578	1.432	1.919	18,1	24.917	38.454	1,20	2.451	3.636
Gračanica	24.018	51.705	53.787	1.992	2.669	8.300	11.123	20,7	145.350	224.319	7,00	2.811	4.171
Gradačac	24.175	46.142	48.000	2.005	2.687	5.770	7.732	16,1	103.822	160.229	5,00	2.250	3.338
Kalesija	12.033	35.165	36.581	998	1.337	2.627	3.520	9,6	47.758	73.705	2,30	1.358	2.015
Kladanj	7.644	15.243	15.857	634	850	2.197	2.944	18,6	45.682	70.501	2,20	2.997	4.446
Lukavac	23.295	51.153	53.212	1.932	2.589	8.161	10.937	20,6	220.102	339.684	10,60	4.303	6.384
Sapna	3.171	12.971	13.493	263	352	713	955	7,1	12.459	19.228	0,60	961	1.425
Srebrenik	18.231	41.195	42.853	1.512	2.026	4.526	6.065	14,2	107.974	166.636	5,20	2.621	3.889
Teočak	2.954	7.413	7.711	245	328	424	568	7,4	10.382	16.023	0,50	1.401	2.078
Tuzla	89.020	131.444	136.736	7.383	9.894	31.282	41.921	30,7	984.228	1.518.961	47,40	7.488	11.109
Živinice	22.897	54.427	56.618	1.899	2.545	8.375	11.223	19,8	174.420	269.183	8,40	3.205	4.754
Ukupno	248.287	496.830	516.832	20.592	27.595	80.222	107.505	20,8	2.076.431	3.204.559	100,00	4.179	6.200

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Nakon analize Scenarija III: Uticaj porasta broja malih i srednjih poduzeća za 2% godišnje na zaposlenost i GDP, izrađene su stvarne i ekvivalentne vrijednosti osnovnih pokazatelja ekonomskog stanja u općinama TK-a kao i kumulativno stanje na nivou cijelog Kantona. O ekvivalentna vrijednost stope zaposlenosti na nivou Kantona na kraju 2013. god. iznosi 20,8%. O ekvivalentna vrijednost GDP-a na nivou TK na kraju 2013. god. iznosi 3.204.559.000 KM. Procijenjeno je da će se GDP po porasti sa 4.179 KM u 2007. godini na 6.200 KM u 2013. godini.

Scenarij IV: Uticaj porasta obima investicija za 7% godišnje i uticaj porasta broja malih i srednjih poduzeća za 2% godišnje na zaposlenost i GDP (Stanje na kraju 2007. i ekvivalentno stanje u 2013.)

Općina	Kapital (investicije)		Stanovništvo		Poduzetništvo (broj malih i srednjih poduzeća)		Broj zaposlenih		% zaposlenih	GDP (000 KM)		GDP %	GDP po	
	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2013	2007	2013	2013	2007	2013
Banovići	10.803	19.139	25.700	26.735	896	1.201	5.376	9.524	35,6	178.573	507.105	8,60	6.948	18.968
Čelić	4.847	8.587	14.105	14.673	402	539	1.039	1.841	12,5	20.764	58.965	1,00	1.472	4.019
Doboj-Istok	5.197	9.206	10.167	10.576	431	578	1.432	2.537	24,0	24.917	70.758	1,20	2.451	6.690
Gračanica	24.018	42.550	51.705	53.787	1.992	2.659	8.300	14.704	27,3	145.350	412.759	7,00	2.811	7.674
Gradačac	24.175	42.828	46.142	48.000	2.005	2.687	5.770	10.222	21,3	103.822	294.830	5,00	2.250	6.142
Kalesija	12.033	21.318	35.165	36.581	998	1.337	2.627	4.654	12,7	47.758	135.621	2,30	1.358	3.707
Kladanj	7.644	13.543	15.243	15.857	634	850	2.197	3.892	24,5	45.682	129.726	2,20	2.997	8.181
Lukavac	23.295	41.269	51.153	53.212	1.932	2.589	8.161	14.458	27,2	220.102	625.037	10,60	4.303	11.746
Sapna	3.171	5.618	12.971	13.493	263	352	713	1.263	9,4	12.459	35.381	0,60	961	2.622
Srebrenik	18.231	32.297	41.195	42.853	1.512	2.026	4.526	8.018	18,7	107.974	306.620	5,20	2.621	7.155
Teočak	2.954	5.233	7.413	7.711	245	328	424	751	9,7	10.382	29.482	0,50	1.401	3.823
Tuzla	89.020	157.705	131.444	136.736	7.383	9.894	31.282	55.418	40,5	984.228	2.794.972	47,40	7.438	20.441
Živinice	22.897	40.564	54.427	56.618	1.899	2.545	8.375	14.837	26,2	174.420	495.311	8,40	3.205	8.748
Ukupno	248.287	439.856	496.830	516.832	20.592	27.595	80.222	142.118	27,5	2.076.431	5.896.567	100,00	4.179	11.409

Nakon analize Scenarija IV, odnosno Uticaj istovremenog porasta broja malih i srednjih poduzeća za 5% prosječno godišnje i porasta investicija od 10% prosječno godišnje na zaposlenost i GDP, izračunate su stvarne i ekvivalentne vrijednosti osnovnih pokazatelja ekonomskog razvoja za nivo općina i TK-a. Realizacija ovog scenarija osigurala bi ekonomski razvoj TK i općina. Stopa zaposlenosti na nivou Kantona do kraja strateškog perioda porasla bi na 27,5%. GDP-a po stanovniku TK, u istom periodu, bi porastao na oko 11,5 hiljada KM.

Komparacija rezultata četiri analizirana scenarija upućuje na zaključak da četvrti scenarij daje kvantitativno najbolje rezultate. Ovaj scenarij, kao i cijela strategija je harmoniziran sa preporukama Svjetske banke i EBRDA. Ove, kao i neke druge relevantne institucije, preporučuju Bosni i Hercegovini, njenim kantonima i lokalnim zajednicama intervencije u uspostavi sigurnosnih mreža, investiranje u infrastrukturu kako bi se izgradili temelji za produktivnost i rast uz zapošljavanje, te financiranje malih i srednjih poduzeća kako bi se stvorila nova radna mjesta.

U okviru petog dijela daju se razvojni programi, projekti i generalni plan implementacije ovog scenarija.

**V DIO: RAZVOJNI
PROGRAMI,
PROJEKTI I
GENERALNI PLAN
IMPLEMENTACIJE**

5. 1. MATRICA ODGOVORNOSTI U REALIZACIJI STRATEGIJE TK

Odgovornost za realizaciju Strategije razvoja TK locirana je na institucije Tuzlanskog kantona u skladu sa ustavnim i zakonom uređeni položajem i nadležnostima TK.

U ostvarenju svoje ustavne pozicije TK u realizaciji Strategije razvoja TK poduzima nekoliko vrsta aktivnosti.

Prvu grupu tih aktivnosti koje predstavljaju isključivo nadležnosti i ovlaštenja i nadležnosti TK, kao naprimjer, ekonomski razvoj na TK, politike javnog financiranja na TK, koncesije za korištenje prirodnih resursa, obrazovanje, politika korištenja zemljišta i prostorni plan, turizam i drugo.

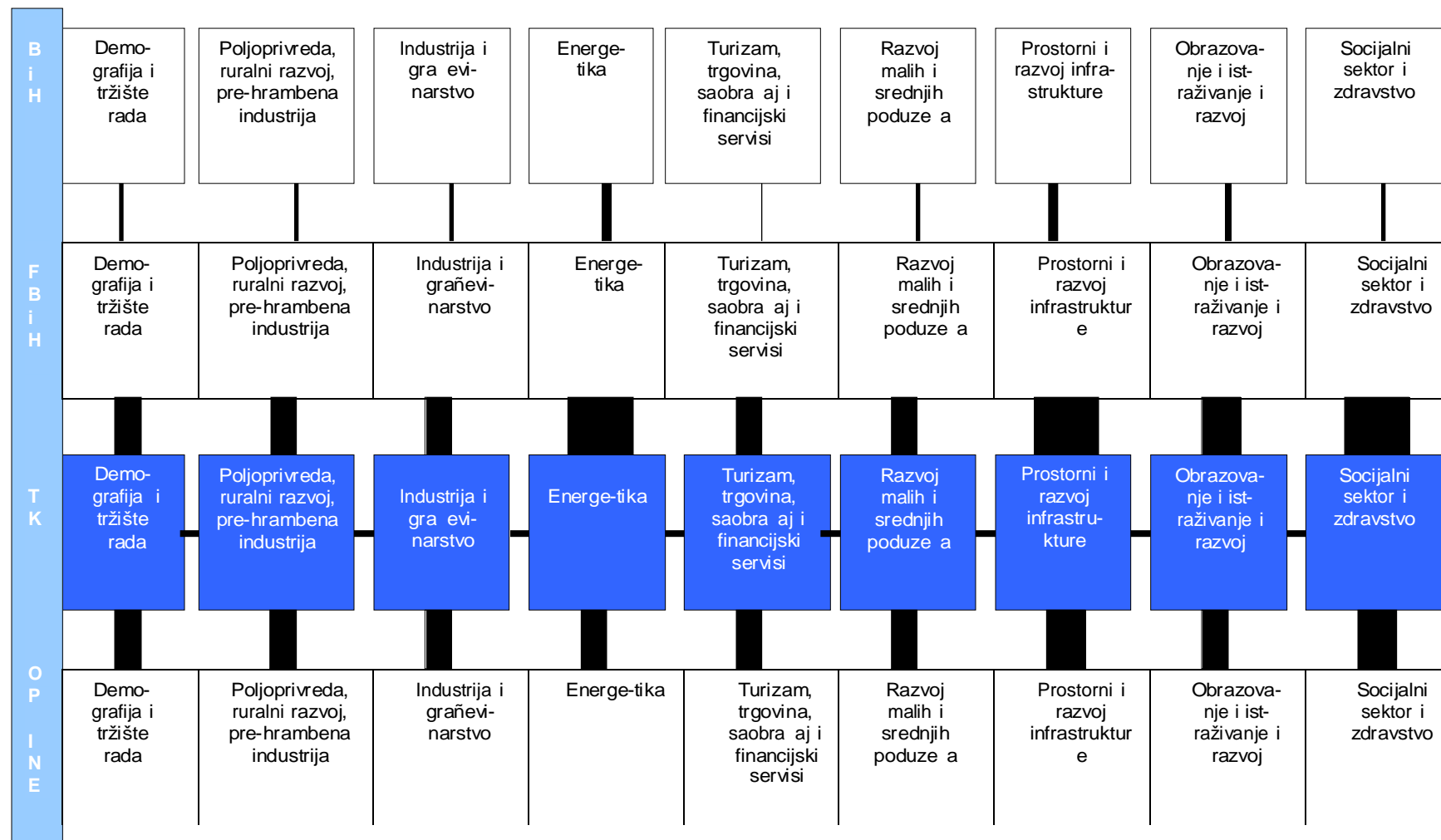
Drugu grupu tih aktivnosti podijeljene nadležnosti sa Federacijom BiH, kao što su zdravstvo, socijalna politika, komunikacije i transportna infrastruktura, zaštita okoliša i drugo.

Treća grupa se odnosi na nadležnosti Federacije ili općina za koje se TK pojavljuje u poziciji inicijatora ili koordinatora određeni aktivnosti. Sve ove aktivnosti moraju se provoditi da bi se osigurala potrebna energija za ostvarenje ciljeva razvoja TK.

Naravno TK djeluje u sistemu političke vlasti BiH i njegovo mjesto i veze sa različitim nivoima vlasti po pojedinim sektorima i područjima razvoja prikazani su na slici 18. Vidljivo je da TK ostvaruje najviši intenzitet veza sa Federacijom BiH, a znatno slabiji sa općinama, dok sa državnim nivoom BiH ne postoje izravne veze i doprinosi u ostvarenju ciljeva razvoja TK. Intenzitet veza, prikazan debljom linijom u vezama sa nivoom Federacije i općinama na TK, veći je u odnosu TK i F BiH, nego u odnosu TK prema općinama, mada su općine kao institucije lokalnog razvoja nezamjenjive u stvaranju uvjeta za provođenje Strategije razvoja TK.

Odnosi TK sa F BiH su posebno intenzivni u oblasti energetike, infrastrukture i socijalnog sektora. To znači da su ciljevi razvoja u ovim sektorima dominantno ovisni o aktivnostima i mjerama Federacije BiH. Međutim, to ne znači da nema odgovornosti TK za ostvarenje ciljeva u tim sektorima, jer se Strategijom utvrđuju i ciljevi, mjere i projekti koji su u dominantnoj odgovornosti TK. Naprimjer, u energetskom sektoru ciljevi energetske efikasnosti isključivo ovise o aktivnostima Vlade i institucija TK, koje treba da osiguraju koordinaciju u stvaranju regulatornog okvira za energetske efikasnost, promoviraju projekte suradnje biznisa, univerziteta i istraživačkih centara u podizanju energetske efikasnosti i doprinose njihovoj realizaciji i provođenju. Većina sektora podrazumjevaju primarnu odgovornost vlade i institucija TK u implementaciji Strategije, koriste i se zajedničkim politikama razvoja sektora i mjerama za njihovo osatvrenje. Takav je slučaj sa industrijom, poljoprivredom, trgovinom, turizmom, prometom, sektorom malih i srednjih poduzeća, obrazovanjem i demografskim razvojem i tržištem rada za koje se na nivou F BiH utvrđuju odgovarajuće politike i strategije, ali aktivnosti implementacije tih politika i strategija su na kantonima..

Slika 18. Matrica odgovornosti i veza TK sa nivoom F BiH i opina na TK u realizaciji ciljeva razvoja TK

Legenda: širina crnih linija označava intenzitet odnosa pojedinih nivoa vlasti u odabranim razvojnim područjima

5.2. DEMOGRAFIJA I TRŽIŠTE RADA

Tabela 48. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za demografiju i tržište rada

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program
1. Projekt podizanja demografske vitalnosti na TK	Pripreme aktivnosti		X	X	X	X	Program poticanja nataliteta :izrada programa: 50.000 KM, mjere realizacije: 300.000 KM godišnje (Izvor: sredstva budžeta TK i op ina)
	Pripreme aktivnosti		X	X	X	X	Program podrške mnogo lanim obiteljima: -izrada programa: 50.000 KM, implementacija 250.000 KM godišnje - sredstva budžeta TK i op ina, sredstva Svjetske banke
2. Priprema mladih za poduzetni ku karijeru	Pripreme aktivnosti		X	X	X	X	Priprema studije o potrebama mladih na TK u pokretanju poduzetništva: 100. 000 KM (Izvor: sredstva doprinosa za zapošljavanje)
	Pripreme aktivnosti		X	X	X	X	Program mjera za poticanje poduzetništva mladih: 400.000 godišnje (Izvor: sredstva doprinosa za zapošljavanje)
3. Centar za profesionalno usavršavanje i cjeloživotno u enje	Izrada studije						Studija izvodljivosti formiranja Centra: izrada 100.000 KM (Izvor: sredstva doprinosa za zapošljavanje)
			Osnivanje Centra	X	X	X	Osnivanje i rad Centra: 1,5 mil. KM, rad na održivoj ekonomskoj osnovi (Izvori: Javno-privatno partnerstvo, poslovne kompanije – doma e i strane, tržišne cijene edukacije i usavršavanja)
4. Kvalitetno zapošljavanje za razvoj na TK	X	X	X	X	X	X	Program zapošljavanja pripravnika za obavljanje pripravnog staža (VSS; VŠS; SSS): 300 pripravnika – 3 mil. KM godišnje
		X	X	X	X	X	Omogućavanje dodatnog usavršavanja za svakog otpuštenog radnika u iznosu od 500 KM: ukupno 500.000 KM (izvor: sredstva doprinosa zapošljavanja)
	Priprema		X	X	X	X	Pokri e troškova profesionalnog osposobljavanja ili prekvalifikacija za nova radna mjesta: 500.000 KM godišnje (izvor: sredstva doprinosa zapošljavanja)
5. Osnivanje Fonda za samozapošljavanje na TK	pripreme		X	X	X	X	Namijenjen onima koji žele započeti vlastiti formalni biznis kroz SMEs, farme, obrt: godišnje 2 mil. KM za 200 kompanija i obrta (izvor: sredstva privatizacije i doprinosa za zapošljavanje)
6. Zapošljavanje socijalno ranjivih grupa (Roma, žena, starijih, povratnika) i hendikepiranih osoba							Izrada studije o potrebama i mogućnostima zapošljavanja socijalno ranjivih grupa na TK: 100.000 KM (Izvor: sredstva doprinosa za zapošljavanje)
							Sredstva za osposobljavanje i subvencioniranje poslodavaca: 300.000 KM godišnje (Izvor: sredstva doprinosa za zapošljavanje i budžeta)

7. On-line sistem ponude i tražnje na tržištu rada na TK		Izrada studije					Izrada studije izvodljivosti za sistem javne on-line registracije ponude i tražnje na tržištu rada: 100.000 KM (izvor: JPP)
		Izbor partnera	X	X	X	X	Implementacija: JPP na osnovi regulative TK
8. Teritorijalni pakt o zapošljavanju na TK i općinama TK		Izrada studije					Pakt vlade, biznisa, sindikata, lokalnih zajednica za integriranje napora za dodatno zapošljavanje: izrada studije izvodljivosti: 100.000 KM (Sredstva EU za poticanje lokalnog razvoja)
			X	X	X	X	Provedba sa inicijalnim sredstvima EU – IPA projekata): 1 mil. KM godišnje
9. Prevođenje neformalne u formalnu zaposlenost		Izrada studije					Izrada studije izvodljivosti prevođenja uposlenih iz sive u formalnu ekonomiju (posebno u sektoru mikro biznisa kroz poreske olakšice)
			X	X	X	X	Program prevođenja uposlenih iz sive u formalnu ekonomiju: mjere za poticanje u iznosu od 300.000 KM godišnje sa ciljem prevođenja 1.500 radnika od 2010 do 2013. godine u formalnu ekonomiju
10. Zapošljavanje kroz organiziranu poljoprivrednu proizvodnju							Namijenjen ciljnim grupama farmera u proizvodnja jagodi astogvoća, skupljanja ljekovitog i šumskog bilja, organskih proizvoda – promocija mogu nosti na bazi JPP sa distributerima i izvoznocima
							Studija mogu nosti organiziranja farmera u zadrugarsko poduzetništvo: 100.000 KM (Izvor: sredstva doprinosa zapošljavanja)

5.3. EKONOMSKA STRUKTURA I RAZVOJ

Tabela 49. Akcioni plan funkcionalnih projekata Strategije za ekonomsku strukturu I razvoj

Projekt	Potencijalni nosioci	Vrijednost projekta (KM)	Potencijalni izvori finansiranja	Vremenski okvir	Glavne aktivnosti	O ekivani rezultati
Poslovni optimizam na Tuzlanskom – stanje i na ini prevazilaženja recesije na TK	Vlada TK	100.000 KM	Budžet TK, razvojne agencije u BiH i me unarodn e razvojne agencije	2009.	Istraživanje poslovnog raspoloženja menadžera i poduzetnika u uvjetima recesije i procjene na ina njenog prevazilaženja	Slika stvarnog stanja u privredi, psihološka o ekivanja i spremnost poduzetnika da se upuste u potrebna restrukturiranja za izlazak iz recesije – mogu nosti suradnje vlade i biznisa
Tuzlanski kanton kao ekonomska i društvena sredina sa evropskim standardima u oblasti okoliša	Vlada TK	10.000.000	Me unarodni fondovi i izvori uz participaciju Vlade TK, prihodi od trgovine pravima na zaga enje	2009-	Izrada dokumenta o zaštiti životne okoline Obnavljanje i modernizacija komunalne infrastrukture Modernizacija deponija Sanacija ošte enih površina od rudnih aktivnosti	iš a okolina Efikasnije poslovanje komunalnih preduze a sa boljim izgledima za privatizaciju Ekološke i ekonomski profitabilne deponije sa sekundarnim proizvodima Apliciranje za dobijanje ekoloških standarda Novi potencijali za razvoj turizma
Razvoj javno-privatnog partnerstva u oblastima poljoprivrede, energetike, turizma i infrastrukture	Javno privatno partnerstvo	30.000.000	Kantonalni i op inski budžeti, zaduživanje, me unarodni fondovi, razvojna banka	2009-2012	Izrada projektne dokumentacija Edukacija i organizacija poduzetnika Garancije za finansiranje Pronalaženje partnera u realnom i finansijskom sektoru Posebni poticaji i zakonske olakšice za odre ene proizvode	Aktiviranje potencijala obradivog zemljišta i humanih potencijala ruralnih podru ja Aktivan eko, historijski i seoski turizam Kvalitetnija povezanost ruralnih podru ja sa urbanim dijelovima Novi potencijali za izvoz Novi potencijali za turizam

<p>Planiranje, obrazovanje, usavršavanje, prekvalifikacija radne snage Kantona</p>	<p>Vlada TK</p>	<p>5.000.000</p>	<p>Vlada TK, Op ine, doma i i strani privatni partneri</p>	<p>2009-2011</p>	<p>Analiza stanja ponude-tražnje rada Promjene strukture obrazovanja kadrova na kantonalnom nivou Selekcija Uvo enje cjeloživotne edukacija, DL Formiranje baze podataka o stipendijama i programima i projektima podrške za mobilnost studenata, profesora, istraživa a i nau nika Me unarodna razmjena stru nih kadrova</p>	<p>Aktiviranje humanog kapitala Efikasnije korištenje humanog kapitala-posebno visoko specijaliziranog i obrazovanog Transfer menadžerskog i drugog znanja iz razvijenih</p>
<p>Me unarodna i me uregionalna saradnja</p>	<p>Vlada TK</p>	<p>5.000.000</p>	<p>Kantonalni i op inski budžeti, zaduživanje, me unarodni fondovi, programi i projekti IPA</p>	<p>2009-2011</p>	<p>Promocija i rad na imidžu Sporazumi o saradnji Razvoj ekonomskih veza Forumi i konferencije Euroregija Dunav-Drava-Sava Dina-Sava-Majeвица lanstvo u evropskim organizacijama, institucijama o mrežama za regionalni razvoj Projekti prekograni ne suradnje</p>	<p>Promjena i podizanje imidža Kantona Targetiranje novih tržišta Transfer znanja Pristup sredstvima Ja anje prekograni ne suradnje</p>
<p>Institucionalnog ja anja kapaciteta za planiranje i usmjeravanje razvoja I</p>	<p>Vlada TK</p>	<p>100.000</p>	<p>Vlada TK, IPA – linija za institucionaln o ja anje, drugi fondovi EU</p>	<p>2009</p>	<p>Stvaranje pravnog i institucionalnog okvira</p>	<p>Koordinacija aktivnosti na strateškom planiranju lokalnog i kantonalnog razvoja Podizanje kvaliteta strateških dokumenata Stvaranje pretpostavki za ja anje participatornog pristupa razvoju i usvajanje novih pristupa</p>

Tabela 50. Akcioni plan za ekonomsku strukturu i razvoj po sektorima

Sektor	Projekt	Potencijalni nosioci	Vrijednost projekta (KM)	Potencijalni izvori financiranja	Vremenski okvir	Glavne aktivnosti	Okvireni rezultati
Energija	Podizanje efikasnosti energetskog sektora i razvoj mreže konzultantskih servisa za sektor energetike	Vlada TK	10.000.000	Meunarodni fondovi i izvori uz participaciju Vlade TK, prihodi od privatizacije	2009-2011	Osnivanje «Energy Service Company» Angažiranje eksperata i njihovo dodatno usavršavanje u sektoru energetike	Rast efikasnosti Dodana vrijednost sektoru kroz uvođenje «know how» kapitala Prodaja znanja
Poljoprivreda	Efikasno upravljanje zemljištem	Vlada i Općine	5.000.000	Kantonalni i općinski budžeti, zaduživanje	2009-2012	Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa Donošenje zakona, strategija i planova realizacije	Aktiviranje potencijala obradivog zemljišta i humanih potencijala ruralnih područja
Poljoprivreda	Organiziranje organske proizvodnje u oblasti voćarstva i povrtlarstva	Vlada i Općine	5.000.000	Vlada TK, općine, Meunarodni fondovi i izvori uz participaciju	2009-2013	Izrada projektnih dokumentacija Odabir prioriteta u skladu sa realnim kategorijama Promoviranje	Novi imidž Nova tržišta Efikasnije korištenje kapitala i resursa
Poljoprivreda	Osnivanje i organiziranje kantonalnih distributivnih centara za poljoprivredne proizvode Razvijanje zadrugarstva	Javno privatno partnerstvo	2.000.000	Vlada TK, općine, Meunarodni fondovi, privatni kapital	2009-2011	Formiranje mreže Promocija i rad na imidžu Posebni poticaji i zakonske olakšice za određene proizvode Pronalaženje partnera u realnom i finansijskom sektoru	Bolja pregovaračka pozicija, Targetiranje novih tržišta, Novi potencijali za izvoz Racionalizacija i efikasnija distribucija proizvoda, Podsticaj razvoja poljoprivredne proizvodnje
Ruralni razvoj	Infrastruktura za modernizaciju sela Javne ekonomske baze sela	Vlada i drugi nivoi vlasti u FBiH	10.000.000	Kantonalni i općinski budžeti, zaduživanje	2009-2011	Promocija i rad na imidžu Zakonska regulacija i uređivanje sektora Poticanje razvoja	Aktivan prirodni, historijski i seoski turizam Kvalitetnija povezanost ruralnih područja sa urbanim dijelovima, Nove putne komunikacije, Balansiran razvoj, Konvergencija
Industrija i građevinarstvo	Projekt podrške organiziranja i razvoja poslovnih i industrijskih zona TK	Vlada TK	2.000.000	Kantonalni budžet, zaduživanje Kantona	2009-2010	Analiza stanja Projektna dokumentacija Dugoročni program poticanja poslovnih, industrijskih zona	Novi imidž, Promocija, Efikasnije korištenje prirodnih i privrednih potencijala
SME – mala i srednja poduzeća	Osnivanje Agencije SME poduzeća	Javno privatno partnerstvo	500.000	Vlada TK, Općine, doma i strani privatni partneri	2009-2010	Promocija i rad na imidžu Edukacija, Pronalaženje partnera u realnom i finansijskom sektoru Posebni poticaji i zakonske olakšice za određene proizvode Izrada projektnih dokumentacija	Promjena i podizanje imidža SME Kantona Aktiviranje humanog kapitala posebno visoko specijaliziranog i obrazovano Targetiranje novih tržišta Novi potencijali za izvoz

5.3.1. Poljoprivreda, ruralni razvoj i prehrambena industrija

Tabela 51. Akcioni plan projekti i investicioni programi za poljoprivredu i proizvodnju hrane

Sektorski projekt	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Analiza postojeće stanje društvene i ekonomske infrastrukture u ruralnim područjima i potreba za njihovom izmjenom do 2013.		X	X				Studija raspoloživosti društvene i ekonomske infrastrukture u ruralnim oblastima TK, financiranje: vlada FBiH, Vlada TK(200.000 KM)
			x	x			Izrada akcionog programa za unaprijeđenje infrastrukture u ruralnim oblastima: 150.000 KM
Inoviranje poljoprivredne proizvodnje (širenje modernih tehnologija)		X	X	X	X	X	Jačanje integralne proizvodnje voća - 1.000.000 KM (ukupno), budžet (poticaji), uz učešće industrije, izvoznika, fondova NERDA, bilateralna podrška zemalja koje su pokazale interes, EU IPARD fondovi i LEADER sredstva
		X	X	X	X	X	Centar za proizvodnju povrća u zaštiti enom području 1.500.000 KM (ukupno), budžet (poticaji), uz učešće industrije, izvoznika, fondova NERDA, bilateralna podrška zemalja koje su pokazale interes, EU IPARD fondovi i LEADER sredstva
		X	X	X	X	X	Promocija komercijalne poljoprivredne proizvodnje - 1.000.000 KM (ukupno), budžet (poticaji), uz učešće aplikanata (25%), fondova NERDA, bilateralna podrška zemalja koje su pokazale interes, EU IPARD fondovi i LEADER sredstva
Unaprijeđenje sposobnosti poljoprivrednih proizvođača		X	X	X	X	X	Edicija praktičnih vodiča za odabrane proizvodnje - 50.000 KM godišnje, budžet (fond za poticaje) i učešće industrije, NERDA fondovi, BOSPER
		X	X	X	X	X	Promocija upotrebe modernih inputa i mehanizacije koje su „prijateljske po okolinu“ 50.000KM, učešće subjekata koji se bave ovom djelatnošću u (50%), PK TK
		X	X	X	X	X	Informatizacija Zavoda za poljoprivredu MPViŠ TK - 250.000 KM godišnje, budžet, projekat SB, IPA projekti (tržišni informacijski sistem)
							Fond za inovativne projekte - 500.000 KM godišnje - Budžet TK, budžet FBiH (otvaranje novih radnih mjesta), Ministarstvo za obnovu i razvoje TK, Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva TK, EU IPARD i LEADER projekti opštinski budžeti
		X	X	X	X	X	Sufinansiranje uključivanja u EU/regionalne projekte - 100.000 KM godišnje - Budžet TK, Min. obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK, EU IPARD i drugi projekti, opštinski budžeti
		X	X	X	X	X	Sanacija voćnjaka šljive - 300.000 KM, Budžet TK, učešće esnici, EU IPARD projekti
Centri za razvoj i dokum. tradicionalnih proizvoda		X	X	X	X	X	Formiranje WEB portala - 250.000 KM (ukupno) - Budžet TK, FBiH, fondovi za razvoj turizma, EU RED projekti, prihodi od prodaje prostora
		X	X	X	X	X	Formiranje mreže za zaštitu tradicionalnih proizvodnji - 1.000.000 KM (ukupno) - Budžet TK, učešće aplikanata, EU RED i IPARD projekti
Centri izvrsnosti (poslovni inkubatori) i transfer tehnologija		X	X	X	X	X	Centar izvrsnosti - 1.000.000 KM (ukupno) - Budžet TK (poticaji), učešće aplikanata, EU RED i IPARD projekti
		X	X	X	X	X	Promocija organske poljoprivredne proizvodnje - 800.000 KM (ukupno) – Budžet TK, učešće aplikanata, EU RED i IPARD projekti
		X	X	X	X	X	Fond za poticanje proizvodnje; 1.000.000 KM godišnje - Budžet TK, budžet FBiH (otvaranje novih radnih mjesta), Ministarstvo za obnovu i razvoje TK, Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva TK, EU IPARD i LEADER projekti

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2008 – 2013

Poticanje interesnog povezivanja unutar sektora		X	X	X	X	X	Sufinanciranje poslovnih inicijativa; 1.000.000 KM (ukupno) - Budžet TK, budžet FBiH (otvaranje novih radnih mjesta), Ministarstvo za obnovu razvoj i povratak TK, Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva TK, EU IPARD i LEADER projekti
		X	X	X	X	X	Volonterska kancelarija - informativni centar; 500.000 KM (ukupno) – Budžet TK, u eš e aplikata, EU RED i IPARD projekti
		X	X	X	X	X	Mapiranje potencijalnih kupaca poljoprivrednih proizvoda; 250.000 KM (ukupno) – Budžet TK, u eš e aplikata, EU RED i IPARD projekti, industrija i trgovci
		X	X	X	X	X	Implementacija plana uspostave i ja anje sistema kontrolnih laboratorija veterinarskih stanica; 500.000 KM godišnje – budžet TK, budžet FBiH, EU IPA fondovi, SB, manjim dijelom industrija i ostali korisnici (oni koji se promoviraju)
		X	X	X	X	X	Podrška akreditaciji referentnih laboratorija; 100.000 KM godišnje – budžet TK, u eš e laboratorija, i zainteresiranih industrija i IPA fondova
Tehni ka pomo za uspostavu sistema osiguranja kvaliteta		X	X	X	X	X	Tehni ka pomo za uvo enje sistema kvaliteta u pogone prehrambene industrije, zadruge (udruženja proizvo a a) i farme; 300.000 KM godišnje – budžet TK, u eš e aplikata, sredstava IPA fondova, kredita SB, GEP fondova i bilateralnih fondova pojedinih zemalja
		X	X	X	X	X	Fond za sufinanciranje troškova akreditacije i certifikacije; 500.000 KM (ukupno) - Budžet TK, u eš e aplikata, IPA fondovi
Interaktivna baza projekata		X					Interaktivna baza podataka o svim projektima u sektoru; 200.000 KM - budžet TK, IPA fondovi, bilateralni fondovi zainteresiranih zemalja
Uspostava/ja anje jedinice za pra enje i analizu performansi sektora		X					Uspostava jedinice za analizu i pra enje performansi sektora; 50.000 KM – budžet MPViŠ TK
		X	X	X			Integralni sistem evaluacije javnih politika; 300.000 KM (ukupno) - budžet TK, IPA fondovi, bilateralni fondovi zainteresiranih zemalja
		X					Automatizacija svih procedura pružanja usluga; 200.000 KM - budžet TK, IPA fondovi, bilateralni fondovi zainteresiranih zemalja
		X	X	X	X	X	Formiranje oficijelne mreže institucija i pojedinaca koje mogu pomo i u kreiranju projekata razvoja; 500.000 KM (ukupno) - budžet TK, IPA fondovi, bilateralni fondovi zainteresiranih zemalja
Uspostava efikasnije komunikacije sa sektorima		X	X	X	X	X	Ja anje partnerstva sa privatnim i nevladinim sektorom; 50.000 KM (ukupno) – budžet i sponzorstvo
		X	X	X	X	X	Program stipendiranja i volontiranja; 200.000 KM (ukupno) – budžet i bilateralni fondovi zainteresiranih zemalja, Privredna komora TK
		X	X	X	X	X	Inventarizacija postoje e dokumentacije (svi resursi) te akcioni plan kreiranja nedostaju ih; 700 000 KM/godišnje - EU fondovi, Vlada TK, FBiH
Uspostavljanje informacionog sistema prirodnih resursa		X	X	X	X	X	Uspostavljanje jasnih procedura horizontalne i vertikalne saradnje i izvještaji u oblasti upravljanja prirodnim resursima; 100 000 KM/godišnje - EU fondovi, Vlada TK, FBiH
		X					Izrada dokumentacije - sistema navodnjavanja/odvodnje, zaštite od poplava; 250.000 KM - Fondovi EU, Agencija za vodoprivredu (BiH), Vlada TK
		X					Izrada dokumentacije (na nivou studija izvodljivosti) rekultivacije ošte enih zemljišta 200 000 KM – budžet FBiH, TK, EU IPA projekti, IPARD projekti
Izrada karte upotrebne vrijednosti zemljišta u TK		X	X	X	X	X	Karta upotrebne vrijednosti zemljišta TK; 150 000 KM/godišnje - Vlada TK, op ine, me unarodni projekti (posebno iz oblasti okoliša), EU IPA projekti

5.3.2. Industrija i građevinarstvo

Tabela 52. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za Industriju

Sektorski projekti PRERAĐIVA KA INDUSTRIJA	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Projekt Uloga vlade i poslovnog sektora u oporavku industrije TK iz recesije		x	x	x	x	x	Istraživački projekt na bazi sekundarnih i primarnih istraživanja: 100.000 KM sa prijedlogom mjera i aktivnosti za oporavak industrije
Projekt podizanja konkurentnosti postojeće industrije na TK		x	x	x	x	x	Politika stečajeva u restrukturiranju postojeće industrije TK – program tehničke pomoći
							Restrukturiranje postojeće industrije na TK – program tehničke pomoći i USAID, GTZ i uz podršku povoljnih kreditnih izvora iz Razvojne banke i kreditnih linija IFC, EBRD i drugih razvojnih banaka
Projekt mjera za razvoj novih industrija na području TK		x	x	x	x	x	Program poticanja greenfield investicija na TK
		x	x	x	x	x	Program mjera za diverzifikaciju industrijske proizvodnje u postojećim kapacitetima
		x	x	x	x	x	Program promocije investicionih mogućnosti TK
Projekt praćenja konkurentnosti na TK i općinama TK		x	x	x	x	x	Projekt unapređenja konkurentnosti lokacija biznisa (općine i TK) – studija mogućnosti i model istraživanja i praćenja konkurentnosti: 140.000 KM (Izvori: TK, općine i USAID i UNDP)
		x	x	x	x	x	Program mjera za unapređenje konkurentnosti TK i općina TK: 60.000 KM (izvori: TK, općine i USAID i UNDP)
Projekt Nove osnove konkurentnosti industrije na TK		x	x	x	x	x	Program suradnje Univerziteta i privrede: projekti, mjere i očekivani rezultati u modernizaciji proizvodnje i upravljanja u privredi: 100.000 KM (Izvori: Vlada TK, partnerstvo javnog i privatnog sektora)
			x	x	x	x	Program tehničke pomoći za internacionaliziranje industrije: 300.000 KM (USAID, EU, GTZ)
			x	x	x	x	Program podrške u usvajanju standarda i procedura EU u oblasti kvaliteta procesa, obilježavanja proizvoda i okolinske održivosti: tehnička pomoć od EU
			x	x	x	x	Program energetske menadžmenta u industriji: 200.000 – edukacija i seminari (Izvori: tehnička pomoć EU)

Tabela 53 Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za građevinarstvo

Sektorski projekti GRAĐEVINARSTVO	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Projekt Uloga vlade i poslovnog sektora u oporavku građevinarstva TK iz recesije		x	x	x	x	x	Istraživački projekt na bazi sekundarnih i primarnih istraživanja: 100.000 KM sa prijedlogom mjera i aktivnosti za oporavak građevinarstva
Projekt Upravljanje tražnjom za građevinskim uslugama u području javnih investicija i stanogradnje na TK		x					Priprema programa javnih investicija iz javnih izvora i partnerstva javnog i privatnog sektora: 150.000 KM (izvori (Vlada TK, općine i privatni sektor)
		x	x	x	x	x	Priprema programa stanogradnje za ciljane socijalne grupe: 100.000 KM (izvori: Vlada TK, općine i privatni sektor)
Projekt konzorcijskog nastupa građevinarstva sa TK na stranim tržištima		x					Pripremne radnje za osnivanje konzorcija
		x	x	x	x	x	Program operativnog djelovanja konzorcija: 50.000 godišnje (Izvori: PK TK i privatni kapital)
Projekt Unapređenje kvaliteta usluga javne uprave za sektor građevinarstva		x	x				Studija o potrebama i mogućnostima, te modelu pojednostavljenja procedura i snižavanja troškova izdavanja suglasnosti za građevinske radove: 100.000 KM (izvori: Vlada TK, općine i privatni sektor)
		x	x	x	x	x	Projekt percepcija korupcije i mjere za prevenciju i iskorjenjivanje korupcije u oblasti dodjele zemljišta i suglasnosti za građevinske radove: 150.000 KM (Izvori: Vlada TK, općine i UNDP)

5.3.3. Energetika

Tabela 54. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za energetiku

Sektorski projekt	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Rekonstrukcija u TE Tuzla na 200MW blokovima u cilju postizanja kriterija ECT do 2017.			x	x	x	x	Izrada studija i projektne dokumentacije za rekonstrukciju 200MW blokova u TE Tuzla (procijenjena vrijednost 1 mil.KM, JP EP BiH)
Unaprije enje kvaliteta napajanja investicijama u prenosnoj i distributivnoj mreži		x	x	x	x	x	Izrada projektne dokumentacije i realizacija odgovaraju ih projekata (JP EPBiH)
Izrada studije izvodljivosti, izbor na ina financiranja i projektovanje za 450 MW blok u TE Tuzla			x	x			Priprema studije izvodljivosti
					x	x	Tender za izbor partnera na projektu
						x	Izbor projektanata za izradu projektne dokumentacije
							Ukupna ulaganja oko 2 mld. KM (Izvori: JP EP BiH i strani partneri)
Formiranje Fonda za Sufinanciranje projekata unaprije enja energetske efikasnosti (1 mil KM/god., budžet TK)			x				Priprema studije izvodljivosti: 50.000 KM
			x	x	x	x	Konstituiranje Fonda (sredstva godišnje od 1 mil. KM , izvori TK i EU)
Proširenja i optimizacija rada sistema daljinskog grijanja u op ini Tuzli u Lukavac		x	x				Izrada studijske dokumentacije (studije izvodljivosti)
			x				Izrada projektne dokumentacije
			x	x			Radovi na proširenju i optimizaciji sistema
							Vrijednost radova 10 mil. KM (Izvori: op ine, EU fondovi, ili javno privatno partnerstvo)
Izgradnja sistema daljinskog grijanja u op inama: Živinice, Gra anica i Srebrenik			x	x			Izrada studijske dokumentacije (studije izvodljivosti)
				x	x		Izrada projektne dokumentacije
						x	Radovi na izgradnji sistema
							Vrijednost radova 20 mil. KM (izvori: op ine, EU fondovi ili javno privatno partnerstvo)

Razvoj ljudskih resursa u energetici			x	x	x	x	Stipendiranje studenata dodiplomskog studija (200.000 KM /god, budžet TK)
			x	x	x	x	Finansiranje primijenjenih istraživanja iz oblasti energetike (200.000 KM/god, budžet TK i kompanije u energetici)
			x	x	x	x	Finansiranje izrada magistarskih i doktorskih radnji iz oblasti energetike od interesa za TK (50.000 KM /god, budžet TK, kompanije u energetici)
Formiranje Centra za edukaciju u oblasti energetske efikasnosti			x				Izrada studije izvodljivosti Centra: 50.000 KM
				x	x	x	Konstituiranje i aktivnosti Centra: 500.000 KM (Izvori: TK, op ine, javno-privatno partnerstvo)
Formiranje klastera MSP-a i tehnološkog parka za modernu energetiku			x				Studija izvodljivosti formiranja klastera i tehnološkog parka
				x	x	x	Formiranje klastera sa inicijalnim brojem SMEs za projekte moderne energetike: potrebna sredstva 1,5 mil. KM (Izvori: Budžet TK, op ine, Javno-privatno partnerstvo, EU fondovi)
				x	x	x	Formiranje Tehnološkog centra sa inkubatorom za MSP-a i certificiranim laboratorijima za modernu energetiku i ekologiju (pored osiguranja prostora 1 mil KM/god.u prve tri godine i to: budžet TK 100.000 KM/god, me unarodni programi 500.000 KM/god . ostalo privatne kompanije)
Izgradnja brenda TK kao sredine prepoznatljive po razvoju moderne energetike			x	x	x	x	Organiziranje redovne konferencije o energiji i okolini (50.000 KM/god, sponzori)
			x	x	x	x	Organizovanje stalnog sajma opreme u rudarstvu, energetici i ekologiji (100.000 KM/god, sponzori)

5.3.4. Trgovina, turizam, saobraćaj i finansijski servisi

Tabela 55. AKCIONI PLAN Sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi - TURIZAM

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program* (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Projekat turističke ponude u oblasti kulturnog naslijeđa		x					Program istraživanja i inventarisanja potencijala za razvoj kulturnog naslijeđa na području TK, 10.000, Ministarstvo, TZ TK
		x	x				Program kreiranja turističke ponude za segment kulturnog turizma TZ TK, Fondovi sufinansiranja preko NVO
		x	x	x	x	x	Promoviranje kulturnog naslijeđa na području TK, 30.000 godišnje, NERDA, TZ TK, NVO**
		x	x	x	x	x	Nastavak i aktualiziranje Programa „CULTURE“ aktiviranog 2007 u Razvojnoj agenciji NERDA i njegovog pretvaranja u kontinuirani program promoviranja kulturnog turizma na TK (obuhvatio bio kulturno-historijsko naslijeđe) NERDA razvojni programi
Projekat objedinjavanja turističke ponude u oblasti zdravstvenog turizma		x					Program analize i objedinjavanja strukture turističke ponude u oblasti zdravstvenog turizma, 30.000, TK – Ministarstvo, organizacije u oblasti zdravstvenog turizma
			x	x	x	x	Program regionalnog povezivanja sa drugim centrima zdravstvenog turizma i ključnim nosiocima tražnje (Ministarstva zdravstvene zaštite i Ministarstva za boračka pitanja), Kanton
		x	x	x	x	x	Program promoviranja turističke ponude u oblasti zdravstvenog turizma, 30.000 godišnje, TZ TK, Ministarstvo Kantona **
Projekat turističke ponude eko turizma i seoskog turizma			x				Program utvrđivanja lokacija i smještajnih kapaciteta pogodnih za razvoj eko turizma i seoskog turizma i kriterija za uvrštavanje u listu ponuda: 20.000 KMT
			x				Program uvezivanja potencijalnih ponuda iz oblasti eko i seoskog turizma sa turističkim zajednicama i turističkim agencijama; Turističke agencije i TZ TK
			x	x	x	x	Program promocije turističke ponude eko turizma i seoskog turizma, 30.000 TZ TK, privatni sektor, NVO
Podrška Projektu Garantnog fonda NERDE i podsticaj uključivanju		x	x				Program podrške poduzetnika i SMEs iz oblasti turizma u korištenju sredstava Garantnog fonda, Ministarstvo trgovine...

individualnih ponuđača i SMEs iz sektora turizma u cilju osiguranja povoljnijih izvora financiranja		x	x	x			Program podrške i savjetodavnih usluga potencijalnim korisnicima kredita u cilju njihove zaštite, u suradnji sa Privrednom komorom ili u okviru aktivnosti podrške SMEs (redovna aktivnost Vlade Ministarstva za obnovu i razvoj); 20.000 godišnje TK, PK
Projekat unapređenja menadžmenta u SMEs iz oblasti turizma i edukacije zaposlenih, te jačanje kadrova u mreži turističkih zajednica i ministarstava u oblasti turizma		x	x	x	x		Programa edukacije u oblasti inicijalnih tržišnih i ekonomskih znanja za poduzetnike i SMEs koja počinju biznis, zajedno sa Privrednom komorom; 20.000 godišnje, TK i PK
		x	x	x	x		Inicijiranje Programa kontinuirane edukacije osoblja u turističkim zajednicama; 20.000 godišnje TZ TK i Ministarstvo TK
Projekat kategorizacije smještajnih kapaciteta u suradnji sa tijelima u FBiH			x				Program inventarisanja kvaliteta i strukture smještajnih kapaciteta; 30.000 Ministarstvo trgovine,....
		x	x				Preuzimanje standarda EU i Program kategorizacije smještajnih kapaciteta u suradnji sa Turističkom zajednicom TK i Privrednom komorom; 50.000 Ministarstvo trgovine,.... PK
			x	x	x	x	Program praćenja kvaliteta i održavanja standarda, te mjere korekcije i sankcija i uspostavljanje inspeksijskih organa u Ministarstvu trgovine, turizma i saobraćaja, u sektoru turizma, TK
Projekat unapređenja regulatornog i institucionalnog okvira za efikasno upravljanje turizmom na TK		x	x				Priprema prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o turističko-ugostiteljskoj djelatnosti, po donošenju Federalnog zakona u nadležnosti Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja, M. trgovine
		x	x				Utvrđivanje kriterija za djelovanje TZ na području Kantona i/ili općina i na njihovo finansiranje (na osnovu zakonskih izmjena i novog Zakona) i analiza budžeta Kantonalne turističke zajednice, na osnovu Izvještaja o aktivnosti TZ TK koji se podnosi Vladi TK, TZ TK i Ministarstvo TK
		x	x	x			Koordinacija planova razvoja turizma na području općina i TK, te istih sa prioritetima i ciljevima Strategije razvoja TK i Strategija razvoja turizma FBiH; TZ TK, Ministarstvo

* Neki od Programa ne mogu se svrstati u tipične Investicione programe, nego predstavljaju sastavni dio aktivnosti nekih od aktera i mogu se ih realizovati u okviru redovnih aktivnosti bez posebnih budžeta za financiranje.

** Ove fondove za Promoviranje bi trebalo objediniti radi osiguranja sinergijskih efekata i rasterećenja subjekata financiranja

Tabela 56. AKCIONI PLAN Sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi – TRGOVINA

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Projekt unaprije enija doma ih maloprodajnih kanala distribucije		*	*				Program poboljšanje ponude u trgovini kroz suradnju sa doma im proizvo a ima: priprema i implementacija uz koordinaciju Ministarstva trgovine TK i PK TK
		*	*	*	*	*	Projekt stvaranja asocijacija nabavke za male doma e maloprodavce: priprema i implementacija uz koordinaciju Ministarstva trgovine TK i PK TK
		*	*	*	*	*	Projekt razvijanja brandinga privatnih marki u suradnji sa maloprodavcima BiH i doma im proizvo a ima: priprema i implementacija uz koordinaciju Ministarstva trgovine TK i PK TK
		*	*	*	*	*	Program razvoja elektronske maloprodajne trgovine
Projekat zaštite potroša a u suradnji sa PK TK i NVO		*					Kreiranje zakonskih i podzakonskih akata u cilju zaštite potroša a, u skladu sa Zakonom o zaštiti potroša a, Ministarstvo TK
		*	*	*	*	*	Kreiranje partnerstva sa NVO u sferi zaštite potroša a, Ministarstvo trgovine, ... TK
			*	*	*	*	Raditi na podizanju svijesti o mehanizmima zaštite potroša a i organizovati dijalog me u akterima s jedne, i potroša ima sa druge strane – promocija i okrugli stolovi u okviru sajмова koji se održavaju na prostoru TK; 50.000 godišnje, NVO, Ministarstvo trgovine...TK
Projekat podrške doma o j proizvodnji kroz trgovinu		x	x	x	x	x	Program Kupujmo kvalitetno doma e – studija izvodljivosti u uvjetima recesije: 50.000 KM, Implementacija:kroz mrežu partnera i Sufinanciranje iz sredstava Ministarstva trgovine, saobra aja i turizma; 300.000 godišnje
		x	x	x	x	x	Podrška akciji kobrandiranja pokrenutoj na nivou BiH „Kupujmo doma e“ i uvo enju zajedni kog branda kao garancije doma eg porijekla proizvoda; 50.000 godišnje, Ministarstvo trgovine,...TK, Fondovi podrške, NVO
		x	x	x	x	x	Program mjera i aktivnosti za prelazak neformalnog sektora u formalni; 30.000 Fondovi podrške...
		x	x	x	x	x	Prilago avanje postoje e zakonske regulative, Ministarstvo...TK
		x	x	x	x	x	Model saradnje sa postoje im subjektima u formalnom sektoru u cilju osiguranja sistema pra enja i identifikacije neprijavljenih ponu a a; Ministarstvo TK, PK, privatni sektor
Inicirati i podržati projekat ure enja javnih tržnica/pijaca na op inama u TK		x					Studija potreba i mogu nosti ure enja prostora tržnica na op inama u TK; 20.000, Vlada TK
			x	x	x	x	Program ure enja i financiranja prostora tržnica: utvrditi standarde koji moraju biti ispunjeni; 40.000, TK i op ine

Tabela 57. AKCIONI PLAN Sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi – SAOBRA AJ

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Projekat unapre enja kvaliteta javnog prevoza na podru ju TK		x					Analiza kvaliteta usluga javnog prevoza na podru ju TK 30.000 TK, NVO, PK
		x					Program unapre enja kvaliteta usluga javnog prevoza i definisanje mogu nosti sufinansiranja sa potencijalnim sponzorima; 60.000, Vlada TK
		x	*				Studija opravdanosti dodjele koncesija na lokalnim i regionalnim linijama u cilju unapre enja kvaliteta usluga 100.000, Vlada TK
Projekat stavljanja u funkciju Aerodroma Tuzla u Dubravama		x					Analiza i ocjena mogu nosti pronalaženja strateškog partnera za nisko cjenovne linije avio usluga; 60.000 TK
		x					Izrada studije opravdanosti i podloga za pregovore sa strateškim partnerom; 80.000 TK
			x				Program aktiviranja pregovora sa potencijalnim partnerima; 30.000 TK
Eliminacija sive ekonomije u saobra aju		x	x	x	x	x	Priprema redovnih godišnjih informacija o sivoj ekonomiji u saobra aju
		x	x	x	x	x	Program aktivnosti saobra ajne inspekcije na suzbijanju sive ekonomije u saobra aju

Tabela 58. AKCIONI PLAN Sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi - FINANSIJSKI SERVISI

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Projekt Kvalitetni financijski servisi za malo poduzetništvo		x	x	x	x	x	Program ojačavanja kapaciteta Garantnog fonda NERDA agencije uključivanjem kapitala meunarodnih razvojnih agencija i banaka: 100.000 KM, implementacija sa dodatnih 5 mil. KM
		x	x	x	x	x	Program kreiranja alternativnih oblika atraktivnog financiranja u partnerstvu sa meunarodnim razvojnim bankama preko NERDA
		x	x	x	x	x	Program djelovanja mikrokreditnim organizacijama na projektima razvoja poduzetništva; 40.000, NERDA, TK, PK
				x			Definisanje zakonskih okvira obaveznog osiguranja imovine kao podrška razvoju usluga osiguranja; TK
				x	x	x	Program podrške i stimulacije osiguranju imovine od strane kompanija; TK
Projekat praćenje kvaliteta usluga privrednim organizacijama i klijentima		x	x	x	x	X	Studija ocjene efekata podrške izvora financiranja u privredi;
		x	x	x	x	X	Program saradnje u cilju zaštite klijenata od loše poslovne prakse; TK i NVO
		x	x	x	x	x	Program mjera za unapređenje mikrokreditiranja na korisnike usluga i smanjenje siromaštva; MKF i TK, NVO
		x	x	x	x	x	Program saradnje sa mikrokreditnim organizacijama u sferi prevođenja neformalnog sektora korisnika kredita u formalni ; TK, MKF, NVO, PK
Projekat unapređenje regulatornog i institucionalnog okvira		x					Izrada studije izvodljivosti ocjena mogućnosti emisije obveznica u cilju generiranja prihoda; 80.000, TK
		x	x	x	x	x	Kreiranje i implementacija modela privatno-javnog partnerstva u cilju financiranja javnih investicija; TK privatni sektor

5.3.5. Razvoj malih i srednjih poduzeća

Tabela 59. Akcioni plan projekti i investicioni programi za SME

Projekt	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program
1. Pokretanje novih biznisa na TK		x	x	x	x	x	Program promocija SMEs na fakultetima i srednjim školama TK – osnivanje poduzetnih centara i promoviranje aktivne uloge studenata i učenika u izradi biznis planova, vođenja kompanija i razvijanja poduzetnih ideja: 200.000 KM godišnje, cilj mobilizacija i osposobljavanje mladih za samostalan biznis (Izvori: Vlada TK, općine i EU projekti)
		x	x	x	x	x	Program osnivanja Agencije za mali biznis sa ulogom one – stop- shop podrške i javnih servisa za start-ups: ekspertska-konsultantska, finansijska, tehnička, marketing, administrativna- institucionaliziranje mentoringa kao usluge u sistemu podrške za start-up SME: godišnja sredstva: 400.000 KM, cilj olakšavanje starta malih firmi, (Izvori: Vlada TK, općine i programi prema EU i razvojnim agencijama)
		x	x	x	x	x	Formiranje jedinstvene baze podataka o poslovnim idejama na TK i fazama u kojima se nalazi – partnerstvo sa NERDA: 120.000 KM sa ciljem transparentnosti i uvida u poslovne ideje (Izvori: Vlada, općine, projekt EU)
		x	x	x	x	x	Program socijalnog poduzetništva za socijalno ranjive grupe u malom biznisu – kao pokreta i biznisa i kao uposlenici kod poduzetnika koji za njih razvijaju posebne programe (demobilizirani borci, invalidi, žene, nekvalificirani, starije osobe): 200.000 KM godišnje, kroz aktivnost Agencije za mali biznis sa ciljem veće socijalne inkluzije i smanjenja siromaštva ranjivih socijalnih grupa (Izvori: Vlada TK i projekti Svjetske banke)
2. Internacionalizir anje SMEs			x	x	x	x	Podrška za prvi izvoz – osposobljavanje potencijalnih izvoznika za izvoz i izvozni marketing – program preko Agencije za SMEs: 200.000 godišnje sa ciljem lakšeg početka izvozne orijentacije (Izvori: Vlada TK, općine i projekti USAID, EU)
		x	x	x	x	x	Izrada studije izvodljivost za virtualnu prezentaciju potencijala SMEs TK za izvoz i partnerstvo – Internet mreža Sourcing from Tuzla Canton sa ciljem veće dostupnosti informacija za ino partnere i potencijalne investitore: 120.000 KM (izvori: EU i USAID)
		x	x	x			Program partnerstva za transfer proizvodnji i tehnologija iz EU u BiH sa ciljem ubrzanja tehnološkog progressa: 150.000 KM (Izvori: tehnička pomoć EU, GTZ i USAID)

3. Podrška rastu i restrukturiranju SMEs			x	x	x	x	Program podrška IPA sredstava za tehnološko i tržišno restrukturiranje SMEs na TK sa ciljem osiguranje dodatnih izvora financiranja: 500.000 godišnje
		x	x	x	x	x	Osiguranje poticajnih sredstava za financiranje rasta i restrukturiranja SMEs iz Razvojne banke i razvojnih agencija sa ciljem unapre enje konkurentnosti i kapaciteta zapošljavanja: 500.000 KM godišnje (Izvor RB F BiH, razvojne agencije, Svjetska banka, EBRD)
		x	x	x	x	x	Ekspertska podrška kroz program Edukacija trenera za upravljanje rastom i restrukturiranjem SMEs na TK sa ciljem podizanje kapaciteta ja anja menadžerskih i ekspertskih potencijala SMEs: 200.000 godišnje putem Agencije za SMEs i NERDA (Izvor: projekti EU, USAID; GTZ)
4. Unapre enje infrastrukture malog biznisa		x	x	x	x	x	Uspostavljanje portala Mali biznis na TK – razmjena informacija izme u aktera malog biznisa i njihovih partnera sa ciljem unapre enja informacija, razvijanja relationship-a i boljeg odlu ivanje u SMEs: 50.000 KM godišnje (Izvori: Vlada TK, privatni biznis)
		x	x	x	x	x	Program istraživa kog rada iz oblasti poduzetništva i malog biznisa na TK, uklju uju i istraživanja iz domena Globalnog monitoringa poduzetništva – GEM, sa ciljem unapre enje znanja o zna aju i doprinosu SMEs ekonomskom i društvenom razvoju: 100.000 KM (izvori: Vlada TK)
		x	x	x	x	x	Podrška razvoju novih i unapre enju postoje ih inkubacionih centara biznisa na op inama TK sa ciljem unapre enja tehnoloških mogu nosti i transfera tehnologija i znanja u SMEs: 500.000 KM inicijalnih sredstava i 200.000 KM godišnje (Izvori: Vlada TK . tehni ka pomo EU i partnerstvo javnog i privatnog sektora)
6. Tehnološko unapre enje malog biznisa		x	x	x	x	x	Partnerstvo izme u Univerziteta i malog biznisa u prijavi i realizaciji projekata iz FP-7 projekta EU sa ciljem osiguranja dodatnih izvora i ekspertize za istraživanja
		x	x	x	x	x	Program razvoja SMEs u ICT (softverski paketi, komponente, montaža, oprema, marketing, inženjering usluge) sa ciljem korištenja atraktivne oblasti ICT za ubrzani razvoj SMEs: 50.000 KM kroz programe Agencije za SMEs (Izvor: Vlada TK i privatni biznis)
7. Unapre enje regulatornog ambijenta i institucija za podršku razvoju SMEs		x	x	x	x	x	Program pripreme i implementacije Smjernica o primjeni Povelje o malom biznisu na podru ju TK sa ciljem ostvarenja transparentnost politika Vlade TK prema sektoru malog biznisa: 50.000 KM (izvor: Vlada TK)
		x	x	x	x	x	Priprema Društvenog pakta o brizi za razvoj malog poduzetništva (poduzetnici, op ine, Vlada TK, NGO) sa ciljem aktiviranje aktera socio-ekonomskog razvoja u oblasti malog biznisa: 50.000 KM (izvor: Vlada TK)

5.4. PROSTORNI RAZVOJ

Tabela 60. Akcioni plan prostornog razvoja i infrastrukture

Projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Program unapređenja transportne infrastrukture		x	x	x	x		Izgradnja nove autoceste (brze ceste) novom trasom na potezu Tuzla–Br ko (Orašje) i povezivanje Kantona sa pristaništima na Savi; Vrijednost 800 miliona KM; Izvori financiranja: Budžet FBiH, Krediti, sredstva javno privatnog partnerstva
	x	x	x	x			Modernizacija i pretvaranje u brzu cestu pravca Tuzla–Živinice–Kladanj–Sarajevo, uz eventualno izmiještanje dijelova trase (na potezu Olovo-Kladanj); Vrijednost 300 miliona KM; Izvori sredstava: Budžet FBiH, Krediti
		x	x	x	x		Elektrifikacija pruge Doboj-Tuzla-Živinice-Zvornik-granica sa Srbijom i njeno stavljanje u funkciju pune eksploatacije; Vrijednost: 40 mil KM ²⁵ Izvori financiranja: Sredstva JP Željeznice FBiH; Krediti, Budžet Kantona ²⁶
		x	x	x	x		Elektrifikacija i remont pruge Banovi i-Tuzla-Br ko i njeno stavljanje u funkciju pune eksploatacije Vrijednost: 40 mil KM Izvori financiranja: Sredstva JP Željeznice FBiH; Krediti, Budžet Kantona
					x	x	Modernizacija željezni kog vora Tuzla i i izgradnja i modernizacija željeznih stanica na poslovnom području JP Željeznice FBiH - Tuzla . Vrijednost: 40 mil KM Izvori financiranja: Sredstva JP Željeznice FBiH; Krediti, Budžet Kantona
		x	x	x	x	x	Izgradnja kargo centra sa "free" zonom na lokaciji aerodroma (Izgradnja „air parka“- kamionski kargo terminal i avionski transport i osposobljavanje i stavljanje u punu funkciju pruge na aerodromu) Vrijednost: 200 mil KM Izvori financiranja: Budžet Kantona, Vlada FBiH, Krediti

²⁵ U Planu razvoja željezni kog saobraćaja FBiH za period 2007-2010 godina, za sva tri navedena projekta u oblasti željezničke infrastrukture na nivou FBiH planiran je iznos od 150 mil KM za područje cijele FBiH. Pošto se najveći dio planiranih investicija odnosi upravo na TZ Kanton naša je procjena da se na ova tri projekta može računati sa oko 120 mil KM. Ovaj iznos je zbog razdvojenog prikazivanja projekata u tabeli podijeljen okvirno na tri iznosa od po 40 mil KM.

²⁶ Prema Zakonu o financiranju željezni kog saobraćaja obaveza je Kantona da učestvuje u sufinanciranju izgradnje željezničke infrastrukture, infrastrukture za vazdušni saobraćaj i dijelom za putnu infrastrukturu

Projekat unapre enja komunalne infrastrukture		x	x	x			Sanacija lokalnih deponija za odlaganje i zbrinjavanje vrstog otpada i grupiranje 2-3 op ine za koje postoji mogu nost zajedni kog odlaganja otpada; Vrijednost 18 miliona KM; Izvori financiranja, EU fondovi, krediti, eventvano Budžet Knottona
		x	x	x	x	x	Izgradnja kantonalne deponije za odlaganje i zbrinjavanje vrstog otpada (I faza); Vrijednost: 10 mil KM Izvori sredstava: Budžet Kantona, EU fondovi, Krediti
		x	x	x	x	x	Modernizacija i proširenje mreže za vodosnabdijevanje Vrijednost: 2 mil KM Izvori financiranja: Krediti, Budžet kantona i opština, Javno komunalno preduze e
		x	x	x	x	x	Izgradnja i proširenje kanalizacione mreže Vrijednost: 1 mil KM Izvori financiranja: Krediti, Budžeti kantona i opština, javno komunalno preduze e
Projekat gra enja institucionalnog kapaciteta za upravljanje prostorom i održivim razvojem		x	x	x			Organiziranje i kadrovsko ja anje kantonalnog Zavoda za prostorno planiranje i urbanizam Vrijednost: 100.000 KM Izvori
		x	x				Uspostavljanje i održavanje GIS-a Vrijednost: 300.000 KM Izvori sredstava: Budžet kantona, Budžeti op ina
Projekat unapre enja i zaštite okoline		x	x	x			Regulacija vodotoka Spre e i Jale do najvišeg mogu eg nivoa, uz pove anje nivoa vode (naro ito Jale) i, eventualnim, prevo enjem voda iz drugih izvora; Vrijednost: 1 mil. KM Izvori sredstava: Krediti
			x	x	x		Izgradnja brane na Kova ici radi regulacije vodotoka; (Alternativa: za formiranje vodne akumulacije za vodosnabdijevanja Tuzle. Vrijednost: 1 Mil Izvori financiranja: Krediti

5.5. OBRAZOVANJE, ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ

Tabela 61. Akcioni plan Sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za obrazovanje, istraživanje i razvoj

Sektorski projekt	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Planiranje razvoja ljudskih resursa u skladu sa zahtjevima tržišta		x	x	x	x	x	Razvoj informacionog sistema za planiranje i pra enje kvaliteta i efikasnosti sistema obrazovanja (20.000 KM, budžet TK)
		x	x	x	x	x	Plan pove anja upisa studenata na tehni ke i prirodno-matemati ke fakultete za 15% do 2013. (200 stipendija/god., budžet TK)
		x	x	x	x	x	Razvoj sistema za planiranje upisne politike u srednje škole u skladu sa zahtjevima tržišta
		x	x	x	x	x	Planiranje upisa studenata na Univerzitet u Tuzli u skladu sa zahtjevima tržišta i strategijom razvoja
Razvoj ljudskih, prostornih i laboratorijskih kapaciteta Univerziteta u Tuzli		x	x				Izrada strategije razvoja Univerziteta u Tuzli u skladu sa strategijom razvoja TK i akcionog plana njene realizacije (50.000 KM)
			x	x	x	x	Planiranje potrebnih sredstava za realizaciju plana razvoja Univerziteta u Tuzli
		x	x				Izrada plana korištenja i potrebne dokumentacije za kasarnu u Solini (200.000 KM)
Efikasnije Financiranje visokog obrazovanja		x	x	x	x	x	Pove anje sredstava za visoko obrazovanje iz budžeta TK
		x	x	x	x	x	Efikasniji i socijalno pravedniji sistem sufinansiranja za vlastite potrebe uz mogu nost uvo enja kreditno-garantnog fonda za stipendiranje/kreditiranje
			x	x	x	x	Uvo enje sistema financiranja koji je djelimi no baziran na kvalitetu i efikasnosti (do 10% ukupnih sredstava za investicije po fakultetima)
		x	x	x	x	x	Razvoj plana financiranja kadrovskog podmla ivanja Univerziteta u Tuzli

Izgradnja institucionalne infrastrukture za istraživanje i razvoj			x	x	x	x	Formiranje Fonda za mlade istraživače (50 istraživača x 20.000 KM =1 mil. KM/god.)
		x	x	x	x	x	Formiranje Fonda za nauku, istraživanje i tehnološki razvoj (vrijednost 0,20% GDP TK objedinjavanjem postojećih transfera za ovu oblast u budžetu TK uz Sufinanciranje od strane kompanija)
		x	x	x	x	x	Izrada studije izvodljivosti i realizacija prve faze razvoja (u najviše tri discipline) Tehnološkog Parka (200.000 KM/god. iz budžeta TK, meunarodni programi, poticajna sredstva FBiH, privatne investicije)
		x	x	x	x	x	Formiranje Inovaciono Tehnoloških Centara u barem dvije kompanije (500.000 KM po centru, meunarodni programi, privatne investicije uz Sufinanciranje 50.000 KM iz budžeta TK)
			x	x	x	x	Formiranje barem dva centra za profesionalnu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju (po modelu Instituta za zavarivanje, 300.000 KM Sufinanciranje budžeta TK i privatnih kompanija)
		x	x	x	x	x	Formiranje Centra za obuku programera (certificiranje vlada TK, privatne investicije i inicijalna sredstva za Sufinanciranje 150.000 KM iz budžeta TK)
Unapređenje kvaliteta i upravljanja u obrazovnim institucijama			x	x	x	x	Program meunarodnog certificiranja Univerziteta Tuzla, odnosno vodećih fakulteta Univerziteta. 1 mil. KM godišnje (Izvor: IPA sredstva)
			x	x	x	x	Program podizanja kvaliteta nastave i studija kroz sistem promocije nastavnog kadra: 300.000 KM godišnje (Izvor: TK)
			x	x	x	x	Program iskorjenjivanja korupcije u obrazovanju: 100.000 KM godišnje (Izvor: TK)

5.6. SOCIJALNI RAZVOJ

Tabela 62. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za zdravstvo i zdravstvenu zaštitu

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program
1. Strategija razvoja zdravstva na TK 2010 - 2015		x	x				Program izrade strategije razvoja zdravstva na području TK: 150.000 KM (Izvor: TK)
			x	x	x	x	Operativni planovi provedbe strategije zdravstva: 50.000 KM (Izvor: TK)
2. Projekt Kvalitetno zdravstvo za sve		x	x	x			Program rekonstrukcije, izgradnje i opremanja zdravstvenih ustanova i objekata: 100.000 KM (izvor TK)
		x	x	x	x	x	Program kontinuirane edukacije liječnika: 100.000 KM (Izvor: TK)
		x	x	x	x	x	Program Svaka dijagnostička usluga za građane sa rokom do 30 dana, vrijednost: 50.000 KM godišnje (Izvor: TK)
		x	x	x	x	x	Program elektronske zdravstvene kartice povezivanja stanovništva sa zdravstvenim ustanovama putem interneta: 50.000 KM godišnje (Izvor: TK)
		x	x	x	x	x	Program opremanja zubnih ambulanti u školama: 300.000 KM (Izvor: TK i donatori)
		x	x	x	x	x	Program implementacije paketa zdravstvenih usluga: 30.000 godišnje (Izvor: TK)
				x			Program JPP u zdravstvu: 100.000 jednokratno
3. Projekt TK regionalni lider u zdravstvu		x	x	x	x	x	Program naučnih istraživanja Univerziteta Tuzla za liderstvo u zdravstvu: 1 mil. KM godišnje (TK, FP7)
		x	x	x	x	x	Proširenje i diversifikacija programa vrhunskih zdravstvenih usluga na TK: 100.000 KM (Izvor: TK i privatni biznis)
		x	x	x	x	x	Program integriranja zdravstvenih usluga u vrhunski zdravstveni turizam na TK: 100.000 KM (TK, privatni biznis)
4. Projekat unapređenja sistema upravljanja u zdravstvu na TK		x	x	x	x	x	Program unapređenja ugovaranja i plaćanja zdravstvenih usluga: 40.000 KM (Izvor: TK)
		x	x	x	x	x	Program usavršavanja rukovodilaca i radnika u zdravstvu – jaćanje upravljačkih vještina: 100.000 KM (Izvor: TK)
		x	x	x	x	x	Programi iskorjenjivanja korupcije u zdravstvu: 100.000 KM (Izvor: TK)
		x	x	x	x	x	Programi financijske održivosti zdravstvenih institucija na bazi strateškog restrukturiranja: 100.000 KM (Izvor: TK)

Tabela 63. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za socijalnu zaštitu

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program
1. Projekat socijalna karta Tuzlanskog kantona			X	x			Program izrade socijalne karte sa socijalnim, dohodovnim i imovinskim indikatorima stanovništva na Tuzlanskom kantonu: 200.000 KM (TK, op ine i me unarodni financijeri – Svjetska banka)
		X	X	X	X	X	Programi redovnih statističkih istraživanja: 100.000 KM godišnje (Budžet TK i op ina)
		X	x	x	x	x	Jedinstvena baza podataka na bazi socijalne karte: 50.000 KM godišnje (budžet TK i op ina)
2. Projekat prevencije i suzbijanja socio-patoloških pojava		x	x	x	x	x	Program prevencije i suzbijanja maloljetničke delikvencije: 100.000 KM
		x	x	x	x	x	Program prevencije i liječenja bolesti ovisnosti: 100.000 KM
		x	x	x	x	x	Program prevencije i suzbijanja pojave prosjačenja: 20.000 KM
3. Projekat izrade strategije socijalne uključenosti		x	x	x	x	x	Program izrade strategije socijalnog uključivanja u skladu sa strategijom socijalnog uključivanja BiH. 200.000 KM, uz godišnji izdvajanje po 100.000 KM za implementaciju (Izvor: TK, UNDP i Svjetska banka)
		x	x	x	x	x	Program prevencije siromaštva u kontekstu humanog razvoja: 100.000 godišnje (Izvori: TK, Svjetska banka, UNDP)
		x	x	x	x	x	Programi obuka i kreativnih radionica sa osobe treće životne dobi: 50.000 KM godišnje (izvori: TK, UNDP)
4. Projekat razvoja socijalnih usluga orijentiranih ka korisniku/klijentu		x	x	x	x	x	Program modernizacije infrastrukture, izgradnja kapaciteta i umrežavanja centara za socijalni rad: 50.000 KM godišnje (izvori: TK i op ine)
		x	x	x	x	x	Program razvoja ljudskih resursa, stručno osposobljavanje i usavršavanje, posebno menadžmenta u oblasti socijalne zaštite: 50.000 KM (Izvor: TK i op ine)
		x	x	x	x	x	Program razvoja vaninstitucionalnih oblika socijalne zaštite: 50.000 KM (izvor: TK i op ine)

Tabela 64. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za bora ku zaštitu

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Bora ka zaštita							
1. Projekat zapošljavanja bora ke populacije		x	x	x	x	x	Programa prekvalifikacije boraca: 200.000 KM godišnje (Izvor: TK i Svjetska banka)
		x	x	x	x	x	Program podizanja radnih sposobnosti i vještina bora ke populacije: 200.000 KM godišnje (Izvor: TK i Svjetska banka)
		x	x	x	x	x	Program edukacije bora ke populacije za pokretanja malog biznisa: 200.000 KM (Izvor: TK i Svjetska banka)
2. Projekat socijaln-e uklju ivosti bora ke populacije		x	x	x	x	x	Program osiguranja zakonom predvi enih prava boraca
		x	x				Program revizije prava bora ke populacije: 50.000 KM (Izvor: TK)

Tabela 65. Akcioni plan, sektorski projekti, dinamika realizacije, investicioni programi za sport i kulturu

Sektorski projekti	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Investicioni program (naziv, vrijednost i izvori financiranja)
Sport i kultura							
1. Projekt razvoja masovnog sporta na TK		x	x	x	x	x	Program razvoja rekreativnog sporta na TK: 200.000 KM (izvor: TK i op ine)
		x	x	x	x	x	Program razvoja sporta u školama i na Univerzitetu: 200.000 KM (Izvor: TK i op ine)
2. Projekt razvoja kulture i kulturnog naslije a na TK		x	x	x	x	x	Program istraživanja, o uvanja i oplemenjivanja kulturološkog naslije a: 200.000 KM (Izvor: TK i op ine)
		x	x	x	x	x	Program kulturnih manifestacija i njihovog pokroviteljstva na TK: 200.000 KM (izvor TK i op ine)
3. Projekt vrhunskog sporta na TK			x	x	x	x	Program izgradnje stadiona Tušanj: ukupno 18 mil. KM u etiri godine (Izvor: TK, op ina Tuzla i biznis na bazi JPP)
		x	x	x	x	x	Program razvoja sportske infrastrukture za takmi arski sport.: 500.000 KM godišnje (Izvor: TK, op ine i JPP)
		x	x	x	x	x	Program javno-privatnog partnerstva u sportu: 100.000 KM godišnje (izvor: TK i op ine)

VI DIO SISTEM PRA ENJA, MONITORING I EVALUACIJA

6.1. MONITORING I EVALUACIJA STRATEGIJE TK

Odgovornost za realizaciju Strategije razvoja TK locirana je na institucije Tuzlanskog kantona u skladu sa ustavnim i zakonom ureenim položajem i nadležnostima TK.

U ostvarenju svoje ustavne pozicije TK u realizaciji Strategije razvoja TK poduzima nekoliko vrsta aktivnosti.

Prvu grupu ine aktivnosti koje predstavljaju isključive nadležnosti ovlaštenja i nadležnosti TK, kao naprimjer, ekonomski razvoja na TK, politike javnog financiranja na TK, koncesije za korištenje prirodnih resursa, obrazovanje, politika korištenja zemljišta i prostorni plan, turizam i drugo.

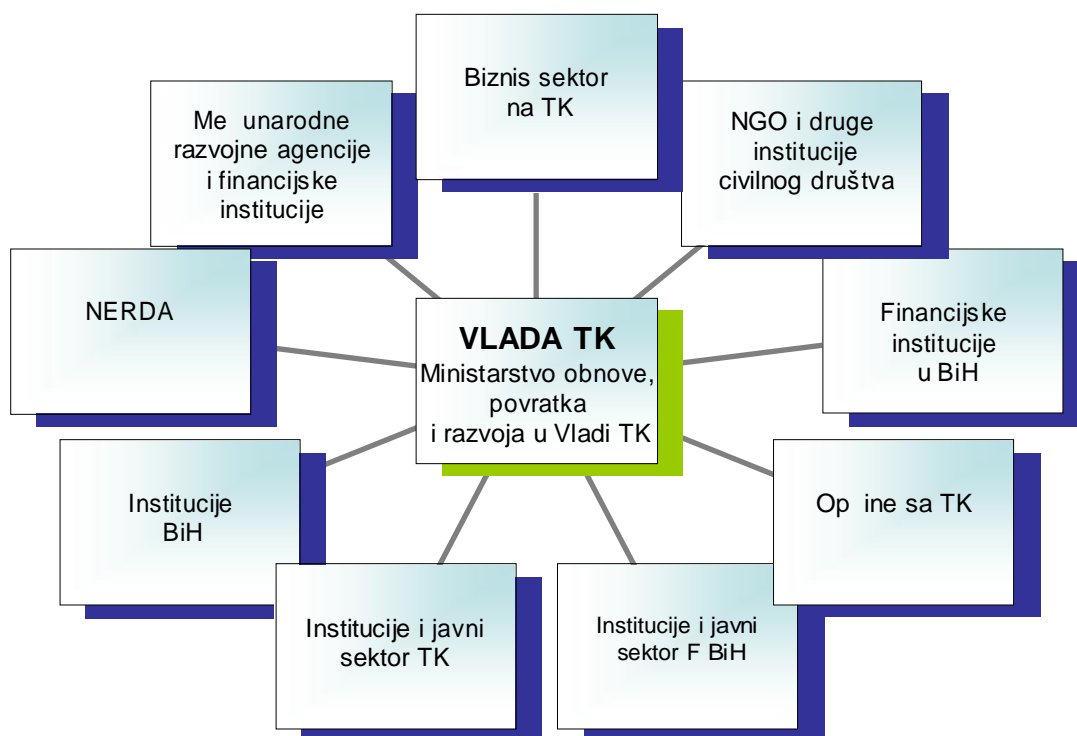
Drugu grupu ine aktivnosti podijeljene nadležnosti sa Federacijom BiH, kao što su zdravstvo, socijalna politika, komunikacije i transportna infrastruktura, zaštita okoliša i drugo.

Treća grupa se odnosi na nadležnosti Federacije ili općina za koje se TK pojavljuje u poziciji inicijatora ili koordinatora određenih aktivnosti. Sve ove aktivnosti moraju se provoditi da bi se osigurala potrebna energija za ostvarenje ciljeva razvoja TK.

Naravno TK djeluje u sistemu političke vlasti BiH i njegovo mjesto i veze sa različitim nivoima vlasti po pojedinim sektorima i područjima razvoja prikazani su na slici 19. Vidljivo je da TK ostvaruje najviši intenzitet veza sa Federacijom BiH, a znatno slabiji sa općinama, dok sa državnim nivoom BiH ne postoje izravne veze i doprinosi u ostvarenju ciljeva razvoja TK. Intenzitet veza, prikazan debljinom linija u vezama sa nivoom Federacije i općina na TK, veći je u odnosu TK i F BiH, nego u odnosu TK prema općinama, mada su općine kao institucije lokalnog razvoja nezamjenjive u stvaranju uvjeta za provođenje Strategije razvoja TK.

Odnosi TK sa F BiH su posebno intenzivni u oblasti energetike, infrastrukture i socijalnog sektora. To znači da su ciljevi razvoja u ovim sektorima dominantno ovisni o aktivnostima i mjerama Federacije BiH. Međutim, to ne znači da nema odgovornosti TK za ostvarenje ciljeva u tim sektorima, jer se Strategijom utvrđuju i ciljevi, mjere i projekti koji su u dominantnoj odgovornosti TK. Naprimjer, u energetske sektoru ciljevi energetske efikasnosti isključivo ovise o aktivnostima Vlade i institucija TK, koje treba da osiguraju koordinaciju u stvaranju regulatornog okvira za energetske efikasnost, promoviraju projekte suradnje biznisa, univerziteta i istraživačkih centara u podizanju energetske efikasnosti i doprinose njihovoj realizaciji i provođenju. Većina sektora podrazumjevaju primarnu odgovornost vlade i institucija TK u implementaciji Strategije, koriste i se zajedničkim politikama razvoja sektora i mjerama za njihovo osatvrenje. Takav je slučaj sa industrijom, poljoprivredom, trgovinom, turizmom, prometom, sektorom malih i srednjih poduzeća, obrazovanjem i demografskim razvojem i tržištem rada za koje se na nivou F BiH utvrđuju odgovarajuće politike i strategije, ali aktivnosti implementacije tih politika i strategija su na kantonima.

Slika 19 . Mreža operativne koordinacije u provedbi i monitoringu provo enja Strategije TK

Kroz monitoring i implementaciju osigurati se pra enje svih programa, projekata, mjera, ciljeva, kao i pravovremeno i potpuno informiranje Vlade, poslovne, akademske, civilne i politike zajednice. Ono e osigurati tri tipa monitoringa, i to: monitoring aktivnosti i rezultata, monitoring napretka u upravljanju i monitoring operativnog okruženja. Resorno ministarstvo, odnosno ministarstva moraju osigurati adekvatan plan pra enja i evaluacije ostvarivanja vizije, ciljeva, programa i projekata. Vlada Kantona e zahtijevati i vršiti: redovne provjere napredovanja, redovne provjere napredovanja ili implementacije, ostvarivanja ili dostizanja vizije i ciljeva, analizu efekata implementacije dokumenta na kvalitet života, okoliš i druge aspekte života i rada na podru ju Kantona

Monitoring e se sastojati od:

- monitoringa aktivnosti, rezultata i efekata
- monitoringa progresu u upravljanju

Monitoring aktivnosti, rezultata i u enika vršiti e se na kombiniranoj kvantitativno/ kvalitativnoj osnovi. Indikatori efekata mogu se sistematizirati kao specifi ni i kao op i. Indikatori, kao što im i samo ime kaže, indiciraju upu uju na rezultate i efekte onoga što je realizirano, omogu avaju komparaciju sa onim što se o ekivalo, te na temelju toga definiranje i poduzimanje korektivnih mjera. Mnogi indikatori e se preuzimati od službene statistike. Predlaže se i uspostava jednog broja indikatora koje ne prati službena statistika, kao i korištenje upotreba indikatora koji prate druge institucije i organizacije (ministarstva, javne institucije, Zavod za prostorno planiranje, Privredna komora, Obrtni ka komora, UNDP, lokalne zajednice, Turisti ka zajednica, Zavod za programiranje razvoja Federacije BiH, Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, CCI, Savez poslodavaca, ispitivanje javnosti, ankete, intervjui, drugi).

Poseban značaj imaju kontinuirana analiza napretka u upravljanju lokalnim i kantonalnim razvojem. U tom kontekstu prate se mehanizmi administrativnog i finansijskog upravljanja, mehanizam monitoringa, kriterije izbora projekata, promociju, participaciju, regulaciju i koordinaciju.

Na kantonalnom i lokalnom nivou, kao i na nivou ciljeva, sektora, programa i projekata potrebno je identifikovane su aktivnosti, očekivane rezultate i efekte; definirati indikatore i osigurati informaciju na osnovu.

Teritorijalni nivoi praćenja i evaluacije strateškog dokumenta su: lokalni (nivo općine), kantonalni, federalni i državni.

S obzirom da je Kanton dio regije Sjeveroistočna Bosna, kao i da financira rad njene Regionalne razvojne agencije NERDA, Vlada bi trebala razmotriti potrebu i mogućnosti uključivanja i regionalnog nivoa. Vremenski presjeci praćenja i evaluacije strategije su godišnji trogodišnji. Uključivanje javnosti, shvaćene u najširem smislu, biće kontinuirano, pravovremeno i potpuno. U procesu implementacije i monitoringa na relevantan način biće uključena administracija, lokalne zajednice, predstavnici poslovne zajednice, akademska zajednica, civilni sektor, manjinske grupe, posebno mladi i žene.

Rezultati monitoringa koriste se: u pripremi budžeta, apliciranju prema fondovima, apliciranju na programe, projekte, nastupu na konferencijama, nastupu pred potencijalnim investitorima, pripremanju za druge planske i razvojne dokumente, pripremanju politika na lokalnom, kantonalnom, entitetskom i državnom nivou

Karakteristike praćenja i evaluacije strategije biće: kontinuitet, sistematičnost kombinirana kvantitativna i kvalitativna analiza, transparentnost, fleksibilnost participacija, partnerstvo, vlasništvo

U ovom kontekstu priprema se: analize, izvještaji, studije, saopštenja i drugi dokumenti. Forme istraživanja i prezentiranja rezultata monitoringa: konferencija (naučne, stručne), konferencije za medije, radionice, okrugli stolovi, predavanja, emisije, intervjui u printanim i elektronskim medijima.

Pretpostavke za uspješan monitoring su :

- § Kvalitetna i pouzdana statističko-dokumentaciona osnova
- § Posvećenost ostvarivanju strategije

U nastavku u tabeli 70 se daje sažet prikaz pet strateških ciljeva razvoja TK, mjera i kontrolnih mehanizama za praćenje, evaluaciju i poduzimanje korektivnih mjera na ostvarenju Strategije razvoja TK 2008-2013. godine.

Tabela 66. Elementi pra enja ostvarenja strateških ciljeva, njihove evaluacije i kontrole

Cilj	Mjera	Organ	Parametar	Kontrola ²⁷	Dokument
Ubrzanje ekonomskog razvoja	Restrukturiranje budžeta TK i vanbudžetskih fondova radi održivosti javnog financiranja na TK	Vlada TK Fond ZSO	Izmirivanje finansijskih obaveza Financiranje javnih funkcija TK Udio budžeta i fondova u GDP TK	Mjese na/Tr omjese na	Izveštaj
	Reforma javne uprave na TK	Vlada TK	Udio troškova administracije u budžetu i GDP TK	Tromjese no	Izveštaj
	Formiranje fonda za nauku na TK	Vlada TK	Iznos sredstava za nauku (u KM) % izdvajanja za nauku iz budžeta	Godišnje	Izveštaj ²⁸
	Osnivanje dva centra za istraživanje i razvoj u metalnoj i prehrambenoj industriji	Vlada TK	% izdvajanja iz budžeta za istraživanje	Godišnje	Izveštaj
			Broj патената		
			Broj projekata		
	Potpora osnivanju i rastu SME	Vlada TK	Broj istraživanja	Godišnje	Izveštaj
			Broj SME		
			Broj zaposlenih u SME		
	Izrada sektorskih strategija zapošljavanja, SME, poljoprivreda, turizma, izvoza, tehnološkog razvoja, ruralnog razvoja	Vlada TK	Prihod SME	Godišnje	Izveštaj Strategije
			Broj strategija		
	Privla enje doma ih i stranih investicija	Vlada TK, u koordinaciji sa komorama	Vrijednost FDI u KM	Godišnje	Izveštaj
			Broj radnih mjesta		
			Tehnologija		
Financijska potpora programima i sektorima	Vlada TK	Vrijednost izvoza	Godišnje	Izveštaj	
		Iznos izdvajanja u KM			
		Struktura izdvajanja po sektorima Rezultati (broj radnih mjesta, vrijednost proizvodnje, izvoz)			
Plan privatizacije, restrukturiranje i likvidacija	Vlada TK	Broj firmi	Godišnje	Plan Izveštaj	
		Broj radnih mjesta			
		Vrijednost proizvodnje			
Priprema teritorijalnog parka za zapošljavanje	Vlada TK	Broj nezaposlenih	Godišnje	Izveštaj	
		Broj zaposlenih			
		Struktura zaposlenih			
		Struktura nezaposlenih			

²⁷ Godišnje u periodu 9-11 mjesec kako bi se rezultati mogli iskoristiti i inkorporirati u budžet

²⁸ Izveštaj obavezno uklju uje prijedlog korektivnih mjera i akcija

Razvoj ljudskih resursa i unaprjeenje kvaliteta života	Izrada Strategije demografskog razvoja	Vlada TK	Broj stanovnika	Godišnje	Strategija Izvještaj
			Demografske strukture		
			Distribucija stanovnika		
	Poveanje izdvajanja za obrazovanje i ukljuivanje u evropske projekte i programe	Vlada TK	% izdvajanja za obrazovanje iz budžeta	Godišnje	Izvještaj
			Iznos izdvajanja		
			Struktura izdvajanja		
			Broj objavljenih radova u CC asopisima (profesora i studenata)		
			Broj doktora, magistara i bacaulerata		
	Informatizacija škola i fakulteta	Vlada TK	Rezultat (me unarodne nagrade i priznanja za u enike/studente)	Godišnje	Izvještaj
			Broj ra unara		
			% stanovnika pismenih u ICT		
			% stanovnika koji imaju internet		
			Broj me unarodne nagrade i priznanja u ICT u enika		
			% u enika/studenata koji imaju Internet u školi/fakultetu		
	Partnerstvo javnog i privatnog sektora u zdravstvu i drugim javnim poslovima	Vlada TK	% u enika/studenata koji koji ICT za redovnu nastavu svaki dan u školama/ fakultetima	Godišnje	Izvještaj
			Broj me unarodne nagrade i priznanja u ICT profesora		
			Broj partnerstava		
			Vrijednost ugovora		
			Struktura po djelatnostima		
	Reforma socijalnog i zdravstvenog sektora	Vlada TK	Rezultata partner–vrijednost proizvodnje	Godišnje	Izvještaj
			Broj zaposlenih		
			Broj korisnika		
			Iznos potpore		
			Struktura korisnika		
Broj socijalno uklju enih					
Broj dodatno educiranih					
Konstantna kontrola prava na socijalnu zaštitu	Vlada TK	Broj radno aktiviranih	Godišnje	Izvještaj	
		Broj oduzetih prava			
		Broj kontroliranih prava			

	Program zapošljavanja demobiliziranih vojnika	Vlada TK	Broj zaposlenih dem. vojnika	Godišnje	Izveštaj
			Broj nezaposlenih dem. Vojn.		
			Kvalifikaciona struktura nez.d.		
			Broj deduciranih demv		
			Iznos sredstava za ovu namjenu KM		
	% budžeta				
	Rješavanje dugova prema zdravstvenom i penzionom radi povezivanja radnog staža	Vlada TK	Iznos duga u KM	Godišnje	Izveštaj
			Broj radnika za koje se duguje		
			Vrijednost uplata u KM po osnovu duga		
			Broj radnika za koje je upla en dug		
	Potpora vrhunskom sportu i reforma klubova u privredna društva	Vlada TK	% izdvajanja iz budžeta	Godišnje	Izveštaj
			Iznos u KM		
Broj vrhunskih sportista					
Me unarodne nagrade (1-3 mjesta)					
Vrijednost me unarodnih nagrada i priznanja u KM					
Gra enje prepoznatljivog identiteta i promocije TK u BiH i okruženju	Uspostavljanje ureda za promociju TK	Vlada TK	Broj zaposlenih	Godišnje	Izveštaj
			Godišnji troškovi u KM		
			Godišnji prihodi u KM		
	Brendiranje i plan promocije TK	Vlada TK	Vrijednost u KM	Godišnje	Plan Izveštaj
			Kvalitet		
	Promotivna kampanja	Vlada TK	Broj kampanja u BiH	Godišnje	Izveštaj
			Broj kampanja u Evropi		
			Rezultat		
	Web portal	Vlada TK	Broj korisnika	Godišnje	Izveštaj
			Ažuriranje		
			Broj prijedloga		
			Kvalitet		
Postizanje društvenog konsenzusa i ja anja institucionalnih kapaciteta	Formiranje tijela za implementaciju i monitoring Strategije	Vlada TK	Broj lanova	Godišnje	Izveštaj
			Naknada za rad		
			Broj sjednica/izveštaja/studija		
			Rezultat		
			Priznanja		
	Strateško partnerstvo sa NERDA-om	Vlada TK	Troškovi partnerstva u KM	Godišnje	Izveštaj
			Rezultata partnerstva: generirana radna mjesta - Privu ena dodatna sredstva u KM i me unarodni projekti		
	Izrada studije – strateško javno-privatno partnerstvo i Izrada Smjernica za politiku javno-	Vlada TK	Vrijednost studije u KM	Godišnje	Studija Izveštaj
			Rezultat – generirana radna mjesta i		

	privatnog partnerstva		vrijednost proizvodnje u KM		
			Rok i kvalitet		
			Broj studija		
	Studije Procjena regulatornog utjecaja RIA	Vlada TK	Vrijednost studija u KM	Godišnje	Studija Izveštaj
			Uštede i/ili prihodi kao rezultat RIA		
	Formiranje Ureda za servis investitora po principu one stop shopa	Vlada TK	Broj korisnika	Godišnje	Izveštaj
			Vrijednost usluga u KM		
	Unapređenje rada sudova za registraciju	Vlada TK	Broj dana za registraciju	Godišnje	Izveštaj
			Troškovi registracije u KM		
	Ispitivanje zadovoljstva investitora radom kantonalne i općinske administracije	Vlada TK	Vrijednost investicija u KM	Godišnje	Izveštaj
			Broj novih investitora		
			Broj odustajanja od investicije		
	Pokretanje istraživanja o projektu Konkurentnost TK i općina	Vlada TK	Vrijednost studije u KM		Studija Izveštaj
			Rezultat studije - rang konkurentnosti		
		Divergencija			
Priprema Programa borbe protiv korupcije	Vlada TK	Broj slučajeva	Godišnje	Izveštaj	
		Broj riješenih slučajeva			
Izrada Analize efekata javnih nabavki	Vlada TK	Vrijednost javnih nabavki u KM	Godišnje	Analiza	
		Broj prigovora			
		Rezultat ušteda/gubitaka u KM			
Izrada Indexa poslovnog povjerenja	Vlada TK	Vrijednost indeksa	Godišnje	Izveštaj	
		Broj poduzetih akcija			
Ostvarenje strateškog partnerstva sa PK, OP, Udruženjem poslodavaca i drugim institucijama i organizacijama	Vlada TK		Godišnje	Izveštaj	
Postizanje uravnoteženog i održivog razvoja	Priprema dokumentacija za izgradnju Brze ceste Ši ki brod – Orašje	Vlada TK	Vrijednost dokumentacije u KM	Godišnje	Dokumentacija
			Gotovost dokumentacije		
	Priprema Studije efikasnog korištenja Aerodroma	Vlada TK	Vrijednost u KM	Godišnje	Studija Izveštaj
			Kvalitet		
	Donošenje Odluke o deponiji vrstog otpada	Vlada TK	Progres u donošenju	Godišnje	Odluka
			Vrijednost		
			Rezultat		
	Priprema Projekta modernizacije lokalne infrastrukture u ruralnim područjima	Vlada TK	Vrijednost projekta u KM	Godišnje	Projekt Izveštaj
		Struktura ulaganja			
		Efekti			
		- broj radnih mjesta			
		- kvalitet života			

	Priprema Kantonalnog plana zaštite okoliša	Vlada TK	Troškovi izrade plana u KM	Godišnje	Plan Izveštaj
			Vrijednost plana KM		
			Rezultati - kvalitet života - kvalitet poslovanja		
	Izrada Studije izvodljivosti funkcioniranja Fonda za zaštitu okoline	Vlada TK	Broj zaposlenih	Godišnje	Studija Izveštaj
			Troškovi rada Fonda		
			Rezultat - kvalitet života - kvalitet poslovanja		
	Priprema Studije o konvergenciji unutar TK	Vlada TK	Vrijednost u KM	Godišnje	Studija
			Kvalitet		
	Osnajivanje upravlja kih kapaciteta kantonalne i lokalne administracije	Priprema programa kontinuirane edukacije (treninga) za premijera, ministre i na elnike	Vlada TK	Broj prisutnih	Godišnje
Broj asova					
Priprema programa kontinuirane edukacije (treninga) kantonalnih i op inskih službenika		Vlada TK	Broj prisutnih	Godišnje	Izveštaj
			Broj asova		

IZVORI

1. Anon (2000.) STRATEGIJA RAZVOJA TUZLANSKOG KANTONA 2000 -2015 god, FAZA B, Univerzitet u Tuzli, juni 2000 godine
2. Anon (2002): Razvojna strategija Tuzlanskog kantona BiH 2002-2004., Vlada TK u saradnji sa EG Tuzla;
3. Anon (2002a) REGIONALNA STRATEGIJA TUZLANSKOG KANTONA 2002-2004., studija, Regionalna razvojna asocijacija RDA, Tuzla, februar 2002 godine
4. Anon (2003): Analiti ko dokumentaciona osnova plana sa prijedlogom koncepcije prostornog ure enja – vizija 2025 – Prostorni plan za podru je TK 2005-2025.
5. Anon (2003a) DUGORO NA STRATEGIJA RAZVOJA OP INE TUZLA, STRATEŠKE ORIJENTACIJE RAZVOJA DO 2015. godine, Ekonomski institut, Tuzla, mart 2003. godine
6. Anon (2003b) MILENIJUMSKI RAZVOJNI CILJEVI U BiH 2015, IZVJEŠTAJ O HUMANOM RAZVOJU 2003, UNDP BiH, JUN 2003.
7. Anon (2003c) Prostorni plan za podru je Tuzlanskog kantona 2005-2025, Tuzla, 2003. godina
8. Anon (2004) Izvještaj o konkurentnosti BiH 2004-2005, Sarajevo 2004. godina
9. Anon (2004a) Regionalna strategija ekonomskog razvoja, Ekonomska regija SI BiH, Nerda, novembar 2004
10. Anon (2006): Prostorni plan TK 2005-2025, Vlada TK
11. Anon (2007): Dokument okvirnog budžeta FBiH za period 2008.-2010., Vlada FBiH, Sarajevo;
12. Anon (2006) Okvir za implementaciju regionalne strategije Sjeveroisto ne ekonomske regije 2006-2007, Nerda, Tuzla, 2006. godina
13. Anon (2007a): Dokument okvirnog budžeta Tuzlanskog kantona za period 2008.-2010., Vlada TK, Tuzla;
14. Anon (2007b): SRU - Sistem ranog upozorenja – etvrti kvartalni izvještaj, 12. 2007., UNDP, BiH;
15. Anon (2007c): Uputstvo o odre ivanju u eš a Kantona, jedinica lokalne samouprave i nadležnih kantonalnih organa za ceste u prihodima od indirektnih poreza i na inu raspore ivanja tih prihoda za 2008. godinu, Službene novine Federacije BiH, Sarajevo;
16. Anon (2007d) Strateške smjernice razvoja i promocije turizma u op ini Tuzla, Tuzla, novembar 2007
17. Anon (2007e) Socioekonomski pokazatelji po op inama u FBiH u 2007 , Federalni zavod za programiranje razvoja, april 2007. godina
18. Anon (2008): Bilten 1, Centralna banka BiH, Sarajevo;
19. Anon (2008a): Informacija o bankarskom sistemu FBiH za 31.03.2008., Agencija za bankarstvo FBiH.
20. Anon (2008b): Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju izme u evropskih zajednica i njihovih država lanica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine, s druge strane
21. Anon (2008c): SSP - Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju izme u evropskih zajednica i njihovih država lanica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine, s druge strane. DEI, Sarajevo;
22. Anon (2008d): Tuzlanski kanton u brojkama, Zavod za statistiku FBiH, Sarajevo.

23. Anon (2008e): Makroekonomski pokazatelji po kantonima za 2008. – analiza. Federalni zavod za programiranje, Sarajevo
24. Anon (2008f): Strategija razvoja poljoprivrede Tuzlanskog kantona. Vlada TK, Tuzla
25. Anon (2009g): Strategija zapošljavanja Tuzlanskog kantona za period 2009-2013, Ekonomski fakultet Univerziteta Tuzla, Tuzla
26. Anon (2008h) Integrirana ekonomska analiza za ekonomsku regiju sjeveroisto na BiH, Tuzla, april 2008. godina
27. Anon (2008i) Osnovna studija industrijskih sektora, Nerda, Tuzla, januar 2008. godina
28. Babi -Hodovi , V. (2008): Trgovina, turizam, finansijske i druge usluge - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
29. auševi , F., Domazet, A. (2006): Development of Competitiveness and Export Promotion of The Metal Sector in Bosnia and herzegovina, Economic Institute Sarajevo, Sarajevo
30. Domazet, A. (2008): Konkurentnost lokalnih zajednica na TK, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
31. Domazet, A. (2008): Metodologija - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
32. Domazet, A. (2008): Uputstvo za okon anje situacione analize - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
33. Domazet, A. (2008): Uputstvo za pripremu PEST I SWOT analize - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
34. Domazet, A. (2006): Strategija promocije izvoza – konceptualni okvir za BiH, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
35. Efendi , V. (2008): Procjena Fiskalnih kapaciteta TK i op ina na njegovoj teritoriji - ekspertiza za Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
36. Fetahagi , M. (2008): Humani kapital - Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
37. Gligorov, V., Poeschl, J., Richer, S. (2009): Current Analysis and Forecasts-Economic Prospectives of Central, East and Southeast Europe, WIIW Vienna, July 2009
38. Global Economic Outlook, IMF, 2009. (www.imf.org)
39. Habul, E. & Nikoli , A. (2008): Poljoprivreda i proizvodnja hrane - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
40. Hodži , K. (2008): Ekspertiza Socio-ekonomska analiza za Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
41. Anon (2007) Izvještaj o konkurentnosti BiH 2007, Sarajevo, 2007. godina
42. Keserovi , S. (2008): SME - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
43. Kurtovi , E. (2008): Demografija i tržište rada - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
44. Kušljugi , M. (2008): Energetika - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
45. Kušljugi , M. (2008): Obrazovanje, istraživanje i razvoj - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo

46. Mahmutovi , H. (2008): Ekspertiza Javni sektor za Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
47. Osmankovi , J. & Efendi , V. (2008): Ekonomska struktura i razvoj - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
48. Porter, E. M., „Nationale Wettbewerbsvorteile – erfolgreich konkurieren auf dem Weltmarkt“, Management Bibliothek, Muenchen, 1999. godina
49. Rahimi , Z. (2008): Ekspertiza Konkurentnost za Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
50. Rakita B., Me unarodni biznis i menadžment, Beograd, 2006. godina
51. Socioekonomski pregled Ekonomske regije „Sjeveroisto na Bosna“,
52. Statisti ki godišnjaci 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004. 2005. 2006 i 2007 godina
53. Šehi Dž, Rahimi Z., „Improving Competitive Advantage of B&H Economy through Clusters“, elektronska objava radova sa me unarodne konferencije „An Enterprise Odyssey: Integration or Desintegration“, str. 1408-1420, Zagreb, 2006. Godina
54. Šehi , Dž. & Šehi , E.. (2008): Industrija i gra evinarstvo - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
55. Šehi , Dž., Strateški menadžment, Slovo Mostar, 2001. godina
56. Šehi , E. (2008): Ekspertiza Modeliranje razvoja za Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
57. Tati , K. (2008): Prostor i infrastruktura razvoja - Strategija razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
58. Trifkovi , M. (2008): Ekspertiza Pravni i institucionalni okvir za Strategiju razvoja TK 2008-2013. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
59. Umihani , B., Nukovi , A., Simi , S. (2008): Primjena EU Povelje za mala i srednja poduze a na nivou kantona doprinosi razvoju politika malih i srednjih poduze a na nivou Bosne i Hercegovine i regije Zapadnog Balkana, Ekonomski fakultet Univerziteta Tuzla
60. Zakoni:
 - a. ZAKON O BUDŽETIMA FBiH;
 - b. ZAKON O DUGU FBiH
 - c. ZAKON O IZVRŠENJU BUDŽETA TK ZA 2008.
 - d. ZAKON O POREZU NA DOBIT FBiH;
 - e. ZAKON O PDV-u BiH.
61. Budžeti:
 - a. Budžeti TK za 2004., 2005., 2006., 2007.;
 - b. Budžeti FBiH za 2004., 2005., 2006., 2007.
62. Podaci sa web stranica:
 - a. Vanjskotrgovinska komore,
 - b. Federalni zavod za programiranje razvoja
 - c. Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH
 - d. Uprava za indirektno oporezivanje
 - e. FIPA (Agencija za promociju stranih investicija)
 - f. Kantonalna privredna komore Tuzla
 - g. Resorna ministarstva Tuzlanskog kantona
 - h. NERDA – Regionalna razvojna agencija za Sjeveroisto nu BiH

ANEKSI

Sadržaj aneksa:

- a. Pregled radnih i sektorskih grupa**
- b. Pregled Inova Foruma mladih**
- c. Projektni zadatak**

ANEKS 1. PREGLED RADNIH I SEKTORSKIH GRUPA

I RADNA GRUPA ZA EKONOMSKU STRUKTURU I RAZVOJ:

1. Mr. Enes Muji , Premijer Tuzlanskog kantona
2. Prof.dr.Jasmina Osmankovi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Mr.Velid Efendi , Ekonomski institut Sarajevo
4. Sehudin Ograševi , Ministarstvo za industriju, energetiku, i rudarstvo TK
5. Amir Hasi , Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
6. Zoran Mili , Mistarstvo trgovine, turizma i saobra aja
7. Besim Imamovi , Skupštinska komisija za privredu
8. Kapi Reuf, Dekan Ekonomskog fakulteta
9. Miralem Jahi , Udruženje poslodavaca
10. Nedret Kikanovi , Privredna komora TK
11. Hadžiabdi Abdulah, Obrtni ka komora TK
12. Sead Terzi , Predstavnik privrede Gra anica
13. Esmir Spahi , Predstavnik privrede Tuzla
14. Eldin Br aninovi , Predstavnik privrede Živinice

II SEKTORSKA GRUPA ZA ENERGETIKU:

1. Bahir Imamovi , Ministarstvo za industriju, energetiku, i rudarstvo TK
2. Prof.dr.Mirza Kušljugi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Prof.dr. Anto Domazet, Ekonomski institut Sarajevo
4. Fadil Nadarevi , Termoelektrana Tuzla
5. Mr. Sulji Šefik, Rudnik "Kreka"
6. Munever ergi , Rudnika "Banovi i"
7. Nusret Kurtali , Elektrodistribucija Tuzla
8. Amir Toki , Elektrotehni ki fakultet Tuzla
9. Zijad Šehabovi , Društvo za istraživanje i razvoj
10. Amra Jaganjac, NERDA
11. Zahid-Mido Baši , Skupštinska komisija za privredu
12. Nuki Mirsad, Cementara Lukavac
13. Žuni Nurudin, Privredna komora TK

III SEKTORSKA GRUPA ZA INDUSTRIJU I GRAĐEVINARSTVO:

1. Isak Gergi , Ministarstvo industrije , energetike i rudarstva TK
2. Prof.dr. Dževad Šehi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Mr. Ensar Šehi , Ekonomski institut Sarajevo
4. Izudin Kapetanovi , Solana - Tuzla
5. Hasan Sijer i , "DITA" Tuzla
6. Halid Suljagi , "Konjuh" Živinice
7. Ahmet Zoni , "KHK"Lukavac
8. Faruk Širbegovi , "Širbegovi " Gra anica
9. Fadil Novali , "TMD" Grada ac
10. Vedrana Ajanovi , BIT Centar Tuzla
11. Sadil Suljendi , AIDA - Tuzla
12. Esad Arnautovi , Privredna komora TK
13. Adem Tucakovi , Skupštinska komisija za privredu

IV SEKTORSKA GRUPA ZA MALA I SREDNJA PREDUZE A:

1. Jusuf Suljkanovi , Ministarstvo za obnovu, razvoj i povratak TK
2. Mr. Senada Keserovi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Doc.dr. Hasan Mahmutovi , Ekonomski institut Sarajevo
4. Abdulah Hadžiabdi , Obrtni ka komora TK
5. Senahid Šakovi , Skupštinska komisija za privredu
6. Fernada Heli - amdži , Op ina Gra anica
7. Cvjetinovi Veselko, Op ina Grada ac
8. Halid Kova , Op ina Srebrenik
9. Fahrudin Fehri , Op ina Živinice
10. Slaviša Stojkovi , NERDA
11. Muris Niši , Inkubacioni Centar Lipnica
12. Sadina Bina, Predstavnik MKO(EKI)
13. Robert Marti , BIT Centar Tuzla
14. Bahrija Umihani , Centr za podršku i razvoj
15. Enver Sarvan, Biro za razvoj Grada ac
16. Indira Prlja a, TALDI Tuzla

V SEKTORSKA GRUPA ZA TURIZAM TRGOVINU I SAOBRA AJ:

1. Olja Bradvi , Ministarstvo trgovine, turizma i saobra aja
2. Prof.dr. Vesna Babi -Hodovi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Doc.dr. Hasan Mahmutovi , Ekonomski institut Sarajevo
4. Almazaga atovi , Turisti ka zajednica TK
5. Hasan Deli , Skupštinska komisija za privredu
6. Gordana Buli , Udruženje potroša a
7. Džafi Jusuf, NLB Tuzlanska banka
8. Hrestemovi Salem, Osiguravaju e društvo
9. Nejra Nali , MI Bospo
10. Senad amdži , Turisti ka organizacija
11. Enida Memi , Hotel "Senad od Bosne"
12. Mazalovi Senad, Op ina Kladanj
13. Cvjetinovi Veselko, Op ina Grada ac
14. Suad Mustajbaši , Op ina Teo ak
15. Ibrahim Smajlovi , Op ina Srebrenik
16. Esmir Spahi , Op ina Tuzla
17. Sulejman Babi , Op ina Banovi i
18. Enver Jukanovi , Aerodroma "Dubrave" Tuzla

VI SEKTORSKA GRUPA ZA POLJOPRIVREDU I PROIZVODNJU HRANE:

1. Samid Šarac, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
2. Prof.dr. Esmā Velagi -Habul, Ekonomski institut Sarajevo
3. Mr. Aleksandra Nikoli , Ekonomski institut Sarajevo
4. Medi Hasan, Skupštinska komisija za privredu
5. Izet Jai evi , Skupštinska komisija za poljoprivredu
6. Dino erimagi , "Vegafruit" - Doboj Istok
7. Šime Mami , "Inmer" Grada ac
8. Mujanovi Zehrudin, "Smaji " eli
9. Šaha Mazalovi , Op ina Kladanj
10. Hasidin Hodži , Op ina Sapna
11. Hasi Senad, Op ina Srebrenik
12. Senija Bubi , Op ina Teo ak
13. Muhamed Sukanovi , Op in eli
14. Junuzovi ōulejman, p ina Doboj Istok

15. Suad Šelimovi , Udruženje poljoprivrednika
16. Zijad Škahi , Udruženje građana "Bosper"
17. Dinka Huremovi , Udruženje građana "Bosper"

VII RADNA GRUPA ZA HUMANI I SOCIJALNI RAZVOJ:

1. Nermina Aliji , Ministarstvo za rad i socijalnu politiku
2. Mr. Maida Fetahagi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Merisa Imamovi - Kulugli , Ministarstvo zdravstva TK
4. Safija Atovi - Džombi , Zavod zdravstvenog osiguranja TK (ne Zavod za zdravstveno
5. Suad Mehinovi , Ministarstvo za obnovu, razvoj i povratak
6. Muharem Anani , NVO (Centar za rehabilitaciju Smoluna)
7. Jasminka Tadi - Hasanovi , NVO "Priateljice"
8. Hajrudin Hajro Bećirevi , Skupštinska komisija za rad, zdravstvo i socijalnu politiku
9. Sead Hasi , Skupštinska komisija za rad, zdravstvo i socijalnu politiku
10. Semir Fejzi , "BKC" Tuzla
11. Šerak Mujo, JU UKC Tuzla
12. Sejo Jahi , Min. za obrazovanje, nauku, kulturu i sport TK-PPZ osiguranje)
13. Suada Šelimovi , Ministarstvo za rad i socijalnu politiku TK

VIII RADNA GRUPA ZA DEMOGRAFIJU I TRŽIŠTE RADA:

1. Anto Iliki , Ministarstvo za rad i socijalnu politiku
2. Doc.Dr. Emir Kurtovi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Šemso Berbi , Zavod za zapošljavanje
4. Jorgovan Begi , Privredna komora TK
5. Refik Avdi , Skupštinska komisija za rad, zdravstvo i socijalnu politiku
6. Avdulah Hadžić , Obrtnička komora TK
7. Mustafa Burgi , Predstavnik ekonomskog vijeća TK
8. Eldin Bratanić , "Konjuh" Živinice
9. Zoran Jovanović , Predstavnik sindikata
10. Zijad Hasanhodžić , Agencija za privatizaciju

IX RADNA GRUPA ZA PROSTORNI RAZVOJ I INFRASTRUKTURU:

1. Dragica Tešić , Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice
2. Prof.dr. Kasim Tatić , Ekonomski institut Sarajevo
3. Prof.dr. Esmira Velagić -Habul, Ekonomski institut Sarajevo
4. Zoran Milić , Ministarstvo turizma, trgovine i saobraćaja
5. Samir Šarac, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
6. Sulejman Brkić , Kantonalna direkcija za puteve
7. Amila Šerkić , Društvo za istraživanje i razvoj
8. Dr. Muhamed Omerović , Ekološki Savez Eko Zeleni TK
9. Nusret Hamidović , Općina Sapna
10. Amir Šabakić , Općina Teočak
11. Raza Rušević , Općina Ključ
12. Ibrahim Bećirović , Općina Čelić
13. Halid Hadžić , Općina Doboš
14. Enver Zgodić , Predstavnik željeznice F BiH
15. Enver Jukanović , Aerodrom "Dubrave" Tuzla
16. Lejla Ibrahimović , Regionalni centar za upravljanje vrstnim otpadom Tuzla
17. Saed Borić , Komunalno preduzeće Tuzla
18. Zijad Hasanhodžić , Agencija za privatizaciju
19. Miralem Čandić , Predstavnik za regionalnu saradnju Dunav - Sava - Drava

X RADNA GRUPA ZA OBRAZOVANJE ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ:

1. Jasminka Kurevi , Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK
2. Prof.dr. Mirza Kušljugi , Ekonomski institut Sarajevo
3. Prof.dr. Kadrija Hodži , Ekonomski institut Sarajevo
4. Alan Topić , Univerzitet Tuzla
5. Denis Prčić , Američki Univerzitet
6. Zlatko Špoljarević , Katolički školski centar
7. Mr. Sead-ef Seljubac, Behrambegova medresa
8. Enes Husejnović , Min. obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK-OŠ Jala
9. Muhamed Gašić, Ministarstva za obnovu, razvoj i povratak TK
10. Zuli Seid, Institut za zavarivanje Tuzla
11. Safet Sejranović , Predstavnik poduzetnika
12. Ismet Omerićehajić , Udruženje inovatora TK
13. Vedrana Ajanović , BIT Centar Tuzla
14. Enver Sarvan, Nezavisni biro - Gradac
15. Bahrija Umihanić , Centar za podršku i razvoj
16. Prof.dr.med.sci Enver Zerem, JU UKC Tuzla

ANEKS 2. PREGLED LANOVA FORUMA MLADIH

1.	Talovi Eldina	Banovi i
2.	Kahrimanovi Hasan	Banovi i
3.	Ahmetovi Hasiba	Banovi i
4.	Mersed Tanji	eli
5.	Fahrudin Ahmetovi	eli
6.	Šiši Damir	Doboj Istok
7.	Peji Željka	Doboj Istok
8.	Memi Senad	Gra anica
9.	Tukulj Dženana	Gra anica
10.	Senad Šmigalovi	Kalesija
11.	Emir Saki	Kalesija
12.	Majda Nasupovi	Kalesija
13.	Muhi Fahrudin	Kladanj
14.	Baji Zerina	Kladanj
15.	Be irovi Mirzet	Sapna
16.	Omerovi Enes	Sapna
17.	Jusi Jusuf	Sapna
18.	idi Mirza	Srebrenik
19.	Vikalo Eldina	Srebrenik
20.	Bjeli Adnan	Srebrenik
21.	Bilali Samira	Teo ak
22.	Softi Admir	Teo ak
23.	Kuljaninovi Suada	Živinice
24.	Habibovi Meliha	Živinice
25.	Taletovi Alen	Živinice

ANEKS 3. PROJEKTNI ZADATAK

PROJEKTNI ZADATAK ZA IZRADU STRATEGIJE RAZVOJA TUZLANSKOG KANTONA ZA PERIOD 2008 - 2013

Uvod

Po Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine kantoni su administrativno-teritorijalne jedinice sa velikim stupnjem samouprave. Jedan od deset (10) kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine je i Tuzlanski kanton. Tuzlanski kanton formiran je na dijelovima sjeveroistočne Bosne i obuhvata slijedeće općine: [Banovići](#), [Doboj-Istok](#), [Gradačac](#), [Granica](#), [Kladanj](#), [Kalesija](#), [Ljubinje](#), [Lukavac](#), [Srebrenik](#), [Tešanj](#), [Sapna](#), [Živinice](#) i [Tuzla](#).

Tuzlanski kanton zauzima površinu od 2.652 km², odnosno 10,1% teritorije Federacije Bosne i Hercegovine ili 5,17% teritorije Bosne i Hercegovine, sa gustom naseljenosti od 187,13 stanovnika po km². Prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku iz 2006. godine, na ovom području živi 496.280 stanovnika. Vlada Tuzlanskog kantona je donijela odluku o izradi nove strategije razvoja za period od 5 godina. Pri izradi strategije potrebno je voditi računa o metodologiji njene izrade kako bi se bilo u mogućnosti koristiti podrška Evropske unije ili njezinog sufinanciranja, ali i drugih razvojnih ili donatorskih fondova. To znači da se EU podrška daje samo na osnovu programa ili plana, uz objašnjenje opravdanosti plana ili programa, opisivanje glavne razvojne strategije, ključnih ciljeva i rezultata, te mjera za njihovo postizanje, kao i indikatora za njihovo mjerenje. Zbog toga su potrebni kapaciteti za pripremu efikasnih i uspješnih planova kako koristiti EU podršku te posebno EU strukturne fondove.

Tuzlanski kanton ima usvojene dugoročne planske dokumente i to:

1. Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2000 – 2015. godina i
2. Prostorni plan Tuzlanskog kantona 2005 – 2025. godina, kao osnovni krovni dokument kroz koji su provjereni svi prethodni definirani strateški pravci razvoja.

Prostorni plan Tuzlanskog kantona je temeljni i obavezni dokument koji određuje osnovne pravce i usmjerava razvoj Kantona i općina.

1. Principi izrade Strategije razvoja Tuzlanskog kantona

Strategija razvoja mora biti zasnovana na slijedećim principima:

Partnerstvo u pripremi i implementaciji. Ovo će biti dokument konsenzusa na osnovu kojeg Vlada Tuzlanskog kantona, poslovna zajednica, nevladine organizacije i građani preuzimaju određene obaveze za budućnost. Strategija razvoja se priprema i implementirati će se uz učešće svih ključnih osoba i institucija koji imaju uticaj na razvoj uz poštovanje javnosti. Ovo će biti dokument konsenzusa i razumnih zahtjeva adresiranih od strane zajednice na upravne strukture. To je sporazum o specifičnim mjerama od strateške važnosti i za građane i za privredu ovog kantona.

Kombinacija dugoročne vizije i specifičnih ciljeva razvoja sa razvojnim programima i prioritetima. Strategija razvoja, u cilju dostizanja VIZIJE TK iz usvojenih planskih dokumenata, treba da identifikuje razvojne mogućnosti u planskom periodu od narednih pet godina, te da utvrdi specifične mjere, programe i projekte. To je kratkoročni plan koji uključuje mjere koje će imati dugoročne učinke i posljedice, ali i listu projekata i njihovu razradu za period od pet godina.

Fokus je na elementima važnim za konkurentnost kantona. U strategija treba da sadržava koje sve ciljeve može i treba razvijati kanton i koje se sve prepreke nalaze na putu realizacije ciljeva i kako te prepreke mogu biti efikasno eliminirane ili pretvorene u prednosti. Strategija razvoja treba da je sintetiziran dokument fokusiran na glavne i obe avaju e pravce razvoja Tuzlanskog kantona i treba sadržavati ideje i principe koji osiguravaju orijentaciju ka poslovnoj zajednici, potencijalnim investitorima i gra anima.

Obaveza permanentnog rada na Strategiji. Definisati polugodišnje i godišnje revizije napretka plana i njegove eventualne modifikacije i prilago avanja novonastalim uslovima.

2. Metodologija pripreme Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2008-2013.

Prije po etka provedbe predstavnici Vlade Tuzlanskog kantona i izvo a a e usuglasiti slijede a pitanja:

- identificirati sve u esnike procesa izrade Strategije,
- utvrditi uloge svih partnera, a prema preporukama metodologije Evropske unije,
- identificirati prioritetne sektore intervencija
- uspostaviti Radnu/Partnersku grupu za planiranje na visokom nivou, te sektorske radne grupe za rad po utvr enim prioritetnim sektorima intervencija,
- razviti nacrt plana aktivnosti prikazuju i sve faze procesa,
- identificirati koje vrste informacija trebaju biti prikupljene i koji su izvori informacija.

Produkt odnosno rezultat dobiven na kraju prvog koraka je Plan aktivnosti za proces izrade dokumenta strategije koji e se sadržati:

- vrstu aktivnosti,
- vremenski okvir aktivnosti,
- nosioce aktivnosti.

Proces izrade strategije e obuhva ati slijede e faze:

1. Organiziranje u esnika procesa
2. Socio-ekonomska analiza (PEST i SWOT analiza)
3. Izrada strategije (vizija, strateški ciljevi, prioritetni ciljevi, mjere, projekti, generalni plan implementacije)
4. Implementacija Strategije
5. Monitoring/pra enje Strategije, indikatori za evaluaciju i ažuriranje.

Predmet ovog Projekta su prve tri stavke (analiza stanja, analiza potencijala i strateški dokument), jer Implementacija Strategije i Pregled Strategije su obaveza zajednice.

2.1. Organiziranje u esnika - Ova faza je ve objašnjena u dijelu koji se ti e dogovora izme u predstavnika Vlade Tuzlanskog kantona i izvo a a, prilikom kojeg e biti identificirani u esnici procesa. Izvo a e organizirati sastanke kako radne tako i sektorskih radnih grupa.

2.2. Socio-ekonomska analiza - Ova faza podrazumijeva prikupljanje, sortiranje i analizu raspoloživih podataka, dokumenata, pravnih propisa i sl. Socio-ekonomska analiza stanja Tuzlanskog kantona treba biti, uzimaju i u obzir najrelevantnije elemente, podijeljena na slijede e segmente:

Historija
Geografija i prirodni resursi
Demografija i tržište rada
Ekonomska struktura i razvoj
Prostorni razvoj
Obrazovanje, istraživanje i razvoj
Zdravstvo i socijalno osiguranje
Bora ko-invalidska zaštita
Kultura i sport
Institucije i pravni okvir

Analiza stanja treba da procjenu strukturalnih, političkih, ekonomskih i socijalnih uslova. Strateška analiza treba da odgovori na specifična pitanja, u skladu sa kojima osnovne karakteristike izabranog područja mogu biti uključene u evidenciju. Navodimo neka pitanja isključivo kao primjer i izvođači se ne smije ograničiti samo na njih:

Geografija i prirodni resursi

- § Koje su prednosti geografske situacije?
- § Da li geografska situacija implicira posebne razvojne mogućnosti? Postoji li veza ovih segmenata sa ostalim područjima?
- § Da li su osnovne veze sa regionalnim, međuregionalnim, međunarodnim saobraćajnim linijama
- § (putevi, željeznica, rijeka i sl.) dostatne za razvoj, ili su ograničavajući faktor?

Demografija i tržište rada

- § Koji su osnovni demografski trendovi na području Tuzlanskog kantona?
- § Da li je zaposlenost skoncentrirana na određeni ekonomski sektor ili jednako raspoređena po različitim sektorima Tuzlanskog kantona?
- § Koje su osnovne karakteristike nezaposlenih (godine, problematične grupe sezonski problemi)?
- § Postoje li specifični trendovi u pogledu samozapošljavanja?

Ekonomska struktura i razvoj

- § Poljoprivredne i industrijske karakteristike Tuzlanskog kantona? Važnost urbanog i ruralnog?
- § Koji su glavni prirodni resursi: mineralni izvori, zemljište, itd.?
- § Šta je sa sektorske distribucije ekonomskih potencijala? Da li je moguće identifikovati razvojne tendencije?
- § Postoji li ekonomski sektor sa značajnim utjecajem na regiju? Rastu i li opadaju? Koje su osnovne karakteristike preduzeća, koje su aktivne u ovim sektorima?
- § Može li se identifikovati koncentracija ekonomskih potencijala u određenom području
- § Tuzlanskog kantona ili su jednako podijeljene?
- § Da li područje karakterišu velika preduzeća ili više mala i srednja preduzeća?
- § Postoji li značajan istraživačko - razvojni potencijal? Mogu li se identifikovati industrijski klasteri?
- § Šta je sa konkurentnošću na nacionalnom i internacionalnom nivou? Postoje li značajne uvozne - izvozne veze?
- § Koja su osnovna područja aktivnosti u pogledu ekonomske situacije?

Prostorni razvoj (infrastruktura)

- § Koje su specijalne karakteristike i prednosti fizičke infrastrukture u regiji?
- § Kako je opremljenost Tuzlanskog kantona u pogledu komunikacione infrastrukture uticala na razvoj Tuzlanskog kantona u planskom periodu?
- § Da li postoje određena infrastruktura implicira određene razvojne mogućnosti? Koji su osnovni problemi, uska grla i nedostaci?
- § Koje su osnovne razvojne akcije trenutno u razvoju ili u planu?
- § Kakav obezbijediti da se prostor Tuzlanskog kantona racionalno koristi i zaštititi u narednih pet godina?
- § Policentrični model prostornog razvoja je preduslov za dostizanje vizije, kako taj proces podsticati u ovom planskom periodu?
- § Jedan od proklamovano strateških načela organizacija prostora je otvorenost, odnosno spremnost na međunarodnu i interregionalnu saradnju, koja treba da se ogleda u svim elementima organizacije: privrednih, uslužnih, intelektualnih, saobraćajnih, i drugih funkcija. Identifikovati projekte koji će to podsticati i obezbijediti razvoj Kantona u tom segmentu.

Obrazovanje, istraživanje i razvoj

- § Koji je znanje i know-how i koji profili kvalifikacija su dostupni u Tuzlanskom kantonu? Koji dodatni oblici kvalifikacija su potrebni, odnosno nedovoljni dostupni?
- § Da li područje obezbjeđuje odgovarajuću strukturu institucija u pogledu obrazovanja i stručnih treninga?
- § Da li su dovoljno fleksibilni i da li ispunjavaju zahtjeve lokalnog tržišta rada?
- § Da li postoje institucije za istraživanje i razvoj? Ukoliko postoje da li su adekvatno opremljene i osposobljene?

Na ovakva ili slična pitanja, za navedene i druge oblasti strateške analize treba biti odgovoreno na osnovu egzaktnih podataka i indikatora, a ne na temelju paušalnih procjena. Pri analizi stanja potrebno je izraditi SWOT analizu (analiza prednosti, nedostataka, mogućnosti i prijetnji) i PEST (politički, ekonomski, socijalni i tehnološki faktori) kako bi se analizirali i okruženje i konkurentnost, ali se izvođača u ostavlja u zadatak da upotrijebi i druge metode i tehnike analize potencijala.

Ključne podloge za SWOT su:

- § Socio-ekonomska analiza (identifikovane prednosti i nedostaci) PEST analiza (izdvojiti prilike i prijetnje)
- § Sektorske SWOT analize (izdvojiti snage, slabosti, prilike i prijetnje karakteristike za regiju) Procjene ključnih aktera.

Strateške akcije na SWOT analizi su: Graditi na snagama

- § Eliminirati (neutralizovati) slabosti
- § Iskoristiti i šanse
- § Smanjiti prijetnje.

2.3. Izrada Strateškog dokumenta - U ovoj fazi će se, u svrhu dostizanja dugoročne vizije razvoja Tuzlanskog kantona kao moderne, europski orijentirane regije, sa filozofijom potpune zaposlenosti, jakog poduzetništva, javnog i društvenog sektora, efikasne administracije i sa visokim kvalitetom življenja u svim dijelovima zajednice, definisati kratkoročnu **viziju razvoja** Tuzlanskog kantona koju je moguće ostvariti u narednih pet godina, koja će biti izazovna, uzbudljiva i inspirativna vizija koja budi entuzijazam i energiju u esnika te izražava specifičan identitet Tuzlanskog kantona, posebnost i jedinstvenost.

Dalje je potrebno:

Definisati **strateške ciljeve** koji izviru iz analize i vizije razvoja, a predstavljaju prvu razradu vizije razvoja.

Definisati **prioritetni ciljevi** koji su specifi ni, realisti ni i mjerljivi, uzimaju i u obzir raspoložive resurse i vremenski okvir.

Definisanje **mjera** koje predstavljaju srednjoro ni put ka ostvarivanju specifi nih/prioritetnih ciljeva u okviru odre enog vremenskog perioda. Mjere su instrumenti za korištenje resursa kako bi se ostvario specifi ni cilj. One su most izme u strateškog i operativnog dijela Strategije.

Definisati **projekte**, sa naznakama o tome ko bi mogli biti potencijalni nosioci implementacije projekta, vrijednost projekta, potencijalni izvori finansiranja, vremenski okvir, glavne aktivnosti i o ekivani rezultati. Ovako razloženi projektni/operativni dio strategije e ujedno predstavljati i generalni plan implementacije.

3. Dizajn strateškog dokumenta

U tekstu koji slijedi dajemo prijedlog dizajna strateškog dokumenta:

I DIO: UVOD

1.1 IZVRŠNI SADRŽAJ

1.2 OKVIR (POVEZANOST STRATEGIJE SA STRATEŠKIM DOKUMENTIMA NA VIŠIM NIVOIMA)

1.3 U ESNICI PROCESA

1.4 METODOLOGIJA I PROCES

II DIO: SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA STANJA

2.1. PREGLED SOCIO-EKONOMSKE ANALIZE

2.1.1. PREGLED STANJA U PRIORITETNIM SEKTORIMA (razloženo po sektorima)

2.2. PEST I SWOT ANALIZA

2.3. SWOT MATRICA

2.4. KOMPARATIVNE PREDNOSTI I STRATEŠKE ORIJENTACIJE

2.5 SOCIJALNI I EKONOMSKI USLOVI ZA RAZVOJNU STRATEGIJU

III DIO: VIZIJA

IV DIO: STRATEŠKI DIO

4.1 STRATEŠKI CILJEVI

4.2 SPECIFI NI/PRIORITETNI CILJEVI

4.3 MJERE

V DIO: RAZVOJNI PROGRAMI I PROJEKTI

5.1. PROGRAMI I PROJEKTI

5.2. GENERALNI PLAN IMPLEMENTACIJE

VI DIO: SISTEM PRA ENJA/MONITORINGA I EVALUACIJE

SWOT MATRICA PO PRIORITETNIM SEKTORIMA

<div style="text-align: center;"> Interna okolina Eksterna okolina </div>	Jake strane	Slabe strane
DEMOGRAFIJA I TRŽIŠTE RADA		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Veliki potencijal u ljudskim resursima Šanse u strateškim programima i u rješavanju problema nezaposlenosti kroz provođenje SAP sa EU	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Slabe postojeće performanse stanovništva i radne snage (zaposlenih i nezaposlenih) - Postojanje pozitivnih iskustava i organizaciono-upravljačkih modela za rješavanje problematike depopulacije i zapošljavanja. Suradnja javnog i privatnog sektora kao model rješavanja nezaposlenosti
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Veliki potencijal u ljudskim resursima Neadekvatna i manjkava institucionalna i finansijska podrška	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Slabe postojeće performanse stanovništva i radne snage (zaposlenih i nezaposlenih) - Neadekvatna i manjkava institucionalna i finansijska podrška
INDUSTRIJA		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Prirodni resursi i tradicija u okolnostima porasta tražnje za energentima dobivaju priliku	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Nedostatak kapitala bi se mogao kompenzirati korištenjem evropskih i drugih međunarodnih fondova za lokalni i regionalni ekonomski i ekološki održivi razvoj
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Raspoloživim resursima (ljudskim, materijalnim) pota i proces diverzifikacije u cilju reduciranja utjecaja visokih cijena sirovina i energije	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Ekonomska i politička nestabilnost bi mogla otežati pristup kapitalu i popravljavanje kvaliteta ljudskih resursa
GRAĐEVINARSTVO		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Iskustvo i tradicija u uslovima stvaranja jedinstvenog tržišta na regionalnom i evropskom nivou mogli bi biti osnov za uspostavljanje strateških partnerstava	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Nelojalna konkurencija, nedovoljna finansijska sredstva i niska produktivnost zaposlenih mogli bi ugroziti prilike koje pruža širenje tržišta
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Harmoniziranje bh propisa sa evropskim, nemogućnost osiguravanja adekvatne radne snage, kao i problemi sa pristupom finansijskim sredstvima (rast cijene kapitala) mogli bi ugroziti prednosti koje daje iskustvo i tradicija na jedinstvenom tržištu	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Porastom produktivnosti, uređenjem tržišnog prostora (uvesti gradaciju građevinskih firmi, standarde, i sl) eliminacijom „rada na crno“, zdravom konkurencijom granu rasteretiti od neuspješnih firmi

ENERGETIKA		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Obrazovanje, istraživanje i razvoj, kao i povezivanje kompanija u lanac vrijednosti	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Postoje a tehnologija i njeni efekti na okoliš mogli bi biti poboljšani po osnovu korištenja prilika koje pruža pristup fondovima, programima, projektima EU
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Uticaj na okolinu, odnosno uvo enje evropskih i me unarodnih standarda u ovu oblast moglo bi neutralizirati jake strane	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Postoje e tehnologije i njihovi efekti na okoliš
TRGOVINA, TURIZAM, FINACIJSKE USLUGE		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Razvoj trgova kih lanaca Razvoj zdravstvenog turizma Razvoj avio saobra aja Razvoj banaka i MKO	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Razvoj eksportnih trgova kih ku a Razvoj ruralnog turizma Razvoj regionalnih linija prometa Razvoj lizinga i faktoringa
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Razvijanje asocijacija SMEs trgovine Razvoj kulturološkog turizma Financijski aranžmani u energetici	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Razvijanje specijalizirane trgovine Razvoj urbanog turizma Razvoj low fare avioprometa Razvoj tržišta municipalnih papira
SME		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Unaprijediti i iskoristiti apsorpcijski kapacitet vladinog i nevladinog sektora za korištenje fondova EU (IPA) i viših nivoa vlasti u BiH u razvoju SME Razviti kapacitet SME za njihovu internacionalizaciju (prvenstveno izvoz, FDI, nau no-istraživa ku i marketinšku suradnju.) Transferirati napredna znanja i tehnologije u SME Izgraditi industrijske zone i klastere, tehnološke i poslovne inkubatore i povezati ih sa regionalnom saobra ajnom infrastrukturom Prirodne resurse i konkurentnu radnu snagu angažirati u prera iva kim i „soft“ industrijama	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Ja anje institucionalnog i zakonskog okvira za razvoj SME u TK Kreirati održiv sistem poticaja osnivanju i rastu SME i zapošljavanju i samozapošljavanju Ja ati kompetencije ljudskih resursa u SME i institucijama nadležnim za SME Iz budžeta TK (i op ina) obezbijediti redovna izdvajanja za poticaje istraživanju, tehnološkom razvoju i inovacijama po sistemu minimalnih pragova Uspostaviti sistemsko rješenje za brže usvajanje EU i drugih me unarodnih standarda Promovirati poduzetništvo me u mladim (uklju ivši i školsku omladinu) i ženskom populacijom
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) U suradnji sa lokalnim zajednicama poboljšati rad inspekcijских službi u cilju zaštite pozicije registriranih SME i spre avanja nelocalne konkurencije Izgraditi pozitivan imidž TK za privla enje novih FDI (naro ito u propulzivne djelatnosti) Poboljšati likvidnost SME rješavanjem unutarnjih dugovanja i obezbje enjem povoljnijih finacijskih instrumenata	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Uspostaviti sistem poticaja brendiranju i marketinškim aktivnostima za doma e proizvode i usluge Unaprijediti upotrebu interneta i dostupnost poslovnih informacija Oja ati horizontalnu i vertikalnu suradnju u aktivnostima SME

POLJOPRIVREDA I PROIZVODNJA HRANE		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Vanjsko-trgovinska liberalizacija Uvo enje i primjena EU standarda Strategija razvoja Svjesnost populacije kao odgovor na kampanju „kupujemo doma e“	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Usitnjeni posjedi Step enja okoliša Nedovoljno obrazovanje
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Nedostatak lanca distribucije i snabdijevanja Niska produktivnost Nejedinstveno tržište BiH Uvoz repromaterijala Nerazvijenost ruralne infrastrukture Neinformiranost o poticajima Poreska politika Smanjenje carina za robu iz EU	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Kombinacija slabih strana i prijetnji mogla bi dovesti da ve e zavisnosti od uvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda
EKONOMSKA STRUKTURA I RAZVOJ		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Privla enje FDI po osnovu prirodnih resursa, posebno energetskih i drugih koji su atraktivni za evropsko tržište Korištenje fondova za podršku lokalnom i regionalnom razvoju (EU)	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Izgradnja i/ili redefiniranje imidža Infrastruktura – izgradnja saobra ajne, željezni ke, zra ne veze sa glavnim centrima u okruženju Inter i intra regionalno povezivanje Korištenje prekograni ne regionalne suradnje
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Primjena standarda – pozitivni efekti na konkurentnost, inovativnost, kreativnost Globalni trendovi, energetska kriza, rast cijena hrane – privla enje FDI i konkurentnost	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Prenaglašavanje orijentacije na prirodne resurse može dovesti do njihove prevelike eksploatacije, te narušavanja me unarodnih ekoloških standarda
PROSTORNI RAZVOJ		
Prilike	PRILIKE/JAKE STRANE (SO) Iskoristiti dobar geostrateški položaj TK i blizinu predvi enih multimodalnih transportnih koridora i rije nih luka: Br ko, Vukovar i Beograd. Iskoristiti prednosti tuzlanskog aerodroma za kargo transport i uvjete „feeder service“ za Sarajevski aerodrom	PRILIKE/SLABE STRANE (WO) Unaprijediti partnerstvo privatnog i javnog sektora Izdavanje obveznica za financiranje kanalizacijske mreže
Prijetnje	PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST) Korištenje komparativnih prednosti željezni kog saobra aja i modernizacija željezni kog transporta	PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT) Izgradnja deponije za vrsti otpad Smanjiti gubitke u vodosnabdijevanju i izgraditi kolektor i pro ista za vodu

OBRAZOVANJE, ISTRAŽIVANJE		
Prilike	<p>PRILIKE/ JAKE STRANE (SO)</p> <p>Partnerstvo javnog i privatnog sektora Provođenje Bolonjske i Lisabonske strategije Cjeloživotno učenje Povezivanje sa industrijom i uslugama</p>	<p>PRILIKE/ SLABE STRANE (WO)</p> <p>Pristup finansijskim sredstvima bi mogao biti neutraliziran korištenjem evropskih, programa, projekata i fondova za izgradnju jedinstvenog naučnog i istraživačkog prostora</p>
Prijetnje	<p>PRIJETNJE/JAKE STRANE (ST)</p> <p>Odustajanje od stvarnih kriterija i standarda Bolonje moglo bi ozbiljno ugroziti kvalitet ljudskih resursa</p>	<p>PRIJETNJE/SLABE STRANE (WT)</p> <p>Nedostatak strategije obrazovanja, istraživanja i razvoja Nedovoljna suradnja i koordinacija aktivnosti Pristup finansijskim sredstvima</p>
SOCIJALNI RAZVOJ		
Prilike	<p>PRILIKE/ JAKE STRANE (SO)</p> <p>Osposobljavanje i prekvalifikacije radne snage i njeno reintegrirane u proces rada Partnerstvo javnog i privatnog sektora u kulturi i sportu, zdravstvu, socijalnoj zaštiti Relaksiranje privatnog i javnog sektora od socijalnih pritisaka</p>	<p>PRILIKE/ SLABE STRANE (WO)</p> <p>Programi radnog osposobljavanja su prilika da se jedan broj korisnika reintegrira u proces rada Promocija mogu nosti JPP u sportu i kulturi, mogla bi lokalnim zajednicama i kantonu smanjiti pritisak na budžet</p>
Prijetnje	<p>PRIJETNJE/ JAKE STRANE (ST)</p> <p>Promocija razvojnih mogu nosti u zdravstvu, sportu i kulturi</p>	<p>PRIJETNJE/ SLABE STRANE (WT)</p> <p>Razvijanje programa socijalne zaštite za prelazak na ekonomske cijene usluga, moglo bi jednom veliko procentu korisnika otežati pristup, ukoliko se sredstva za pokrivanje ove cijene ne pronađu u iz drugih izvora</p>